

การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ปริญญานิพนธ์
ของ
สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
พฤษภาคม 2560

การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

พฤษภาคม 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
พฤษภาคม 2560

สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2560). การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา

ด้านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. ปรินูญานิพนธ์ ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:

รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒน์บรรเทิง, ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ,

รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ

รายงานปรินูญานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาพัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ทั้งในด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปรานัญชาชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียน และ 4) เพื่อค้นหาแนวคิด ทฤษฎี ที่สามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับกลุ่มประชากรคือ ปรานัญชาชาวบ้าน ช่างปั้น ช่างก่อเตา ศิลปิน นักวิชาการ ผู้ประกอบการ ลูกจ้าง ในชุมชนด้านเกวียน

ผลการศึกษาพบว่า 1) เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนดำรงอยู่ได้ เพราะปัจจัยบุคคลและชุมชนร่วมกันเลือกเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ให้เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรมในชุมชนด้านเกวียน 2) พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ทั้งทางด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถูกขับเคลื่อน เปลี่ยนแปลง ด้วยอิทธิพลและปัจจัยสำคัญคือ อิทธิพลจากปัจจัยภายนอก และกลุ่มคนเดือนตุลา 3) ระบบทุนนิยมเข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนด้านเกวียนให้กลายเป็นชุมชนเชิงพาณิชย์ เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงถูกเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จากเครื่องมือเพื่อการดำรงชีวิต กลายเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทหน้าที่เชิงพาณิชย์ ที่สร้างเพื่อมุ่งแสวงหาแต่ผลกำไร ระบบทุนนิยมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ชุมชนเลือกที่จะทิ้งเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม จนนำไปสู่ความเสื่อมเสียต่อการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน 4) แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ Edward B. Barvier แนวคิดการเสริมคุณค่าให้กับปัจจัยบุคคลของผู้วิจัย แนวคิดเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต จะช่วยขับเคลื่อนระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต

DEVELOPMENT OF A MECHANISM AND A SYSTEM TO PRESERVE THE EXISTENCE
OF DAN KWIAN POTTERY IN THE AGE OF GLOBALIZATION

AN ABSTRACT
BY
SUEBSAK SIRIMONGKOLGAL

Presented in Partial Fulfillment of Requirements for the
Doctor of Arts and Culture Research
at Srinakharinwirot University
May 2017

Suebsak Sirimongkolgal. (2017). **Development of a Mechanism and a System to Preserve the Existence of Dan Kwian Pottery in the Age of Globalization**. Dissertation, D.A. (Art and Culture Research). Bangkok: Graduate School, Srinakarinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Sathit Thimwatbunthong , Prof. Dr. Wiroon Tangcharoen , Assoc. Prof. Prit Supasetsiri

The purposes of this research were to 1) to study the history of Dan Kwian pottery from the past to the present; 2) to study the historical development of Dan Kwian pottery production in terms of design, production and firing process; 3) to study the opinion of local potters, artists, kiln builders, local and national scholars, scholars on the impact of capitalism and the change in Dan Kwian pottery; and 4) to discover ideas and theories to develop the system and mechanism of Dan Kwian pottery in the age of globalization. The research methods included in-depth interviews, discussions, and participant observation. The sample group included local scholars, potters, kiln builders, artists, scholars, business owners and workers in Dan Kwian community.

The results of the study were as follows: 1) Dan Kwian pottery still exists because individuals and the community choose this pottery as a key product to encourage the development of the Dan Kiwan economy, society, politics and culture; 2) the external influence on students on October 14, 1973 and October 6, 1976 was an important factor that encouraged Dan Kwian production to change in terms of design and the production and firing process; 3) Capitalism has transformed the traditional Dan Kwian community to a business community and the status of Dan Kwian pottery has changed from an essential tool for living to a tool used for commercial purposes to bring in money and profits to the community. Therefore, capitalism is the significant factor that makes the community abandon its traditional pottery style and bring about the risk of the cultural collapse of Dan Kwian pottery; 4) Alternative development, based on the sustainable theories of Edward B. Barvier, Individual Value Theory, the promotion of Dan Kwian pottery as having historical value and a living museum will help to sustain the existence of system and mechanism of Dan Kwian pottery in the future.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์
ของ
สืปศักดิ์ สิริมงคลกาล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์	คณะกรรมการสอบปากเปล่า
.....ที่ปรึกษาหลัก	ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)	(รองศาสตราจารย์วราภรณ์รัตน์ ตั้งเจริญ)
.....ที่ปรึกษาร่วม	กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ)	(รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)
.....ที่ปรึกษาร่วม	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ สุภาเศรษฐศิริ)	(ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ)
	กรรมการ
	(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ สุภาเศรษฐศิริ)
	กรรมการ
	(รองศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)
	กรรมการ
	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง พรหมมูล)

ประกาศคุณูปการ

การดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ ในระดับศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรม วิจัย เรื่องการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ของข้าพเจ้า นายสืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยที่ประมวลองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมทั้งหมดของข้าพเจ้า ทั้งจากการเรียนการสอนในระดับดุษฎีบัณฑิต และจากประสบการณ์ความรู้ในชีวิตของข้าพเจ้า จนสำเร็จเป็นผลงานวิจัยที่ข้าพเจ้าภูมิใจมากที่สุดในครั้งนี้ ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณผู้ที่มีคุณูปการต่อข้าพเจ้าดังนี้

ขอขอบคุณพลังในการดำเนินชีวิต การทำงาน จากครอบครัวของข้าพเจ้า ทั้งคุณพ่อ สุรกิจ สิริมงคลกาล คุณแม่สุชีรา สิริมงคลกาล น้องชาย นพกร สิริมงคลกาล และภรรยาข้าพเจ้า นางสาว นิตาชล สิริมงคลกาล ที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์เป็นอย่างสูง ท่านประธานผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง ท่านที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ กับท่าน รองศาสตราจารย์ พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ ที่ให้ความกรุณาให้คำปรึกษา แนะนำองค์ความรู้ต่างๆ จนงานปริญญานิพนธ์ของข้าพเจ้าในครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์อย่างมีคุณภาพ

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์เป็นอย่างสูง ท่านประธานสอบรองศาสตราจารย์ วรณรัตน์ ตั้งเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ กับท่าน รองศาสตราจารย์ พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ ท่านกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน รองศาสตราจารย์ อานาจ เย็นสบาย และท่านกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง พรหมมูล ที่ให้ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปริญญานิพนธ์ จนปริญญานิพนธ์ของข้าพเจ้าเสร็จสมบูรณ์อย่างมีคุณค่าทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างปั้นรุ่นใหม่ ศิลปิน นักวิชาการ ตลอดจนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา ที่ให้ข้อมูลเชิงวิชาการที่ทรงคุณค่า จนข้าพเจ้าสามารถทำปริญญานิพนธ์ได้อย่างสมบูรณ์ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าปริญญานิพนธ์ของข้าพเจ้านี้จะส่งผลให้ชุมชนมีระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ที่ยั่งยืน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์.

ขอขอบคุณคณาจารย์โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา และเพื่อนๆ พี่คณาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ข้าพเจ้าขอให้ผู้ที่มีคุณูปการต่อข้าพเจ้าดังที่กล่าวมา ประสบแต่สิ่งที่ดี สุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานทุกท่าน

สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามหลักของการวิจัย.....	8
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
นิยามศัพท์.....	10
กรอบคิดในการวิจัย.....	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
บริบทพื้นที่วิจัย.....	11
ข้อมูลสภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน และประวัติศาสตร์ที่มาของงานเครื่อง ปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	12
พัฒนาการของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ด้านรูปแบบ กระบวนการผลิตและ กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน.....	15
ข้อมูลประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน.....	26
ข้อมูลของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผาเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียนในปัจจุบัน.....	28
ข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกับการได้รับเลือกเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP).....	33
ข้อมูลทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	37
ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	42
โลกาภิวัตน์ ทุนนิยม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	45
แนวคิดและทฤษฎี.....	54
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	71
ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	71
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
ผังกรอบคิดในการออกแบบการวิจัย.....	76
 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	 77
การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การตลาด และกระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	 78
ช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ. 2500.....	78
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2520.....	91
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2543.....	120
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน.....	134
การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับการสร้างภูมิปัญญาเครื่อง ปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	 154
องค์ประกอบดิน เทคนิคการขึ้นรูป เทคนิคและเทคโนโลยีการเผา สู่อัตลักษณ์ด่านเกวียน.....	 154
เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่กับการละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชนด่านเกวียน..	161
การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิด ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยน แปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม.....	 164
แนวคิด/ทฤษฎีระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์.....	 169
 5 สรุปและอภิปรายผล.....	 173
จากผลการวิจัยสรุปข้อค้นพบได้ว่า.....	199
ข้อเสนอแนะ.....	199

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	201
ภาคผนวก.....	208
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	220

บัญชีตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านเกวียนใน 5 มิติ ในแต่ละช่วงเวลา	174
2 มิติต่างๆ ของชุมชนด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน	179

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงภาพแปลนเตาจอมปลวก.....	16
2 วัฒนา ป้อมชัย (ศิลปินเครื่องปั้นดินเผา) กับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิม ผลงานของคุณลุงอ๋อม ช่างปั้นระดับครูช่างของชุมชนด่านเกวียนที่เสียชีวิตแล้ว.....	17
3 แสดงภาพแปลนเตาก่อ.....	21
4 แสดงลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิม โดยงานชิ้นนี้เป็นผลงานของคุณลุงอ๋อม ช่างปั้นระดับครูช่างของชุมชนด่านเกวียนที่เสียชีวิตแล้ว.....	27
5 รูปแบบงานทัศนศิลป์จากดินด่านเกวียนและใช้วิธีการเผาแบบดั้งเดิม ผลงานโดย วัฒนา ป้อมชัย	28
6 แสดงการหมักดินโดยการผสมดินกับทรายและแช่น้ำทิ้งไว้ และแสดงการนวดดินด้วยเครื่อง	29
7 เมียน สิงห์ทะเล ช่างปั้นพื้นบ้าน กำลังขึ้นรูปงานบนแป้นหมุน ในภาพเป็นแป้นหมุนด้วยมือ	30
8 แสดงเตาก่อ การลำเลียงภาชนะเข้าเตา การเรียงงานในเตา และแสดงผลึกเคลือบที่เกิดขึ้นบนหลังคาเตา ภายในโรงงาน ของ มิตร สิงห์ทะเล.....	31
9 แสดงเตาเผาสมัยใหม่ (เตาแก๊ส) ของ หมี สิงห์ทะเล ช่างปั้นชั้นครูของชุมชนด่านเกวียน	32
10 แสดงการให้บริการรถและพนักงานให้ความรู้ (วิทยากร) ของเทศบาลตำบลด่านเกวียน	37
11 ปราชญ์ชาวบ้าน ก. อยู่ เปลี่ยนกระโทก ข. เมียน สิงห์ทะเล ค. วัฒนา ป้อมชัย ...	38
12 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแบบดั้งเดิม (สรุปจากข้อมูลชั้นรอง)	43
13 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน (สรุปจากข้อมูลชั้นรอง)	45
14 ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส ก. เกลี้ยง สิงห์ทะเล ข. หมี สิงห์ทะเล ค. อยู่ เปลี่ยนกระโทก.....	79
15 พะมอนไม้แบบดั้งเดิม โดย เมียน สิงห์ทะเล	82
16 เทคนิคการปั้นแบบดั้งเดิม โดย ประสาท ปิกระโทก.....	83

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
17 ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกวียน ก. จวง แดงกระโทก ข. วัฒนา บ้อมชัย ค. สมหมาย สิงห์ทะเล	84
18 โทณ ปรางกระโทก ชาวบ้านอาวุโสผู้ซึ่งเคยหาบเครื่องปั้นดินเผาไปขายให้กับ แป๊ะโหวง.....	87
19 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนแบบดั้งเดิม ก่อน พ.ศ. 2500	91
20 ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ.2548.....	92
21 นิคม ฉิมนอก ผู้ประกอบการร้านชาวดินและอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคฯ	95
22 ก. สมาน แสงทอง อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ข. สุวณีย์ เนตรวงษ์ อดีตนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครราชสีมา	97
23 อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก.ไชยพร เกิดมงคล ข. สุรพล ปัญญาวิริยะ	103
24 ประติมากรรมหุ่นสูง ติดตั้งอยู่ที่วัดด้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา.....	109
25 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ ก.ผลงานของ วัฒนา บ้อมชัย ข. ผลงาน ของ ทวี รัชนิกร	111
26 ก. ไหม รอดกลาง ข. เตาก่อของ ไหม รอดกลาง เป็นเตาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เตาเดิมที่ ปั้น บุญเนตร สร้างเตาก่อลูกแรกขึ้น.....	114
27 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน พ.ศ.2500-2520	120
28 ไปรุ่ง บุญเนตร ปราชญ์ชาวบ้าน	121
29 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในช่วง พ.ศ.2521-2543	134
30 ปราชญ์ชาวบ้าน ก. เมี้ยน สิงห์ทะเล ข. ประสงค์ ภูทอง ค. บุญส่ง เป้ากระโทก	135
31 ก. สุพรรณนา พัสกรภักดี ประธานกลุ่ม OTOP บ้านด้านเกวียน ข. สีนวล บุญเนตร.....	139
32 ก. งานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ข. สีหมากสุกของงานเครื่องปั้นดินเผาแบบ ดั้งเดิม	143
33 สวนศิลป์สองบ้านแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนของ วัฒนา บ้อมชัย	145
34 แหล่งเรียนรู้ทุ่งป่าตาล โดย บุญส่ง เป้ากระโทก.....	146
35 เครื่องปั้นดินเผานกฮูกโดย เมี้ยน สิงห์ทะเล	147
36 บรรยากาศภายในแหล่งเรียนรู้ศาลาแปดเหลี่ยม ของเทศบาลตำบลด้านเกวียน ...	148

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
37 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วง พ.ศ. 2544-ปัจจุบัน	154
38 การรุ่มเตา.....	158
39 ก. การหล่อปล่องด้วยหญ้าแห้ง ข. การอุดเตา.....	158
40 ก. การเพิ่มพื้บนท่อนสั้นๆ ข. เขมาสีขาวที่เริ่มจับบนปากปล่อง	159
41 ขั้นตอนการทิ้งไฟ โดยดันพื้บเข้าไปเรื่อยๆ จนชนหน้าแท่น จากนั้นทำการเพิ่มพื้บ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้อุณหภูมิเพิ่มขึ้น	159
42 ลักษณะสีของไฟในแต่ละช่วง	160
43 ภายหลังจากอุณหภูมิสุกตัว ก็ไม่ต้องเพิ่มพื้บ เมื่อพื้บมอดดับก็ทำการปิดเตา	160
44 ผลงานแก้วกาแฟขึ้นรูปด้วยดินด่านเกวียน เผาด้วยเตาแก๊สโดยผู้วิจัย	162
45 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ผลิตในลักษณะของที่ระลึก	170
46 ตัวอย่างบรรจุภัณฑ์จากชุมชนอื่น ที่แสดงการเสริมคุณค่าประวัติศาสตร์ลงไปบน บรรจุภัณฑ์	170
47 เวกีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน.....	172
48 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน.....	182
49 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแส โลกาภิวัตน์.....	198

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ธุรกิจทางศิลปวัฒนธรรมถือเป็นต้นทุนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาประเทศไทยให้ก้าวไกลทั้งในระดับประเทศและในระดับสากล เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเพราะศิลปวัฒนธรรมสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ให้มีความมั่นคงอย่างยั่งยืนได้

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนถือเป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ที่มีชื่อเสียง และมีศักยภาพทางเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมสูงมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย เนื่องจากมีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ชัดเจน และยังคงดำรงอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับข้อมูลทางวิชาการที่แสดงให้เห็นความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนว่า

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) นั้น ทำกันมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยโบราณ การค้นพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุมากกว่า 4-5 พันปีที่บ้านเชียง จ.อุดรธานี เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่า มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่ครั้งโบราณ นอกจากนี้ยังมีการค้นพบพื้นที่ที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผาอีกหลายแห่งในภาคอีสาน แต่ถ้านำข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยีเซรามิกที่ค้นพบในภาคอีสานไปเปรียบเทียบกับภาคอื่นของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเหนือจะพบว่า ในภาคอีสานมีเทคโนโลยีที่เทียบเท่าของภาคเหนือ แต่ในปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเคลือบในภาคอีสานแทบจะไม่มีเลย ยกเว้นที่ด่านเกวียน จ.นครราชสีมา ในขณะที่ทางภาคเหนือมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ เพื่อส่งไปขายทั้งในและนอกประเทศอย่างกว้างขวาง จึงกล่าวได้ว่า เมื่อพูดถึงเครื่องปั้นดินเผาในภาคอีสาน ก็ต้องพูดถึงด่านเกวียน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั้งในประเทศและต่างประเทศ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของบ้านด่านเกวียน จึงเปรียบเสมือนการศึกษาข้อมูลพื้นฐานแหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญที่สุดของภาคอีสาน (ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน. 2530: 3)

จากความสำคัญดังกล่าวทำให้เห็นว่า เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาอย่างต่อเนื่อง และการเป็นแหล่งผลิตแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีศักยภาพทางเทคโนโลยีการผลิตเทียบเท่ากับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในภาคเหนือ นอกจากนี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนยังเป็นที่ยอมรับในวงการเครื่องปั้นดินเผาหรือเซรามิกว่า มีเนื้อดินที่สวยงาม และสีของภาชนะเมื่อเผาแกร่งจะมีความงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนใคร ความงามที่นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะนี้ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับความนิยมจากผู้บริโภคต่างถิ่น ชื่อเสียงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งในและต่างประเทศ จากความสำคัญและชื่อเสียงที่โด่งดังนี้เอง ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เทียบเคียงได้กับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงที่ ต.บ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี

ชื่อเสียงดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา ให้พัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายทศวรรษ การเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชนนี้เอง ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ท่ามกลางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในแต่ละยุคสมัยของประเทศไทย ปรากฏการณ์การดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ นับเป็นประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจยิ่ง ว่าเหตุใดเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงมีความเข้มแข็งในการดำรงอยู่ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา ความเข้มแข็งดังกล่าวได้แสดงให้เห็นกระบวนการทางความคิด ภูมิปัญญา ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ หน่วยงานท้องถิ่นในชุมชน ที่ร่วมกันสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้เข้มแข็งขึ้นมาได้อย่างไร ความเข้มแข็งดังกล่าวมีความยั่งยืนหรือไม่ ปัจจุบันการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงไร

สำหรับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นให้ลึกซึ้งนั้น จำเป็นต้องทำการศึกษาที่มา ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในแต่ละช่วงเวลาให้เข้าใจเสียก่อน จึงจะสามารถทำการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งต่อไปได้ โดยที่มา ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ที่พบในตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย ปรากฏข้อมูลว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากชนชาวข่า (ชนเผ่าตระกูลมอญ-เขมร เป็นชนพื้นเมืองอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง) ที่เข้ามารับจ้างสร้างโบสถ์ในชุมชนด่านเกวียน และได้นำดินบริเวณที่เรียกว่า “ตะกุด” ในพื้นที่มาปั้นภาชนะและเผาไว้ใช้สอย เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก และแป้ ชาวบ้านพื้นถิ่นดั้งเดิมในชุมชนด่านเกวียนเมื่อเห็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจึงเกิดความสนใจ และได้ฝึกฝนฝีมือการทำเครื่องปั้นดินเผาจนเกิดความชำนาญ จึงยึดเป็นอาชีพในเวลาต่อมา (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 4)

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในระยะแรกทำเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ส่วนที่เหลือก็เอาไว้ไปขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ขาดแคลนเท่านั้น แต่เนื่องจากภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความแข็งแรง ทนทาน และพื้นผิววัตถุมีความมันวาวสวยงาม สีของภาชนะที่ถือเป็นอัตลักษณ์ที่ไม่มีเครื่องปั้นดินเผาที่ไหนเหมือน จึงเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น ทำให้ในแต่ละปีจะมีกองคาราวานพ่อค้าจากนางรอง (บุรีรัมย์) สุรินทร์ ขุนหาญ-ขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) เรื่อยไปจนถึงเขมร มาซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากชาวบ้านนำไปขายเป็นจำนวนมาก จึงทำให่วิถีชีวิตชาวด่านเกวียนและการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย จากเดิมที่ผลิตไว้ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ก็ปรับเปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อขายเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปีพ.ศ.2500 ที่อิทธิพลจากภายนอกได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชน และได้เปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ของชุมชนด่านเกวียน ทั้งวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม การเมืองในชุมชนด่านเกวียนไปอย่างมาก ที่เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดมากที่สุดคือรูปแบบของงาน

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยอิทธิพลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในช่วงเวลาดังกล่าวคือ อิทธิพลจากนักวิชาการ และอิทธิพลจากระบบทุนนิยม

ในช่วงปีพ.ศ.2500 ได้มีนักวิชาการท่านหนึ่งเกิดความสนใจในงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยนักวิชาการท่านนั้นคือ อาจารย์ วทัญญู ณ ถลาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน) โดยท่านได้ขอให้ อาจารย์ ทวี รัชนิกร คัดค้นการทำกระเบื้องและม້ารองนั่งดินเผา รวมทั้งออกแบบลวดลายเพื่อมาตกแต่งหอประชุมของวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมา อาจารย์ ทวี รัชนิกร ได้เสนอรูปแบบงานใหม่ๆแก่ชุมชนด่านเกวียน โดยเห็นว่างานแบบดั้งเดิมขายได้ราคาต่ำ เช่น โถ่ง ขายลูกกละ 7 บาท แต่แจกันแบบใหม่สามารถขายได้ถึงใบละ 30 บาท การขายได้กำไรต่างกันหลายเท่าตัวนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน มีการพัฒนาด้านรูปแบบครั้งใหญ่ (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 8-9) เกิดผลงานที่น่าสนใจมากมายทั้งอ่างบัว กระถาง แจกัน กระเช้า โคมไฟ กระเบื้องแบบต่างๆ ฯลฯ สินค้าในช่วงเวลาดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะมีความแปลกใหม่ สวยงาม และยังมีกลิ่นอายงานแบบดั้งเดิมอยู่ กล่าวคืองานทั้งหมดที่กล่าวมายังคงเป็นงานที่ผ่านกระบวนการเผาในอุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียสขึ้นไป หรือที่เรียกว่าการเผาแกร่ง ผลิตภัณฑ์จะมีสีดำ สีหมากสุก หรือสีแดงเลือดปลาไหล นอกจากนั้นภูมิปัญญาการเผาแบบดั้งเดิม สามารถสร้างสีสันจากเคลือบที่เข้าไม้ชนิดต่างๆ ได้ เช่น ไม้ไผ่ ไม้รักฟ้า จะได้สีเขียวอมฟ้า ไม้ไผ่ ไม้ไผ่สดจะได้สีฟ้าหิวเปิด ไม้ไผ่แห้งจะได้สีเหลือง เป็นต้น จึงเรียกได้ว่าผลงานมีรูปแบบสมัยใหม่แต่ยังมีความดั้งเดิมผสมผสานอยู่ด้วย นอกจากนั้นพื้นที่ของงานรูปแบบดั้งเดิมก็ยังคงมีอยู่ เพียงแต่เริ่มมีการผลิตน้อยลงเพราะขายไม่ได้ราคาและมีต้นทุนการผลิตที่สูง

นอกจากอิทธิพลของนักวิชาการที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานแล้ว อิทธิพลจากระบบทุนนิยมที่เข้ามาในพื้นที่ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเริ่มมีการแข่งขันทางการค้า และชุมชนเติบโตจากการค้าขายแบบก้าวกระโดด เกิดร้านค้าขายเครื่องปั้นดินเผา และเกิดโรงงานผลิตทั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีงานสั่งซื้อจากลูกค้า หรือที่เรียกว่างานออเดอร์ (Order) เข้ามาในพื้นที่ ทำให้ผู้ประกอบการโรงงานต้องจ้างช่างปั้นพื้นบ้านที่มีฝีมือปั้นได้ตามแบบของลูกค้า โดยจ้างในลักษณะลูกจ้างรายวัน เพื่อเร่งผลิตสินค้าให้ได้จำนวนตามต้องการ การจ้างช่างปั้นพื้นบ้านในลักษณะดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของช่างปั้นพื้นบ้านไปอย่างสิ้นเชิง ช่างปั้นเปลี่ยนสถานะจากครูช่างกลายเป็นลูกจ้าง เมื่อสถานะช่างปั้นเปลี่ยนวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบดั้งเดิมก็เริ่มเลือนหายไป เช่นเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมก็ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะขาดผู้สร้างสรรค์ที่จะสืบสานผลงาน

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2500-2520 มีศิลปิน นักคิด นักวิชาการหลายท่านได้เข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน บ้างก็เข้ามาศึกษาวิชาออกแบบกับครูช่างปั้นพื้นบ้าน บ้างก็เข้ามาแสวงหาวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ บ้างก็ลี้ภัยทางการเมือง (14 ตุลาคม 2516) เช่น อาจารย์ สนั่น ดัชนี อาจารย์ปรีชา พงษ์ภักดี อาจารย์ วิโรฒ ศรีสุโร อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ อาจารย์

มานพ พัฒนเมธกุล พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ สุรัชย์ จันทิมาทร สุขสันต์ เหมือนนิรุทธิ์ สุรพล ปัญญาวิชระ สมาน แสงทอน (ภายหลังเป็นผู้ก่อตั้งวงดนตรี “คนด่านเกวียน”) เป็นต้น โดยนักวิชาการและศิลปินเหล่านี้ได้รวมตัวกันสร้างสรรค์ชุมชนด่านเกวียนให้มีมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงมิติทางสุนทรียะที่น่าสนใจ ทั้งมิติทางด้านดนตรี ด้านกวี และด้านศิลปะ สำหรับมิติทางศิลปะนั้นมีศิลปินคนสำคัญชื่อ วัฒนา บ่อมชัย (ต๋อง ด่านเกวียน) หนึ่งในสมาชิกแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ในปีพ.ศ.2517 ที่มีแนวคิดในเรื่องของสังคม ศิลปะกับสังคม และอุดมการณ์ในแนวทางศิลปะเพื่อประชาชนและศิลปินต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม ต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมในสังคมด้านต่างๆ (สิทธิเดช โรหิตะสุข. 2552: 181) เป็นผู้นำดินด่านเกวียนมาขับเคลื่อนความคิด ความงามเชิงสุนทรียะให้กับชุมชนด่านเกวียน ดังเห็นได้จากผลงานสร้างสรรค์ประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบทัศนศิลป์มากมาย ที่แสดงออกผ่านพื้นที่ทางศิลปะรูปแบบต่างๆ ในประเทศไทย วัฒนา บ่อมชัย มีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการสร้างเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยได้สร้างแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในพื้นที่บ้านของตนทั้ง 7 ไร่ และผลงานที่จัดแสดงจะมีเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวครุช่างปั้นพื้นบ้านคนสำคัญ และบอกเล่าวิถีชีวิตของคนด่านเกวียนในสมัยก่อน นอกจากนี้ วัฒนา บ่อมชัย ยังเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลังต่อไปด้วย

ปรากฏการณ์ในช่วงพ.ศ.2500-2520 ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากภายนอกชุมชนที่เข้ามาบีบคั้น และเปลี่ยนแปลงความคิด กระบวนการผลิต รูปแบบผลิตภัณฑ์ ระบบการค้าขาย รวมถึงเปลี่ยนแปลงบริบทวิถีชีวิตในชุมชน จนทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเปลี่ยนวัตถุประสงค์การผลิตจากงานที่ผลิตเพื่อใช้สอยและขายเพื่อให้พอเลี้ยงชีพ เป็นการขายเพื่อผลกำไรเพียงอย่างเดียว ในด้านรูปแบบมีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบดั้งเดิมมาเป็นรูปแบบเชิงพาณิชย์ และบางส่วนก็ยังคงทำงานรูปแบบดั้งเดิมอยู่ ขณะที่บางส่วนก็เปลี่ยนเป็นรูปแบบงานทัศนศิลป์ ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้โครงสร้างชุมชน และระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เปลี่ยนไปอย่างมากจนแตกต่างๆ กับช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ.2500 โดยสิ้นเชิง

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2521-2543 ร้านค้าสองฝั่งถนนเริ่มปลูกสร้างกันหนาแน่นขึ้น โรงงานก็เริ่มเติบโตยิ่งขึ้น ชาวบ้านที่อยู่ริมฟากมูล (แม่น้ำมูล) ก็เข้ามาทำงานโรงงานกันมากยิ่งขึ้น โรงปั้นของนายทุนที่ทำการเริ่มคึกคัก ถือเป็นช่วงที่สินค้าขายดี ผลิตภัณฑ์ในช่วงนี้ยังเผาสีดำ งานออกแบบเริ่มเยอะและหลากหลาย มีงานสมัยใหม่ มีงานตกแต่งภายในโรงแรม จัดสวนสนามหญ้า กระเบื้องประดับปูพื้น รูปปั้นสูง นูนต่ำ ในช่วงเวลานี้งานเครื่องประดับได้รับความนิยมมากที่สุด ซึ่งเป็นผลพวงมาจากภาพยนตร์เรื่อง “น้ำพุ” และช่วงเวลาถัดมาประมาณปี พ.ศ. 2530-2535 ได้เกิดงานรูปแบบปั้นเลียนแบบของเก่าของโบราณขึ้น โดยใช้เทคนิคต่างๆ ทั้งน้ำมัน ชี้นำ ดินขาว และสีมาทาลงบนภาชนะเพื่อเลียนแบบของเก่า งานเลียนแบบของเก่านี้ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็น

อย่างมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์ถูกปั่นเลียนแบบได้เหมือนของเก๋จริง ๆ ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2530-2535 เริ่มมีความคิดทำพิพิธภัณฑสถานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงแต่ไม่สำเร็จ โดยท่านนายอำเภอโยธิน เวชชนันท์ นายอำเภอโชคชัยเวลานั้นเป็นผู้ขับเคลื่อนความคิดในการทำพิพิธภัณฑสถานร่วมกับผู้นำชุมชน ซึ่งมีการประชุมกันอยู่ 2-3 ครั้ง มีชาวบ้าน มีผู้ใหญ่บ้าน มีปลัด มีนายอำเภอประชุมกันหลายรอบ มีการตกลงที่จะสร้าง แต่ก็มีการเมืองภายในเข้ามาแทรกแซงจนโครงการสร้างพิพิธภัณฑสถานต้องเลิกล้มลงไป

เมื่อเข้าสู่ช่วงปีพ.ศ.2544 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้เป็นผลพวงจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ที่ต้องการสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางที่มีความสามารถในการปรับตัว มีความยืดหยุ่นสูงและมีขนาดการลงทุนที่เล็กกว่าการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจจากแก้ว โครงการ SMEs (Small and Medium Enterprises) และโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP : One Tambon One Product) จึงเป็นโครงการเร่งด่วนของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจระดับล่าง (ปรีชา คูวินทร์พันธุ์. 2547: 1) สำหรับในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียนเมื่อรัฐบาลเห็นคุณค่าเชิงเศรษฐกิจของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนว่าสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประเทศ จึงเข้ามายกระดับงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้เป็นสินค้าโอท็อป ร่วมกับสินค้าทางศิลปะและศิลปหัตถกรรมอื่นๆ ในประเทศไทย

โดยนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นหัวหอกในการพัฒนาประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน
2. เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนให้สามารถคิดเองทำเองในการพัฒนาท้องถิ่น
3. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น (บุญอนันต์ พินัยทรัพย์; และพลาพรรณ คำพรรณ. 2549: 3-5)

โครงการดังกล่าวได้สร้างความตื่นตัวทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทย ส่งผลให้ชุมชนต่างๆ ที่นำทุนทางศิลปวัฒนธรรมมายกระดับเป็นงานโอท็อปมีรายได้จากการขายสินค้าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนอกจากรายได้จากสินค้าแล้วชุมชนยังมีรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ นับเป็นเป็นช่องทางการค้าใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับโครงการโอท็อปนี้ด้วย สำหรับชุมชนด่านเกวียนนั้น ภายหลังจากการยกระดับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นสินค้าโอท็อป เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงกลายเป็นสินค้าโอท็อปที่มีชื่อเสียง เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญตั้งแต่ปีพ.ศ.2547 พร้อมๆ กับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ เพื่อดึงดูดเม็ดเงินจากการขายสินค้า และการท่องเที่ยว โดยสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลาดังกล่าวที่ผลิตเพื่อขายในประเทศและส่งออกในต่างประเทศ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1. เครื่องปั้นดินเผารูปแบบประยุกต์ศิลป์ เช่น แจกัน หม้อ ไห โอ่ง อ่าง กระถาง จาน ชาม โคมไฟ ฯลฯ และ 2. เครื่องปั้นดินเผารูปแบบทัศนศิลป์ เช่น ประติมากรรมหุ่นดำ หุ่นสูง ลอยตัว สร้างสรรค์เป็นรูปทรงต่างๆ เป็นต้น

นโยบายโอท็อปที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะหลังจากช่วงเวลาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก็ลดความนิยมลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น

1. การขาดการสนับสนุนความรู้ในการออกแบบที่ต่อเนื่องจากภาครัฐ ทำให้สินค้าขาดความน่าสนใจในด้านรูปแบบ (Design) ที่จะดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคให้มาซื้อสินค้า การขาดความรู้ด้านการออกแบบนี้ส่งผลให้ผู้ผลิตมีการลอกเลียนแบบสินค้ากัน จนเกิดเป็นปัญหาละเมิดลิขสิทธิ์และฟ้องร้องกันในพื้นที่
2. การขาดการให้ความรู้ด้านการตลาดอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ส่งผลให้พ่อค้าในพื้นที่ตั้งราคาสินค้าโดยไม่ได้คำนึงถึงกลไกตลาด ทำให้เกิดปัญหาการขายสินค้าต่ำกว่าราคาต้นทุน ทำให้พื้นที่ซึ่งตกต่ำ
3. การลดต้นทุนการผลิต เนื่องจากวัตถุดิบทางการผลิตบางอย่างเริ่มหมดไปจากพื้นที่ เช่น พื้นที่ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาเครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันไม่สามารถหาซื้อได้ในพื้นที่เนื่องจากต้นไม้ที่เป็นแหล่งกำเนิดฟืนในชุมชนเริ่มหมดไปจากพื้นที่ ส่งผลให้ต้องนำเข้าฟืนจากพื้นที่อื่นๆ ด้วยราคาสูง ผู้ผลิตในชุมชนจึงไม่มีทางเลือกมากนัก จำเป็นต้องสั่งฟืนมาใช้พร้อมๆ กับแก้ปัญหาโดยการลดอุณหภูมิการเผาจาก 1,200 องศาเซลเซียส หรือเพียง 800 องศาเซลเซียส เพื่อประหยัดฟืนในกระบวนการเผาไป
4. การเร่งผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับผู้สั่งซื้อ หรือสินค้าออร์เดอร์ ที่จำเป็นต้องผลิตให้ทันตามสั่ง ทำให้เกิดสินค้าที่ใช้วิธีการเผาไฟต่ำขึ้น (การเผาไฟต่ำคือการเผาในอุณหภูมิไม่ถึงจุดสุกตัว โดยทำการเผาในอุณหภูมิเพียง 800 องศาเซลเซียส ขณะที่ดินด่านเกวียนมีจุดสุกตัวที่อุณหภูมิ 1200 องศาเซลเซียส) การเผาไฟต่ำใช้เพื่อเร่งกระบวนการเผาให้ทันต่อความต้องการ การเผาลักษณะนี้จะได้ปริมาณผลิตภัณฑ์ต่อการเผาหนึ่งครั้งเท่ากับการเผาไฟสูง แต่จะสามารถเผาผลิตภัณฑ์ได้หลายครั้งกว่า เนื่องจากเตาจะเย็นตัวเร็วกว่าเตาที่เผาไฟสูง ทำให้สามารถเผาได้มากกว่า ประหยัดเชื้อเพลิงกว่า ผู้ประกอบการในปัจจุบันจึงนิยมใช้กระบวนการเผาไฟต่ำเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์จำนวนมาก เร็วตามความต้องการของลูกค้า แต่ภาชนะที่ได้จากการเผาไฟต่ำนี้จะมีข้อเสียมาก กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์จะมีความเปราะบางสูง ขาดความแข็งแรงเมื่อถูกกระแทก อีกทั้งยังมีการดูดซึมน้ำที่สูงมากทำให้ผลิตภัณฑ์เมื่อโดนความชื้นในระยะเวลาหนึ่ง ผลิตภัณฑ์จะเปื่อยยุ่ยทำให้สินค้าขาดคุณภาพ เมื่อลูกค้าใช้สินค้าไประยะหนึ่งก็จะพบกับปัญหาดังกล่าว
5. การใช้สีทาบนภาชนะเพื่อให้ได้สินค้าที่มีสีสันสวยงามเหมือนเคลือบเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นที่ยิยมของผู้ผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานลดความนิยมลงด้วย แม้ว่าจะงานลักษณะนี้จะเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคเนื่องจากสีสันที่สวยงามสะดุดตา แต่ในระยะยาวก็มีเสียงสะท้อนของผู้บริโภคที่นำไปใช้แล้วเกิดปัญหาสีหลุดลอกออกจากผิวงาน ส่งผลให้ผลงานเสียหายและถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ในช่วงพ.ศ.2544 จนถึงปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในชุมชนด่านเกวียนที่เด่นชัด 2 ประการคือ 1. ชุมชนด่านเกวียนเจริญก้าวหน้าจากนโยบาย OTOP และ 2. ชุมชนด่านเกวียนเผชิญปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในพื้นที่ภายหลังนโยบาย OTOP

1. ชุมชนด่านเกวียนเจริญก้าวหน้าจากนโยบาย OTOP เมื่อชุมชนด่านเกวียนได้เข้าสู่วิถีชีวิตแบบระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวจากนโยบาย OTOP การเข้าสู่ระบบทุนนิยมดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนเติบโตแบบก้าวกระโดด เกิดร้านค้า เกิดโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ขนาดกลางขึ้นมากมาย และการเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ก็ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดรายได้ทั้งจากท่องเที่ยวในพื้นที่ และการส่งออกสินค้าทั้งในและต่างประเทศ ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงถือได้ว่านโยบายของภาครัฐที่เข้ามาขับเคลื่อนชุมชนประสบความสำเร็จอย่างงดงาม เนื่องจากชุมชนด่านเกวียนมีความเจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้ามากกว่าด้านใด

2. ชุมชนด่านเกวียนเผชิญปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในพื้นที่ภายหลังนโยบาย OTOP ภายหลังจากช่วงเวลาแห่งการเจริญเติบโตดังกล่าว ชุมชนด่านเกวียนก็เข้าสู่ช่วงเวลาแห่งเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เน้นรายได้และผลกำไรมาเป็นอันดับแรก ทำให้กลไกตลาดในชุมชนเกิดปัญหา กล่าวคือ มีการตั้งราคาโดยไม่คำนึงกลไกตลาด ทำให้เกิดการขายสินค้าตัดราคากัน ปัญหาดังกล่าวทำให้ราคาสินค้าในพื้นที่ตกต่ำ ประกอบกับความต้องการผลิตสินค้าให้ทันต่อความต้องการของผู้ซื้อ แต่กลับขาดความใส่ใจในคุณภาพ ทำให้สินค้าขาดความแข็งแรงคงทน ความนิยมในตัวสินค้าจึงลดลงไปตามลำดับ ผลผลิตที่สวนทางกับรายได้ดังกล่าวทำให้โรงงานและผู้ประกอบการร้านค้าหลายรายในพื้นที่จึงมีการปิดตัวลงเพราะปัญหาขาดทุน ถ้าไม่ปิดกิจการก็ทำการเลิกจ้างงานช่างปั้นมากขึ้น ประกอบกับปัจจุบันต้นทุนการผลิตมีราคาสูงขึ้น ทั้งฟืน น้ำมัน ค่าขนส่ง ฯลฯ ต้นทุนที่สูงขึ้นรวมกับการขาดความรู้ทางการออกแบบและการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดให้ตัวผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจ ทำให้ต้องขายสินค้าถูกลง กำไรจึงน้อยลง เกิดการขาดทุนมากขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลให้การค้าและการท่องเที่ยวในชุมชนซบเซาลงเป็นอย่างมาก บริบทต่างๆ ของชุมชนในช่วงเวลาปัจจุบันนี้จึงค่อนข้างหยุดนิ่ง ไม่เคลื่อนไหว ไม่มีอะไรโดดเด่นเมื่อเทียบกับในช่วงเวลาที่ผ่านมา

จากปรากฏการณ์ต่างๆ ในข้างต้น ทำให้เห็นว่า การดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสระบบทุนนิยมที่เข้ามาฝังตัวอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนด่านเกวียนที่เงินมีบทบาทในทุกกลมหายใจ กำลังเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่เคยเข้มแข็งมาตั้งแต่อดีต เห็นได้จากการที่งานเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่เคยปรากฏอยู่ในช่วงก่อนปีพ.ศ.2544 กำลังเลือนหายไปอย่างรวดเร็ว เพราะชาวบ้านในชุมชนเห็นว่าเป็นสินค้าที่ต้นทุนสูง และยังไม่ค่อยได้กำไรเท่ากับสินค้าที่เน้นผลิตตามความต้องการของผู้สั่งหรือผลิตเน้นจำนวนเพื่อขาย และคงเป็นที่น่าเสียดายถ้าวิถีชีวิตชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ระบบทุนนิยมเป็นใหญ่ในปัจจุบัน อนาคตงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนอาจจะเหลือเพียงผลิตภัณฑ์ที่ขาดคุณภาพ ไร้อัตลักษณ์ของตน กลายเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมดาที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไปก็เป็นได้

ดังนั้นจากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และทฤษฎีหน้าที่นิยม

มาวิเคราะห์ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาว่ามีการดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนผ่านกระบวนการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างไร ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาดังกล่าว มีผลกระทบให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต รูปแบบงาน กระบวนการผลิต กระบวนการเผาไปมากน้อยเพียงไร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ทั้งช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการในพื้นที่มีความคิดเห็นอย่างไร และมีแนวคิดที่จะพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาให้ก้าวไปในทิศทางใด การศึกษาการดำรงอยู่ในเชิงโครงสร้าง-หน้าที่นี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาได้ครอบคลุมทั้งมิติด้านกว้างและด้านลึก มิติด้านกว้างคือ สามารถเข้าใจองค์ประกอบของโครงสร้างชุมชนที่มีเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาเป็นศูนย์กลาง เช่น โครงสร้างชุมชนผ่านกรณีศึกษาประกอบด้วยระบบต่างๆ คือ ประชากร (ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ) ผลิตภัณฑ์ (รูปแบบพาณิชยกรรม รูปแบบดั้งเดิม รูปแบบทัศนศิลป์) กระบวนการผลิต (แบบดั้งเดิม แบบอุตสาหกรรม) การเผา (แบบดั้งเดิม แบบอุตสาหกรรม) กลไกตลาด (พ่อค้า กลไกราคา คู่แข่งการค้า) และหน่วยงานต่างๆ (ภาครัฐและเอกชน) ฯลฯ และมีมิติด้านลึกคือองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์สุนทรีย์ เช่น แนวคิดในด้านการปรับตัว การประยุกต์ใช้ การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา การสืบสานต่อยอดภูมิปัญญา การสร้างสิ่งใหม่ที่ร่วมสมัย ฯลฯ มิติทั้งด้านกว้างและลึกนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ระบบและกลไกการดำรงอยู่ได้อย่างลึกซึ้ง จนสามารถสังเคราะห์เป็นแนวคิด/ทฤษฎี เพื่อพัฒนาและต่อยอดการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาให้ยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้ และเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษางานวิจัยนี้ เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำถามหลักของการวิจัย

1. เหตุใดเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาจึงมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาของสังคมไทย ความเข้มแข็งดังกล่าวได้แสดงให้เห็นกระบวนการทางความคิด ภูมิปัญญา ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นในชุมชน ที่ร่วมกันสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาให้เข้มแข็งขึ้นมาอย่างไร
2. พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาผ่านกรณีศึกษาในปัจจุบันกำลังก้าวไปในทิศทางใด และทิศทางที่กำลังก้าวไปนั้นส่งผลกระทบต่องานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบดั้งเดิมหรือไม่อย่างไร
3. อิทธิพลจากระบบทุนนิยมได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและวิถีชีวิตของชุมชนมากน้อยเพียงใด ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนมีความเห็นอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

4. การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนนี้จะช่วยพัฒนาการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยวิเคราะห์ระบบและกลไกที่ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง จนกลายเป็นเครื่องมือทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของชุมชนด่านเกวียน

2. เพื่อศึกษา วิเคราะห์พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทั้งในด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. เพื่อศึกษาแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม

4. เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎี ที่สามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวคิด/ทฤษฎี ที่พัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ โดยขอบเขตของการศึกษามีดังนี้

1. ศึกษาตำราเอกสาร บทความ ตำรา วิจัย ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

2. ศึกษาทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในงานวิจัย จากเอกสาร ตำราวิชาการ

3. พื้นที่ศึกษา : ชุมชนในเขตตำบลด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา มี 10 ชุมชน ดังนี้ 1.ชุมชนด่านเกวียน 2.ชุมชนด่านกลาง 3. ชุมชนริมมูล 4. ชุมชนโพธิ์ทอง 5. ชุมชนอิฐมอญ 6. ชุมชนหนองกระโดน 7. ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน 8. ชุมชนด่านชัย 9. ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม 10. ชุมชนหนองสระธาร

4. ประชากร : ชาวบ้านในตำบลด่านเกวียน ชุมชนละ 5 ครัวเรือน ผู้ประกอบการโรงงาน และร้านค้าเครื่องปั้นดินเผา 10 ร้าน กลุ่มผู้รู้ 40 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปินเครื่องปั้นดินเผา 20 คน กลุ่มช่างปั้นรุ่นใหม่ 10 คน กลุ่มช่างปั้นพื้นบ้าน 10 คน

5. เก็บข้อมูลหน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมจังหวัด

6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนด้านเกวียนได้งานวิจัยที่แสดงแนวคิด/ทฤษฎีที่ช่วยพัฒนาการระบบและกลไกดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์
2. ชุมชนด้านเกวียนได้แนวทางการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้เป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนด้านเกวียนต่อไป
3. งานวิจัยเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาแนวคิด/ทฤษฎีในงานวิจัยชิ้นนี้ และนำไปปรับใช้กับชุมชนของตนเองอย่างเหมาะสมต่อไป
4. งานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในกลุ่มที่เรียนเซรามิกหรือเครื่องปั้นดินเผา
5. งานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ต้องการมาศึกษา หรือเข้ามาพัฒนาชุมชนหมู่บ้านด้านเกวียน ต.ด้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน หมายถึง ความรู้ทางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นความรู้ที่ชุมชนด้านเกวียนยอมรับร่วมกัน เพื่อใช้ในการปรับตัวทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมและดำรงชีพ

ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน หมายถึง ระบบวิถีชีวิตของชุมชนด้านเกวียน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยภายในระบบจะมีกลไก ซึ่งคอยขับเคลื่อนระบบวิถีชีวิตต่างๆ ให้ดำเนินอยู่ได้ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนดำรงอยู่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมหลักของชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน ในพื้นที่ ต.ด้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา จำนวน 10 ชุมชน โดยใช้แนวคิด/ทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีหน้าที่นิยม มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ สังเคราะห์โครงสร้าง และระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎีที่เกิดจากการวิจัยสนาม อันจะสามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และสามารถรักษาและต่อยอดภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมมาไว้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนต่อไปได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้

1. บริบทพื้นที่วิจัย

1.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน และประวัติศาสตร์ที่มาของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1.2 พัฒนาการของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ด้านรูปแบบ กระบวนการผลิตและกระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3 ข้อมูลประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน

1.4 ข้อมูลของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน

1.5 ข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกับการได้รับเลือกเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

1.6 ข้อมูลทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1.7 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1.8 โลกาภิวัตน์ ทุนนิยม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. แนวคิดและทฤษฎี

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทพื้นที่วิจัย

บริบทพื้นที่วิจัยเป็นข้อมูลที่สำคัญยิ่งต่อการวิจัยภาคสนาม เนื่องจากบริบทพื้นที่วิจัยสามารถบอกข้อมูลเชิงกว้างและเชิงลึกของชุมชน เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ การทราบข้อมูลดังกล่าวจะทำให้ผู้วิจัยมีข้อมูลขั้นต้น และข้อมูลชั้นรอง เพียงพอที่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวทางหรือทฤษฎีเพื่อพัฒนางานวิจัยต่อไปได้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษบริบทพื้นที่ของชุมชนด่านเกวียนให้ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อที่จะได้เข้าใจบริบทของชุมชนด่านเกวียนและพลวัตของชุมชนด่านเกวียนอย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อนำไปพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนต่อไป

1.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน และประวัติศาสตร์ที่มาของงานเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียน

1.1.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปเกี่ยวกับของชุมชนในปัจจุบัน ชุมชนด้านเกวียนเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียนที่สำคัญและมีชื่อเสียงของ จ.นครราชสีมา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยชุมชนตำบลเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองนครราชสีมาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 15 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 (นครราชสีมา-โชคชัย) มีอาณาเขตติดกับชุมชนอื่นดังนี้ **ทิศเหนือ** ติดกับตำบลองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวศาลา อ.เมือง จ.นครราชสีมา **ทิศใต้** ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอ่าง อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา **ทิศตะวันออก** ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอ่าง อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา **ทิศตะวันตก** ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอ่าง อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา

1) สภาพพื้นที่ ลักษณะพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลด้านเกวียน มีเนื้อที่ประมาณ 10.17 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,356 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลด้านเกวียน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 7, 8 และหมู่ที่ 10 บางส่วน ตำบลท่าอ่าง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3, 4 และหมู่ที่ 6

2) ประชากร ชุมชนเทศบาลตำบลด้านเกวียนมีประชากรทั้งสิ้น 9,436 คน แบ่งเป็นชาย 4,615 คน หญิง 4,821 คน เฉลี่ย 959 คน/ตารางกิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือน 3,549 ครัวเรือน

3) ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของเทศบาลตำบลด้านเกวียน เป็นที่ราบสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ระหว่าง 175-200 เมตร

4) สภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยภาพรวม ประชากรของเทศบาลตำบลด้านเกวียน แบ่งการประกอบอาชีพเป็นดังนี้

ชุมชนด้านเกวียน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำและจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา
ชุมชนท่าอ่าง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนาข้าว ทำไร่
มันสำปะหลัง และเลี้ยงสัตว์

5) สภาพเศรษฐกิจ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลด้านเกวียน จะมีกลุ่มอาชีพใหญ่ๆ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายต่างๆ

กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์
ประมาณ 1,200 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลท่าอ่าง หมู่ 3, 4 และหมู่ 6 ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว และมันสำปะหลัง

กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา จะประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยจะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ มีจำนวนร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาทั้งสิ้น 335 ร้าน

กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายต่างๆ จะประกอบอาชีพทั่วไป เช่น ร้านขายของชำ ร้านอาหาร ร้านเสริมสวย โรงสี โรงกลึง ปั่นน้ำมัน อยู่ซ่อมรถ เป็นต้น

6) ชุมชนเทศบาลตำบลด่านเกวียน ประกอบไปด้วย 16 ชุมชน ดังนี้
 ชุมชนในเขตตำบลด่านเกวียน มี 16 ชุมชนประกอบด้วย ชุมชนด่านเกวียน ชุมชนด่านกลาง ชุมชนริมมูล ชุมชนโพธิ์ทอง ชุมชนอิฐมอญ ชุมชนหนองกระโดน ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียน ชุมชนด่านชัย ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม ชุมชนหนองสระธาร ชุมชนท่าอ่างทอง ชุมชนท่าอ่างพัฒนา ชุมชนท่าอ่างสามัคคี ชุมชนพิบูลทอง ชุมชนประชาธิปไตย ชุมชนรัฐราษฎร์พัฒนา

7) สถาบันและองค์กรทางศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเทศบาลตำบลด่านเกวียนนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดในเขตเทศบาล 2 วัด คือ 1. วัดบ้านท่าอ่าง และ 2. วัดบ้านด่านเกวียน (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.2557-2559 เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. ม.ป.ป.: 3-10)

1.1.2 ประวัติศาสตร์ที่มาของงานเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียน เครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียนมีประวัติศาสตร์การผลิตที่ต่อเนื่องยาวนาน โดยมีข้อมูลที่ปรากฏจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย พบว่าที่มาของเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียนปรากฏข้อมูล 2 แนวทางคือ 1. ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผานี้เป็นของชุมชนด่านเกวียน และ 2. ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผานี้มาจากชาวข่า

1) ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผานี้เป็นของชุมชนด่านเกวียน
 แนวคิดนี้เป็นข้อมูลจาก โครงการจัดทำระบบข้อมูลทางวัฒนธรรมศิลปหัตถกรรมบ้านด่านเกวียน โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา ที่ศึกษาและสรุปว่า

ประชาชนในท้องถิ่นนี้มีฝีมือในการปั้น โถ่ง บันอ่าง ไว้ใช้ในครัวเรือนและส่งไปขายนอกถิ่น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนนี้มีการปั้นโถ่ง อ่างมากขึ้น ประกอบกับท้องถิ่นนี้เป็นด่านที่จะเข้าสู่ตัวเมืองนครราชสีมา โถ่ง อ่าง ที่ปั้นขึ้นก็สามารถขายได้สะดวก มีเรื่องเล่าว่าสมัยโบราณมีพ่อค้าต่างเมืองได้นำสินค้าบรรทุกเกวียนไปขายยังจังหวัดในภาคกลาง ได้เดินทางมาแล้วพักอาศัยที่ท่าอ่าง ซึ่งต่อมาภายหลังจึงเรียกว่า ด่านเกวียน... (ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน. 2530: 4-5)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญานี้เป็นของชุมชนด่านเกวียนเอง โดยชุมชนมีความรู้และฝีมือในการผลิตที่โดดเด่น จนสมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งเสริมให้ประชาชนทำการปั้นโถ่ง อ่างมากขึ้นเพื่อการค้าขาย

2) ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผานี้มาจากชาวข่า แนวคิดนี้มาจากเวทีประชาคม (21-22 มีนาคม 2546) ในโครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการและพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา โดยนักวิชาการและกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน ได้ทำการศึกษาและสรุปที่มาของภูมิปัญญาว่า

การทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เดิมชาวบ้านด่านเกวียนมีอาชีพทำนาทำไร่อยู่ริมฝั่งลำน้ำมูล ต่อมาเมื่อชาวข่า (ชนเผ่าตระกูลมอญ-เขมร เป็นชนพื้นเมืองอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง) ซึ่งเข้ามาก่อสร้างโบสถ์ในชุมชนด่านเกวียน และพักอยู่ที่ “ตะกุด” (ตะกุด คือ ลำน้ำที่ขาดจากแม่น้ำมูล) ใกล้กับสถานที่สร้างโบสถ์ ชาวข่าดังกล่าว ได้นำดินบริเวณที่พักมาปั้นภาชนะและเผาไว้ใช้สอย เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก แป้ และร่อนยา ชาวบ้านพื้นถิ่นดั้งเดิมในชุมชนด่านเกวียนเมื่อเห็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาก็เกิดความสนใจ และฝึกฝนฝีมือการทำเครื่องปั้นดินเผาจนชำนาญและยึดเป็นอาชีพในเวลาต่อมา ภายหลังเมื่อชาวข่าจากไปชาวด่านเกวียนจึงเรียกบริเวณที่ชาวข่าพักอาศัยว่า “ตะกุดข่า”... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 4)

นอกจากข้อมูลข้างต้นที่เชื่อว่าชาวข่าเป็นเจ้าของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแล้ว ยังปรากฏข้อมูลพิธีกรรมไหว้ครูของชาวด่านเกวียนก่อนการเผาเครื่องปั้นว่า บูชาครูด้วยดอกไม้ กล้วยสุบ หมากพลู รูปเทียน โดยเริ่มด้วยการกล่าวเชิญครูชาวข่าสองท่าน คือ ครูยศกับครูป้อม แล้วพูดว่า “เจ้าข้าเอ๋ย วันนี้ลูกจะเผาโอ่ง เผาไห ขอให้ลูกเผาได้ดีเด้อ” แล้วจึงจุดไฟเผาภาชนะ ชื่อชาวข่าทั้ง 2 คนที่กล่าวถึงเป็นชื่อแบบไทย (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 5)

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ สุชาติ น้าใจดี ยังระบุที่มาของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนว่า

การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนจะเริ่มตั้งแต่พ.ศ.ใดนั้นไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์พบว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมาอย่างน้อยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2461 โดยในอดีตชุมชนนี้ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่และเลี้ยงสัตว์อยู่ริมลำน้ำมูล ต่อมาได้มีชาวข่า ซึ่งเป็นชนเผ่าที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ที่เริ่มจากการที่เมืองนครราชสีมาได้เริ่มขยายอำนาจการปกครองไปยังดินแดนตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำมูล ที่รู้จักกันในนามหัวเมืองเขมรป่าดง (คือพื้นที่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์) โดยกลุ่มคนในดินแดนนี้ได้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับคนในเมืองนครราชสีมา คือ ชาวข่าเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ชาวข่าก็อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในแถบโคราชและได้เข้ามาจับจองสร้างโบสถ์ในพื้นที่ด่านเกวียน... (สุชาติ น้าใจดี. 2552: 118)

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่าแนวคิดภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่า เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างมีน้ำหนักพอสมควร เนื่องจากผู้อาวุโสในชุมชนต่างเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาได้สอดคล้องตรงกัน โดยสนับสนุนว่าชาวข่าเป็นผู้นำภูมิปัญญานี้เข้ามาในพื้นที่ แล้วชาวบ้านในชุมชนสนใจจึงศึกษาและฝึกฝนจนชำนาญจึงยึดเป็นอาชีพเสริม นอกจากนี้ยังมียางานวิจัยที่ระบุข้อมูลว่าชาวข่าได้เข้ามาในพื้นที่ด่านเกวียนจริง อีกทั้งยังมีข้อมูลพิธีกรรมการเผา ที่มี

เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบูชาครูชาวข่า จึงพอสรุปได้ว่าภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมาจากชาวข่า และชาวบ้านชุมชนด่านเกวียนเป็นผู้สืบสานภูมิปัญญานี้จนถึงปัจจุบัน

1.2 พัฒนาการของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ด้านรูปแบบกระบวนการผลิต และกระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีการพัฒนาทั้งทางด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผา มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พัฒนาการดังกล่าวได้แสดงให้เห็นเหตุปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในแต่ละช่วงเวลา โดยผู้วิจัยจะแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวออกเป็น 4 ช่วงดังนี้

1.2.1 ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500

1.2.2 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520

1.2.3 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521-พ.ศ. 2543

1.2.4 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 - ปัจจุบัน

โดยช่วงเวลาที่ทั้ง 4 ช่วงจะแสดงให้เห็นพัฒนาการด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผา รวมถึงเหตุปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน

1.2.1 ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่เรียกได้ว่าเป็นยุคของวิถีชีวิต และเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนในช่วงเวลานี้ยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาทำเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น วิถีชีวิตจึงมีความผูกพันกับธรรมชาติและดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ดังคำบอกเล่าของ อยู่ เปลี่ยนกระโทก หนึ่งในผู้อาวุโสของชุมชนด่านเกวียน ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตผสมผสานแบบดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนไว้ว่า

หนานากี้ทำนา หน้าแล้งก็ทำเครื่องปั้นดินเผา หาอยู่กินกันผืนป่า และแหล่งน้ำอันอุดมสมบูรณ์ เดือนอ้ายเดือนยี่ซึ่งอยู่ในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาจะหากินด้วยการวิดปลาชังหนอง เดือนสามจะมีไฟไหม้ป่าทุกปีเดือนนี้จะเริ่มทำเครื่องปั้นดินเผา หากินผักปลาตามแหล่งน้ำและผักป่า เดือนสี่เดือนห้าฝนจะเริ่มตกก็หากินแยกกินกระต่ายป่า ไช้ผดแดง และผักหวาน เดือนหกหญ้าเพ็กจะระบัด (แตกใบอ่อน) คนที่มีวัวควายก็จะต้อนไปกินกระบัดพร้อมกับเก็บเห็ดเผาะ เดือนเจ็ดถึงสิบเอ็ดหนานา กินหน่อไม้ ผักแว่นและเห็ดต่างๆ เดือน 12 กินมันกินกลอย วิถีชีวิตชาวบ้านดำรงอยู่เช่นนี้สืบมา... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 7)

วิถีชีวิตดังข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนที่ผูกพันกับธรรมชาติ โดยฤดูกาลทำนาก็ทำอาชีพเกษตรกรรม การทำเครื่องปั้นดินเผาเหมือนทำเป็นอาชีพเสริมหลังจากหมดฤดูทำนา ในแต่ละเดือนก็จะมีกิจกรรมต่างๆ หมุนเวียนเป็นวิถีของชาวบ้านที่ดำรงอยู่ขณะนั้น สำหรับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลานั้น เพ็ชร เปรียงกระโทก ผู้อาวุโสอีกท่านของชุมชนด่านเกวียนได้กล่าวอย่างน่าสนใจว่า

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจะทำตามหัวไร่ปลายนาใกล้แหล่งน้ำที่แตกออกจากลำน้ำมูลเป็น กุด วัง หนอง คลอง แหล่งน้ำที่สำคัญเหล่านี้ได้แก่ กุดข่า มูลหลง กุดลอนตาล กุดสองคีน กุดเสียดาย กุดหนองโชติ กุดเวียน กุดตะเกียด คลองตำแย วังใหญ่ หนองงูเหียว เป็นต้น ในหน้าแล้งแหล่งน้ำเหล่านี้สายน้ำจะขาดตอนจากลำน้ำมูลและมีน้ำตกค้างขังอยู่ เนื่องจากน้ำในลำมูลมีระดับลดลง ชาวบ้านจึงใช้บริเวณดังกล่าวทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะบริเวณนั้นจะมีจอมปลวกให้ขุดทำเตาเผาเครื่องปั้น และมีน้ำสำหรับใช้ในการหมักดินเนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งน้ำ อีกทั้งวัตถุดิบพวกไม้ที่นำมาทำโรงเรือนปั้น และฟืนที่ใช้ในการเผาก็หาง่ายเพราะเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 6)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า กระบวนการผลิตจะขึ้นอยู่กับบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ความเหมาะสมดังกล่าวคือ ต้องใกล้แหล่งดิน แหล่งน้ำเพื่อความสะดวกแก่การเตรียมวัตถุดิบในการผลิต อีกทั้งบริเวณดังกล่าวต้องเป็นพื้นที่ป่าเพื่อให้มีไม้ในการทำโรงปั้น และมีฟืนเพียงพอสำหรับการเผา สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ บริเวณดังกล่าวต้องมีจอมปลวกเพื่อใช้ในการสร้างเตาเผา และต้องเป็นจอมปลวกที่อยู่ติดกับต้นไม้ใหญ่ เพื่ออาศัยรากของต้นไม้ที่พยายงลงคาเอาไว้ไม่ให้ยุบตัวลง การสร้างเตาต้องอาศัยความชำนาญของช่างที่จะขุดลงไปในพื้นที่ โดยช่างจะขุดให้ภายในเตาจะมีลักษณะเป็นโพรงใต้ดินอยู่ใต้จอมปลวก ดังภาพประกอบ 1 เตาจอมปลวกจะมีความแข็งแรงมากเมื่อผ่านกระบวนการเผาแล้ว หลายๆ ครั้ง ผนังเตาเมื่อโดนความร้อนสูงจะจับตัวกันแข็งแรง บางส่วนจะเกิดผลึกเคลือบแวววาวสวยงาม ความแข็งแรงดังกล่าวทำให้เตาจอมปลวกมีอายุการใช้งานได้หลายสิบปี

ภาพประกอบ 1 แสดงภาพแปลนเตาจอมปลวก

ที่มา: ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน. (2530). หน้า 27.

ภูมิปัญญาการเลือกแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาแสดงให้เห็นว่า บริเวณพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำโรงปั้น นอกจากจะมีแหล่งดินแหล่งน้ำที่เหมาะสมแล้ว จอมปลวกบริเวณดังกล่าวต้องมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมจึงจะสามารถสร้างเตาได้ องค์ประกอบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาใน

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของช่างในอดีต และยังแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติในอดีตอีกด้วย

สำหรับในกระบวนการสร้างผลิตภัณฑ์จะการใช้การขึ้นรูปด้วยมือโดยมีพะมอน (แป้นหมุน) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม อุปกรณ์การแต่งลายมีเพียง ไม้แต่งลาย มีดเจาะ ลูกกลิ้งลาย เท่านั้น ลวดลายบนชิ้นงานจึงเรียบง่าย (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 15) ความเรียบง่ายทางเทคโนโลยีดังกล่าว ได้สร้างความสวยงามให้กับภาชนะในช่วงเวลานั้น นับได้ว่าเป็นงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนทั้งงามและทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมที่สุด

ภาพประกอบ 2 วัฒนา บ่อมชัย (ศิลปินเครื่องปั้นดินเผา) กับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบ ดั้งเดิม ผลงานของคุณลุงอ๋ม ช่างปั้นระดับครูช่างของชุมชนด่านเกวียนที่เสียชีวิตแล้ว

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

สำหรับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในช่วงเวลานั้น ช่างปั้นจะต้องลงมือ เตรียมดินด้วยตนเอง โดยการไปขุดดินเหนียวและดินทราย จากนั้นนำมาตากแดดให้แห้ง เมื่อแห้ง แล้วก็นำดินทราย 1 ส่วน มาปูลงในหลุมดินที่เตรียมไว้ แล้วใช้ดินเหนียว 2 ส่วน ปูทับไว้ด้านบน จากนั้นรดน้ำมัททั้งไว้ 2 วัน 2 คืน แล้วจึงโยงดิน การโยงดินคือการใช้มือคุ้ยให้ดินเหนียวกับดิน ทรายผสมจนเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วหมักไว้อีก 1 วัน 1 คืน จากนั้นนำดินมาวางกองเป็นแท่ง สีเหลี่ยมหนาประมาณ 40-50 ซม. แล้วเหยียบที่ละนิดให้เท่าไล่ไปบนผืนหนัง หากเหยียบพบกรวด หรือเศษเจอปนใดๆ ก็ให้เหยียบออกให้หมด เมื่อเหยียบดินตลอดกองแล้วก็ให้เหยียบกลับไปกลับมา ประมาณ 3 เทียว จึงม้วนเป็นแท่งกลมๆ ทรงกระบอกแล้วหุ้มด้วยกาบกล้วยเพื่อเก็บความชื้น ก็จะ ได้ดินเหนียวที่พร้อมสำหรับปั้นภาชนะ ในการปั้นภาชนะช่างปั้นจะทำการแบ่งดินเป็นท่อนๆ ขนาด พอให้ปั้นของได้คราวละ 1 ลูก จากนั้นใช้ซี่ไถโรยแป้นเพื่อไม่ให้ดินติดแป้น แล้วจึงนำดินมาแผ่ตั้ง ศูนย์บนพะมอน (การตั้งศูนย์คือการหาจุดศูนย์กลางของภาชนะ) หมุนพะมอนด้วยเท้า มือก็บีบดิน ขดไปตามรอบการหมุน เรียกว่าการ “ผัดดิน” เมื่อขดดินจนได้ขนาดพอที่จะขึ้นรูปได้ ก็ใช้ผ้าชีว์ชุบน้ำประกบมือไว้ข้างในภาชนะอีกมือหนึ่งอยู่ข้างนอก แล้วทำการรีดดินให้เป็นรูปร่างตามต้องการ ใน

ขั้นตอนนี้ต้องมีผู้ช่วยมาหมุนแป้นให้ หลังจากปั่นเสร็จใช้หวีขูดผิวภาชนะให้เรียบและผึ่งทิ้งไว้ พอดินหมาดก็มาตกแต่งลวดลายโดยใช้ไม้ลายหรือใช้ลูกกลิ้ง (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 11-12)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นความเอาใจใส่ในขั้นตอนการผลิตของช่างปั้นในยุคนี้อย่างมาก เห็นได้จากกระบวนการเตรียมดินที่ต้องกระทำด้วยตนเองทั้งสิ้น ตั้งแต่การขุดดิน การหมักดิน การนวดดิน ไปจนถึงการขึ้นรูปภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด้วยพละมือ สำหรับพละมือนับได้ว่าเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุดในช่วงเวลานั้น พละมือนี้อาจจะคล้ายกับแป้นหมุนในปัจจุบัน เพียงแต่พละมือนี้ไม่มีมอเตอร์และสายพานเพื่อช่วยในการหมุน ในการปั้นภาชนะบนพละมือนี้นี้ต้องมีคนช่วยหมุนพละมือน 1 คน โดยผู้ช่วยหมุนส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้อง หรือไม่ก็ลูกศิษย์ของช่างปั้นนั่นเอง

สำหรับกระบวนการเผาในช่วงเวลานั้นใช้เตาจอมปลวกเป็นเทคโนโลยีหลักในการเผา และเป็นเทคโนโลยีเดียวที่สามารถเผางานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมได้ยอดเยี่ยมที่สุด โดย อยู่ เปลี่ยนกระโทก ผู้อาวุโสของชุมชนด่านเกวียนได้กล่าวถึงเทคนิคการเผา เตาจอมปลวกไว้อย่างน่าสนใจว่า

ในอดีตมีเฉพาะการเผาแกร่งหรือเผาดำ หลังจากลำเลียงงานเข้าไปในเตาแล้วก็จะเข้าสู่ขั้นตอนแรกในการเผา คือ “การเผาสุก” โดยนิยมเผาเวลา 18.00-19.00 น. ทำการก่อไฟไว้ปากเตา และใช้ฟืนขนาดใหญ่ท่อนสั้นๆ เป็นเชื้อเพลิง เมื่อฟืนติดก็ปล่อยให้ไฟซาลงใช้ฟืนอ่อนๆ ค่อยๆ ให้ความร้อนถูกดูดเข้าไปในเตาอย่างช้าๆ เมื่อความร้อนได้ที่ (สังเกตจากสีภาชนะจะเปลี่ยนเป็นสีดำจนถึงพื้น) ก็รอไฟให้คงที่ไว้ 1 ชั่วโมง จากนั้นดูที่ปล่องจะเห็นภาชนะที่เผาเกิดสีเทาขาว การเผาสุกถึงขั้นตอนนี้จะใช้เวลา 1 วัน 1 คืน (24 ชั่วโมง) ต่อมาเมื่อเข้าสู่ขั้นตอนที่สอง คือ “การออกเตา” เมื่อเผาสุกได้ที่แล้วก็ทำการออกเตาด้วยฟืน ช่างเผาค่อยๆ ดึงฟืนที่ติดปากเตาอยู่เสมอ พยายามอย่าให้อากาศเข้าไปเพราะถ้าอากาศเข้าไปมากภาชนะที่เผาก็จะแตก ระยะนี้ใช้เวลาประมาณ 1-3 ชั่วโมง สังเกตภาชนะในเตาจะเป็นสีแดงแสดงว่าได้ที่แล้วก็เข้าสู่การเผาขั้นตอนที่สาม ในขั้นตอนนี้สาม เรียกว่า “การทิ้งไฟ” ในระยะนี้ช่างจะใส่ถ่านและฟืนทั้งหมดเข้าไปในเตา ตรงบริเวณที่เรียกว่า “เรือนไฟ” จากนั้นใส่ฟืนท่อนยาวๆ เข้าไปในเรือนไฟให้เต็มปากเตาควันไฟจะขึ้นปล่องก่อน จากนั้นประมาณครึ่งชั่วโมงไฟจะขึ้นปล่อง ให้ใส่ฟืนต่อไปอีก 3 ชั่วโมง สังเกตดูสีเปลวไฟ ถ้าเปลวเป็นสีส้มแก่เครื่องปั้นดินเผาจึงจะสุก (เผาแกร่งแล้ว) จากนั้นหยุดใส่ฟืน รอครึ่งชั่วโมงให้ไฟงวดหรือซาลง ใช้ต้นกล้วยผ่า 2 ซีกปิดปากเตาหนา 3 ชั้น เรียกว่า “การปิดเตา” ทิ้งไว้ 3 วัน 3 คืน จึงสามารถเอางานออกมาได้... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 12-13)

จากข้อมูลที่ อยู่ เปลี่ยนกระโทก กล่าวในข้างต้น ทำให้เห็นกระบวนการเผาที่มีเทคนิคซับซ้อนมาก โดยเฉพาะการสังเกตสีไฟต้องอาศัยความชำนาญอย่างมากในการจะเห็นว่าสีไฟมีสีอะไรบ้าง และการลำเลียงฟืนเข้าไปในเตาก็เป็นเทคนิคที่ต้องเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังใช้เวลาในการเผาก็ยาวนาน เผา 1-2 วัน ปิดเตาอีก 3 วัน กระบวนการเผาที่ยุ่งยากและต้องใช้

เวลามากมายนี้ได้สร้างสรรค์ให้งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความสวยงาม และมีลักษณะเฉพาะตัวเกิดขึ้น แต่การเผาเตาจอมปลวกที่อยู่ เปลี่ยนกระโทก เลานั้น ปัจจุบันไม่เหลือเตาจอมปลวกไว้ให้ศึกษาแล้ว ที่เหลือก็คงเหลือแต่ช่วงปั้นที่เป็นช่วงขุดเตาอย่าง อยู่ เปลี่ยนกระโทก ที่ให้ข้อมูลเตาจอมปลวก จึงเป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีเตาที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเตาที่ใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผากันอย่างแพร่หลายทั่วทั้งชุมชนด่านเกวียน

ภายหลังจากภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เบ่งบานในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน จนชุมชนด่านเกวียนเริ่มเป็นที่รู้จักจากผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่สวยงาม และมีอัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร ชื่อเสียงความงามดังกล่าวได้ทำให้การค้าขายเครื่องปั้นดินเผาเจริญรุ่งเรืองขึ้น จากเดิมที่มีพ่อค้ารายใหญ่ในพื้นที่เพียงรายเดียวในพื้นที่คือ แป๊ะโหวง (ชาวจีนที่เปิดร้านขายของชำที่ด่านเกวียน ช่วงปี พ.ศ.2461-2470) พ่อค้าคนกลางรายใหญ่รายเดียวที่รับซื้อโอ่ง ครก กระถาง แป้น้ำของชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาไว้จำหน่าย ก็เริ่มมีคาราวานเกวียนซึ่งเป็นพ่อค้าต่างถิ่นจากนางรอง บุรีรัมย์ และสุรินทร์เข้ามาซื้องานจากแป๊ะโหวงเพื่อนำไปขายเป็นจำนวนมาก คราวละ 50-100 เล่มเกวียน แป๊ะโหวง จึงเริ่มจ้างชาวบ้านมาผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการ เมื่อกิจการรุ่งเรืองขึ้นก็มีผู้สนใจต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำธุรกิจ โดยเฉพาะพ่อค้าชาวไทยได้แก่ บุญ เพราะพินิจ เสงี่ยม มโหธร อ่อง คุ่มจอหอ ที่เข้ามาค้าขายและรับซื้อเครื่องปั้นดินเผาเพิ่มขึ้น ต่อมา เปี้ย ป้อกระโทก อดีตช่างปั้นที่เคยทำงานให้กับแป๊ะโหวง ก็ผันตนเองมาเป็นพ่อค้าและรับซื้อเครื่องปั้นดินเผา (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 7-8) การซื้อขายที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้วัตถุประสงค์การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเมื่อเหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายกลายเป็นการผลิตเพื่อขายและนำเงินมาเลี้ยงชีพ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนด่านเกวียน กล่าวคือ เมื่อชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองก็เริ่มสนใจเรียนรู้ที่จะผลิตเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งกลุ่มผู้มีฐานะบางส่วนก็เริ่มเปิดกิจการเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขึ้น

พัฒนาการในช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ.2500 ที่กล่าวมาในข้างต้น ทำให้เห็นว่าภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่สันนิษฐานว่ามาจากชาวข่า ได้ถูกเรียนรู้จากชาวบ้านพื้นบ้านด่านเกวียนอย่างลึกซึ้ง จนสามารถนำภูมิปัญญาดังกล่าวมาพัฒนาต่อยอดมาสู่ช่างรุ่นแล้วรุ่นเล่า การเรียนรู้ดังกล่าว มิได้เรียนรู้แค่กระบวนการผลิตและกระบวนการเผาภาชนะเท่านั้น แต่ยังได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตใหม่ๆ ที่เข้ามาในชุมชนด้วยกล่าวคือ แต่เดิมชาวบ้านด่านเกวียนนั้นมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก แต่เมื่อชาวบ้านยอมรับในภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาในวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นวิถีชีวิตที่มีเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แม้ในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจะยังไม่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียนอย่างเต็มตัว แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในแง่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนชุมชนให้สนใจที่จะเรียนรู้ และยอมรับในผลิตภัณฑ์ที่มีทั้งประโยชน์ใช้สอยและความงามที่เกิดจากวัตถุดิบของชุมชนและในแง่ของ

การเป็นสินค้าที่โดดเด่น จนชุมชนเริ่มให้ความสำคัญในการทำการค้าขายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียนมากยิ่งขึ้น

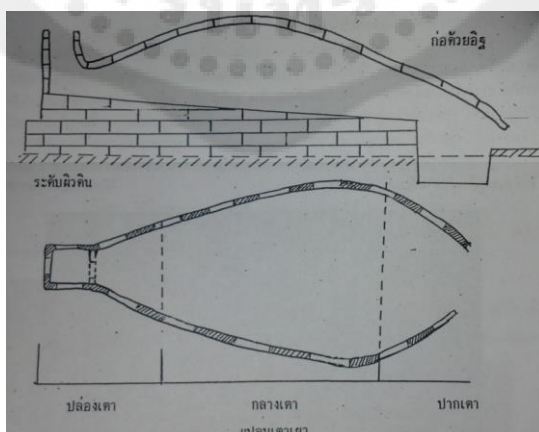
1.2.2 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2520 ต่อมาเมื่อเข้าสู่ช่วงปีพ.ศ.2500 ในช่วงเวลานี้ความโดดเด่นในเรื่องของความงามของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ดึงดูดให้ผู้สนใจนอกพื้นที่ชุมชน เช่น นักวิชาการ ศิลปิน ผู้สนใจทั่วไป ได้เข้ามาศึกษาความงาม เทคนิค วิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยหนึ่งในผู้ที่สนใจ ที่นับได้ว่าเป็นผู้เปลี่ยนแปลงชุมชนด่านเกวียนในช่วงปี พ.ศ.2500 คือ อาจารย์ วทัญญู ณ ถลาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน) โดยใน ปีพ.ศ.2507-2508 วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้จัดตั้งคณะศิลปกรรมขึ้น มีการส่งเสริมให้นักศึกษาได้มองเห็นคุณค่าความงามของศิลปะแบบพื้นบ้านซึ่ง อาจารย์ ทวี รัชนิกร อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปกรรมได้มีโอกาสตาม อาจารย์ วทัญญู ณ ถลาง ไปดูงานที่บ้านด่านเกวียน เพื่อศึกษาศิลปะพื้นบ้าน จากการดูงานครั้งนั้น อาจารย์ ทวี รัชนิกร จึงเน้นการศึกษาเรียนรู้ที่จะนำความรู้ไปประยุกต์เพื่อประกอบอาชีพได้จริง โดยนำนักศึกษาเข้าไปศึกษาวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจากช่างปั้นมืออาชีพ ต่อมาอาจารย์ทวี รัชนิกร ได้ออกแบบ แจกัน ให้ช่างปั้นได้ลองทำปรากฏว่าเมื่อทำออกมาก็เป็นที่ต้องการของตลาด โดยขายได้กว่าวันละ 50 ชิ้น และยังทำราคาได้มากกว่าการปั้นโถ้งขนาดใหญ่แบบเดิมหลายเท่า ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดจึงเกิดขึ้น มีการผลิตโมบาย เครื่องแขวนรูปแบบต่างๆ เช่น ปลาแขวน นกฮูก แมว ตุ๊กตาชาวนา โคมไฟ นอกจากงานเชิงพาณิชย์นี้ยังมีงานรูปแบบทัศนศิลป์เกิดขึ้น เช่น งานปั้นหุ่นสูง หุ่นต่ำ ลอยตัว เป็นเรื่องราวทางศาสนาบ้าง เทพเจ้าบ้าง ประดับตกแต่งตามสถานที่ต่างๆ เช่น ที่วัดศาลาลอย ศาลหลักเมืองของโคราช การปั้นโถ้งขนาดใหญ่จึงเริ่มลดน้อยลง ช่วงเวลานี้คุณภาพชีวิตของช่างปั้นในชุมชนดีขึ้น ต่างมองว่าการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นงานท้าทายความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 15-16)

สินค้าในช่วงเวลาดังกล่าวได้รับความนิยมในตลาดเครื่องปั้นดินเผาอย่างมาก เพราะมีน่าสนใจในด้านรูปแบบ และยังมีกลิ่นอายงานแบบดั้งเดิมผสมอยู่ กล่าวคืองานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ผลิตในช่วงเวลานี้ยังคงเป็นงานที่ผ่านกระบวนการเผาในอุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียสขึ้นไป หรือที่เรียกว่าการเผาแกร่ง ผลิตภัณฑ์จะมีสีดำ สีหมากสุก หรือสีแดง เลือดปลาไหล การเผาในช่วงเวลานี้จะใช้เตาก่อ เป็นเตาที่สร้างขึ้นมาทดแทนเตาจอมปลวกที่ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากบริบทวิถีชีวิตในชุมชนที่เปลี่ยนไปตามอิทธิพลของเศรษฐกิจระบบทุนนิยมที่เข้ามาในพื้นที่ ทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนต้องเน้นการผลิตตามจำนวนที่ผู้สั่งซื้อต้องการ ฉะนั้นเตาเผาแบบเตาจอมปลวกที่เมื่อเข้าหน้าฝนจะทำการเผาไม่ได้เนื่องจากน้ำจะท่วมเข้าไปในเตา จึงไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป ประกอบกับเตาก่อสามารถสร้างใกล้กับแหล่งที่พักอาศัยได้จึงเป็นที่นิยม

อย่างรวดเร็ว ในประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อมูลทางวิชาการจากโครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 11 นครราชสีมา ที่ระบุถึงเตาก่อว่า

ประมาณปี พ.ศ.2512 ปู่ปิ่น ช่างปั้นชั้นครู ได้มองเห็นว่าจอมปลวกเตาเผาจากธรรมชาติเริ่มหายากขึ้น สภาพป่าเริ่มเปลี่ยนไป ปู่ปิ่นจึงคิดประดิษฐ์เตาเผาแบบก่อขึ้นมา โดยพยายามเลียนแบบเตาจอมปลวกที่มีอยู่เดิม การก่อเตาจะใช้อิฐที่ทำจากดินเหนียวผสมกับดินในนา ใช้ไม้ทำแบบก่อนอิฐ ขนาดของอิฐแต่ละก้อน กว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาวประมาณ 10 นิ้ว เมื่อตากแห้งก็นำมาใช้ก่อได้เลยไม่ต้องเผา รูปทรงเตาหากมองด้านข้างจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูทุกด้าน เตาก่อนนี้ใช้เวลาลองผิดลองถูกประมาณ 2 ปี (ระหว่างปี พ.ศ.2511-2513) นอกจากนั้น อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ซึ่งมีประสบการณ์ศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ก็ได้นำความรู้มาคิดสร้างเตาเผาแบบอุตสาหกรรมขึ้น ภายหลังจึงมีการประยุกต์เตาทั้งสองแบบใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 16-17)

เมื่อศึกษาข้อมูลทางวิชาการข้างต้นเห็นได้ว่า เตาก่อเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของช่างปั้นพื้นบ้านคือ ปิ่น บุญเนตร โดยมี อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ อีกท่านที่สร้างเตาแบบอุตสาหกรรม เตาก่อเป็นเตาที่ประยุกต์รูปแบบมาจากเตาจอมปลวก ผนังเตาจะก่อด้วยอิฐ ภายในเป็นโพรง มี 3 ส่วนคือ ปากเตา (ใส่เชื้อเพลิง) กลางเตา (ไว้วางภาชนะ) และปล่องเตา (ระบายความร้อน) ดังภาพประกอบ 3 แต่เนื่องจากระยะแรกผนังเตาที่ทำจากอิฐจะมีรอยต่อระหว่างอิฐอยู่มากจึงไม่สามารถเก็บความร้อนได้ดี การเผาจึงต้องอาศัยพื้นที่และเวลาในการเผาไหม้ แต่ในระยะต่อมาได้รับการแก้ไข ทำให้สามารถเผาได้ง่าย สุกเร็ว ฉะนั้นจึงขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างก่อเตาด้วย สำหรับเทคนิคการเผาเตาก่อใช้เทคนิคการใส่ไฟ การดูสีไฟ ดูอุณหภูมิคล้ายกับเทคนิคการเผาเตาจอมปลวกที่กล่าวมาในข้างต้น

ภาพประกอบ 3 แสดงภาพแปลนเตาก่อ

ที่มา: ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน. (2530). หน้า 28.

ต่อมาในช่วง พ.ศ.2513 -2514 ชุมชนด้านเกวียนมีความหลากหลายของผู้คนที่มารวมตัวกันมากขึ้น โดยผู้คนดังกล่าวมีทั้งกลุ่มปัญญาชน ศิลปิน นักดนตรีเพลงเพื่อชีวิต ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน เช่น ทวี รัชนิกร พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ สุรชัย จันทิมาทร เป็นต้น นอกจากนั้นช่วงเวลานี้ยังเป็นยุคเติบโตของร้านค้า ที่มีทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เข้ามาเปิดร้าน โดยร้านของคนในพื้นที่ เช่น ร้านจงประเสริฐ ของเปีย ป้อกระโทก ร้านดินดำ ร้านมาลัยดินเผา ร้านไทยอิมของนายอุดม ร้านที่เปิดโดยคนนอกพื้นที่โดยเป็นเจ้าของเตาและตั้งร้านค้า เช่น อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร อาจารย์ใหญ่ (จากศิลปากร) อาจารย์ ปรีชา พงษ์ภักดี นิคม จิมนอก เปิดร้านชาวดิน ไชยพร-สุตารัตน์ เกิดมงคล เปิดร้านอำแดง วัฒนา ป้อมชัย สมาน แสงทอง เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และการตลาด จนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกลายเป็นสินค้าส่งออกทั้งในและต่างประเทศ (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 17)

พัฒนาการในช่วงเวลาปีพ.ศ.2500-2520 ที่กล่าวมาในข้างต้น ถือเป็นยุคคลาสสิก ที่ชาวบ้านด้านเกวียนภูมิใจในความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาขับเคลื่อนแนวคิดรูปแบบ เปลี่ยนแปลงบริบทของชุมชนให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านของรูปแบบงานที่หลากหลาย ด้านกระบวนการผลิตที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นต้น ส่วนหนึ่งของยุคคลาสสิกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้เป็นผลพวงมาจากเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ที่ทำให้ปัญญาชน และนักศึกษา หลั่งไหลกันเข้ามาในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนเพื่อลี้ภัยทางการเมืองกันอย่างมากมาย คนเหล่านี้เมื่อเข้ามาในพื้นที่ก็ได้นำมิติทางความคิดใหม่ๆ มาให้กับชุมชน ทั้งมิติทางการเมือง ออกแบบ เทคโนโลยี มิติทางศิลปะ ดนตรี กีฬา รวมถึงมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มิติต่างๆ เหล่านี้ได้ขับเคลื่อนให้ชุมชนด้านเกวียนก้าวหน้าขึ้นในทุกๆ ด้าน จนชุมชนเติบโตขึ้นเป็นชุมชนทางการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2.3 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2543 ช่วงเวลาปี พ.ศ.2521 ได้เกิดผลิตภัณฑ์สร้อยคอขึ้น โดยการคิดค้นของ สมาน แสงทอง และได้รับความนิยมในปีพ.ศ.2524 เมื่อ สมาน แสงทอง ได้ร่วมกับ อาจารย์ สีเผือก (อิสรา อนันตทัศน์) ได้ก่อตั้งวงดนตรี “คนด่านเกวียน” และมีชื่อเสียงอย่างรวดเร็ว เมื่อวงดนตรีถูกเชิญไปเล่นที่ใดก็นำสร้อย จี้ ดินเผาด่านเกวียนไปจำหน่ายด้วย ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับดินเผาได้รับความนิยมอย่างมากมา ต่อมาเมื่อภาพยนตร์เรื่องน้ำพุ (นำแสดงโดย อำพล ลำพูน) ออกฉาย ในภาพยนตร์ตัวละครมีเครื่องประดับดินเผาด่านเกวียนตกแต่งร่างกาย จึงทำให้เครื่องประดับดินเผาได้รับความนิยมสูงสุด ในด้านของกระเบื้องลวดลายก็มี อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร เป็นผู้ออกแบบและผลักดัน ทั้งที่เป็นลวดลายไทย ลายปั้นนูน เรื่องราวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ประติมากรรมของชาวบ้านด้านเกวียน ในด้านของประติมากรรมนี้เองได้เกิดศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่มีฝีมือยอดเยี่ยม คือ วัฒนา ป้อมชัย ที่ลักษณะงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว นอกจากนี้ศิลปินดนตรีเพื่อชีวิตชื่อดังหลายท่านก็มีส่วนช่วยให้ชุมชนด้านเกวียนเป็นที่รู้จักอย่าง

แพร่หลายเช่น แอ๊ด คาราบาว หงา คาราวาน มงคล อุทก พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ วงดนตรีคนด่านเกวียน ฯลฯ (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 17-19)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ.2530-2538 เกิดเทคนิคการปั้นเลียนแบบของเก่าเกิดขึ้น คือการทำให้เครื่องปั้นดินเผามีลักษณะคล้ายของโบราณ โดยเทคนิคนี้เกิดจากภูมิปัญญาของ นายสุข ที่ค้นพบเทคนิคนี้โดยบังเอิญ จากการที่นั่งฝังไฟอยู่ข้างกองเครื่องปั้นดินเผา แล้วเผลอบัดตะเกียงน้ำมันที่วางข้างตัวลงบนกองไฟ ด้วยความตกใจจึงจับตะเกียงและเครื่องปั้นขึ้น จากนั้นใช้มือลูบเพื่อปิดฝุ่นจากขี้เถ้าออกก็พบความสวยงามคล้ายของโบราณที่เกิดขึ้น เมื่อนำไปผลิตขายลูกค้าก็เกิดความพึงพอใจ จึงเป็นจุดเริ่มของการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก ต่อมาในช่วงเวลาพ.ศ.2536 เป็นช่วงระยะเวลาที่งานปั้นเก่าเฟื่องฟูที่สุด ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ได้มีการปรับเปลี่ยนเผาแกร่งทำเก่า มาเป็นเผาแดงทำเก่า คือการเผาเครื่องปั้นให้มีสีแดง เพื่อตกแต่งสีสันให้หลากหลายยิ่งขึ้น พอในช่วงปลายปีพ.ศ.2538 คนในชุมชนได้เปลี่ยนจากการทำเก่ามาทำเป็นสีสดสี เช่น สีฟ้า สีแดง สีส้ม สีเขียว ตามกระแสนิยมในช่วงเวลานั้น (สุชาติ น้าใจดี. 2552: 124-125)

ในช่วงประมาณปีพ.ศ.2541 งานปั้นอ่างบัว และอ่างน้ำรินหลากสี ของชุมชนด่านเกวียนได้รับความนิยมอย่างมาก ด้วยอิทธิพลจาก “หมอหยอง” หมอดูชื่อดังระดับประเทศที่มีชื่อเสียงในการทำนาย โชคชะตา ผูกดวง แกะเคล็ด ดูดวงจัญ บทบาทสำคัญของหมอหยองที่ส่งผลให้สินค้าจากด่านเกวียนเป็นที่ต้องการของตลาด เกิดขึ้นจากหลักฮวงจุ้ยของหมอหยองที่ว่า หากบ้านใดมีอ่างน้ำริน 5 ใบ ตั้งอยู่ที่ทางด้านขวาของบ้านจะทำให้บ้านนั้นทำมาค้าขึ้น จะมีโชคลาภและเป็นการเสริมบารมีให้กับครอบครัวนั้น ตั้งแต่นั้นมา อ่างน้ำรินหลากสีของด่านเกวียนกลายเป็นที่ต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมาก ต่อมาในปีพ.ศ.2542 อ่างน้ำรินหลากสียังเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเป็นผลจากการที่ สมาน บั๊กระโทก ได้ถูกรับเชิญให้ไปออกรายการโทรทัศน์รายการ “ไม่ลองไม่รู้” ทางช่อง 9 และรายการ “เกมส์แก้จน” ทางช่อง 7 โดยไปพูดเรื่องอ่างน้ำรินให้กับทางรายการ ส่งผลให้สินค้าอ่างน้ำรินเป็นที่ต้องการของลูกค้าและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 25-26)

ในช่วงเวลาพ.ศ.2521-2543 ถือเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนด่านเกวียนต่อยอดความรู้ที่ได้รับมาจากนักวิชาการที่เข้ามาออกแบบผลิตภัณฑ์ และยังถือเป็นยุคทองของการค้าเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ถูกพัฒนาด้านการตลาด ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกลายเป็นสินค้าส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยกลุ่มคนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกลายเป็นสินค้าส่งออก คือ นักวิชาการ นักศึกษา และศิลปิน ที่เข้ามาในชุมชนในช่วงปีพ.ศ.2500-2520 กลุ่มคนเหล่านี้ได้ผันตัวเองมาเป็นนักธุรกิจ และพัฒนาสินค้า พัฒนาตลาด จนเครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับชุมชนอย่างมากมาย รายได้และผลกำไรดังกล่าวได้ขับเคลื่อนบริบทของชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด ชุมชนก้าวหน้าสู่ความเป็นชุมชนอุตสาหกรรม ซึ่งความเจริญนี้เองได้

ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนได้ละทิ้งภูมิปัญญาที่เคยเป็นอัตลักษณ์ของตนไป ซึ่งมีศิลปินและช่างปั้นพื้นบ้านเพียงบางท่านเท่านั้นที่ตระหนัก และต้องการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมไว้เพื่อให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

1.2.4 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน ในช่วงเวลา พ.ศ.2544 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชนด่านเกวียนอีกครั้งหนึ่ง เมื่อชื่อเสียงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ทำให้รัฐบาลเห็นคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ การที่รัฐเห็นคุณค่าเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลมีนโยบายทางเศรษฐกิจที่ต้องการสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางที่มีความสามารถในการปรับตัว มีความยืดหยุ่นสูงและมีขนาดการลงทุนที่เล็กกว่าการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจรากแก้ว โครงการ SMEs (Small and Medium Enterprises) และโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP : One Tambon One Product) จึงเป็นโครงการเร่งด่วนของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจระดับล่าง (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2547: 1)

ต่อมาในปีพ.ศ.2547 ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบแห่งแรกในภาคอีสาน จากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยและด่านเกวียนเป็น 1 ใน 4 ของประเทศ รวมทั้งการได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP ด้วย ซึ่งการจัดตั้งหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ (Knowledge-Based Village Cluster) เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นให้ความสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาคนในชุมชน และยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และยังได้รับคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เมื่อต้นปีพ.ศ.2548 โดยการร่วมพัฒนาและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน รวมทั้งเปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชมชุมชน

นอกจากนี้ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียน ซึ่งนำโดยนายชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียนในช่วงเวลานั้น ได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา และศูนย์การท่องเที่ยวกีฬานันทนาการ จังหวัดนครราชสีมา ได้ร่วมกันจัดงานขบวนไฟประดับเครื่องปั้นดินเผาวิถีภูมิปัญญาด่านเกวียนเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2549 เพื่อจัดกิจกรรม การแสดง การประกวด การออกร้านจำหน่ายสินค้า การแข่งขันวิ่งเกวียน และการปั้นหม้อ มหกรรมอาหารพื้นบ้านไทย-อีสาน การแสดงละครประกอบแสง สี เสียง อย่างยิ่งใหญ่ ก็เพื่อให้ชาวชุมชนตำบลด่านเกวียน ได้รักษาเอกลักษณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนไว้ จนนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก (สุชาติ น้าใจดี, 2552: 126-127)

การเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากนโยบายของภาครัฐในช่วงต้น ได้ส่งผลให้ชุมชนในช่วงเวลานี้ได้เปิดรับเอาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่อย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม กล่าวคือ ในกระบวนการผลิต

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้เต็มไปด้วยเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เนื่องจากเครื่องจักรการผลิตแบบอุตสาหกรรมได้ถูกนำเข้ามาในพื้นที่ เพราะผู้ผลิตในชุมชนมีความต้องการระบบการผลิตที่รวดเร็วและทันสมัยขึ้น เพื่อผลิตสินค้าให้ทันต่อใบสั่ง (Order) ของลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ เครื่องจักรการผลิตที่ถูกนำเข้ามาดังกล่าว เช่น เตาเผาเครื่องปั้นดินเผาแบบใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง แป้นหมุนไฟฟ้า เครื่องกวาดดิน เครื่องนวดดิน ฯลฯ เครื่องจักรเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ เตาก่อ พะมอน และวิธีการเตรียมดินและนวดดินแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ระบบและกลไกการตลาดแบบทุนนิยมยังเข้ามาขับเคลื่อนชุมชนให้เดินหน้าแข่งขันทางการค้าสูงมาก มีร้านค้าและผู้ผลิตหน้าใหม่เกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ จึงเรียกได้ว่าเป็นช่วงเวลาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมตามกระแสทุนนิยมอย่างเต็มตัว

จากช่วงเวลาดังกล่าวถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนยังคงเป็นสินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง แต่ชื่อเสียงดังกล่าวได้สวนทางกับความต้องการทางการตลาดที่ลดน้อยถอยลง ส่วนหนึ่งอาจมาจากปัญหาสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในปัจจุบัน แต่เป็นที่ชัดเจนว่านโยบายภาครัฐที่เข้ามาในพื้นที่ในปีพ.ศ.2547 นั้นได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงบริบททุกอย่าง อย่างของชุมชนด่านเกวียน ให้กลายเป็นบริบทแบบทุนนิยมเต็มตัว ซึ่งในช่วงแรกดูเหมือนว่าชุมชนได้ก้าวหน้าไปในทางที่ดี เห็นได้จากเศรษฐกิจในชุมชนดีมาก สินค้าขายได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่ก็คึกคัก คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนดีขึ้นจนสามารถส่งลูกๆ ไปเรียนสูงๆ เพื่อกลับมาบริหารธุรกิจครอบครัวได้ กอปรกับผู้นำชุมชน (ภาคการเมืองท้องถิ่น) ในช่วงเวลานั้นก็สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี

ในช่วงเวลาปัจจุบันนี้เองที่ผลพวงจากระบบทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนด่านเกวียน ผลกระทบดังกล่าวเป็นผลกระทบเชิงลบ กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจในพื้นที่เริ่มซบเซา ยอดการสั่งซื้อลดลง ลูกค้าชาวจีนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ลดลง โฮมสเตย์ต้องปิดลงไปเพราะนักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าพัก เศรษฐกิจเริ่มซบเซาอย่างหนักถึงขั้นเริ่มมีการขายสินค้าให้ถูกลงเพื่อระบายสินค้าที่ค้างอยู่ในร้าน การขายสินค้านำราคาถูกทำให้เกิดปัญหาการขายตัดราคากัน และมีปัญหาฟ้องร้องเกิดขึ้นตามมา ปัญหาทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้กระทบต่อระบบวิถีชีวิตแบบทุนนิยมที่ต้องพึ่งพารายได้เป็นหลัก เมื่อกำไรจากการค้าขายถดถอยบางคนถึงขั้นติดลบ ทำให้ต้องแก้ปัญหาโดยการกู้เงินทั้งในและนอกระบบ หลายคนหนี้สินท่วมตัวก็ต้องทำการขายกิจการบ้าง ขายที่ดินบ้าง นอกจากผลกระทบต่อระบบวิถีชีวิตแล้ว เศรษฐกิจที่ซบเซาก็ทำให้ระบบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างหนัก โดยเฉพาะคุณภาพสินค้าที่ลดต่ำลง เพราะผู้ผลิตต้องลดต้นทุนการผลิตทั้งต้นทุนวัตถุดิบ เช่น ดิน น้ำ เชื้อเพลิง โดยเฉพาะพื้นที่แพงขึ้นเรื่อยๆ รวมถึงค่าขนส่งที่ราคาสูงขึ้นเพราะน้ำมันแพง สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันส่วนใหญ่จึงเป็นงานเผาไฟดำที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส งานเผาแกร่งแบบดั้งเดิมในอดีตจึงค่อยลดน้อยถอยลงไปตามระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากนโยบายของภาครัฐในช่วงต้น ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของชุมชนดังที่กล่าวมา ผลกระทบ

ดังกล่าวได้สะท้อนการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวอย่างหนัก โดยเฉพาะจุดประสงค์ของการผลิตทำเพื่อมุ่งหวังกำไรเพียงอย่างเดียว การแข่งขันทางการตลาดในพื้นที่พุ่งสูงขึ้นมาก ปัญหาการขาดตลาดราคาเกิดขึ้นมากมาย ปรากฏการณ์ได้ส่งผลให้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวได้เปลี่ยนแปลงไปอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นรูปแบบงานแบบลดต้นทุนหรือที่เรียกว่างานทุ่นต่ำ การพัฒนาสู่งานทุ่นต่ำนี้เองอาจทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวอยู่ในสภาวะวิกฤต เนื่องจากผู้บริโภคเห็นว่าเป็นงานฉาบฉวยไม่มีคุณภาพนั่นเอง ปัญหาดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นผลพวงจากนโยบายภาครัฐส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ.2500 ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงชุมชนอย่างช้าๆ จนโครงสร้างระบบและกลไกแบบดั้งเดิมเลือนหายไปจนแทบหมดสิ้น

1.3 ข้อมูลประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวในปัจจุบัน

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ชุมชนผ่านเกี่ยว แบ่งการผลิตออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวเชิงพาณิชย์ที่มีการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรม และงานเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวที่ผลิตในรูปแบบทัศนศิลป์

1.3.1 เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกี่ยวเชิงพาณิชย์ที่มีการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรม (Industry ceramic design) เป็นงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มุ่งเน้นการใช้สอยควบคู่ไปกับความงาม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) งานรูปแบบประยุกต์ศิลป์สมัยใหม่ เป็นงานที่ออกแบบตามเทรนด์ (Trend) หรือที่เรียกว่าสมัยนิยมในแต่ละปี และออกแบบตามใบสั่ง (order) ทำให้รูปแบบสินค้ามีความหลากหลายเช่น โถ่ง อ่าง หม้อ ไห จาน ชาม แจกัน กระถาง ที่คั่นหนังสือ พวงกุญแจ โมบาย โคมไฟ ตุ๊กตาดินเผา โต๊ะเก้าอี้สนาม ฯลฯ โดยมีทั้งชนิดทาสีน้ำมัน สีอะคริลิก และชนิดเคลือบเซรามิก กับไม่เคลือบ (เผาแดง เผาแกร่ง) ผลิตภัณฑ์นิยมนำไปใช้ตกแต่งบ้าน โรงแรมและรีสอร์ท

2) งานรูปแบบประยุกต์ศิลป์แบบดั้งเดิม เป็นงานที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้สอยและค้าขายแลกเปลี่ยนในอดีต การผลิตงานแบบดั้งเดิมนี้ต้องอาศัยความชำนาญของช่างปั้น เพราะช่างปั้นต้องดูแลการผลิตในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมดิน การปั้น และการเผา โดยเฉพาะการเผาให้ได้สีตามความต้องการนั้น ต้องใช้เตาจ่อมปลวกหรือเตาก่อที่ทำจากอิฐเท่านั้น ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม เช่น โถ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก ผลงานลักษณะนี้ไม่นิยมการเคลือบเซรามิก แต่จะเน้นสีธรรมชาติของดินที่เกิดจากกระบวนการเผาแกร่งเป็นหลัก เช่น สีส้ม สีแดง สีแดงเลือดปลาไหล นอกจากนี้ถ้าเป็นการเคลือบก็จะเป็นเคลือบที่เกิดจากขี้เถ้าไม้ต่างๆ ที่ไปจับตัวอยู่บนผิวงานแล้วเกิดการตกผลึกเป็นเคลือบบนพื้นผิวงาน สำหรับการตกแต่งผลงาน งานรูปแบบนี้จะมีการตกแต่งลวดลายด้วยลูกกลิ้งที่ทำจากไม้ โดยกลิ้งบนแป้นหมุนเพื่อให้เกิดลวดลายบนภาชนะ

ภาพประกอบ 4 แสดงลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิม โดยงานชิ้นนี้เป็นผลงานของคุณลุงอ๋ม ช่างปั้นระดับครูช่างของชุมชนด่านเกวียนที่เสียชีวิตแล้ว

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

โดยกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน จะเป็นกระบวนการผลิตแบบระบบโรงงานอุตสาหกรรม แต่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือในครัวเรือน ที่ไม่มีเครื่องจักรขนาดใหญ่มากมายนัก โดยมีเครื่องจักรและเครื่องมือหลักๆ ในการผลิต เช่น เตเผาแก๊ส เตเผาฟืน(ยังมีการใช้อยู่ทั่วไป เนื่องจากเตาฟืนสามารถใส่ผลิตภัณฑ์ได้มากกว่าเตาเผาแก๊ส) เครื่องบดดิน เครื่องผสมดิน เครื่องกรองดิน เครื่องนวดดิน เครื่องขึ้นรูปด้วยใบมีด แป้นหมุนไฟฟ้า แป้นหมุนมือ สำหรับเทคนิคการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ มีทั้งการขึ้นรูปด้วยมือ ขึ้นรูปด้วยใบมีด และ ขึ้นรูปด้วยการหล่อน้ำดินในแม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ เป็นต้น

1.3.2 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ผลิตในรูปแบบทัศนศิลป์ (Ceramic Art)

เป็นงานที่มุ่งเน้นแนวคิดและความงามทางสุนทรีย์เป็นหลัก โดยผลงานใช้ดินด่านเกวียนเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ขึ้น เทคนิคการขึ้นรูปส่วนใหญ่จะเป็นการขึ้นรูปด้วยมือ อาจมีการใช้แม่พิมพ์ช่วยในการขึ้นรูปบ้าง สำหรับผลงานมีทั้งงานประติมากรรมดินเผาแบบหุ่นต่ำ หุ่นสูง และลอยตัว

สำหรับในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียนมีศิลปินคนสำคัญที่นับได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกการนำดินด่านเกวียนมาปั้นเป็นงานรูปแบบทัศนศิลป์ ให้สาธารณชนได้รู้จัก ศิลปินคนดังกล่าวคือ วัฒนา บ่อมชัย หรือที่คนในวงการศิลปะรู้จักในชื่อ ต๋อง ด่านเกวียน โดย วัฒนา บ่อมชัย ถือเป็นศิลปินคนสำคัญในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน ต.ด่านเกวียน จ.นครราชสีมา ที่สร้างสรรค์งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ.2517 จนถึงปัจจุบัน ด้วยแนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเพื่อชีวิต (Art for life's sake) หรือศิลปะเพื่อสังคม รูปแบบของผลงานจึงมีเนื้อหาสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านพื้นบ้านด่านเกวียน ชาวบ้านด่านเกวียน ชุมชน

ด้านเกวียน มาโดยตลอด จึงถือเป็นศิลปินเครื่องปั้นดินเผารูปแบบทัศนศิลป์ในพื้นที่คนสำคัญ ที่ขับเคลื่อนวงการศิลปะเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบทัศนศิลป์ทั้งในพื้นที่นครราชสีมาและในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

ภาพประกอบ 5 รูปแบบงานทัศนศิลป์จากดินด้านเกวียนและใช้วิธีการเผาแบบดั้งเดิม ผลงานโดย วัฒนา ป้อมชัย

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

นอกจาก ต้อง ด้านเกวียนแล้ว ศิลปินที่โดดเด่นจัดได้ว่าเป็นศิลปินรุ่นใหม่ซึ่งอาศัยในจังหวัดนครราชสีมาซึ่งใช้ดินด้านเกวียนสร้างสรรค์ผลงาน เช่น อาจารย์ เต็ม รักซ้อน (รางวัลดีเด่นเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติครั้งที่ 12 ครั้งที่ 13 และครั้งที่ 14) อาจารย์ ชัยศิริ หลวงแนม และ อาจารย์ เกรียงไกร ดวงขจร อาจารย์โปรแกรมวิชาเซรามิก มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา รวมถึง รัช รัชนิกร (รางวัลยอดเยี่ยมเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติครั้งที่ 13 และรางวัลดีเด่นเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติครั้งที่ 14) แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ รัช รัชนิกร ได้จากโลกนี้ไปก่อนวัยอันควร ถือเป็นศิลปินผู้สร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบทัศนศิลป์อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และฝากผลงานที่มีคุณค่ายังต่อสังคมและวงการศิลปะเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบทัศนศิลป์ในประเทศไทย

1.4 ข้อมูลของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน

วัตถุดิบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผา ที่ใช้ในการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน ต้องอาศัยวัตถุดิบ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีการผลิตที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.4.1 ดิน วัตถุดิบที่ใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นดินเหนียวจากสองฟากแม่น้ำมูล (ซึ่งห่างออกไปจากทางหลวง 224 ทางทิศตะวันออกประมาณ 2-3 กิโลเมตร) ในพื้นที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า กุด หรือแม่น้ำดวน (ลักษณะลำน้ำที่คดเคี้ยว กัดเซาะตลิ่งจนขาดและเกิดลำน้ำดวนขึ้น ส่วนที่เป็นแนวกัดเซาะจะกลายเป็นแหล่งทับถมดิน) โดยดินดังกล่าวนี้เป็นดินซึ่งมีคุณสมบัติ

พิเศษง่ายต่อการขึ้นรูป เหมาะแก่การขึ้นรูปด้วยมือ ขึ้นรูปด้วยปั้นหมุน และขึ้นรูปด้วยวิธีการหล่อ ด้วยแม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ สำหรับการนำดินมาใช้งานจะต้องมีกระบวนการหลายขั้นตอน เริ่มจากขุดดินจากแหล่งแล้วขนส่งโดยรถยนต์มาที่โรงงานผลิต จากนั้นนำดินมาแช่น้ำให้ดินแปรสภาพเป็นโคลนเรียกว่าการหมักดิน เมื่อหมักดินได้ที่แล้วให้นำมากรองเอาเศษหิน เศษไม้ออก จากนั้นจึงนำมานวดให้เข้ากัน โดยอาจจะผสมทรายละเอียด หรือ กร็อก (Grog) เพื่อช่วยให้ดินมีโครงสร้างที่ดี ขึ้นรูปได้ง่าย และทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิได้ดีขึ้น เมื่อนวดดินแล้วจึงนำมาเข้าเครื่องรีดดิน โดยเครื่องรีดดินนี้จะช่วยไล่ฟองอากาศที่อยู่ในดินออก เหตุที่ต้องนำฟองอากาศในดินออกเพราะ ถ้าดินมีฟองอากาศจะส่งผลให้เวลาเผางานจะเสียหายจากฟองอากาศที่ดันตัวออกมา

ภาพประกอบ 6 แสดงการหมักดินโดยการผสมดินกับทรายและแช่น้ำทิ้งไว้ และแสดงการนวดดินด้วยเครื่อง

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ดินด่านเกวียนมีความทนทานต่อการเผา ไม่บิดเบี้ยวหรือแตกหักง่าย และสีของดินเมื่อผ่านการเผามีสีที่เป็นอัตลักษณ์ไม่มีพื้นที่ใดในประเทศไทยเหมือน โดยสีดินที่ถือว่าสวยงาม คือ สีดำมัน สีน้ำตาลดำ สีหมากสุก สีแดงเลือดปลาไหล สีเหล่านี้ต้องนำไปเผาในอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า 1,100–1,200 องศาเซลเซียส

1.4.2 ปั้นหมุน หรือพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ แต่เดิมพื้นที่ด่านเกวียนใช้ปั้นหมุนที่ทำจากไม้ โดยต้องมีผู้ช่วยหมุนแป้น 1 คน โดยแป้นชนิดนี้เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนด่านเกวียน มีชื่อเรียกว่า “พะมอน” ซึ่งในปัจจุบันหาพะมอนในพื้นที่ด่านเกวียนได้ยาก เพราะชุมชนด่าน

เกรียนปัจจุบันได้ใช้แบนหมุนไฟฟ้าในการขึ้นรูปภาชนะ เนื่องจากมีประสิทธิภาพและไม่ต้องใช้คนช่วยหมุนพะมอน แบนหมุนไฟฟ้าจึงเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

นอกจากขึ้นรูปภาชนะด้วยแบนหมุน ภาชนะเครื่องปั้นดินเผายังสามารถใช้พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ในการขึ้นรูปได้เช่นกัน โดยกระบวนการทำพิมพ์ต้องแกะต้นแบบด้วยปูนปลาสเตอร์ จากนั้นนำต้นแบบนั้นมาทำพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ เมื่อได้พิมพ์ที่สมบูรณ์ ก็นำน้ำดินที่กวนมาเป็นอย่างดีแล้วเทลงไปในพิมพ์ ทิ้งไว้สักครู่จนได้ความหนาตามต้องการก็เทน้ำดินออก จากนั้นทิ้งพิมพ์ไว้สักพักจนน้ำดินเริ่มแห้งและแยกตัวออกจากแม่พิมพ์ ก็สามารถแกะพิมพ์ได้ จะได้ผลงานตามที่ต้องการ

ภาพประกอบ 7 เมียน สิงห์ทะเล ช่างปั้นพื้นบ้าน กำลังขึ้นรูปงานบนแบนหมุน ในภาพเป็นแบนหมุนด้วยมือ

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

1.4.3 เตาเผา การเผาผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ด่านเกวียนในปัจจุบันใช้เตาเผาอยู่ 2 ประเภทคือ 1. เตาเผาสมัยใหม่ และ 2. เตาก่อด้วยอิฐ เหตุที่ปัจจุบันชุมชนยังคงใช้เตาก่อในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นเพราะขนาดของเตาก่อที่มีขนาดใหญ่ ทำให้สามารถใส่ภาชนะลงในเตาได้จำนวนมากๆ แต่ก็ต้องแลกมากับค่าใช้จ่ายในส่วนของฟืนซึ่งเป็นเชื้อเพลิงในการเผาจำนวนมาก โดยปัจจุบันผู้ผลิตจะสั่งซื้อฟืนจากพ่อค้าขายฟืน โดยพ่อค้าขายฟืนจะคิดค่าขนส่งและค่าน้ำมันที่ยวละหลายพันบาท

ในอดีตพื้นที่ด่านเกวียนเคยใช้เตาจอมปลวกในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และเตาจอมปลวกนี้เป็นเตาที่สามารถเผางานเครื่องปั้นดินเผาตามเกวียนรูปแบบดั้งเดิมได้งดงาม

แข็งแรงแรง และมีสีส้มที่สวยงามมาก โดยเฉพาะสีแดงเลือดปลาไหลที่เป็นสีที่นับว่าสวยที่สุดของดินด้านเกวียน

1) เตาจอมปลวก ปัจจุบันไม่มีใช้งานในพื้นที่ด้านเกวียนแล้ว เตาจอมปลวกเป็นเตาที่ใช้วิธีการขุดลงไปในพื้นที่ดินให้เป็นโพรง โดยต้องมีการคัดเลือกจอมปลวกที่มีขนาดเหมาะสมและเป็นจอมปลวกที่มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม เพราะต้องอาศัยรากไม้ในการยึดโยงดิน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นหลังคาเตาไม่ให้ถล่มลงมา การขุดจะขุดจากปากเตาลงไปถึงเรือนไฟ จากนั้นขุดทำหน้าแท่นและแท่นวางชิ้นงาน โดยขุดให้มีระดับลาดเอียง หน้าแท่นตรงเรือนไฟจะกว้างแล้วค่อยๆ แคบลงจนถึงปล่อง ขนาดเตาจอมปลวกมาตรฐานคือ กว้างประมาณ 1.50 - 2 เมตร ยาว 12 คอก (4 เมตร) แต่ขนาดของเตาจอมปลวกจะใหญ่แค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของจอมปลวกด้วย

2) เตาก่อ เตาก่อเป็นภูมิปัญญามาจากชาวบ้านในชุมชนชื้อต่าบัน โดยนำดินในท้องนาผสมแกลบ แล้วนวดดินแล้วทำอิฐตากไว้ในนาจนแห้ง จากนั้นนำมาก่อเตาโดยจะก่อจากด้านล่างขึ้นด้านบนเตาจะเป็นทรงหลังเต่า รูปลักษณะก็จะคล้ายๆกับเตาจอมปลวก มีกระบวนการใช้งานเหมือนเตาจอมปลวกทุกประการ แต่เตาก่อจะเก็บความร้อนสู่เตาจอมปลวกไม่ได้ จึงต้องใช้เวลาและใช้พื้นที่ในการเผามากกว่า

ภาพประกอบ 8 แสดงเตาก่อ การลำเลียงภาชนะเข้าเตา การเรียงงานในเตา และแสดงผลึกเคลือบที่เกิดขึ้นบนหลังคาเตา ภายในโรงงาน ของ มิตร สิงห์ทะเล

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

เตาก่อและเตาจอมปลวกมีเทคนิคกระบวนการเผาคล้ายคลึงกัน โดยมีเทคนิคการเผาสาคัญอยู่ 3 ขั้นตอนคือ 1. เผาร่ม 2. อุดเตา 3. ทิ้งไฟ เทคนิคการเผาดังกล่าวมีกระบวนการเผาดังนี้ เริ่มจากการเผาร่ม (คือการอุดเตา เพื่อไล่ความชื้นในเตาและในผลิตภัณฑ์) ให้ทำการก่อไฟไว้ปากเตา โดยใช้ฟืนขนาดใหญ่ท่อนสั้นๆ เป็นเชื้อเพลิง โดยให้ฟืนติดไฟอ่อนๆ ค่อยๆ ให้ความร้อนเข้าไปในเตาอย่างช้าๆ ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 วัน จากนั้นจะเข้าสู่ขั้นที่สองคือ การอุดเตา เป็นการสุมไฟให้เตามีอุณหภูมิสูงขึ้น จึงใส่ฟืนให้เต็มปากเตาเพื่อให้อุณหภูมิสม่ำเสมอ ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ขั้นตอนที่ 3 คือ การทิ้งไฟ หรือเร่งไฟให้ขึ้นปล่อง ให้ทำการเผาเร่งไฟออกจากปากปล่องสูง 2 เมตร ถึง 2.5 เมตร ใช้เวลาประมาณ 5-7 ชั่วโมง แล้วปิดปากเตาทิ้งไว้ประมาณ 4 วัน ให้อุณหภูมิลดลง จึงเปิดปากเตา เมื่อเตาเย็นจึงนำเครื่องปั้นดินเผาออกมาได้ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร และจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2542: 273)

3) เตาสมัยใหม่ เตาสมัยใหม่แบ่งเป็น 2 ประเภทตามชนิดเชื้อเพลิง คือ เตาเผาที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง และเตาเผาที่ใช้ไฟฟ้าเป็นเชื้อเพลิง มีขนาดของเตาหลากหลายให้ใช้งาน เตาสมัยใหม่มีความสะดวกสบายในการเผาไหม้ เช่น เตาไฟฟ้าเพียงตั้งโปรแกรมไว้ก็จะสามารถเผาจนได้ด้วยตัวเองโดยอัตโนมัติ ไม่จำเป็นต้องเฝ้าเตาเหมือนแต่ก่อน แต่เตาเผาที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงจำเป็นต้องเฝ้าเตาและควบคุมเตาด้วยตัวเองเป็นระยะ แต่ก็สะดวกสบายกว่าเตาก่อมาก จึงเป็นที่นิยมใช้งานในพื้นที่ด้านเกวียนในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 9 แสดงเตาเผาสมัยใหม่ (เตาแก๊ส) ของ หมี่ สิงห์ทะเล ช่างปั้นชั้นครูของชุมชนด่านเกวียน

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

1.5. ข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวเนื่องกับการได้รับเลือกเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

เครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวเนื่องได้รับเลือกจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) ในต้นปี พ.ศ.2548 เพื่อให้เป็นต้นแบบแห่งแรกในภาคอีสาน

ด้านเกี่ยวเนื่องได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP จากคุณภาพของสินค้าและมาตรฐานของการบริการ การท่องเที่ยวชมด้านเกี่ยวเนื่องปัจจุบัน มีความสะดวกสบายมีห้องน้ำ ที่กิน ที่พัก หรือป้ายบอกทางพร้อมให้บริการ เพราะด้านเกี่ยวเนื่องเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP จึงมีการดูแลเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี

1.5.1 ความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ภายใต้อำนาจ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน มีเสถียรภาพ ตลอดจนแก้ปัญหาความยากจนด้วยการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ ประกอบกับนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ได้นำนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจในระดับรากหญ้ามาใช้เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีความเชื่อว่าหากประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมเคลื่อนตัวได้ในที่สุด โดยจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการลงทุน สร้างอาชีพ และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน (บุญอนันต์ พินัยทรัพย์; และ พลาพรรณ คำพรรณ. 2549: 3-1)

นอกจากนโยบายกองทุนหมู่บ้านที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว รัฐบาลยังจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต เพื่อ ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากรภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ.2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ หรือเรียกโดยย่อว่า กอ.นตผ. ซึ่ง ฯพณฯนายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายพงษ์พล อติเรกสาร) เป็นประธานกรรมการ และให้คณะกรรมการ กอ.นตผ. มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล รวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตาม

นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทอย่างมีประสิทธิภาพ (ประวัติความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. 2558: ออนไลน์)

ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร กล่าวมอบนโยบายโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ว่าเป็นโครงการที่รัฐบาลได้กำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างสรรค์ และใช้ทรัพยากรในการผลิตผลิตภัณฑ์ดังนี้

หัวใจของโครงการคือว่าต้องเป็นทรัพยากรท้องถิ่น ต้องเป็นทักษะของคนในท้องถิ่น ต้องเป็นสิ่งที่ท้องถิ่นมีจิตวิญญาณที่รัก และอยากจะทำร่วมกัน นั่นก็คือหัวใจของความสำเร็จ ไม่ใช่ที่เราไปซื้อวัตถุดิบมาจากที่อื่นแล้วมาเพียงแค่มารรจูปห่อขาย ซึ่งตรงนั้นมีการเพิ่มคุณค่าน้อยมาก แล้วจะไม่ได้ประโยชน์ แต่ถ้าหากว่าเป็นทักษะ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่เกิดจากท้องถิ่น มีสิ่งที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นของท้องถิ่น แล้วทำกันขึ้นมาเกิดความรัก ความศรัทธาต่อสิ่งที่เราทำ และมีจิตวิญญาณมอบให้สิ่งเหล่านั้น นั่นคือหัวใจของความสำเร็จของการเป็น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”... (บริษัท ซูโอ เซ็นโก ประเทศไทย. 2546: 2)

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดบูรณาการในการพัฒนาคุณภาพของชุมชน โดยให้แต่ละชุมชนมีผลิตภัณฑ์เด่นอย่างน้อยหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเป็นผลิตภัณฑ์ไม่ได้หมายถึงผลิตภัณฑ์ที่อยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหรือตำบลเท่านั้น โดยโครงการนี้จะเครื่องมือเพื่อการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน และพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐานตรงกับความต้องการของตลาดสากล อันส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนในระดับรากหญ้ามีความเข้มแข็งพร้อมที่จะช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป ดังนั้นผลิตภัณฑ์ของโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงรวมถึงกระบวนการทางความคิด การให้บริการ การดูแล การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก (บริษัท ซูโอ เซ็นโก ประเทศไทย. 2546: 2)

1.5.2 ปรัชญา

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่ง ที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชน ให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)
- 2) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity)
- 3) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขาย ที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก (ประวัติความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. 2558: ออนไลน์)

จากนโยบายของรัฐบาล ที่แถลงต่อรัฐสภา และตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ.2544 การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น

- 3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น (ประวัติความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. 2558: ออนไลน์)

1.5.3 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับรางวัลดังนี้

- 1) ผลิตภัณฑ์เด่นจังหวัดนครราชสีมา
- 2) ได้รับใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.)
- 3) ผลการคัดสรร OTOP ระดับ 2 ดาว และ 3 ดาว
- 4) รางวัลย่านการค้าจังหวัดดีเด่นอันดับที่ 2 “สุดยอดย่านการค้าไทย” (The Best Provincial Trade Zone of Thailand) เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2553
- 5) โล่เกียรติยศในงาน “วันพาณิชย์” ปี 2555 (Commerce Day) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2554 (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน OTOPTODAY. 2558: ออนไลน์)

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) คือ ข้อกำหนดด้านคุณภาพประกอบเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่เชื่อถือ เป็นที่ยอมรับและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และสอดคล้องกับนโยบาย OTOP โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ให้การคุ้มครองผู้บริโภค ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศให้แข่งขันในตลาดโลกได้ด้วยการขจัดปัญหาและอุปสรรคด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ได้ดำเนินโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย ให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค โครงการดังกล่าว ถือเป็นการสนับสนุนโครงการ

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของรัฐบาลในแต่ละสมัย ในด้านการเชื่อมโยงให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนของไทยสู่ตลาดผู้บริโภค ทั้งภายในและต่างประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้น (มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน. 2558: ออนไลน์)

โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือ สมอ. ได้กำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ โดยมีข้อกำหนดที่เหมาะสมกับสภาพของผลิตภัณฑ์ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยผู้ประกอบการที่สามารถที่จะปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้เป็นไปตามข้อกำหนดด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของ สมอ. ได้ง่าย และสะดวก ภายใต้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่ง สมอ. จะให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่ผู้ประกอบการที่ผ่านการพิจารณา โดยมีการตรวจติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนให้ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณภาพเป็นที่เชื่อถือของผู้บริโภคอย่างยั่งยืน (มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน. 2558: ออนไลน์)

จากข้อมูลที่ได้รับเลือกเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อปของด่านเกวียน และการได้รับใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ในช่วงต้น ได้ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากขึ้น จากการเป็นสินค้าทางภูมิปัญญา การเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงนี้ได้ส่งผลให้การค้าขายในพื้นที่เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ลูกค้าและนักท่องเที่ยวได้หลั่งไหลเข้ามาเพื่อซื้อสินค้าและเยี่ยมชมชุมชนด่านเกวียน ในช่วงเวลาดังกล่าวธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่เติบโตอย่างมาก มีการสร้างโฮมสเตย์ (ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว) มีระบบการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ที่มากระบวนการผลิต กระบวนการเผาเครื่องปั้นดินเผา ของชุมชนด่านเกวียน โดยวิทยากรจากเทศบาลตำบลด่านเกวียน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าว ทำให้เห็นว่านโยบายของภาครัฐมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เห็นได้จากในยุคนี้เทศบาลตำบลด่านเกวียนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนของชุมชน โดยมีการนำวิทยากรผู้ให้ความรู้ทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ การผลิต การเผา และการตลาดเข้ามาให้ความรู้แก่คนในชุมชน ทั้งยังจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยการประชุมผู้นำชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการตลาด และแก้ปัญหาราคาสินค้าที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการจัดการระบบการท่องเที่ยว ที่มีการจัดอาคารที่รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนด่านเกวียน (คล้าย ๆ พิพิธภัณฑ์) นอกจากนี้ยังมีการจัดวิทยากรให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และยังมีรถบริการนำเที่ยวอีกด้วย

การเข้ามามีบทบาทของระบบการเมืองท้องถิ่น เป็นสัญญาณที่ดีเมื่อภาครัฐและชุมชนร่วมมือกันพัฒนาสินค้าทางภูมิปัญญาให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ชุมชนจึงเกิดความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จึงนับได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนด่านเกวียนมีความเข้มแข็งในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก

ภาพประกอบ 10 แสดงการให้บริการรถและพนักงานให้ความรู้ (วิทยากร) ของเทศบาลตำบลบ้านควียน

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

1.6 ข้อมูลทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียน

ข้อมูลทางการตลาดของพื้นที่บ้านควียนเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องศึกษา เพื่อทำความเข้าใจในระบบและกลไกตลาดในพื้นที่ให้ถ่องแท้ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียน สำหรับในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียนดังนี้

1.6.1 ทำเลที่ตั้งทางการค้าของเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียน กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียนมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมกับการค้าขาย เพราะมีทางหลวงหมายเลข 224 สาย นครราชสีมา-โชคชัย (นครราชสีมา-บุรีรัมย์) ตัดผ่านกลางหมู่บ้าน จึงทำให้การขนส่งสินค้าสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมีร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาบ้านควียน เรียงรายอยู่สองฟากฝั่งถนน มีโรงงานการผลิตกระจายอยู่โดยรอบร้านค้า โรงงานผลิตอยู่ใกล้แหล่งดิน และห่างจากตัวเมืองจังหวัดนครราชสีมาเพียง 15 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวจึงเดินทางมาเที่ยวได้สะดวก

1.6.2 กลุ่มผู้ผลิต และแรงงาน

กลุ่มผู้ผลิต แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

1) กลุ่มช่างปั้นดั้งเดิม แม้ในปัจจุบันช่างปั้นดั้งเดิมจะเหลือน้อย แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ช่างปั้นรุ่นหลัง และผู้ประกอบการรายใหญ่ๆ ในปัจจุบันให้ความเคารพนับถือ ในกลุ่มนี้มี เป่ง บ่อกระโทก ปั้น บุญเนตร แก้ว เบี้ยกระโทก อยู่ เปลี่ยนกระโทก หมี่ สิงห์ทะเล และเปี้ย เกศมนตรีกุล บุคคลเหล่านี้เป็นผู้รู้ประวัติความเป็นมา และหลายคนยังสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมได้ ดังภาพประกอบ 11

2) กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่น จัดเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมาก มีเตาเผาโรงปั้นเป็นของตนเองนับร้อยกว่าราย บางรายมีพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ที่สามารถส่งสินค้าสู่ต่างประเทศได้โดยตรง ปัจจุบันร้านค้าขนาดใหญ่ที่โดดเด่น เช่น ร้านดินเผา ร้านชาวดิน ร้านมดแดงดินเผา ร้านนครดิน เป็นต้น

3) กลุ่มผู้ผลิตงานสร้างสรรค์ ส่วนใหญ่จะจบการศึกษาศิลปกรรม จากสถาบันการศึกษาทางศิลปะต่างๆ ศิลปินที่โดดเด่น เช่น วัฒนา บ่อมชัย พิศ บ่อมสินทรัพย์ ไชยพร เกิดมงคล สมาน แสงทอน นิคม ฉิมนอก โดยจะสร้างสรรค์งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา และนำช่างปั้นท้องถิ่นไปแสดงฝีมือและสร้างชื่อเสียงหลายครั้ง บางคนได้มีโอกาสนำศิลปะเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกี่ยวไปร่วมแสดง ทั้งในงานแสดงศิลปกรรมทั้งภายในและต่างประเทศ

ก.

ข.

ค.

ภาพประกอบ 11 ปราชญ์ชาวบ้าน ก. อยู่ เป็เลียนกระโทก ข. เมี้ยน สิงห์ทะเล ค. วัฒนา บ่อมชัย

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

แรงงาน ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ปัจจุบันมีแรงงานจากภายนอกชุมชน และแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในพื้นที่กันเป็นจำนวนมาก

1.6.3 ต้นทุนวัตถุดิบในการผลิต แม้ดินด้านเกี่ยวจะมีอยู่มากแต่พื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งดินบริเวณสองฟากมูลได้ถูกนายทุนได้กว้านซื้อ เพื่อทำธุรกิจขายดินที่นำมาใช้เป็นวัตถุดิบผลิตเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้ผู้ผลิตในชุมชนด้านเกี่ยวต้องจ่ายต้นทุนราคาสูงขึ้น อีกทั้งราคาเชื้อเพลิงในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเชื้อเพลิงแบบแก๊ส ไฟฟ้า รวมไปถึงฟืนก็มีราคาสูงขึ้นอย่างมาก ทำให้ได้กำไรน้อยสวนทางกับต้นทุนที่สูงขึ้น

1.6.4 เครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวมีคู่แข่งทางการตลาดที่สำคัญในพื้นที่ภาคอีสานคือ

1) กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี

บ้านเชียงมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง มีผลิตภัณฑ์เป็นของที่ระลึกจากเครื่องปั้นดินเผา อาทิเช่น หม้อ ไห แจกันรูปแบบต่างๆ ที่มีลายเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผา ที่ชุดค้นพบบริเวณบ้านเชียงจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน กรรมวิธีการผลิต เริ่มจากรับ

หม้อ ไห ที่ผ่านการปั้น และเผาโดยวิธีธรรมชาติจากบ้านคำอ้อ (ห่างจากบ้านปูลู 2 กิโลเมตร) นำมาเขียนลายเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงเหมือนในอดีต แต่ละลายจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น ลายกันหอย ลายรูปสัตว์ และลายตามจินตนาการต่างๆ

2) เครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม

บ้านหม้อ ต.สายเขาว อ.เมือง จ.มหาสารคาม ห่างจากตัวเมืองไปตามทางหลวง หมายเลข 208 มหาสารคามร้อยเอ็ด ประมาณ 4 กิโลเมตร และแยกซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพปั้นหม้อดินเผา ซึ่งชาวอีสานใช้เป็นหม้อน้ำ หม้อแกง โดยกรรมวิธีการผลิตชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ไว้ให้เป็นแบบโบราณ

3) เครื่องปั้นดินเผาบ้านโคกสวรรค์ อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

ห่างจากตัว จ.หนองบัวลำภู ไปทาง จ.อุดรธานี ประมาณ 17 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 210 เป็นหมู่บ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องใช้เครื่องประดับทั้งหมู่บ้าน

4) เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงเคี่ยน อ.เมือง จ.สกลนคร

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงเคี่ยน ส่วนใหญ่ผลิตโถ่งน้ำ หม้อดิน กระถางต้นไม้ อ่างบัว แจกันดิน เป็นต้น

ทั้ง 4 กลุ่มถือว่าเป็นแหล่งศิลปะเครื่องปั้นดินเผาที่ดำรงอยู่ในพื้นที่อีสานในปัจจุบัน แต่การแข่งขันทางการค้าเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ภาคอีสานไม่ได้มีการแข่งขันกันรุนแรงมากมายนัก เพราะผลิตภัณฑ์แต่ละพื้นที่ก็มีลักษณะเฉพาะตนที่ผู้สนใจผลิตภัณฑ์แบบไหนก็ต้องลงพื้นที่เฉพาะเท่านั้น เช่น ด้านเกวียนจะโดดเด่นในเรื่องของรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และมีสีสันเฉพาะตัว บ้านเชียงโดดเด่นเรื่องของประวัติศาสตร์รูปทรงและลวดลาย ส่วนงานหม้อดินใส่น้ำ หม้อแกงสีแดงแบบโบราณก็ต้องเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อ หรืองานเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตเพื่อเป็นเครื่องประดับก็ต้องบ้านโคกสวรรค์ เป็นต้น

1.6.5 คู่แข่งขันทางการตลาดเครื่องปั้นดินเผาในประเทศ สำหรับคู่แข่งทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในประเทศไทยนั้นมีมากมายหลายแห่ง เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่หลายพื้นที่ โดยผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญคือ บ้านทุ่งหลวง จ.สุโขทัย เครื่องสังคโลก อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย เครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ต.พิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด จ.นนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาโถ่งมังกร จ.ราชบุรี เป็นต้น

1.6.6 สภาพอุตสาหกรรมงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน สภาพการณ์ปัจจุบัน อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกำลังซบเซา จากสาเหตุหลายประการ คือ

1) สินค้าขาดความหลากหลายทางด้านรูปแบบ กล่าวคือ สินค้าที่ผลิตออกมาในพื้นที่มีการซ้ำกันของรูปแบบ ทำให้ผู้บริโภคไม่ประทับใจในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ยอดการสั่งซื้อจึงลดลง ยกเว้นกับโรงงานที่มีลูกค้าประจำอยู่ หรือโรงงานในพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวอยู่ โรงงานเหล่านี้

จะอยู่ได้เนื่องจากมีการพัฒนารูปแบบงานอย่างสม่ำเสมอ ต่างจากโรงงานที่ไม่มีนักออกแบบ หรือร้านค้าที่รับงานมาขายเพียงอย่างเดียว

2) การขายตัดราคากันในพื้นที่ กลไกตลาดนี้ทำให้สินค้าด้อยค่าลงไป จากการที่ห้างร้านบางแห่งทำการขายราคาถูกเพื่อเน้นขายปริมาณ แม้จะกำไรน้อย แต่ก็ยังระบายสินค้าออกได้ การขายสินค้าราคาถูกนี้ทำให้ห้างร้านในด้านเกวียนพากันแข่งขันกันขายสินค้าราคาถูก ทำให้งานด้านเกวียนกลายเป็นงานเกรดต่ำ กลายเป็นสินค้าที่ด้อยคุณภาพลงไป

3) การเร่งผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับผู้สั่งซื้อ หรือสินค้า Order ที่จำเป็นต้องผลิตให้ทันตามสั่ง ทำให้เกิดสินค้าที่ใช้วิธีการเผาไฟต่ำ (เผาในอุณหภูมิไม่ถึงจุดสุกตัว) ขึ้น สินค้าลักษณะนี้จะไม่แข็งแรง และไม่แข็งแรง เนื่องจากการเร่งเผาในอุณหภูมิต่ำ (ประมาณ 800 องศาเซลเซียส) เพื่อให้ได้ปริมาณตามสั่ง แต่ไม่คำนึงถึงความแข็งแรงและคุณภาพของสินค้า

4) การใช้สีทาบนภาชนะเพื่อให้ได้สินค้าที่มีสีสันสวยงามเหมือนเคลือบเครื่องปั้นดินเผา การทำสีนี้เป็นที่นิยมของผู้ประกอบการโรงงานในพื้นที่ด้านเกวียนในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เนื่องจากสินค้ามีความสวยงามสีสันสะดุดตาผู้บริโภคทำให้งานลักษณะนี้ขายออกได้รวดเร็ว และเป็นที่ต้องการนำไปตกแต่งประดับประดาตามบ้าน รีสอร์ท โรงแรม ฯลฯ แต่งานลักษณะดังกล่าวก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนลดความนิยมลงด้วย เนื่องจากในระยะยาวผลิตภัณฑ์ที่นำไปใช้แล้วจะเกิดปัญหาสีหลุดลอกออกจากผิวงาน ส่งผลให้ผลงานเสียหาย และถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน

5) การขาดการสนับสนุนที่ต่อเนื่องจากภาครัฐจากการที่ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและยกระดับให้งานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นสินค้าโอท็อป นับเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ของชุมชนด้านเกวียนให้ก้าวหน้าไปอีกระดับ สินค้าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นที่ต้องการอย่างมากในช่วงเวลานั้น แต่ในปัจจุบันการขาดการสนับสนุนที่ต่อเนื่องจากภาครัฐในหลายๆ มิติทั้งมิติด้านการพัฒนารูปแบบสินค้า มิติทางการตลาด โลจิสติกส์ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ฯลฯ ทำให้ชุมชนด้านเกวียนในปัจจุบันไม่สามารถพัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาและชุมชนให้ก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ได้ ซ้ำยังเกิดสภาวะทรงตัวและถดถอยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทางกับกำไรที่น้อย

6) การลอกเลียนแบบผลิตภัณฑ์ การลอกเลียนแบบผลงานเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ กำลังกลายเป็นปัญหาใหม่ และใหญ่โตกลายเป็นการทะเลาะเบาะแว้งกันถึงขั้นฟ้องร้องเรื่องลิขสิทธิ์ การลอกเลียนแบบงานของชาวบ้านและผู้ประกอบการ สาเหตุเกิดโรงงานและผู้ประกอบการในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีนักออกแบบประจำเป็นผู้ออกแบบ อีกทั้งช่างปั้นในชุมชนเป็นนักเลียนแบบมากกว่านักสร้างสรรค์ผลงาน ทำให้เกิดเป็นปัญหาในเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์ที่นับวันจะมีมากขึ้น

7) โรงงานอุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนด้านเกวียนส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลาง โดยโรงงานที่มีต้นทุนเดิมอยู่แล้วจะสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เป็นโรงงานที่เก่าแก่ มีทุนหนาพอสมควร มีช่างปั้นที่เก่งมีชื่อเสียง มีนักออกแบบ และมีเครือข่ายทางการตลาดมาก ส่วนโรงงานที่ไม่มีต้นทุนเดิมหรือเป็น

โรงงานใหม่ก็จะต้องขึ้นอย่างหนักท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เห็นได้จากโรงงานรวมถึงห้างร้านในพื้นที่หลายแห่งต้องปิดกิจการลงดังที่ปรากฏในพื้นที่ด่านเกวียน

1.6.7 หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภายนอก ที่สนับสนุนการค้าและการตลาดเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเทศบาลตำบลด่านเกวียน เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมเน้นการตลาด การค้า รายได้ การส่งออก เงินตรา และมองภูมิปัญญาเป็นสินค้ามากกว่าคุณค่าเชิงการอนุรักษ์ และสนับสนุนผลิตชิ้นงานเพื่อแข่งขันได้ในตลาดโลก โดยพยายามขับเคลื่อนงานศิลปะพื้นบ้านให้เป็นอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมเชิงศิลปวัฒนธรรม

พื้นที่ด่านเกวียนปัจจุบันเต็มไปด้วยวัฒนธรรมของการแข่งขันแบบทุนนิยมเพื่อให้ตนเองอยู่รอดในสังคม การแข่งขันทางการค้าในพื้นที่จึงค่อนข้างสูง ทำให้วิถีชีวิตที่แต่ก่อนสร้างสรรค์หรือผลิตสินค้าเพื่อใช้สอยเอง ค้าขายบ้าง มาเป็นแข่งกันค้าขายเพื่อความอยู่รอด สอดประสานไปกับนโยบายของรัฐที่มุ่งใช้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งในประเทศ และต่างประเทศ สภาวะเช่นนี้งานอุตสาหกรรมเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งที่จะทำให้การดำรงอยู่ในปัจจุบันนั้นสามารถปรากฏ และประจักษ์ต่อสาธารณชน ถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น ดังปรากฏเป็นงาน OTOP ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย

แต่ถึงแม้จะมีการขับเคลื่อนเชิงอุตสาหกรรมวัฒนธรรมขึ้น หลายๆ พื้นที่ตื่นตัวเกิดงาน OTOP ขึ้นมากมาย แต่ก็เปรียบเสมือนการจุดพลุขึ้นมา เกิดความน่าตื่นตาตื่นใจอยู่แค่เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะในขณะนี้ OTOP ของแต่ละพื้นที่กำลังประสบกับปรากฏการณ์ที่มีการเกิดแต่ไม่ได้พัฒนาให้เดินก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน วัฒนธรรมเช่นนี้จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้เหมือนเส้นทางวัฒนธรรมที่เคยเป็นมาในอดีต เพราะมันฉาบฉวย เป็นเพียงการนำเอาภูมิปัญญาออกมาขายแล้วรัฐก็ทอดทิ้งมันไปเท่านั้น ซึ่งต่างจากหลายประเทศที่รัฐมุ่งมั่นที่จะนำวัฒนธรรมของตนมานำเสนอในรูปของอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง และทำให้วัฒนธรรมของตนนั้นเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก

การใช้เครื่องมือทางการประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งสำคัญ ที่จะทำให้วัฒนธรรมของตนเป็นที่รู้จักและขายได้ สามารถดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งต่อไปได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งประเทศที่ขับเคลื่อนวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรมที่เข้มข้นที่สุดในปัจจุบันคือ ประเทศเกาหลีใต้ ที่นำเสนอวัฒนธรรมของตนได้โดดเด่นน่าสนใจ และเข้มแข็ง ทำให้ทั่วโลกรู้จักและสนใจการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเกาหลีมากขึ้น ในส่วนของประเทศไทยแม้มีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยวัฒนธรรมเหมือนกัน แต่การขับเคลื่อนนั้นยังประชาสัมพันธ์กันแค่ภายในประเทศ หรือแค่ออกร้านตามเมืองทองธานี แล้วก็ประชาสัมพันธ์บนเว็บไซต์ของตนบ้าง ของการกระทรวงการท่องเที่ยวบ้าง ถ้าประชาสัมพันธ์ออกนอกประเทศก็เป็นเพียงการนำเสนอในรูปแบบของการเชิญชวนให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่เท่านั้น และเมื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวได้แล้ว นักท่องเที่ยวกลับพบกับ

คุณภาพของผลิตภัณฑ์ OTOP บางแห่งไม่ได้มาตรฐาน หรือสินค้าไม่ได้มีงานออกแบบที่น่าสนใจ หลายพื้นที่ไม่มีบรรจุภัณฑ์ (Packaging) ที่สวยงาม บรรจุภัณฑ์นี้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญทางการตลาดเชิงวัฒนธรรมที่สามารถใส่ข้อมูลประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนลงไปได้ งาน OTOP ของไทยหลายพื้นที่ขาดความใส่ใจในจุดนี้ จึงทำให้สินค้าของตนไม่น่าสนใจ และไม่สามารถสู้กับสินค้าในตลาดโลกได้

ปัญหาเหล่านี้ได้ปรากฏชัดในพื้นที่ด่านเกวียนที่กำลังประสบปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้สินค้าของตนไม่เป็นที่น่าสนใจในตลาดโลก หรือแม้แต่ในประเทศไทยที่สินค้า OTOP ยังถูกสังคมมองว่าเป็นสินค้าที่ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าใดนัก การขาดพลังดึงดูดจากการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดสวนทางกับการแข่งขันทางการตลาดที่สูงขึ้น ทำให้หลายๆ ร้านในพื้นที่อยู่ไม่ได้เพราะค้าขายใช้ต้นทุนสูงสวนทางกับกำไร แสดงให้เห็นว่าคนในพื้นที่ด่านเกวียนขาดความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์และการตลาด ถูกทอดทิ้งจากหน่วยงานของรัฐโดยสิ้นเชิง จึงเป็นที่น่าเสียดายที่วัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เคยดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ไม่สามารถเติบโตไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนในอนาคตได้

1.7. ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

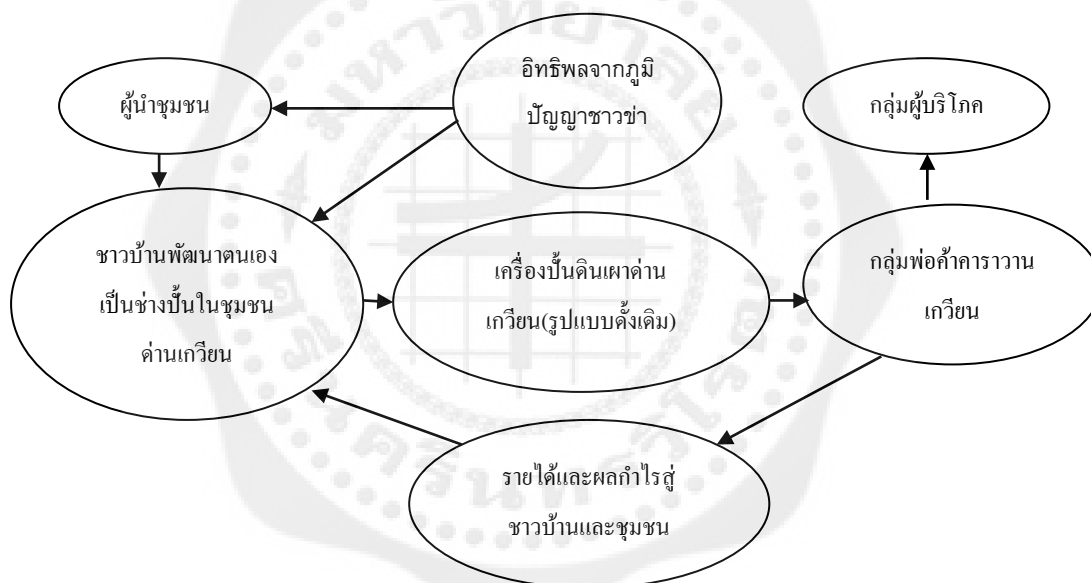
ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน คือ ระบบวิถีชีวิตของชุมชนด่านเกวียน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมหลักของชุมชน

โดยระบบดังกล่าวมีการเส้นทางการพัฒนาการมาจากภูมิปัญญาของชาวเขาที่เข้ามาในพื้นที่ด่านเกวียน โดยภูมิปัญญานี้ได้มีอิทธิพลให้ชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำอาชีพเกษตรกรรม มาเป็นอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา ร่วมกับการทำเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ ประกอบกับอิทธิพลจากภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมรวมไปถึงงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก็เปลี่ยนแปลงไปดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าระบบและกลไกการดำรงอยู่ของชุมชนและเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันนั้น เป็นระบบและกลไกแบบทุนนิยมที่ชาวบ้านชุมชนต้องแข่งขันกันเพื่อรายได้ในการเลี้ยงชีพ โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตแบบเกื้อกูลกันเช่นในอดีต

ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแบบดั้งเดิม

ระบบแบบดั้งเดิม เป็นระบบที่อาศัยเกื้อกูลแบบเพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน นายทุน กลุ่มพ่อค้า เป็นเหมือนเพื่อนบ้าน วิถีชีวิตของชุมชนจึงเต็มไปด้วยวัฒนธรรมแบบพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านทำอาชีพการเกษตรผสมกับการทำอาชีพช่างปั้น ที่ผลิตโดยอาศัยวัตถุดิบจากธรรมชาติล้วนๆ ตั้งแต่ดิน การเตรียมดิน วัสดุและกระบวนการขึ้นรูป การเผาที่ต้องพึ่งพาเตาจ่อมปลวกเป็นหลัก ภายหลังจึงพัฒนาเป็นเตาก่อที่ทำจากอิฐ แต่ก็ยังใช้พื้นจากธรรมชาติ วิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาตินี้ได้สร้างวัฒนธรรมชุมชนที่สวยงามและเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดกลุ่มคนจากภายนอกชุมชนให้เข้ามาสัมผัสและแสวงหาในชุมชนแห่งนี้

ระบบและกลไกการดำรงอยู่แบบดั้งเดิมเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวข่า และเมื่อชุมชนยอมรับภูมิปัญญา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงเกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านเรียนรู้ภูมิปัญญานี้แล้ว ช่างปั้นพื้นบ้านรุ่นแรกๆ จึงได้เกิดขึ้น และได้พัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาจนเป็นลักษณะเฉพาะตนหรือที่เรียกว่าเป็นงาน อัตลักษณ์ด้านเกวียน ความสวยงามของงานด้านเกวียนแบบดั้งเดิมนี้ได้ดึงดูดพ่อค้า คาราวานเกวียนจากที่ต่างๆ ให้เข้ามาในพื้นที่ จึงเกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน รายได้จึงเกิดกับช่างปั้นและชุมชน และเมื่อชุมชนยอมรับถึงคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์นี้ จึงได้ยอมรับเอาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นวัฒนธรรมหลักของชุมชน เป็นวิถีชีวิตของชุมชน จนกระทั่งเมื่อนายทุน และภาครัฐมองเห็นถึงผลกำไรจากวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์นี้ เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงเริ่มมีการพัฒนาและเปลี่ยนรูปแบบมาจนกระทั่งปัจจุบัน จากข้อมูลชั้นรองดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสามารถสรุประบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนแบบดั้งเดิมจากข้อมูลชั้นรอง โดยแสดงดังภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนแบบดั้งเดิม (สรุปจากข้อมูลชั้นรอง)

ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน

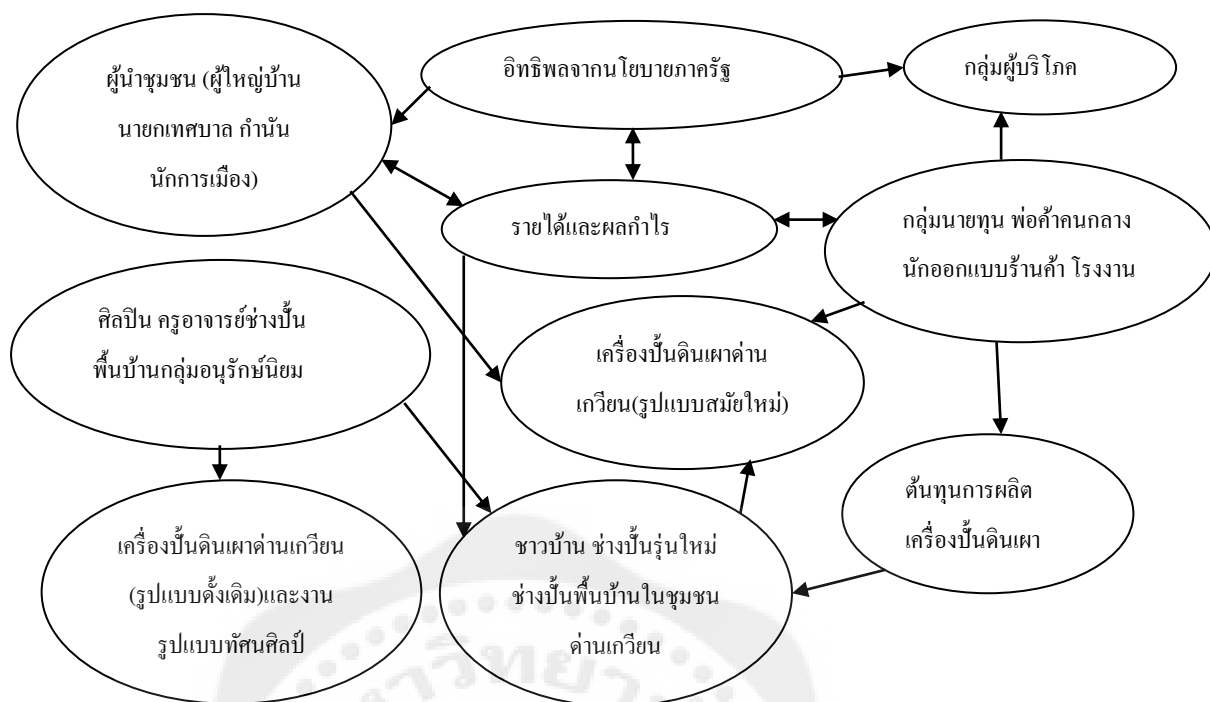
เมื่อระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนแบบดั้งเดิมไม่สามารถทนกระแสนสังคม การเมืองแบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนได้ ชุมชนจึงได้สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนแบบใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นระบบที่เกิดจากการปรับตัวเข้ากับนโยบายภาครัฐและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

การที่ปัจจุบันชุมชนด่านเกวียนมีระบบและกลไกการดำรงอยู่แบบทุนนิยม ได้ส่งผลให้ งานเครื่องปั้นดินเผาได้กลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมหลักที่ชุมชนขาดไม่ได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ อาชีพผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนในชุมชนด่านเกวียน บ้างก็มีลักษณะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก คือมีหน้าร้านขายของ และมีโรงงานผลิตเล็กๆ เป็นของตนเอง บ้างก็มีลักษณะเป็นธุรกิจขนาดกลางที่มีหน้าร้าน และมีโรงงานขนาดกลางเพื่อใช้ผลิตขายในท้องถิ่นและส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศ บ้างก็มีแต่หน้าร้าน โดยรับซื้องานจากชาวบ้าน หรือจากโรงงานที่สร้างสรรค์ขึ้น บ้างก็มีแต่โรงงานที่เน้นการผลิตสินค้าเพื่อป้อนร้านค้า เป็นต้น

จากการที่ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้ ในชุมชนมีการแข่งขันทางการตลาดค่อนข้างสูง แต่ละร้านจึงต้องมีการพัฒนาสินค้าของตน ทั้งทางด้านรูปแบบที่ต้องมีการออกแบบรูปทรงใหม่ๆ ให้น่าสนใจ ด้านการตกแต่งก็ต้องมีลวดลาย สี สัน ที่ดึงดูดลูกค้า มีการเร่งผลิตสินค้าตามผู้สั่งจากโรงแรม รีสอร์ท จากการเร่งผลิตสินค้านี้เองส่งผลให้ ชาวบ้านไม่นิยมเคลือบผลงานเหมือนแต่ก่อน เพราะกระบวนการเคลือบนั้นยุ่งยาก (การเคลือบ ผลงานต้องใช้สารเคมีต่างๆ มาผสมกับน้ำ แล้วนำผลิตภัณฑ์มาชุบเคลือบ จากนั้นจึงเผาในอุณหภูมิ 1,100-1,200 องศาเซลเซียส) ปัจจุบันเน้นการตกแต่งโดยใช้สีน้ำมัน สีน้ำพลาสติกทาเลียนแบบ เคลือบ เพราะสะดวกรวดเร็ว สวยงาม ใช้เลียนแบบเคลือบได้เป็นอย่างดี ซึ่งการทาสีดังกล่าวในช่วงแรกก็สามารถดึงดูดความสนใจของลูกค้าที่ต้องการที่มีสีสันสดใสได้เป็นอย่างดี แต่การใช้สีน้ำ และสีน้ำมันทาผลิตภัณฑ์ก็มีข้อเสียคือเมื่อใช้ไประยะเวลาหนึ่งสีจะหลุดลอกออก ทำให้งานเสื่อมคุณค่า เสมือนงานฉาบฉวยเพื่อสร้างความสนใจในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

การแข่งขันทางการค้าในพื้นที่ดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้งานรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกำลังจะเลือนหายไปจากพื้นที่ เพราะนอกจากจะผลิตได้ยากแล้ว ยังไม่ได้รับความนิยมจากลูกค้าอีกด้วย ปัจจุบันจึงเหลือผลงานด่านเกวียนแบบดั้งเดิมวางขายอยู่น้อยมาก แต่ก็ยังมีกลุ่มที่อนุรักษ์อยู่บ้างโดยมีแกนนำคือ วัฒนา ป้อมชัย ศิลปิน และนักวิชาการในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน โดยเขาเห็นว่า คุณค่าและความสวยงามของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เกิดจากฝีมือของผู้สร้างสรรค์ผสมผสานกับธรรมชาติของสีดินที่ผ่านกระบวนการเผาจากพื้นจากธรรมชาติ กระบวนการเผาต้องใช้เตาฟืนเท่านั้น จึงจะให้คุณค่าและความงามสูงสุด ปัจจุบันศิลปินในพื้นที่หลายท่านนำดินด่านเกวียนมาเป็นวัสดุในการสร้างสรรค์ เพื่อสะท้อนแนวคิดต่อตนเองต่อสังคม

ปรากฏการณ์ที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามาในพื้นที่จากนโยบายรัฐ ได้พัฒนาระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในพื้นที่ จากเดิมที่เป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้านให้กลายเป็นเครื่องมือทางการค้าที่สร้างรายได้อย่างมากมายให้กับชุมชน ชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนจึงหันมาประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อเลี้ยงชีพ จึงเกิดการแข่งขันในพื้นที่สูงขึ้นพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน ดังภาพประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนในปัจจุบัน (สรุปจาก
ข้อมูลชั้นรอง)

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่ด้านกวียนจากนโยบายรัฐที่เข้ามานี้ได้ส่งผลทั้งผลดีและผลเสียตามมามากมาย ซึ่งก็เป็นผลพวงจากชุมชนด้วยที่ยอมรับอิทธิพลดังกล่าวเข้ามาในพื้นที่ ในด้านของผลดีส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ก็เป็นเพียงในระสั้น ซึ่งในระยะยาวผลประโยชน์และกำไรจะถูกหารด้วยนายทุน ผู้ประกอบการ พ่อค้าคนกลาง ผู้นำชุมชน และกลุ่มคนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนต้องการผลประโยชน์จากกำไรที่เกิดจากการผลิตกลับมา ในจุดนี้ถือเป็นเรื่องธรรมดาในระบบกลไกตลาดแบบเศรษฐกิจทุนนิยมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ชาวบ้านต้องยอมรับร่วมกัน

1.8 โลกาภิวัตน์ ทุณนิยม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มองภาพของชุมชนด้านเกวียนไว้ว่า ชุมชนด้านเกวียนดำรงอยู่ เคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เนื่องจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมในสังคมโลกในปัจจุบัน ล้วนถูกหลอมรวมและเชื่อมถึงกันด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย เช่น โทรศัพท์ วิทยุ เครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Internet) และ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่รวดเร็ว เช่นโปรแกรม Facebook, Twitter, Line ฯลฯ ดังนั้นสังคมปัจจุบันจึงเสมือนสังคมเดี่ยว เป็นสังคมที่สามารถติดต่อ รับรู้ ข่าวสารต่างๆ จากทั่วทุกมุมโลกได้อย่างรวดเร็ว ตั้งแต่แนวตึงจนถึงแนวกว้าง (ระดับปัจเจกจนถึงระดับโครงสร้างชุมชนและโครงสร้าง

สังคมโลก) ส่งผลให้สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมทั่วโลกถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านบวกและด้านลบกันอย่างไร้พรมแดน

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนด้านเกวียนได้ดำรงอยู่และเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ส่งผลให้ด้านเกวียนเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการจะวิเคราะห์ด้านเกวียนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจในความหมายของคำว่า โลกาภิวัตน์ ให้ถ่องแท้เสียก่อน จึงจะสามารถวิเคราะห์ด้านเกวียนกับการดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ โดยความหมายของ โลกาภิวัตน์ มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจว่า

โลกาภิวัตน์ หมายถึง “การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมผัสหรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และกว้างขวางซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์นั้นมีทั้งด้านที่เป็นลบอย่างเช่น วิกฤตเศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบเมื่อปลายปี พ.ศ.2540 ซึ่งต่อมาได้ลุกลามไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชีย ส่วนด้านที่เป็นบวกก็เช่น การที่หลายประเทศร่วมมือกันผลักดันประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชน และความยุติธรรมทางสังคมให้กลายเป็นระเบียบ ระหว่างประเทศ (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2553: 166)

โลกาภิวัตน์ หรือ โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นกระบวนการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของโลกเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวนี้มีมาเป็นเวลาช้านาน หากได้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบันสมัยนี้ แต่เดิมการเชื่อมโยงโลกอาศัยกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการล่าอาณานิคมตามการแพร่ระบาดของลัทธิจักรวรรดินิยม ต่อมาอาศัยกระบวนการทางเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศ และปัจจุบันโลกถูกเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (สังคีต พิริยะรังสรรค์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2538: 61-63)

โลกาภิวัตน์ หมายถึง กระบวนการเกิดจากที่ใดจะส่งผลกระทบถึงอีกที่หนึ่งเป็นลูกโซ่ และคำว่าโลกาภิวัตน์รู้จักกันอย่างแพร่หลายหลังปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา หลังจากที่กำแพงเบอร์ลินที่เป็นสัญลักษณ์ของการแบ่งแยกลัทธิการปกครองแบบคอมมิวนิสต์และแบบประชาธิปไตยได้พังทลายลง ทำให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันไม่มีการแบ่งเป็นฝักฝ่าย การติดต่อสื่อสารจึงสามารถเชื่อมถึงกันได้สะดวก เช่นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่หนึ่งจะสื่อสารรับรู้หรือกระทบถึงกันไปทั่วโลก เรียกกระบวนการเช่นนี้ว่า โลกาภิวัตน์ (ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. 2551: 16)

จากความหมายของโลกาภิวัตน์ข้างต้น เห็นได้ว่าโลกาภิวัตน์คือ การเชื่อมโยงและการแพร่กระจาย ซึ่งการเชื่อมโยงและแพร่กระจายดังกล่าว เป็นการเชื่อมและกระจายข้อมูลข่าวสารทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม จากพื้นที่หนึ่งไปสู่พื้นที่หนึ่ง ดังนั้น ในความเป็นโลกาภิวัตน์ โลกจะถูกเชื่อมต่อกันอย่างไร้พรมแดน ซึ่งการเชื่อมโยงนี้ก็มีการพัฒนาแบบมาตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคม ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม มาสู่ยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีสารสนเทศที่

ทันสมัย ทำให้การติดต่อสื่อสารเต็มไปด้วยความสะดวกรวดเร็วและเชื่อมถึงกันหมดทุกพื้นที่ ดังนั้น โลกในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันจึงถูกย่อส่วนให้เล็กลง และมีความใกล้ชิดกันของประชากร ชาติพันธุ์ พื้นที่ ความคิด ค่านิยมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมกันมากยิ่งขึ้น โลกในยุคโลกาภิวัตน์นี้จึงเป็นโลกเสรีที่ไร้พรมแดนอย่างแท้จริง

ความเป็นโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกระแสที่เคลื่อนไหวภายใต้ระบบทุนนิยมที่เป็นระบบเศรษฐกิจหลักในสังคมโลกมาตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคม จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน โดยระบบทุนนิยมเป็นระบบที่มุ่งแสวงหารายได้และผลกำไรจากผลผลิตเป็นหลัก ระบบทุนนิยมได้ขับเคลื่อนวิทยาศาสตร์ และวิศวกรรม ส่งผลให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ๆ ทั้งเทคโนโลยีทางการเกษตร ทางทหาร ตลอดจนเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก จนกระทั่งเข้าสู่โลกไร้พรมแดนหรือโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมาในข้างต้น ดังนั้นหากศึกษาความเป็นโลกาภิวัตน์ ก็จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจที่มา และความหมายของระบบทุนนิยมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถอธิบายบทบาทของระบบทุนนิยมที่มีต่อชุมชนด้านကျေးဇူးငါးတစ်ခု โดยความหมายของทุนนิยม ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ทุนนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ถูกครอบงำด้วยทุน หรือถูกกำหนดด้วยทุน ทุนนิยมเป็นรูปแบบการผลิตประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ หรือปัจจัยการผลิตหลักๆ ของสังคมตกอยู่ในการครอบครองของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นเอกชน ในขณะที่การงานทั้งปวงปฏิบัติโดยบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า ชนชั้นแรงงาน (กำชัย ลายสมิต. 2536: 19)

ระบบทุนนิยม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์การผลิตที่เชื่อก่อความเป็นเลิศของมนุษย์ในประการสำคัญ เชื่อว่า มนุษย์สามารถแก้ปัญหาของตนได้ โดยรัฐไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง แม้ว่ามนุษย์จะมีความเห็นแก่ตัว แต่ถ้ามนุษย์มีเสรีภาพในการตัดสินใจ พลังการแข่งขันในสังคมจะสร้างแรงกดดันให้มนุษย์มีพฤติกรรมในทางที่ก่อสวัสดิการสูงสุดแก่สังคม ระบบทุนนิยมก่อให้เกิดวัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม (Individualism) ความเชื่อเรื่องเสรีภาพ การส่งเสริมการแข่งขัน ตลอดจนการยอมรับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2538: 84-85)

โดยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมดังกล่าวเริ่มขึ้นจากชาติตะวันตก(ยุโรป) ราวศตวรรษที่ 15 เมื่อทรัพยากรไม่เพียงพอต่อความต้องการ ชาติตะวันตกจึงได้เดินทางแสวงหาทรัพยากรด้วยการออกสู่ทะเลไปยังดินแดนต่างๆ ในลักษณะการขยายอำนาจที่เรียกว่าการล่าอาณานิคม โดยชาติที่มีอิทธิพลในช่วงเวลาดังกล่าวคือโปรตุเกส ต่อมาราวศตวรรษที่ 18-19 หลายๆ ชาติมหาอำนาจตะวันตก เช่น อังกฤษและฝรั่งเศส ก็ได้มีบทบาทในการล่าอาณานิคมเช่นกัน โดยชาติต่างๆ เหล่านี้แสวงหาทรัพยากร เช่น น้ำตาล ปลา เนื้อวัว ไม้ดิบ ฝ้าย คราม และฝิ่น ฯลฯ ทรัพยากรเหล่านี้จะถูกเก็บเกี่ยวจากดินแดนที่อยู่ภายใต้อาณานิคม โดยจะส่งกลับไปให้เจ้าอาณานิคมเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป (กำชัย ลายสมิต. 2536: 7-9)

การพัฒนาของระบบทุนนิยมก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1939-1945) เมื่อการเชื่อมโยงโลกโดยอาศัยการล่าอาณานิคมลดบทบาท และความสำคัญ

ลง การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ (Economic Integration) กลายมาเป็นแบบแผนหลักในการโยงใยระบบเศรษฐกิจโลก ช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการลงทุน และการค้าระหว่างประเทศขึ้น (สังคิต พิริยะรังสรรค์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2538: 62) ส่งผลให้การค้าภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเติบโตขึ้นอย่างมาก กอปรกับการล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียต(รัสเซีย) และการสิ้นสุดสงครามเย็น หลังสงครามเวียดนาม มีผลกระทบต่อการค้าและการลงทุนแผ่ขยายไปทั่วทุกส่วนของโลกอย่างไม่มีพรมแดน ความเจริญเติบโตของธุรกิจการสื่อสารในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และการคมนาคมสมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างมาก ทำให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ถ่ายทอดถึงกันทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุก ๆ สังคมในโลกถูกดึงเข้ามาใกล้ชิด และผลทางเศรษฐกิจคือการเคลื่อนย้ายทุนอย่างมีอิสระ เติบโตขึ้นทั่วโลก เกิดบรรษัทลงทุนข้ามชาติ (Multinational Companies) ซึ่งส่วนใหญ่มาจากประเทศพัฒนาแล้ว (สังคิต พิริยะรังสรรค์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2538: 156-157)

ปัจจุบันระบบทุนนิยมเติบโตอย่างไร้พรมแดนจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบกับฐานเศรษฐกิจขยายกว้างมากขึ้น ทำให้ฐานอำนาจอยู่ที่ข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นใครที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการข้อมูลข่าวสารหรือความรู้จะมีรายได้และกำไรมหาศาล เช่น นายบิลเกตต์ เจ้าของ Microsoft Office หรือประเทศที่ค้าโทรศัพท์มือถือ เช่นประเทศฟินแลนด์ (ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. 2551: 11) นอกจากฟินแลนด์ที่เคยประสบความสำเร็จกับ Nokia แล้ว ปัจจุบันกลุ่มธุรกิจ Apple และ Samsung ถือเป็นกลุ่มทุนชั้นนำทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ประสบความสำเร็จ และมีบทบาทขับเคลื่อนข้อมูลข่าวสาร และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ได้อย่างทรงพลังและมีประสิทธิภาพมากที่สุดภายใต้ยุคสมัยของโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

1.8.1 ทุนนิยมกับบทบาทแรกเริ่มในสยาม(ประเทศไทย)

สำหรับบทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมในสยามได้เริ่มต้นขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อสยามทำสนธิสัญญาเบาริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษ ในปีพ.ศ.2398 (ค.ศ.1855) ในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่4 โดยในประเด็นนี้ ไกรฤกษ์ นานา ได้ให้ข้อมูลกุศโลบายของรัชกาลที่ 4 ไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์เปิดประเทศครั้งแรกสู่โลกภายนอกนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระราชวิเทศาบายที่พระมหากษัตริย์ก่อนหน้าพระองค์ไม่เคยทรงกระทำมาก่อน สิ่งนั้นคือการเปิดเผยตัวเองต่อผู้เข้ามาหาอำนาจตะวันตก ด้วยวิธีนี้ทำให้พระองค์ทรงรู้จักตัวตนที่แท้จริงของจักรวรรดินิยม ในขณะที่เดียวกันก็ทรงสามารถแสดงจุดแข็งของสยามประเทศ ภาวะผู้ถูกกระทำกลายเป็นผู้กระทำ เป็นเหตุให้ฝรั่งนับถือผู้นำสยามนับตั้งแต่นั้นมา อันเป็นแง่บวกของประวัติศาสตร์ไทย แต่หนังสือประวัติศาสตร์ไม่ค่อยชูประเด็นนี้ขึ้นมาให้เห็น... (ไกรฤกษ์ นานา. 2552: 96)

นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อมูลถึงยุทธศาสตร์เชิงรุกด้วยวิธีการทางการทูตของรัชกาลที่ 4 ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุก ที่เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ อันเป็นการแสดงวิสัยทัศน์ ทศนคติและตัวตนที่แท้จริงของผู้นำเอเชียที่ไม่เหมือนชาวเอเชียทั่วไป สยามเป็นประเทศเดียวในเอเชียที่แสดงความกระตือรือร้นที่จะทำสัญญากับอังกฤษ (สนธิสัญญาเบาริง) ในขณะที่จีนหรือแม้แต่ญี่ปุ่นบ่ายเบี่ยงมาตลอด แต่เบื้องหลังของสัญญานี้ได้เติมไปด้วยความขมขื่นในพระราชหฤทัย สมเด็จพระปิยะบุรินทร์ทรงบรรยายความนี้ไว้ว่า “อย่างไรๆ ไทยก็ต้องทำหนังสือสัญญากับอังกฤษ ผิดกันแต่ช้าหรือเร็ว ถ้าไม่ยอมทำก็คงเกิดภัยอันตรายแก่บ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพระราชดำริว่า ทางที่จะปลอดภัยมีทางเดียวคือต้องรับทำหนังสือสัญญาโดยดีให้เกิดมีไมตรีจิตต่อกัน แล้วจึงชี้แจงกันฉันทมิตรให้ลดหย่อนผ่อนผันกันภายหลัง อย่าให้เกิดยุคเข็ญแก่บ้านเมืองในตอนนั้น...” (ไกรฤกษ์ นานา. 2552: 106-107)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นกุศโลบายอันชาญฉลาด และยอดเยี่ยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงใช้วิธีการศึกษาแบบรู้เขา รู้เรา และประเมินบริบทของสยามขณะนั้นว่ายังไม่พร้อมกับการต่อสู้โดยตรงกับชาติมหาอำนาจตะวันตก ดังนั้นการจำยอมไปก่อนเพื่อสร้างมิตรภาพ และวิธีการประนีประนอมด้วยวิธีการทางการทูต จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับสยามประเทศ พระองค์ทรงใช้เครื่องราชบรรณาการอันล้ำค่า ถวายแก่จักรพรรดิฝรั่งเศส พร้อมๆ กับพระราชินีอังกฤษ ทำให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสที่จ้องแก่งแย่งชิงดีแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันในดินแดนสุวรรณภูมิ ต่างทำอะไรไม่ถนัดนัก นโยบายถ่วงดุลอำนาจระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสสร้างมิตรภาพกับทั้ง 2 ฝ่าย จึงนับเป็นนโยบายที่ยอดเยี่ยม ท่ามกลางกระแสการล่าอาณานิคมที่ดำเนินอยู่ในช่วงเวลานั้น

ภายหลังการทำสนธิสัญญาดังกล่าวถือว่าประเทศไทยได้เปิดประเทศสู่การค้าเสรีในรูปแบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว เศรษฐกิจสยามมีความคล่องตัวมากขึ้น ปริมาณการค้ากับต่างประเทศเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการแปรรูปผลผลิตเพื่อการส่งออก เช่น กิจการโรงสี โรงเลื่อย เหมืองแร่ อย่างไรก็ตามกิจการเหล่านี้ รวมถึงการส่งออกสินค้าในช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในการควบคุมของชาวตะวันตกและชาวจีน ดังนั้นเทคโนโลยีต่างๆ จึงกระจุกตัวอยู่ในภาคกลางเท่านั้น ไม่ได้แพร่กระจายสู่ระดับท้องถิ่น ในประเด็นปริมาณการค้ากับต่างประเทศนี้ ไกรฤกษ์ นานา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาติมหาอำนาจที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์กับไทยที่น่าสนใจว่า “เมื่อสยามได้ให้ประโยชน์แก่อังกฤษแล้ว สยามก็ย่อมจะปฏิเสธไม่ให้แก่ประเทศอื่นไม่ได้เช่นเดียวกัน ระหว่าง พ.ศ. 2399-2413 สยามได้ทำสัญญาโดยลักษณะเดียวกันนั้นกับอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก ปอร์ตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ออสเตรียฮังการี และสเปน...” (ไกรฤกษ์ นานา. 2552: 178)

ภายหลังความสัมพันธ์ทางการค้าส่งผลให้ สยามประเทศเจริญก้าวหน้าและเติบโตรอบด้าน ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เห็นได้จาก การนำประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่แบบชาติตะวันตก ทั้งการ เลิกทาส การสร้างทางรถไฟ การสร้างถนนหนทางคมนาคม การสร้างไปรษณีย์และโทรเลข วางโครงการศึกษาแบบชาวยุโรป มีการตั้งกระทรวงทบวงกรม มีการตั้งศาลสถิตยุติธรรม ฯลฯ (ไกร ฤกษ์ นานา. 2552: 178-179) ซึ่งความเจริญดังที่กล่าวมานี้ส่วนหนึ่งเกิดจากวิสัยทัศน์และการ ดำเนินนโยบายทางการเมืองที่ยอดเยี่ยมของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงเดินทางเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีกับชาติ มหาอำนาจตะวันตก และอีกส่วนเกิดจากการเปิดประเทศเพื่อค้าภายใต้ระบบทุนนิยม

แต่ความสัมพันธ์ทางการค้าดังกล่าวระหว่างสยามกับอังกฤษและชาติตะวันตก อื่นๆ ก็ไม่ได้มีอำนาจต่อรองที่ทัดเทียมกัน เห็นได้จากความไม่เป็นธรรมภายใต้สนธิสัญญาต่างๆ ที่ ทำขึ้นกับชาติมหาอำนาจ การถูกควบคุมและผูกขาดการผลิตและการส่งออกโดยชาวต่างชาติ การ ผลิตสินค้าต้องขึ้นอยู่กับการตลาดภายนอก และผลประโยชน์ต่างๆ ทางการค้าก็ไม่ตกถึงมือคนส่วนมาก ของสังคม แต่ตกอยู่กับเจ้านายและขุนนางที่สามารถลงทุนทำประโยชน์จากที่ดิน หรือให้พ่อค้ากู้ยืม เงินไปทำการค้า ดังนั้นในช่วงเวลานี้จึงถือเป็นการปูพื้นให้การเติบโตของระบบทุนนิยม และชนชั้น นายทุนในประเทศไทย (กำชัย ลายสมิต. 2536: 13-14)

ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ข้าวขึ้นในปี ค.ศ.1919 เนื่องจากในปี ค.ศ.1917 เมื่อ เกิดอุทกภัยขึ้นส่งผลให้ปริมาณการผลิตข้าวลดลงต่ำลง ต่อมาในปีถัดมาการทำนาได้ผลดีขึ้น แต่ ประเทศเพื่อนบ้านประสบความล้มเหลว จึงเป็นผลให้ข้าวไทยเป็นที่ต้องการมากขึ้น มีการกว้านซื้อ ออกนอกประเทศ จนราคาข้าวพุ่งสูงขึ้นเป็น 2 เท่า เมื่อราคาข้าวดี ชาวนาจึงขายข้าวไปจนหมดไม่มี เหลือแม้แต่จะใช้ทำพันธุ์ในปีถัดไป เมื่อเข้าสู่ปี ค.ศ.1919 ต้องประสบภาวะฝนแล้ง ทำให้ผลิตข้าวได้ เพียงร้อยละ 52 หรือ 40 ล้านหาบ จากที่เคยได้ 73 ล้านหาบ รัฐบาลจึงแก้ปัญหาด้วยการจำกัด การส่งออก ซึ่งนอกจากจะเป็นผลให้คนกลุ่มน้อยซึ่งมีอิทธิพลทางการค้าได้สิทธิผูกขาดแล้ว ยังทำให้ รัฐบาลมีรายได้จากการส่งออกน้อยลง เป็นผลให้เกิดปัญหาการคลัง กล่าวคือ ประเทศไทยซึ่งไม่เคย ขาดดุลการค้ามาก่อนต้องประสบการขาดดุลการค้าครั้งแรกในปี ค.ศ.1920 เป็นมูลค่าถึง 69.2 ล้าน บาท รัฐบาลจึงต้องถอนเงินสำรองมาใช้หนี้ เป็นผลให้ฐานะทางการคลังทรุดต่ำลงตั้งแต่นั้นเป็น ต้นมา ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ปรากฏว่าเหลือเงินคงคลังเพียง 3 ล้านบาทเท่านั้น เป็น ผลให้รัฐบาลต้องตัดงบประมาณของทางราชการลงร้อยละ 10 มีผลให้เกิดการปลดข้าราชการออกจาก หน้าที่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่ข้าราชการเหล่านั้น ต่อมาเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจ ตกต่ำขึ้นในหมู่ประเทศผู้นำค้าทุนนิยมในปี ค.ศ.1929 ที่เรียกว่า (Great Depression) เป็นเหตุให้ ประเทศทุนนิยมซึ่งเป็นคู่ค้าของไทยต้องหมดอำนาจซื้อลง ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงล้มเหลว จนในที่สุดเมื่อเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 (ค.ศ.1932) ความ ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ถูกยกขึ้นมาเป็นสาเหตุประการ หนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (กำชัย ลายสมิต. 2536: 14)

ทุนนิยมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นการปกครองใน ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชนชั้นอำนาจถูกครอบงำโดยขุนนางข้าราชการ เกือบทั้งหมด แต่โครงสร้างของชนชั้นนำทางอำนาจก็เปลี่ยนไปภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม

พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เมื่อมีทางเลือกในการได้เข้าโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งและโดยผ่านการเติบโตใหญ่ทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงมีผู้คนนอกระบบราชการจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ก้าวขึ้นสู่ชนชั้นนำทางอำนาจ ดังนั้นอำนาจทางเศรษฐกิจที่เคยตกอยู่ในมือของกลุ่มพลังอำนาจราชปไตยม ก็เริ่มเปลี่ยนมาสู่กลุ่มนอกระบบราชการมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2538: 87) ซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนมาสู่กลุ่มนอกระบบราชการ ทำให้นายทุนภาคประชาชนมีพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย ท่ามกลางกระแสทุนนิยมโลก ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโต และพัฒนาอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน

หากวิเคราะห์ในมุมมองนโยบายทางเศรษฐกิจของไทยแล้ว พบว่านับตั้งแต่ปี 2504 รัฐบาลไทยได้เลือกเส้นทางทุนนิยมในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยเพื่อให้เชื่อมสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโลก ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เลือกใช้เอนเอียงไปข้างปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม เมื่อมีการเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามา เป็นผลิตเพื่อการส่งออก นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา และเมื่อภาครัฐลดบทบาทการแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยการถ่ายโอนการผลิตไปให้แก่ภาคเอกชน และด้วยการลดการควบคุมและกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา ส่งผลให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยจึงเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิดบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยมอย่างเต็มตัว (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2538: 113)

1.8.2 ทุนนิยม กับสังคม เศรษฐกิจ การเมืองประเทศไทยในปัจจุบัน

ภายหลังการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว ประเทศไทยได้พัฒนา และเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการค้า การลงทุน การส่งออก การกลายเป็นเมือง ฐานะและความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้น ตั้งแต่พ.ศ.2532-ปัจจุบัน แต่ท่ามกลางการเจริญเติบโตดังกล่าว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองไทย ต้องผ่านสภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจ จากอิทธิพลความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทั้งปัญหาฟองสบู่แตก (พ.ศ.2540) การนำพาประเทศไปสู่การเป็นหนี้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF (International Monetary Fund) พ.ศ.2540-2546 รวมทั้งปัญหาการรัฐประหาร เปลี่ยนแปลงรัฐบาล ประชาธิปไตยเป็นรัฐบาลทหาร ในปีพ.ศ.2534 พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2557 รวมทั้งการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญเป็นว่าเล่นกว่า 7ฉบับ 7 (พ.ศ.2532-ปัจจุบัน) หากนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญถึง 19 ฉบับ (กำลังร่างอีก 1 ฉบับ) คาดว่าจะมีถึง 20 ฉบับในปีพ.ศ. 2560 ซึ่งการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญภายในระยะเวลา 85 ปี ที่ผ่านมานี้ แสดงให้เห็นการขาดเสถียรภาพทางการเมืองเป็นอย่างมากของประเทศไทย ซึ่งผลพวงดังกล่าวล้วนเกิดจากการเปิดประเทศเสรี และการถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโลกโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่โลกยุคโลกาภิวัตน์ใหม่ ซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ แตกต่างจากยุคโลกาภิวัตน์เดิมที่ถูกเชื่อมด้วยการล่าอาณานิคม และการค้า ในยุคโลกาภิวัตน์ใหม่นี้ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงสิ่งแวดล้อมและ

ศิลปวัฒนธรรมทั่วโลกจะถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ระบบดาวเทียม ฯลฯ เทคโนโลยีเหล่านี้ได้เชื่อมโลกเข้าไว้ด้วยกัน ส่งผลให้ผู้คนทั่วโลก ได้เห็นวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นผ่านหน้าจอโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ การเชื่อมโลกให้ใกล้ชิดดังกล่าวส่งผลให้อำนาจของระบบทุนนิยมทวีบทบาทและอิทธิพลไปทั่วโลก ระบบการค้าแบบทุนนิยมถูกพัฒนาควบคู่ไปกับเทคโนโลยีไร้สายที่สะดวกรวดเร็ว เช่น การติดต่อค้าขายผ่านโทรศัพท์มือถือ ผ่านคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต การเกิดโปรแกรมเพื่อขายสินค้าออนไลน์ เช่น eBay, Amazon, Alibaba, Lazada ฯลฯ รวมถึงโปรแกรมสังคมออนไลน์จำพวก Facebook, Line, Instagram ก็ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อขายสินค้าออนไลน์เช่นกัน

จากเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นมามากมายทั้งเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงเทคโนโลยีการผลิต การขนส่งที่ทันสมัย ทำให้ระบบทุนนิยมในปัจจุบันก้าวขึ้นสู่ขั้น “อภิมุขนิยม” ที่ภาคธุรกิจต่อสู้แข่งขันกันอย่างดุเดือด เกิดผลด้านลบทางสังคมที่ทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจขยายกว้างมากยิ่งขึ้น เพราะผลประโยชน์กระจุกอยู่ที่ส่วนยอดของพีระมิด ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการแข่งขันนี้ลุกลามเข้าไปในการเมือง ขณะที่ภาคประชาชนมีหลายบทบาทโดยเป็นทั้ง ผู้บริโภค ผู้ลงทุน และพลเมือง ซึ่งบทบาทเหล่านี้ก็ขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง ในด้านการเป็นผู้บริโภคและผู้ลงทุนนั้น ประชาชนได้รับการตอบสนองอย่างถึงที่สุดจากการแข่งขันของธุรกิจใหญ่ แต่บทบาทในฐานะ “พลเมือง” ประชาชนกลับจมหายไปในการแข่งขันภายใต้อภิมุขนิยมนี้ (สุภาภรณ์ กาญจนวีระโยธิน. 2553: 6)

การเติบโตของระบบทุนนิยมที่พัฒนาไปสู่อภิมุขนิยมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทุนนิยมได้ขับเคลื่อนภาคเศรษฐกิจให้เติบโตด้วยการแข่งขันที่รุนแรง บรรดานายทุนแข่งขันกันผลิตและทำการกำไรกันอย่างหนัก จนบางครั้งอาจไม่เลือกวิธีการที่จะได้มาซึ่งผลกำไร เกิดการผูกขาดทางการค้าพุ่งสูงขึ้น บริษัทต่าง ๆ พยายามที่จะผูกขาดธุรกิจตั้งแต่วิสาหกิจ เช่น ในกระบวนการผลิตสินค้าแต่เดิม บริษัทจะซื้อวัตถุดิบจากภาคประชาชน แล้วนำมาแปรรูปในโรงงานอุตสาหกรรมของตน ซึ่งยังช่วยกระจายรายได้ และกระจายอาชีพให้กับภาคประชาชน แต่ปัจจุบันบริษัทจะทำการกว้านซื้อที่ดินจากประชาชน เพื่อทำวัตถุดิบเอง ผลิตผลผลิตเอง และตั้งราคาขายเอง กระบวนการแบบเบ็ดเสร็จดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนรากหญ้าโดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมที่ปัจจุบันเกิดปัญหาหาราคาสินค้าตกต่ำ เนื่องจากราคาถูกกำหนดโดยนายทุน และนายทุนส่วนใหญ่ก็จะเป็นหุ้นส่วนหรือเป็นเจ้าของบริษัทที่ทำธุรกิจผูกขาดภาคเกษตรกรรมดังกล่าว

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจภาคประชาชนถูกผลกระทบอย่างหนัก ประชาชนไม่มีทางเลือกใด ที่นอกจากจะต้องถูกกดราคาสินค้าแล้ว ยังต้องขายสินค้าในราคาต่ำเตี้ยเรี่ยดินให้กับนายทุนเหล่านั้น สภาวะที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลพวงจากระบบทุนนิยมสุดขั้ว ที่สนับสนุนให้นายทุนเอารัดเอาเปรียบภาคประชาชน ซึ่งมีบทบาทเป็นเพียงผู้บริโภคเท่านั้น ขณะที่บทบาทการลงทุนของภาคประชาชนแทบจะไม่มีช่องทางให้ขยายไปสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ หรือเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ที่สามารถกำหนดราคาสินค้าด้วยตนเองได้เลย นอกจากปรากฏการณ์

ทางเศรษฐกิจที่กระทบต่อภาคประชาชนแล้ว หากมองในมิติทางสังคมไทยในปัจจุบันจะพบว่า สังคมไทยในยุคปัจจุบัน ถูกพัฒนาไปด้วยความเร็ว ซึ่งความเร็วดังกล่าวเมื่อมองในเชิงการพัฒนา อย่างยั่งยืนแล้ว กลับพบว่าชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และศิลปะ กำลังถูกขับเคลื่อนให้ เปลี่ยนไปในทางที่แย่ลง และส่อเสี่ยงต่อการล่มสลายทางวัฒนธรรม ในประเด็นนี้ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้กล่าวถึง การส่อเสี่ยงต่อการล่มสลายของวัฒนธรรมชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า

เนื่องจากความโน้มเอียงที่มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม และมุ่งพัฒนา เมืองมากกว่าชนบท ความโน้มเอียงเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการทำลายลักษณะความเป็นชุมชนของ หมู่บ้านในชนบท ทรัพยากรด้านแรงงานถูกโยกย้ายไปใช้ในตัวเมือง และในที่สุดถ่ายทอดไปสู่ระบบทุน นิยมศูนย์กลาง สภาพบ้านแตกสาแหรกขาด อันเกิดจากพลังเศรษฐกิจทุนนิยม มีส่วนทำลายสถาบัน ครอบครัวในชนบท สามีต้องทิ้งภรรยาและบุตรเพื่อหารายได้ในตัวเมืองหรือต่างประเทศ บางครอบครัว ทั้งพ่อและแม่ต้องทิ้งลูกไว้ให้ย่าหรือยายเป็นผู้เลี้ยง ซึ่งการสูญเสียลักษณะความเป็นชุมชนมีผลกระทบ ต่อวัฒนธรรมชุมชนโดยตรง ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมชุมชนก็ต้องเผชิญการคุกคามจากวัฒนธรรม ทุนนิยม ซึ่งมีพื้นฐานและระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน ช่วงเวลาในอนาคตนี้จะเป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรม ชุมชนต้องปะทะกับวัฒนธรรมทุนนิยมอย่างรุนแรง กระบวนการปรับตัวของวัฒนธรรมชุมชนเป็น ประเด็นที่สมควรแก่การติดตามศึกษา (สังจิต พิริยะรังสรรค์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2538: 77-78)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมของชุมชนไทยในพื้นที่ต่างๆ กำลัง ส่อเสี่ยงต่อการล่มสลายในอนาคต เนื่องจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรม มุ่งพัฒนาสู่ความ เป็นเมือง การคำนึงถึงแต่เทคโนโลยี การไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสทุนนิยมภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ใหม่ได้ เหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่ชุมชนทุกพื้นที่ในประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ ไม่เว้นแม้แต่พื้นที่ ชุมชนด่านเกวียน ซึ่งเป็นชุมชนเศรษฐกิจการค้าเครื่องปั้นดินเผา ที่ระบบทุนนิยมครอบงำและ ขับเคลื่อนชุมชนให้เข้าสู่สภาวะที่ไม่ยั่งยืน ดังเห็นได้จากสภาวะเศรษฐกิจของชุมชนที่ตกต่ำลง ร้านค้าทยอยปิดตัวลง การละทิ้งภูมิปัญญาของคนรุ่นใหม่เพื่อไปประกอบอาชีพที่สร้างรายได้ มากกว่า เช่น การทำงานในบริษัท ห้างสรรพสินค้า หรือการเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียนเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับแนวคิด ของ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ที่มองว่าวัฒนธรรมชุมชนของไทยกำลังดำเนินไปสู่การล่มสลาย ซึ่งการที่ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนด่านเกวียนจะล่มสลายหรือไม่ั้น เป็นเรื่องที่ผู้วิจัยต้องทำการวิเคราะห์ใน บทต่อไป แต่ปัญหาดังกล่าวเมื่อมองบริบทของข้อมูลข้างต้น ก็นับว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรรีบทำ การแก้ไข ไม่เช่นนั้นศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่เคยสวยงาม โด่งดัง อาจเลือน หายไปจากชุมชน และเลือนหายไปจากประเทศไทยในอนาคต ดังนั้นแนวคิดการพัฒนายั่งยืน จึงเป็นจุดหมายหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องการนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนด่านเกวียนเพื่อให้ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยความหมายของการพัฒนาที่ ยั่งยืน นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจว่า

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้อผ่นปรนใด ๆ กับความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตอีกด้วย

คำนิยามดังกล่าวจึงครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์กว้างขวางมากและแง่มุมต่างๆ ของการพัฒนาที่เน้นเพื่อตอบสนองความต้องการให้บังเกิดความพึงพอใจนั้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของผู้คนรุ่นต่างๆ ควรจะได้รับการนำมาพิจารณาเพื่อจะทำให้ผู้คนรุ่นเดียวกันในอนาคตสามารถได้รับสิ่งที่เขาต้องการ ทั้งการมีชีวิตอยู่ในอนาคตโดยได้รับผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของคนรุ่นปัจจุบัน การใช้ต้นทุนธรรมชาติเหลืออยู่อย่างเหมาะสม การสร้างความยุติธรรมระหว่างกลุ่มชน และชาติต่างๆ การระงับภัยสงครามและความรุนแรง สุขอนามัย ฯลฯ มนุษย์จะต้องประสบความสำเร็จในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่อง “ฐานะของมนุษยชาติ” กล่าวคือเรียนรู้เพื่อมีชีวิตอยู่ท่ามกลางข้อจำกัดของระบบค่าจุนชีวิตบนโลก และมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่มีความเจริญด้วยเทคโนโลยีอย่างไม่เคยมีมาก่อน (สุริชัย หวันแก้ว. 2545: 19-21)

จากความหมายและคำอธิบายนิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าในบริบทสากล การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่บนโลก เป้าหมายของการพัฒนา คือ การทบทวนประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย การทำสงคราม ภาวะโรคระบาด ฯลฯ จากนั้นนำประวัติศาสตร์มาปรับปรุงและหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรและบริบทของสังคมโลกที่เป็นอยู่ เพื่อสร้างความยั่งยืนสู่อนาคต ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวหากนำมาปรับใช้และมองการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมไทยแล้ว นักวิชาการได้นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับสังคมไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม...” (สุริชัย หวันแก้ว. 2545: 21)

ดังนั้นจากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาชุมชนด้านเกรียนให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ โดยทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจำเป็นต้องรวมกลุ่ม และร่วมมือกัน พัฒนาชุมชนไปบนพื้นฐานความสมดุล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ด้วยความเคารพในความคิดของปัจเจกบุคคล ซึ่งการจะพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวนี้ได้ ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เพื่อนำมาช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกรียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

2. แนวคิดและทฤษฎี

ในการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกรียน เน้นการพัฒนาและกลไกการดำรงอยู่ของชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีความเหมาะสม สามารถดำรงอยู่ใน

กระแสโลกาภิวัตน์อย่างยั่งยืนได้ และสามารถรักษาและต่อยอดภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน สำหรับการพัฒนาและกลไกนั้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎีที่เกิดจากการวิจัยสนาม อันจะสามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป โดยในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีแนวคิดหรือทฤษฎีที่นำมาใช้ประกอบด้วย

2.1 แนวคิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์

การที่ชาวบ้านในชุมชนแทบทุกครัวเรือนล้วนแล้วแต่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเครื่องปั้นดินเผาผ่านกระบวนการร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้สอย การผลิต และการค้าขาย การใช้ชีวิตธรรมดาอยู่กับการบวนการผลิตและสร้างสรรค์นี้ได้สร้างวัฒนธรรมชุมชนขึ้นมาเป็นรูปธรรม วัฒนธรรมดังกล่าวเป็นวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นคุณค่าร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ในประเด็นวัฒนธรรมนี้ อมรา พงศาพิชญ์ ก็ได้ให้ความหมายคำว่าวัฒนธรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า “วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัจจญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุ สิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบทำงาน...” (อมรา พงศาพิชญ์. 2534: 1)

นอกจากนี้ อมรา ยังกล่าวถึงวัฒนธรรมประเภทวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ต่อไปว่า “เมื่อมนุษย์อาศัยอยู่ในธรรมชาติ ธรรมชาติย่อมมีส่วนในการกำหนดวัฒนธรรม วัฒนธรรมประเภทวัตถุเป็นส่วนที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์เราก่อประดิษฐ์ขึ้นมาก็ย่อมเป็นสิ่งที่ใช้วัตถุที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น...” (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546: 28) จากการให้ความหมายของอมรา ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อาจเป็นสิ่งประดิษฐ์ วัตถุ สิ่งของ เครื่องใช้ และสิ่งประดิษฐ์นี้ถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรมชาติที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจากความหมายนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าเครื่องปั้นดินเผาผ่านกระบวนการเป็นวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ ที่เป็นกลไกหลักในการสร้างวัฒนธรรมชุมชนให้เกิดขึ้น

การสร้างวัฒนธรรมชุมชนสิ่งประดิษฐ์นี้มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการทางชีวภาพของปัจเจก และมีพัฒนาการจนกลายเป็นแหล่งวัฒนธรรม พัฒนาการดังกล่าวมีกระบวนการเริ่มจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้สอย สู้การแลกเปลี่ยน และสู่ระบบการค้า พัฒนาการนี้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนให้ถูกขับเคลื่อนด้วยสิ่งประดิษฐ์นี้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากเอกสารประวัติศาสตร์ที่ปรากฏคือ ชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนแต่เดิมมีวิถีชีวิตผูกพันกับอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อมีกลุ่มชนชาวข่าซึ่งเข้ามาจับจองในชุมชน การเข้ามานี้ได้นำภูมิปัญญาเข้ามาในพื้นที่ โดยชาวข่ามีความสามารถในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้สอย (โดยใช้ดินด่านเกวียนซึ่งเป็นวัสดุในพื้นที่ซึ่งชาวบ้านด่านเกวียนดั้งเดิมไม่มีความรู้มาก่อน) เมื่อชาวบ้านเห็นเครื่องปั้นดินเผาจึงเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ในกระบวนการผลิตเพื่อนำมาใช้สอยบ้าง จึงเกิดวิถีชีวิตผสมผสานเกิดขึ้น ดังข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ที่ระบุว่า

หน้านาทำนา หน้าแล้งก็ทำเครื่องปั้นดินเผา หาอยู่กินกันผืนป่า และแหล่งน้ำอันอุดมสมบูรณ์ เดือนอ้ายเดือนยี่ซึ่งอยู่ในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาจะหากินด้วยการวิดปลาร้างหนอง เดือนสามจะมีไฟไหม้ป่าทุกปี เดือนนี้จะเริ่มทำเครื่องปั้นดินเผา หาหินผกปลาตามแหล่งน้ำและผกป่า เดือนสี่เดือนห้าฝนจะเริ่มตกก็หาหินแย้กินกระต่ายป่า ไช้มัดแดง และผกหวาน เดือนหก หยั่วเพ็กจะระบัด (แตกใบอ่อน) คนที่มีวัวควายก็จะต้อนไปกินระบัดพร้อมกับเก็บเห็ดเผาะ เดือนเจ็ดถึงสิบเอ็ด หน้านา กินหน่อไม้ ผักแว่นและเห็ดต่างๆ เดือน 12 กินมันกินกลอย วิถีชีวิตชาวบ้านดำรงอยู่เช่นนี้สืบมา... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 7)

วิถีชีวิตดังข้อความดังกล่าวเป็นคำบอกเล่าของ อยู่ เปลี่ยนกระโทก หนึ่งในกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชนที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตผสมผสานแบบดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชน ที่ฤดูกาลทำนาก็ทำอาชีพเกษตรกรรม การทำเครื่องปั้นดินเผาเหมือนทำเป็นอาชีพเสริม ในแต่ละเดือนก็จะมีกิจกรรมต่างๆ หมุนเวียนเป็นวิถีของชาวบ้านที่ดำรงอยู่ชั่วนั้น ต่อมาเมื่อการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากพ่อค้าคนกลางและคาราวานเกวียนของพ่อค้าที่มาจากต่างถิ่น ทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มมีวัตถุประสงค์เปลี่ยนไป

2.2 กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.2.1 การพัฒนา การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประการหนึ่งซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมในด้านต่างๆ อย่างมากมาย การนิยามความหมายของการพัฒนานั้นได้มีความพยายามที่จะอธิบายหรือให้คำจำกัดความของการพัฒนาโดยมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดที่หลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งจะส่งผลไปสู่แนวทางในการพัฒนาในทางรูปธรรมหรือการปฏิบัติจริง บางแนวคิดจะมองว่าแท้จริงแล้วการพัฒนา คือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจนั้นได้รวมเอาการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาเอาไว้แล้ว การเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาด้านอื่นๆ ของสังคมเกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจนั่นเอง (Kunkel 1970) ในขณะเดียวกันบางแนวคิดได้กล่าวถึงการพัฒนาว่าเป็นการพัฒนา (Touraine)

การพัฒนาในด้านหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อด้านอื่นต่อไป ผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาภายในสังคมเป็นสิ่งที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากกว่ามีผลดีหรือผลเสียอย่างไร แนวทางการพัฒนาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกของสังคมได้ดีเพียงไร ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาที่ใช้อยู่ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมต่างๆ เป็นต้น ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาหรือวิพากษ์วิจารณ์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การพัฒนานั้นมิได้มีขอบเขตเฉพาะบางด้านหรือบางส่วนของสังคมเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีมิติหลากหลายซึ่งอาจกล่าวสรุปโดยรวมได้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทุกทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะเกิดขึ้นกับทุก ๆ สังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เป็นลักษณะธรรมชาติปกติของทุกสังคม (Universality) กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นขั้นตอนตามลำดับ คือการที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งนั้น สังคมจะมีลำดับขั้น(Stage) ของการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นๆไป ในแต่ละขั้นก็จะมีลักษณะหรือรูปแบบเฉพาะของตนเองซึ่งลักษณะต่างๆเหล่านั้นจะส่งผลหรือเป็นพลังที่ผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ขั้นต่อไปได้ โดยจะเริ่มต้นจากสังคมที่มีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ไม่ค่อยมีความแตกต่างหลากหลายค่อยๆเปลี่ยนแปลงทีละขั้นตอนก้าวเข้ามาเป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อน เป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น(Differentiation)

แนวคิดกระแสหลัก เป็นแนวคิดของประเทศที่พัฒนาแล้ว จะมองกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการของสังคมในรูปแบบของความก้าวหน้า คือมองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ล้าหลังยากจนด้วยความเจริญทางองค์ความรู้และเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ มีคุณภาพชีวิตต่ำ ผู้คนมีความเชื่อมงายในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ไม่เชื่อในเรื่องของหลักการความมีเหตุมีผล (Rational) สามารถพิสูจน์ได้แบบวิทยาศาสตร์ เรียกว่าสังคมจารีตประเพณี (Tradition Society) ก้าวเข้ามาสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้า ความเจริญทางวัตถุเทคโนโลยีต่างๆ มีคุณภาพชีวิตที่ดีความเป็นอยู่สะดวกสบาย มีความทันสมัย เป็นสังคมสมัยใหม่ กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ในสังคมเรียกว่า การพัฒนาสังคม (Social Development) (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.: 103-105)

แนวคิดการพัฒนาทางเลือก(Alternative Development) เป็นแนวทางทางที่พัฒนาจากปัญหาของการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก ผู้คนเริ่มมองหาแนวการพัฒนาแบบใหม่ที่แตกต่างกันจากแนวทางการพัฒนาของตะวันตกเพียงอย่างเดียว แนวทางการพัฒนาตามแนวตะวันออกจึงเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นกว่าการให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้หรือคิดแบบวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Knowledge) เริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้น

แนวคิดการพัฒนาทางเลือกจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากนักคิด นักวิชาการ หรือนักพัฒนาหลายกลุ่มว่า เป็นแนวการพัฒนาที่น่าจะมีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ เรียกว่า **การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)** ในช่วงระยะแรกๆ การพัฒนาแบบยั่งยืนมีจุดเน้นสำคัญที่ประเด็นเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ แต่ต่อมถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนาประเทศ ได้มีการเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เอ็ดเวิร์ด บี บาร์เวียร์ (Edward B. Barvier) ได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่ามีจุดสำคัญอยู่ที่รูปแบบของการพัฒนาจะต้องตอบสนองเป้าหมายของระบบ 3 ระบบคือ

1) ระบบชีววิทยา (Biological System) การพัฒนาจะต้องไม่ทำลายในเรื่องของความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic Diversity) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอยู่ใน

ขอบเขตที่ธรรมชาติสามารถผลิตทดแทนได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการ (Biological Productivity) และธรรมชาติสามารถฟื้นตัวกลับมาได้อีกครั้ง (Resilience) นั้นเอง

2) ระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

3) ระบบสังคมการพัฒนาจะต้องคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) สร้างให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม และสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของตนเอง (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.: 110-112)

การทำความเข้าใจกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดการพัฒนาแบบต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจชุมชนด้านเกี่ยว ว่าการเปลี่ยนแปลงระบบและกลไกที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตที่ผ่านมานั้นนั้น มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อชุมชน และการพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาไปในรูปแบบใด และนำไปสู่ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านด้านเกี่ยวในรูปแบบใด

2.2.2 การเปลี่ยนวัฒนธรรมให้การเป็นสินค้า (Commodification of Culture)

การเปลี่ยนวัฒนธรรมให้การเป็นสินค้า เป็นการนำทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ไปใช้ในการผลิตสินค้า ซึ่งรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้อธิบายถึงสินค้าวัฒนธรรมอย่างน่าสนใจว่า

สินค้าวัฒนธรรมคือ สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าหรือบริการนั้น การที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการใดมาบริโภคก็ตาม สิ่งที่มีผู้บริโภคได้รับมาไม่ใช่เฉพาะตัวสินค้า แต่ยังได้วัฒนธรรมที่ฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้นมาด้วย เช่น ชุดไทยมีการฝังตัวของวัฒนธรรมแตกต่างจากชุดสากลของตะวันตกและกิโมโนของญี่ปุ่น ทำนองเดียวกันกับการบริโภคโต๊ะจีน อาหารญี่ปุ่น หรือฟาสต์ฟู้ด ก็จะมีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งการมีการฝังตัวของวัฒนธรรมที่แตกต่างในสินค้าหรือบริการ ทำให้เกิดความแตกต่างของสินค้า (Product Differentiation) ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการของสินค้า (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2539: 1)

การศึกษาแนวคิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นสินค้าจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงวัตถุประสงค์และความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ที่ร่วมกันเปลี่ยนแปลงเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นสินค้าวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมประดิษฐ์ให้กลายเป็นสินค้าได้อย่างไร และชุมชนมองว่าสินค้าที่มาจากทุนวัฒนธรรมของชุมชนนี้จะสร้างรายได้และคุณค่าให้กับชุมชนได้มากน้อยเพียงไร

2.3 วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากการปรับตัวของชุมชนด้านเกี่ยวเกิดขึ้นเมื่อนโยบายจากภาครัฐ และอิทธิพลจากกลุ่มคน เข้ามามีบทบาทต่อชุมชน วัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์จึงต้องปรับตัว ให้เข้ากับสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในช่วงเวลาดังกล่าว เครื่องปั้นดินเผาผ่านด้านเกี่ยวจึงได้เปลี่ยนรูปแบบทางเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมกลายเป็นรูปแบบสมัยใหม่ ซึ่งการปรับตัวนี้สอดคล้องกับ แนวคิด

ทฤษฎีวิวัฒนาการแนวใหม่ ที่มองว่าจักรกลสำคัญที่ผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงคือ ความสามารถของมนุษย์ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งหมายถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ดังนั้น ตามทัศนะนี้วัฒนธรรมซึ่งหมายถึง การถ่ายทอดการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งก็จะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการปรับตัว (Adaption) สังคมใดมีกลไกในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ได้ดีก็จะนำไปสู่พัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้น การปรับตัวที่ดีหมายถึง การเพิ่มขีดความสามารถของโอกาสในการมีชีวิต (Maximization of life chance)

2.4 การจัดช่วงชั้นทางสังคม

การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) หมายถึง การแบ่งคนในสังคมออกเป็นลำดับชั้นที่แตกต่างกัน ซึ่งคนที่อยู่ในลำดับที่ต่างกันนี้จะได้รับผลประโยชน์ และโอกาสของชีวิตทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในสังคมปัจจุบันความไม่เท่าเทียมกันรวมไปถึงโอกาสในการได้รับข้อมูลข่าวสารที่มากน้อยแตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การได้เปรียบและเสียเปรียบในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ของคนกลุ่มหนึ่งที่มีต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกลุ่มอื่นๆ

2.4.1 ระบบชั้นชั้น เป็นการจัดช่วงชั้นที่เกิดขึ้นในสังคมที่เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนที่ทางสังคม โดยใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานในการแบ่งคนในสังคม อย่างไรก็ตาม ในช่วงศตวรรษที่ 20 มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต่างๆ ในโลกอย่างรวดเร็ว ทำให้พบว่ามีปัจจัยอื่นๆ เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการจัดช่วงชั้นของคน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางการเมือง หรือปัจจัยทางวัฒนธรรม

2.4.2 มิติต่าง ๆ ของการจัดช่วงชั้นทางสังคม

การจัดช่วงชั้นทางสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่อไปนี้คือ

1) ทรัพย์สินและรายได้ ผู้มีทรัพย์สินและรายได้มากนำไปสู่การมีสิทธิในการครอบครองสินค้าและบริการต่างๆ ในสังคมได้มาก รวมทั้งการเข้าไปมีอำนาจในโครงสร้างทางสังคมอื่นๆ เช่น ทางการเมือง และทางวัฒนธรรม

2) ชื่อเสียงเกียรติยศ (Prestige) หมายถึง การได้รับความเคารพ ความชื่นชม การยกย่องทางสังคม ซึ่งจะสัมพันธ์กับสถานภาพทางสังคมที่สูงในสังคม ชื่อเสียงเกียรติยศอาจได้มาจากกำเนิดหรือสืบจากสายโลหิต จากการศึกษา หรือจากการประกอบวิชาชีพบางอาชีพ ชื่อเสียงเกียรติยศจะนำไปสู่ความแตกต่างของคนในสังคม กลุ่มคน มีพื้นฐานมาจากแนวคิดของแม็กซ์ เวเบอร์ ในเรื่องเกี่ยวกับสถานภาพ(Status)

3) อำนาจ หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถแสดงความต้องการของตนเองในกิจกรรมทางสังคม แม้ว่าจะขัดกับความต้องการของผู้อื่นก็ตาม ผู้มีอำนาจจะมีความเหนือกว่าผู้อื่นในความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจมีอยู่หลายรูปแบบ ได้แก่ อำนาจตามประเพณีนิยม เช่น อำนาจที่ได้มาจากการเป็นผู้อาวุโสในชุมชน การเป็นเจ้าของผู้ครองนคร อำนาจตามกฎหมาย ได้มาจากการกระทำตามตำแหน่งหรือหน้าที่ที่สังคมมอบหมาย และอำนาจตามบุญบารมี

อำนาจที่มาจากคนที่บุคคลบางคนมีคุณสมบัติพิเศษและคนอื่น ๆ ตัดสินว่ามีความพิเศษเหนือมนุษย์ (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.: 145-146)

2.4.3 ลักษณะการจัดช่วงชั้นในสังคมทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้การเป็นเศรษฐกิจหลักของสังคมโลก เช่นเดียวกับในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน ในศตวรรษที่ 20 ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยได้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นระบบทุนนิยม ระบบนี้ได้ปรับเปลี่ยนเติบโตอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อช่วงชั้นของคนในสังคม โดยในที่นี้จะพิจารณาจากสังคมตะวันตกเป็นด้านหลัก สามารถแบ่งออกได้ 3 ช่วง 3 ลักษณะคือ

1) ช่วงทุนนิยมระยะแรก จะมีการจัดช่วงชั้นที่มีลักษณะเป็นแบบ สังคมชนชั้นทางเศรษฐกิจ เช่นการเป็นนายจ้างซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินลูกจ้าง ชนชั้นนี้จะสามารถควบคุมอำนาจรัฐ และเป็นชนชั้นปกครอง วัฒนธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ทางสังคม อุดมการณ์ทางสังคมของชนชั้นปกครองกลายเป็นวัฒนธรรมและอุดมการณ์หลักของสังคม ในขณะที่วัฒนธรรมของชนชั้นล่างจะไม่ได้รับการยอมรับ

2) ช่วงทุนนิยมระยะที่สอง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ควบคุมอำนาจรัฐเปลี่ยนจากกลุ่มนายจ้าง มาอยู่ในมือของกลุ่มคนเล็กๆ เช่น หัวหน้าพรรคการเมืองที่ร่วมมือกับผู้นำกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือทางวัฒนธรรม กลุ่มชนชั้นนำนี้จะมีอำนาจเหนือประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ใช้อำนาจรัฐควบคุมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ความไม่เท่าเทียมกันยังมีอยู่แต่ลดน้อยลง การเป็นเจ้าของทรัพย์สินมีการกระจายมากขึ้นในรูปแบบการเปิดให้มีการซื้อขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ ผู้คนทั่วไปมีสิทธิในการเป็นเจ้าของธุรกิจต่างได้ในระดับหนึ่ง ทำให้เจ้าของกิจการไม่ได้เป็นกลุ่มคนเดียวกัน ความขัดแย้งจึงไม่ชัดเจนเหมือนทุนนิยมระยะแรก สังคมในลักษณะเช่นนี้ทำให้มีอาชีพที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น และกลุ่มที่มีอาชีพเดียวกันจะมีสภาพเป็นชนชั้นเดียวกัน ทำให้เกิดคนในชนชั้นกลางจำนวนมากขึ้น การศึกษาได้กลายเป็นหนทางที่สำคัญในการได้มาซึ่งสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดี วัฒนธรรมในสังคมเริ่มมีความหลากหลาย มีอุดมการณ์ทางสังคมเกิดขึ้นหลายแนว เช่น กลุ่มสังคมประชาธิปไตยที่ต้องการการกระจายเศรษฐกิจที่เป็นธรรมให้กับชนชั้นล่างในสังคม กลุ่มเสรีนิยมที่เน้นไปที่การแข่งขันเสรี และการให้รางวัลกับกลุ่มชนชั้นกลางที่ทำงานหนัก หรือกลุ่มอนุรักษนิยมที่ต้องการดำรงซึ่งอภิสิทธิ์ของชนชั้นสูง เป็นต้น

3) ช่วงทุนนิยมระยะที่สาม เกิดขึ้นในช่วงหลัง 25 ปีของหลังศตวรรษที่ 20 ซึ่งเรียกกันว่าเป็นสังคมโลกยุคไร้พรมแดน การแบ่งช่วงชั้นได้แสดงให้เห็นในขอบเขตทางวัฒนธรรม การถือครองทรัพย์สินมีความต่อเนื่องมาจากระยะที่สอง ทำให้การผูกขาดทรัพย์สินโดยปัจเจกบุคคลเป็นไปได้ยากขึ้น วัฒนธรรมกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการแบ่งคนออกเป็นกลุ่มต่างๆ วัฒนธรรมในสังคมจะมีสภาพ 2 ลักษณะคือ มีทั้งสภาพประกอบมีความเหมือนกันและมีความ

หลากหลาย ความเหมือนกันจะอยู่ที่การบริโภคสินค้าที่มีสัญลักษณ์บางอย่างเพื่อแสดงความเป็นกลุ่มเดียวกัน เพื่อบ่งบอกสถานภาพประกอบแตกต่างจากกลุ่มอื่นในขณะที่ยุคสมัยที่มีความหลากหลายจะปรากฏในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและค่านิยม คนในสังคมจะแบ่งออกตามความเชื่อมั่นในคุณค่าบางอย่างร่วมกัน เช่น นักสตรีนิยม (Feminist) นักอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือแบ่งตามการมีอัตลักษณ์ร่วมกัน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ อาจกล่าวได้ว่าคนในสังคมแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามความเชื่อที่แตกต่างกันในประเด็นต่างๆ ทางสังคม มากกว่าจะแบ่งตามอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคการเมือง การเมืองกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหนึ่งๆ มากกว่า ดังนั้นความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนในระยะนี้จะพิจารณาจากแง่มุมทางวัฒนธรรม เช่น พฤติกรรมบริโภค และการดำเนินชีวิต รวมทั้งความยึดมั่นในความเชื่อที่แตกต่างกัน

ในช่วงเวลาสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 สังคมได้พัฒนาเข้าสู่ยุคของข้อมูลข่าวสาร เกิดมีคนในชนชั้นกลางจำนวนมาก ก่อให้เกิดการแย่งชิงพื้นที่ทางสังคม คนในสังคมเรียกร้องสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ดังนั้น ในสังคมจะเกิดการรวมตัวของคนเป็นขบวนการสังคมต่างๆ มากมาย เพื่อเรียกร้องสิทธิของกลุ่มตนในการมีส่วนร่วมในสังคม ส่วนผู้ที่ด้อยโอกาสเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม การศึกษา อันได้แก่ คนยากจนกลุ่มต่างๆ จะถูกผลักให้ไปสู่กระบวนการสร้างสภาวะความเป็นชายขอบ (Marginalization) (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.: 146-148)

ในชุมชนด้านเกวียนมีช่วงชั้นทางสังคมที่หลากหลาย การศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคมจึง เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงกลุ่มคนทางสังคม และเข้าใจบริบทการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชน อันจะนำไปสู่การเข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมระบบทุนนิยมในชุมชนด้านเกวียนต่อไป

แนวคิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และแนวคิดการจัดช่วงชั้นทางสังคม เหล่านี้เป็นกรอบคิดเชิงกว้างเพื่อให้ได้มองภาพของเครื่องปั้นดินเผาตามเกวียนและชุมชนด้านเกวียนได้รอบด้าน ซึ่งการวิเคราะห์เชิงลึกนั้นจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีที่เจาะลึกลงไปในทุกภาคส่วนของโครงสร้าง รวมถึงหน้าที่ต่างๆของผู้คนในชุมชน โดยทฤษฎีสำคัญที่ใช้ในการวิจัยเชิงลึกคือแนวคิดของ ฟรานซ์ โบแอส ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม และทฤษฎีหน้าที่นิยม

แนวคิดของ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) มีแนวคิดว่าการทำวิจัยเพื่อศึกษาทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่ง เก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติความเป็นมาของมนุษย์แต่ละกลุ่มและข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียด เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เปรียบเทียบในภายหลัง แนวคิดนี้จึงได้เรียกว่า “ประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี” (Historical Particularism)

ฟรานซ์ โบแอส เสนอว่า วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของตนเอง วัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 32)

2.5 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural – Functionalism)

ได้ให้ความสนใจการค้นหาและอธิบายว่าระบบต่างๆ ของสังคมมีโครงสร้างและหน้าที่อย่างไร แต่ละระบบมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ระบบต่างๆ ของสังคมก็คือ โครงสร้างสังคม (Social Structure) นั่นเอง ในแต่ละระบบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างจะประกอบไปด้วย “สถาบัน” (Institutions) ต่างๆ เช่น ระบบศาสนา จะประกอบไปด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ องค์กรทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ระบบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆ ของสังคมจะทำงานอย่างใกล้ชิดเพื่อรักษา “ความสมดุล” (Equilibrium) ของสังคมเอาไว้

แนวคิดของแรดคลิฟฟ์ - บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown) มีแนวคิดเปรียบเทียบสังคมกับสิ่งมีชีวิต เช่น ร่างกายคน โดยมองว่าการทำงานของร่างกายแต่ละระบบมี “โครงสร้าง” และ “หน้าที่” ของตัวเอง ต้องทำงานสอดคล้องประสานกัน หากระบบใดหยุดทำหน้าที่ก็จะเกิดอาการผิดปกติ สังคมก็เช่นเดียวกัน ประกอบไปด้วยระบบต่างๆ เช่น ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง ฯลฯ ซึ่งแต่ละระบบจะมีโครงสร้างและหน้าที่เฉพาะ แต่ละระบบจะทำหน้าที่เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น

นอกจากนั้น แรดคลิฟฟ์-บราวน์ ยังเป็นผู้ริเริ่มวิธีการทำวิจัยภาคสนามแบบใหม่โดยเริ่มต้นจากการตั้งสมมติฐาน แล้วจึงเก็บบันทึกข้อมูลเพื่อทดสอบว่าสมมติฐานที่ตนตั้งไว้นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการศึกษาเช่นนี้จะช่วยให้ก่อทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อทำการค้นคว้าทดลองและพิสูจน์ความจริง (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 34-36)

2.6 ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

ได้ให้ความสนใจบทบาทหน้าที่ของระบบต่างๆ ในวัฒนธรรม โดยมีแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมส่วนต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ

แนวคิดของบรอนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ได้วิจารณ์แนวความคิดของแรดคลิฟฟ์-บราวน์ว่า มุ่งอธิบายระบบสังคมเพียงอย่างเดียว แต่เพิกเฉยต่อความสำคัญของมนุษย์ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม โดยมาลินอฟสกีมีแนวคิดที่ว่ามนุษย์มีความต้องการพื้นฐาน 3 ประการคือ 1. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ 2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม 3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์

โดยได้เสนอว่า วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ให้สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตัวเองในการ

ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ก็คือการค้นหาหน้าที่หลักของระบบต่างๆว่ามีการทำงานและรวมตัวกันอย่างไร เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น

หลักการสำคัญที่แรดคลิฟฟ์ – บราวน์ และมาลินอฟสกี มีความเห็นพ้องกันคือ หลักแห่งความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสังคมต่างๆ (Principle of Interdependence of social institutions) ตามหลักการนี้ สถาบันสังคมต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา การเมือง ฯลฯ มีความเกี่ยวพันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมตามสภาพธรรมชาติเป็นสังคมที่กลมกลืนและปรองดอง เพราะสถาบันต่างๆ ทำหน้าที่จัดความขัดแย้งและรักษาความสมดุล (Equilibrium) ของสังคมเอาไว้นั่นเอง (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 37-39)

ทฤษฎีหน้าที่นิยม จะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจ โครงสร้าง ระบบ และหน้าที่เดิมของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนก่อนจะกลายเป็นสินค้าโอท็อปว่ามีบทบาทหน้าที่ใดต่อชุมชนผ่านเกวียน และภายหลังการเป็นสินค้าโอท็อป โครงสร้าง ระบบ และหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่ใดต่อชุมชน สังคม และประเทศไทย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ แอนโทนี กิดเดนส์ มาใช้ทำความเข้าใจและหาคำตอบของปัจจัย (ชาวบ้านในชุมชน) ต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางวัฒนธรรม และระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน

แนวคิดของ แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens, 1984) ได้เสนอ ทฤษฎีที่มีชื่อเสียคือ “Structuration Theory”

แอนโทนี กิดเดนส์ ได้เสนอทฤษฎี Structuration หรือโครงสร้างใหม่โดยเชื่อมแนวคิดผู้กระทำตัวแทน (Agency) เข้ากับโครงสร้าง (Structure) ทั้ง 2 ปัจจัย ล้วนมีส่วนในการกำหนดรูปแบบ กฎเกณฑ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคม ทั้งเป็นส่วนประกอบกันและกัน

ประเด็นสำคัญของ แอนโทนี กิดเดนส์ คือ ความเป็นตัวตนของปัจเจกบุคคลยังคงอยู่ และการกระทำในสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ส่วนตน พวกเขาจะสร้าง ละทิ้ง เปลี่ยนแปลง และเลือกในการกระทำการในสถานการณ์ต่างๆ ปัจเจกบุคคลผ่านการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบสังคมหาได้ถูกจำกัดขอบเขตการกระทำภายใต้กฎระเบียบ หรือโครงสร้างสังคมที่เขาคุ้นเคย พวกเขาเลือกกระทำการโดยพิจารณาไตร่ตรองในฐานะปัจเจกบุคคลและกลุ่มในสิ่งที่เขาเห็นว่า จะเกิดประโยชน์สูงสุด ในแง่ปัจเจกบุคคลหาได้ถูกครอบงำ หรือถูกกำหนดในการประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดทางโครงสร้าง ตรงข้ามมนุษย์เป็นผู้สร้างและเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบต่างๆ ที่ประกอบเป็นโครงสร้าง

อย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า ในการดำเนินชีวิตประจำวัน กฎระเบียบเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตส่วนตนและสังคมให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย ปัจเจกบุคคลจึงต้องยอมรับการคงอยู่ของกฎข้อบังคับทางสังคม นั้นหมายความว่า พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรมในระดับหนึ่งที่ปัจเจกบุคคลจะปฏิเสธไม่ได้ แต่ข้อจำกัดดังกล่าวลดความสำคัญลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความหลากหลายระหว่างปัจเจกบุคคล และกลุ่มเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลมีสิทธิที่จะ

คิดและกระทำการอย่างเป็นอิสระ โครงสร้างสามารถเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่บุคคลได้พิจารณา ไตร่ตรองและกระทำการ โครงสร้างจึงไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ต้องสร้างใหม่ ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ ในยุคโลกาภิวัตน์ แอนโทนี กิดเดนส์ จึงได้เสนอให้ให้ความสำคัญทั้งในระดับปัจเจก และระดับโครงสร้าง (Agency and Structure) โดยมองสังคมเป็นพลวัต (Dynamics) ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของผู้กระทำตัวแทน (Structure-agency) ของแอนโทนี กิดเดนส์ ต้องได้รับการพิจารณาร่วม เหมือนกับเหรียญสองด้าน โครงสร้างคือ ผลของการเลือกกระทำ และกระทำซ้ำกิจกรรม (Practice) ของผู้กระทำตัวแทนที่คิดและพิจารณาในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เขาได้สร้างขึ้นมานั่นเอง โครงสร้างสำหรับ แอนโทนี กิดเดนส์ หมายถึง กฎเกณฑ์และทรัพยากร โครงสร้างไม่มีตัวตนทั้งในแง่ของสถานที่และเวลา แต่โครงสร้างเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็ โดยผ่านการกระทำของมนุษย์ผู้กระทำ (Human Agent) (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. 2547: 19-21)

แนวคิดของ แอนโทนี กิดเดนส์ นี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงชาวบ้านซึ่งมีความเป็นปัจเจก ในการตัดสินใจเลือกกระทำ ละทิ้ง เปลี่ยนแปลงชุมชนค่าเกี่ยวในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งในการตัดสินใจนี้ปัจเจกได้ร่วมกันสร้างและเลือกโครงสร้างสังคมใหม่ โดยละทิ้งสังคมที่คุ้นเคย อันจะเป็นการทำความเข้าใจการเลือกและสร้างโครงสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกี่ยวในปัจจุบัน

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons 1970-1980)
เสนอว่า ระบบสังคมและหน้าที่ คือกลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อสนองความต้องการของระบบสังคม ในระบบสังคมมีหน้าที่ คือ การกระทำกิจกรรม แต่กิจกรรมนี้ทำเป็นกลุ่มๆ และทำมาเพื่อสนองความต้องการของระบบ

ทัลคอตต์ พาร์สัน ให้สาระสำคัญของทฤษฎีนี้อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้กระทำกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมที่อยู่โดยรอบของตัวผู้กระทำนั้น สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดคือคนอื่น ๆ ในสังคมตัวผู้กระทำ และคนอื่น ๆ จะต้องมีการ “ปฏิสังสรรค์” กัน กล่าวคือ ผู้กระทำจะต้องสังเกตพฤติกรรมที่เป็นปฏิกิริยาของคนอื่น ๆ ด้วย ในการปฏิสังสรรค์นี้ บรรทัดฐานและค่านิยม มีความสำคัญในการกำหนดทิศทาง และทำให้คาดเดาพฤติกรรมของคนอื่น ๆ ได้ การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลได้ซึมซับและเรียนรู้บรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม ทัลคอตต์ พาร์สัน เห็นว่าบุคลิกภาพกับระบบสังคมเป็นสองสิ่งที่เอื้อซึ่งกันและกัน

ทัลคอตต์ พาร์สัน เสนอว่า ระบบสังคมมีหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ (AGIL) ประกอบด้วย

1. การปรับตัว (Adaptation) คือ การที่สังคมจัดให้มีการปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม และความต้องการของระบบ หากสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่ตรงกับความต้องการของระบบ ก็ต้องมีการปรับตัว

2. การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) คือ สังคมต้องมีการกำหนดเป้าหมายและระบบต่างๆ ก็จะต้องทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก

3. บูรณาการ (Integration) คือ หน้าที่ในการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันของระบบต่างๆ ซึ่งจะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องจากระบบสังคมประกอบด้วยระบบย่อยที่มีความแตกต่างกัน และมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะตน จำเป็นต้องมีการดูแลให้เกิดการประสานสอดคล้องระหว่างระบบย่อยต่างๆ จึงต้องบูรณาการเข้าหากัน

4. การรักษาแบบแผน (Latency) คือ การธำรงและฟื้นฟูแรงจูงใจของปัจเจกชนและแบบแผนของสังคม ในการที่จะขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยกันนั้นจำเป็นต้องมีแรงจูงใจร่วมกัน

หน้าที่ 4 ประการจะมีความเชื่อมโยงกัน และในแต่ละระบบจะมีระบบของการกระทำของสังคม (Action system) สอดแทรก โดยมีความสอดคล้องกับหน้าที่พื้นฐานทั้ง 4 ประการ ดังที่ทัลคอตต์ พาร์สัน เสนอว่า สังคมต้องมีระบบปฏิบัติการ 4 ระบบเกี่ยวข้องกัน ได้แก่

1. ระบบร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Biological Organism) ทำหน้าที่ในการปรับตัว

2. ระบบบุคลิกภาพ (Personality System) ทำหน้าที่ในการบรรลุเป้าหมาย

3. ระบบสังคม (Social system) ดูแลเกี่ยวกับการบูรณาการ โดยควบคุมส่วนต่าง ๆ

4. ระบบวัฒนธรรม (Cultural system) ทำหน้าที่ในการธำรงแบบแผน โดยกำหนดบรรทัดฐานและค่านิยมแก่ผู้ปฏิบัติ

ระบบทั้ง 4 เป็นระบบการกระทำที่ทำหน้าที่ควบคู่ไปกับหน้าที่พื้นฐานทั้ง 4 ประการ (นิภาพรรณ เจนสันติกุล, 2556: 83-85)

ผู้วิจัยสนใจแนวคิดของพาร์สันเพราะเห็นว่า แนวคิด AGIL ทั้ง 4 ประการ จะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจ ระบบ โครงสร้างหน้าที่ในชุมชนด้านเกวียนในเชิงลึกยิ่งขึ้น ทั้งในประเด็นการปรับตัวของชุมชนตามสภาพแวดล้อม การตัดสินใจในการวางเป้าหมายในแต่ละช่วงเวลา การบูรณาการสิ่งต่างๆ เพื่อเป้าหมาย และการรักษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ผู้วิจัยเห็นว่าความเข้าใจในเชิงลึกจะช่วยให้สามารถพัฒนาแนวคิด/ทฤษฎีในการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนให้ยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยนี้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

อรอนงค์ สอนนอก (2549) ในงานวิจัยเรื่อง “ความสามารถในการแข่งขันส่งออกของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน” ได้แสดงให้เห็นความสามารถในการแข่งขัน เพื่อการส่งออกของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่เกิดจากปัจจัยภายในของสถานประกอบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเพื่อการส่งออก ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ส่งผลกระทบในทางลบ ต่อความสามารถในการแข่งขันเพื่อการส่งออก โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์สายโซ่แห่งคุณค่า (Value

Chain) ของ Michael E. Porter และแนวคิดจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) มาใช้ในการวิเคราะห์และสรุปผล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจากการลงพื้นที่ สังเกตการณ์ พูดคุย สอบถามและสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ประกอบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนด่านเกวียนบางส่วนทั้งที่มีอาชีพเกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการแข่งขันเพื่อการส่งออกขึ้นอยู่กับ การออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ตรงตามความต้องการของลูกค้ากลุ่มหลักทั้งในสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา

สุชาติ น้าใจดี (2552) ในงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้” ได้แสดงให้เห็นถึงชุมชนด่านเกวียนเป็นชุมชนการเรียนรู้ โดยมีการสร้างความรู้เป็นของตนเอง คือ เริ่มที่มีชาวข่าเข้ามาพักอาศัยในชุมชน และนำดินที่อยู่ในชุมชนมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา เมื่อคนในชุมชนดั้งเดิมเห็นจึงสนใจเรียนรู้ ประกอบกับในชุมชนมีแม่น้ำมูลไหลผ่านทำให้มีดินตะกอนสะสมบริเวณที่น้ำไหลผ่านมีลำน้ำแยกที่เรียกว่า “ตะกุด” จะมีดินที่แร่เหล็กผสมอยู่มาก จึงเหมาะแก่การนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา ในระยะแรกคนเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอย ซึ่งถือเป็นระยะของการสร้างความรู้ ต่อมาเมื่อมีคนจากภายนอกเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาใช้สอยได้ดี อาทิ กลุ่มพ่อค้าชาวจีน กลุ่มนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ จึงได้มีการนำความรู้ใหม่เข้ามาในชุมชน เมื่อคนในชุมชนเห็นประโยชน์ว่าทำแล้วขายได้ จึงเกิดการเรียนรู้ โดยดึงความรู้จากภายนอก และประกอบกับลูกค้าได้เข้ามาบอกถึงความต้องการ จึงเกิดความรู้ใหม่ จนพัฒนาการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ จนขยายไปสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรม ที่เน้นทำในเชิงพาณิชย์ ทำให้ชุมชนด่านเกวียนพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ที่มีการใช้ความรู้เป็นตัวผลักดัน

เด่น รักซ้อน (2553) ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเนื้อดินและการเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน แก่ผู้ประกอบการอาชีพเครื่องปั้นดินเผาชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา” ได้แสดงให้เห็นผลการทดลองเนื้อดินปั้นด่านเกวียน ในการวิจัยพบสูตรดินทั้งหมด 3 สูตร มีวัตถุดิบในส่วนผสมที่แตกต่างกันเช่น ดินขาว บอแรกซ์ เฟลด์สปาร์ และโดโลไมต์ โดยใช้ทฤษฎีสามเหลี่ยมด้านเท่า(Triaxial Blend) ในการหาส่วนผสม และผลที่ได้ในการทดลองสามารถทำให้ดินมีคุณสมบัติที่นำไปใช้ที่หลากหลายเช่น ดินขึ้นรูปได้ดี หดตัวน้อย ไม่แตกร้าว แข็งแรง มีสีสันตามความต้องการ โดยในทุกสูตรมีดินด่านเกวียนเป็นส่วนผสมหลักเพื่อความเหมาะสมต่อ การนำไปใช้ของชุมชนด่านเกวียน การทดลองของเคลือบในงานวิจัย มีสูตรเคลือบในการศึกษา 2 สูตร เเผาในอุณหภูมิ 1,000 องศาเซลเซียส เเผาในเตาแก๊สและเตาฟืน และทดลองสีเคลือบโดยมีส่วนผสมของออกไซด์และสี สำเร็จรูป (Stain) โดยใช้ใช้ทฤษฎีเส้นตรง (Line Blend) ในการสุ่มหาค่าสีซึ่งได้ผลการทดลองที่มี ความแตกต่างกันทั้ง 2 สูตรเคลือบ ซึ่งมีความสวยงามและลักษณะการนำไปใช้ ได้แตกต่างกันตาม ความเหมาะสม การถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นการนำเสนอข้อมูล จากการวิจัยและ

ทดลองปฏิบัติการ เพื่อ ถ่ายทอดให้แก่ผู้ประกอบการ ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติการเตรียมวัตถุดิบ การผสมดิน การขึ้นรูป การเคลือบและการเผา โดยการศึกษพบว่าผู้ประกอบการ สามารถนำความรู้และกรรมวิธีจากการ อบรมและถ่ายทอดไปใช้ประโยชน์ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้จริง และ ผู้ประกอบการส่วนมากจะใช้วิธีการปรับปรุงเนื้อดินปั้นให้เหมาะสมต่อการผลิต ก่อน และยังไม่มีโอกาสในการใช้เคลือบหรืออาจมีการใช้เคลือบในอนาคตต่อไป

สถาพร มุ่งวัฒนา (2554) ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เครือข่าย วัฒนธรรมชุมชนด้านเกวียนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน” ได้แสดงให้เห็นถึงในอดีตมีชาวชาอพยพเข้ามาสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณชุมชนด้านเกวียน และใช้ดินบริเวณนี้ มาปั้นเครื่องใช้ในครัวเรือนและแลกข้าว พริกและเกลือ ซึ่งเป็นสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านได้รับสืบทอดภูมิปัญญา ด้านการผลิตและจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาจากชาวชาจากอดีต ถึงปัจจุบัน สภาพปัจจุบันชุมชนด้านเกวียนมีร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 276 ร้าน และมีเตาเผามากกว่า 130 เตา และมีโรงงานจำนวน 80 โรง แบ่งตามขนาดคือ 1) โรงงานขนาดเล็ก ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัว 2) โรงงานขนาดกลาง ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ 3) โรงงานขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้าง ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นนายทุนภายนอก ปัจจุบัน การค้าเครื่องปั้นดินเผากระจายทั่วประเทศและต่างประเทศ ชาวบ้านด้านเกวียนส่วนใหญ่หันมา ประกอบอาชีพการผลิตและจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาแทนการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

การประยุกต์ใช้เครือข่ายทางวัฒนธรรมของชุมชนด้านเกวียนในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน สามารถทำได้โดยอาศัยพื้นฐานด้านภูมิปัญญาใน 3 ด้าน คือ 1) ด้าน เศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ 2) ด้านสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็นชมรมหรือสมาคมเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันตนเอง ครอบครัว และอาชีพ 3) ด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ขนบธรรมเนียม ประเพณีในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์

โดยสรุป การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพที่สุจริตและมีบทบาทสำคัญอาชีพหนึ่ง ทำให้ ชาวบ้านมีรายได้เพียงพอต่อการหาเลี้ยงครอบครัว หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน ควรให้การ สนับสนุนต่อชุมชนในการพัฒนา คุณภาพของผลิตภัณฑ์ การออกแบบ และการตลาด นอกจากนี้ ควรบรรจุหลักสูตรเครื่องปั้นดินเผาเข้าไปในระบบการศึกษา ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของภูมิปัญญา พื้นบ้านในด้านนี้ต่อไป

ณัฐพล มีแก้ว (2555) ในงานวิจัยเรื่อง “การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย” ได้แสดงให้เห็นการทำวัฒนธรรมเป็นสินค้าในพื้นที่ที่จะประกอบด้วย ขั้นตอนการผลิตสินค้า ขั้นตอนการกระจายสินค้า และขั้นตอนการบริโภคสินค้า ซึ่งการทำ

วัฒนธรรมเป็นสินค้าดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชนเชียงคาน โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนสามารถแบ่งได้เป็นผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

จินตนา จันเรือน (2555) ในงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา บ้านม่อนเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ได้แสดงผลสรุปการวิจัยพบว่า ทิศทางในการพัฒนากลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้วมีแนวทางสำคัญ 3 ประการ ประการแรกเป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสมาชิกเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้วประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาส่งเสริมอาชีพการปั้นเครื่องปั้นดินเผาให้แก่สมาชิกกลุ่ม โดยผู้พัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานของกลุ่ม ศึกษาบริบทของกลุ่มให้ชัดเจน เพื่อเข้าใจปัญหาและความต้องการของกลุ่มอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการในปัจจุบันของกลุ่มมากที่สุด 2) การพัฒนาการตลาด ซึ่งต้องมีการศึกษากระบวนการจัดการด้านการตลาดอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อการพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งด้านการทำการตลาดมากยิ่งขึ้น และสุดท้าย 3) การพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้ตามมาตรฐานของกระทรวงอุตสาหกรรม ทิศทางการพัฒนาในประการที่ 2 เป็นแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม/บทบาทในกลุ่มของสมาชิก ซึ่งควรส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากยิ่งขึ้น 2) การส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิก ให้มีเข้มแข็งมากกว่าเดิม โดยการระดมความคิด ร่วมวางแผนการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และ 3) วงจรการพัฒนา กลุ่ม โดยการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาร่วมกัน มีการติดตามการดำเนินงานของกลุ่ม การลงทุนร่วมกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักในกลุ่ม ส่วนประการสุดท้าย เป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ประกอบด้วย 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการนำวิถีชีวิตชุมชนอาชีพของชุมชน มาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสืบสานวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2) การถ่ายทอดความรู้แก่เยาวชน เน้นการพัฒนาจิตสำนึกเยาวชนให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชน นำไปสู่การส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

ยศพร บันเทิงสุข (2556) ในงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวาสันติ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ได้แสดงผลการศึกษาพบว่า การจัดการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาในระยะเวลาที่ผ่านมา 40 ปีนั้น ยังไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มผู้ผลิตภาชนะดินเผาแบบดั้งเดิม โดยเหตุผลสำคัญคือ การจัดการที่ผ่านมา ไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ผลิต ทำให้ผลจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่ได้ประโยชน์แก่อาชีพปั้นหม้อหรือภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม นอกจากนั้นพบว่ายังมีปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

แบบดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย ดังนั้น การที่จะคงรักษาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยให้ความสำคัญกับชุมชนต่อวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม เพื่อสร้างความภูมิใจให้แก่อาชีพการปั้นหม้อ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเจ้าของภูมิปัญญา ส่งเสริม สนับสนุนอย่างเหมาะสมให้เกิดการพัฒนา คงรักษาและสืบทอดต่อไปในสังคม

วิศาล บุญประกอบ (2557) ในงานวิจัยเรื่อง พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านแก่งเป้า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพการปั้นโอ่งของชาวบ้านในอดีตคือ 1) อุปสรรคในเรื่องดินที่นำมาทำการปั้น โดยดินที่นำมาทำการปั้นโอ่งของชาวบ้านแก่งเป้า นั้น เป็นดินที่กันคลองหรือริมตลิ่ง ของลำธารสาขาแม่น้ำป่าสักที่ไหลผ่านหมู่บ้าน เมื่อมีการขุดกันมากขึ้นก็มีผลให้ดินริมตลิ่งถล่มลงมา ทำให้เจ้าของที่ดินที่อยู่ติดริมน้ำไม่พอใจ หรือไม่อนุญาตให้มีการขุดดินในส่วนที่ติดกับที่ดินของตน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านตัดสินใจเลิกอาชีพปั้นโอ่งในปี พ.ศ. 2518 2) อุปสรรคเรื่องเตาเผา โดยเตาเผาโอ่งหรือเครื่องปั้นดินเผาที่ชาวบ้านแก่งเป้าทำขึ้นใช้นั้น จะใช้จอมปลวกที่มีขนาดใหญ่ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่นาของชาวบ้าน โดยทำการขุดลงไปใต้จอมปลวกให้เป็นโพรงเพื่อจะได้ใส่โอ่งดินที่ยังเป็นดินดิบอยู่ เพื่อทำการเผา ซึ่งก็ใช้ได้ไม่กี่ครั้งก็จะพังลงมา ชาวบ้านต้องไปหาจอมปลวกใหม่เพื่อจะใช้นั้นเป็นเตาเผาอีก แต่ต่อมาจอมปลวกเริ่มไม่ค่อยมี และพื้นที่เป็นเชื้อเพลิงเริ่มหายาก ดังนั้นเตาเผาโอ่งจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุเลิกปั้นโอ่ง 3) อุปสรรคเรื่องราคาโอ่งตกต่ำ และมีสินค้าที่เข้ามาทดแทน มีการนำโอ่งมังกรจากจังหวัดราชบุรีมาขาย ส่งผลให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านแก่งเป้าเลิกอาชีพปั้นโอ่งขาย

แนวทางการพัฒนา คือ รูปแบบการผลิตจะต้องไม่เป็นการผลิตที่เน้นปริมาณมาก ๆ (Mass Product) แล้วขายในราคาถูก ส่วนการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ สามารถพัฒนาได้ในระดับหนึ่งตามความชำนาญ ตัวอย่างผลงานของช่างปั้นยาวชนที่ผ่านเกณฑ์ในระดับปานกลาง คือ กระถางต้นไม้ และโคมไฟ โดยมีรูปลักษณะคล้ายกับภาชนะโอ่งที่บรรพบุรุษเคยปั้นไว้

ณัฐินี ทองดี; และคนอื่น ๆ (2552) ในงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาและถ่ายทอดความสามารถทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น บนพื้นฐานของความพอเพียงของหมู่บ้านสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยสรุปเป็นรายพื้นที่ 5 พื้นที่ (ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเพียง 3 พื้นที่) ดังนี้

พื้นที่บ้านเมืองเก่า ตำบลโคราษ อำเภอสูงเนิน มีต้นทุนที่เป็นทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ในด้าน “แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ได้จากการพัฒนา คือ การจัดการโฮมสเตย์ ซึ่งต่อมาได้รับการผ่านประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำหรับปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีทางการท่องเที่ยวพบว่าประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐระดับอำเภอ และท้องถิ่นมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูง และปัจจัยความสำเร็จในพื้นที่นี้คือ ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับ และมีหน่วยงานในพื้นที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยว

พื้นที่บ้านมาบกราด ตำบลโคกกระชาย ตรีบุรี มีต้นทุนที่เป็นทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ในด้าน “แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวแบบผจญภัย” และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ได้จากการพัฒนา คือ การจัดการโฮมสเตย์ ที่ผ่านประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สำหรับปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีทางด้านการท่องเที่ยวพบว่าประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐระดับอำเภอและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในระดับสูง และปัจจัยสู่ความสำเร็จคือภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับ และมีหน่วยงานในพื้นที่เห็นความสำคัญและส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยว ตลอดจนความเข้มแข็งและการเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นของคนในชุมชน

พื้นที่บ้านกอก ตำบลพลับพลา อำเภอโคกชัย มีต้นทุนที่เป็นทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ในด้าน “แหล่งท่องเที่ยวภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชนบท” และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา คือ การเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักท่องเที่ยว สำหรับปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีทางการท่องเที่ยวพบว่าประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐระดับอำเภอและท้องถิ่นมีความมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง และปัจจัยสู่ความสำเร็จของการพัฒนาอยู่ที่ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับ และมีหน่วยงานในพื้นที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยภาคสนาม (Field Research) ในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน 10 ชุมชน ภายใน เทศบาลตำบลด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับกลุ่มประชากร คือ ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ ช่างปั้นพื้นบ้าน และช่างปั้นรุ่นใหม่

โดยมุ่งทำการศึกษาที่มา ประวัติศาสตร์ พัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ได้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต วัฒนธรรม และพัฒนาการด้านต่างๆ ของชุมชน รวมถึงได้เข้าใจปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนผ่านในแต่ละช่วงเวลา นอกจากนี้ยังทำการศึกษานวัตกรรมของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เป็นการศึกษาแนวคิดของกลุ่มคนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยศึกษาวิถีคิด การปรับตัวเปลี่ยนแปลงต่อระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างมากมาในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทำการศึกษาข้อมูลวิธีการผลิต กระบวนการเผา ต้นทุนการผลิต ร้านค้า การตลาด นโยบายและการเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ของหน่วยงานต่างๆ จากภาครัฐและเอกชนในปัจจุบัน การศึกษาประเด็นดังที่กล่าวมา ก็เพื่อให้ได้เข้าใจมิติด้านต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อชุมชน จากนั้นนำความรู้และความเข้าใจมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับทฤษฎีหน้าที่นิยม ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม เพื่อทำความเข้าใจในระบบและกลไกการดำรงอยู่ แล้วนำความรู้และความเข้าใจนี้มาค้นหาแนวคิด/ทฤษฎีการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

แนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การดำเนินการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลขั้นต้น (Primary Sources) ข้อมูลชั้นรอง (Secondary Sources) และภาคสนาม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับประชากร เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับทฤษฎีที่กำหนดไว้ โดยแบ่งขั้นตอนการทำการศึกษาดังนี้

1. ขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ ข้อมูลขั้นต้น และข้อมูลชั้นรอง ดังนี้

1.1 ข้อมูลชั้นต้น (Primary Sources) ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากภาคสนามในพื้นที่ ชุมชนด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา 10 ชุมชน โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

1.1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จะเป็นการลงพื้นที่เพื่อสังเกตวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน (ผู้คนที่นี้หมายถึงประชากรที่ทำการวิจัย) กิจกรรมของชุมชน สภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมการผลิตและการเผา รูปแบบสินค้า สภาพสังคม การเมือง ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ โดยลงพื้นที่สังเกตอย่างเจาะลึก เช่น สังเกตกระบวนการผลิต ตั้งแต่ การเตรียมดิน การหมักดิน การนำดินมาบด การขึ้นรูป ทักชะการขึ้นรูปผลงาน การตกแต่ง การผึ่งผลงานให้แห้ง การนำผลงานเข้าเตาเผา เทคนิคการเผา ฯลฯ เหล่านี้เป็นการสังเกตอย่างเจาะลึก ในการสังเกตผู้วิจัยอาจมีส่วนร่วมในการทำผลงานด้วย

1.1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชากรในการวิจัย โดยสร้างเครื่องมือ คือ ชุดคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมคำตอบที่ผู้วิจัยต้องการซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นคำถาม

- 1) ประวัติผู้ถูกสัมภาษณ์ (ชื่อ-สกุล, อายุ, ประวัติส่วนตัวอื่นๆ)
- 2) ที่มา ประวัติศาสตร์ พัฒนาการเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต กระบวนเผา แบ่งเป็น
 - ยุคก่อน พ.ศ.2500 (ดั้งเดิม)
 - ยุคพ.ศ.2500–2520 (อิทธิพลจากนักวิชาการ กลุ่มคนตุลา)
 - ยุคพ.ศ.2521–2543 (ชุมชนต่อยอดความรู้จากนักวิชาการ)
 - ยุคพ.ศ.2544–ปัจจุบัน (สมัยใหม่ OTOP)
- 3) ลักษณะงานที่เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เกิดจากกระบวนการผลิตและกระบวนการเผาแบบใด ปัจจุบันยังมีการทำอยู่หรือไม่ และท่านต้องการอนุรักษ์ไว้หรือไม่ ถ้าต้องการอนุรักษ์ควรจะทำไปในแนวทางใด
- 4) มีความคิดในการสร้างพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประเด็นนี้
- 5) ในมุมมองของท่าน อิทธิพลของระบบทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาท ต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม การเมืองในชุมชนด่านเกวียนอย่างไร
- 6) ท่านคิดอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม
- 7) ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ด่านเกวียนเป็นอย่างไร

8) ปัจจุบันรูปแบบงานมีการออกแบบอย่างไร ออกแบบโดยนักออกแบบ ศิลปิน ช่างปั้น หรือ ตามสั่ง (Order) ลูกค้า

9) ปัจจุบันมีเสียงสะท้อนถึงรูปแบบและคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน(ทาสี) ว่าเป็นงานฉาบฉวยและนานไปสินค้าก็จะเสื่อมคุณภาพ ท่านมีความเห็นในประเด็นนี้ อย่างไร

10) มีหน่วยงานใด หรือใครบ้างที่เข้ามาจัดการและเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผา และภาครัฐให้ความสนับสนุนและช่วยเหลืออย่างไรในโครงการ OTOP

11) ความเข้มแข็งของชุมชนที่ผ่านมานในอดีต ได้แสดงให้เห็นถึง กระบวนการอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

12) ระบบและกลไกการดำรงอยู่เสมือนระบบวิถีชีวิตของชุมชนด้านเกวียน ท่านอยากพัฒนาระบบและกลไกนี้ได้อย่างไร เพื่อให้ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียนมีความเข้มแข็ง และยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

1.1.3 การสนทนากลุ่ม เป็นการสนทนากับกลุ่มผู้รู้ หรือนักวิชาการ ในลักษณะ การประชุม การประชุมนี้จะเป็นการจัดขึ้นของผู้นำชุมชน เช่น เทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ แล้ว ผู้วิจัยก็เข้าร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นนั้นๆ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.2 ข้อมูลชั้นรอง (Secondary Sources) ผู้วิจัยทำการศึกษาที่มา ประวัติศาสตร์ พัฒนาการของงานเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน จากเอกสาร บทความ ตำรา วิจัย ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้อง

2. ขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นที่จะบรรยายข้อเท็จจริง (Reality) ที่ได้มาจากบันทึกภาคสนาม (Field Notes) จากการลงพื้นที่ทำการวิจัย และทำการตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และทฤษฎีหน้าที่นิยม เพื่ออธิบายพลวัต ปรากฏการณ์ และระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การกำหนดวิธีการที่ใช้วิเคราะห์

2.2 จัดระบบจำแนกข้อมูล

2.3 ทำการเชื่อมโยงกลุ่มข้อมูลต่างๆ เข้าด้วยกัน

2.4 นำเสนอผลการวิเคราะห์

(รัตนะ บัวสนธ์. 2551: 155)

2.1 การกำหนดวิธีการที่ใช้วิเคราะห์

ในการวิจัยนี้ได้กำหนดวิธีการที่ใช้วิเคราะห์ดังนี้

2.1.1 การวิเคราะห์ในภาคสนาม (Analysis in The field) หลังเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้เป็นบันทึกสนาม แล้ววิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และผลของการวิเคราะห์จะถูกใช้เป็นแนวทางการตั้งสมมุติฐานการทำงาน (Working Hypothesis)

2.1.2 การวิเคราะห์ภายหลังออกจากภาคสนาม (Analysis after out of The field) ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้อยู่หลังจากที่ออกจากสนามวิจัยในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนแล้ว โดยทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางการศึกษา อย่างครอบคลุม รอบด้าน การวิเคราะห์นี้ผู้วิจัยต้องทำตัวเองให้หลุดออกจากบริบทของสนามวิจัย เพื่อให้มีสมาธิและทบทวนอย่างเป็นกลาง ปราศจากอิทธิพลความผูกพันของบุคคลต่างที่รู้จักสนิทสนมในสนามวิจัย

2.2 จัดระบบจำแนกข้อมูล

สำหรับการวิจัยนี้ได้จัดระบบจำแนกข้อมูลตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ไปสู่ข้อมูลเชิงลึกดังนี้

2.2.1 ข้อมูลสภาพทางกายภาพ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและสังคมในชุมชนด้านเกวียน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.2 ข้อมูลพัฒนาการด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา โดยข้อมูลส่วนนี้จะแยกส่วนเป็นยุคสมัยในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์

2.2.3 ข้อมูลประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน ด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา ทั้งเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเชิงพาณิชย์ และเชิงทัศนศิลป์

2.2.4 ข้อมูลทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ท่าเล กลไกตลาด การส่งออก คู่แข่ง การประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2.5 ข้อมูลอิทธิพลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชน เช่นอิทธิพลจากระบบทุนนิยม อิทธิพลจากนักวิชาการในพื้นที่ อิทธิพลจากหน่วยงานภาครัฐ และอิทธิพลจากภาคเอกชน

2.2.6 ข้อมูลแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน

2.2.7 ข้อมูลระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน

โดยข้อมูลทั้ง 7 ประเภทนี้จะเป็นการจำแนกข้อมูลอย่างเป็นหมวดหมู่ไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น และให้ง่ายต่อการเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆเข้าด้วยกัน

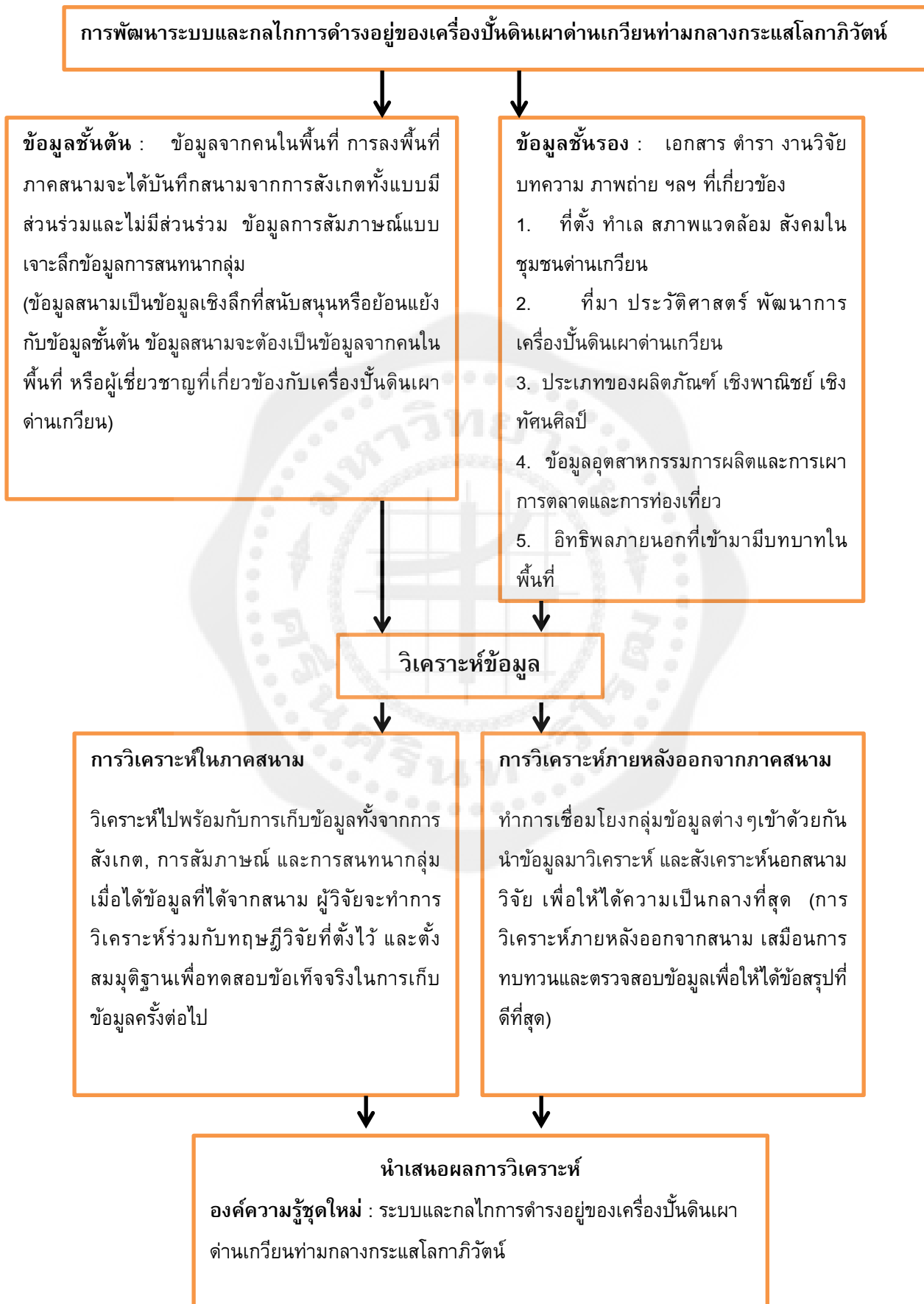
2.3 การเชื่อมโยงกลุ่มข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการนำข้อมูลที่จำแนกไว้ มาวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กัน เช่นข้อมูลทางด้านรูปแบบการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาด้าน

เกวียนในปัจจุบัน ย่อมสัมพันธ์กับข้อมูลกลไกตลาด ราคาจะเป็นตัวกำหนดการผลิตสินค้านั้นๆ กล่าวคือถ้าสินค้ารูปแบบใดขายได้ราคาดี สินค้ารูปแบบนั้นก็จะมีผลผลิตที่มาก เป็นต้น นอกจากนั้นการเชื่อมโยงข้อมูลกับทฤษฎีเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา ก็จะช่วยให้อะไรก็จะมีข้อมูลวิจัย มีความชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือขึ้น การวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ เข้าด้วยกันจะช่วยเชื่อมโยงข้อมูลให้เป็นภาพกว้าง ทำให้เห็นพลวัต ปรากฏการณ์ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน รวมถึงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวคิด/ทฤษฎีที่พัฒนาระบบกลไกการดำรงอยู่ให้เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนเป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ผังกรอบความคิดในการออกแบบการวิจัย

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยลงพื้นที่วิจัยภาคสนาม ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มประชากรในชุมชนด่านเกวียน คือ ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ ช่างปั้นพื้นบ้าน และช่างปั้นรุ่นใหม่ จากนั้นนำข้อมูลวิจัยมาจำแนกข้อมูลออกเป็นระบบเพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม และทฤษฎีหน้าที่นิยม

โดยผู้วิจัยทำการจัดแบ่งการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบออกเป็น 4 หัวข้อดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การตลาด และกระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา คือ

- 1.1 ช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ. 2500
- 1.2 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2520
- 1.3 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2543
- 1.4 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับการสร้างภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

2.1 องค์ประกอบดิน เทคนิคการขึ้นรูป เทคนิคและเทคโนโลยีการเผา สัญลักษณ์ด่านเกวียน

2.2 เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่กับการละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชนด่านเกวียน

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิด ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม

4. แนวคิด/ทฤษฎีระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

1. การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การตลาด และกระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1.1 ช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ. 2500

1.1.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสาร ตำราและงานวิจัย แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ.2500 ชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนกระทั่งชาวข่า (ชนเผ่าตระกูล มอญ-เขมร) ได้เข้ามาในพื้นที่จึงเกิดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขึ้น เมื่อผู้วิจัยนำชุดข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาในพื้นที่ภาคสนาม ก็พบว่าข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกัน โดยในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ.2500 ชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ด่านเกวียนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรม ในประเด็นนี้ เกลี้ยง สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

แต่ก่อนคนด่านเกวียนทำนาทำไร่เพราะพื้นที่อุดมสมบูรณ์และน้ำท่าดี สมัยพ่อเด็ก ๆ บริเวณด่านเกวียนป่าไม้รก ไม่มีใครมาตั้งบ้านตั้งช่องแถวนี้เลย จะมีบ้านก็มีเพียง 4 หลัง บ้านอื่นๆ จะไปอยู่ตามทางเดิน ทางวัว ทางควาย พอตกกลางคืนจะเต็มไปด้วยเสียงสัตว์ป่า เช่น หมู เม่น สัตว์ป่ามากมาย บางทีก็มีเสือโผล่มา ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเดินในเวลากลางคืน ชาวบ้านที่อยู่ถนัดออกไปเรียกแถวนี้ว่าบ้านดอน ตอนกลางวันจะมีชาวบ้านมาหาหน่อไม้ เผือก มัน จะมาหากันแถวนี้... (เกลี้ยง สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดว่าสภาพแวดล้อมของชุมชนด่านเกวียนในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจึงมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติทำอาชีพเกษตรกรรมและหาของป่าไว้เป็นอาหาร จนกระทั่งเมื่อชาวข่าได้เข้ามาในพื้นที่ด่านเกวียนจุดเริ่มต้นของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก็ถือกำเนิดขึ้น โดย หมี่ สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสได้กล่าวถึงการเข้ามาของชาวข่าไว้อย่างน่าสนใจว่า

ชุมชนด่านเกวียนมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้ง น้ำท่า ข้าวปลาอาหาร ของป่า และดินสำหรับการเกษตรและทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเฉพาะดินสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผาถูกค้นพบโดยชาวข่าที่เข้ามาจับจ้างทำโบสถ์วัดด่านเกวียน ชาวข่าได้พักอาศัยอยู่แถวๆบริเวณตะกุดข่า ได้พบว่าดินแถวตะกุดข่ามีความเหมาะสมสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้นำมาทำหม้อไหสำหรับใส่น้ำ... (หมี่ สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นของขาในข้างต้น อยู่ เปลี่ยนกระโทก ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสและช่างก่อเตา ได้กล่าวเสริมถึงภูมิปัญญาชาวข่าไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ในอดีตชาวข่าที่มารับจ้างทำโบสถ์มีฝีมือในการทำเครื่องปั้น เมื่อเข้าไปเห็นตัวนาถ (คล้ายพังพอน) ที่หากินตามฟากมูลไถยเอาดินเหนียวบริเวณกุดขึ้นมา ข่าจึงไปดูดินเหนียว แล้วจึงลอง ขุดดินเหนียวขึ้นมา พบเป็นดินเหนียวที่ดี ดินที่ต้องการจะลิกลงไปประมาณ 50-80 เซนติเมตร เมื่อได้ ดินมาก็นำมาทำเป็นเครื่องใช้ภายในครอบครัว บั้นเป็นกระถางใส่ น้ำ ใสปลาร้า ใส่ข้าวอ้อย งานของข่า งานเป็นผืนหยาบเรียบๆ ไม่มีลวดลาย... (อยู่ เปลี่ยนนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ค.

ภาพประกอบ 14 ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส ก. เกลี้ยง สิงห์ทะเล ข. หมี่ สิงห์ทะเล ค. อยู่ เปลี่ยนนกระโทก

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้านในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนด้านเกวียนอุดมสมบูรณ์เพราะมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้ด้านเกวียนอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรดินที่มีลักษณะเฉพาะและถูกค้นพบโดยชาวข่า การค้นพบนี้เกิดจากภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวข่า โดยชาวข่ามีความสามารถในการมองหาแหล่งดินที่มีความเหมาะสมสำหรับผลิตเครื่องปั้นดินเผา เมื่อข่าสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาไว้ในพื้นที่ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาของชาวข่าสร้างความสนใจให้กับชาวบ้านในชุมชนด้านเกวียนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตเครื่องปั้นดินเผาเป็นภาชนะใช้สอยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ดังนั้นชาวบ้านด้านเกวียนจึงมองเห็นความสำคัญ และต้องการเรียนรู้ภูมิปัญญาดังกล่าว เพื่อนำมาผลิตไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ในประเด็นนี้ อยู่ เปลี่ยนนกระโทก ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านด้านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อข่าปั้นเครื่องปั้น แล้วชาวบ้านในพื้นที่เห็นก็อยากได้ความรู้เพื่อนำมาผลิตไว้ใช้สอยเอง ชาวบ้านในพื้นที่ก็ไปเป็นลูกศิษย์ ทำโองใส่ น้ำ ต่อมาก็มาพัฒนาการปั้นด้วยตนเอง มีการเผา ต้ ใสลายลูกกลิ้ง เผาจนได้แดงเลือดปลาไหลที่เกิดจากฟืนไม้ไผ่ ส่วนมากชาวบ้านก็จะมองว่างานดี

ลายด้วยลูกกลิ้ง เป็นงานที่เป็นเอกลักษณ์ การวางพอค้ำก็จะเดินทางมาตามลำน้ำมูล มาดูตามเตา แล้วก็ซื้อใส่เกียนก็ใส่ได้ 10-12 ลูก... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ด้านเกียน โดยเริ่มจากตัวปัจเจก ที่สนใจเรียนรู้เพื่อผลิตไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน จึงเข้าไปเป็นลูกศิษย์ของชาวข่าจนกระทั่งฝึกฝนจนมีทักษะเชี่ยวชาญ สามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้งานเองได้ ดังนั้นการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนเป็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากชาวข่าสู่ชาวบ้าน ด้านเกียน และเมื่อชาวบ้านด้านเกียนมีทักษะและภูมิปัญญาที่เชี่ยวชาญแล้ว ชาวบ้านก็เริ่มที่จะพัฒนาและประยุกต์กระบวนการผลิตด้วยตนเอง จนสามารถสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกียนที่มีอัตลักษณ์ของตนได้ เช่น ลวดลายบนภาชนะ และสีสันทึบสวยงามอันเกิดจากกระบวนการเผา ความโดดเด่นและความสวยงามดังกล่าว ได้ดึงดูดพอค้ำและการวางเกียนให้เข้ามาในพื้นที่ โดยนำข้าวอาหาร หรือของใช้ที่จำเป็นอื่นๆ มาแลกกับเครื่องปั้นดินเผา กระบวนการแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ถือเป็นการจุดเริ่มต้นของระบบการค้าขายในพื้นที่ชุมชนด้านเกียน

เมื่อชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผา วิถีชีวิตของชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก มาเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาควบคู่ไปกับการทำเกษตรกรรม ในการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้ชุมชนต้องมีการปรับตัว โดย อยู่ เปลี่ยนกระโทก ได้กล่าวถึงการวิถีชีวิตที่ต้องปรับตัวของชาวบ้านในชุมชนด้านเกียนในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

แต่ก่อนชาวบ้านทำแต่อาชีพเกษตรกรรม เมื่อบ้านงานเป็นอาชีพเสริมก็ต้องปรับตัว พอถึงช่วงฤดูทำนา ชาวบ้านก็หยุดบ้านงาน มาทำเกษตรกรรม เมื่อเข้าฤดูเก็บเกี่ยวช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ เป็นช่วงหน้าหนาว ชาวบ้านก็จะเริ่มมีการมุงทำโรงปั้น ขุดเตา และลงมือปั้น ทำจนถึงช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม ฤดูฝนก็เริ่มมา พอฝนมาก็เริ่มหยุดบ้านงานและไปทำนา หาจับปลา ทำรอกทำไซ ปลูกพืช พอฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จข้างก็จะกลับมาโรงปั้น มาปรับปรุงโรงปั้น และปรับปรุงเตา วิถีชีวิตก็วนเวียนแบบนี้... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านในข้างต้น เห็นได้ว่าวิถีชีวิตของคนด้านเกียนได้เปลี่ยนแปลงไป มีการปรับตัว และดำเนินวิถีชีวิตแบบผสมผสาน โดยเมื่อเสร็จสิ้นฤดูการทำเกษตรกรรมก็จะเริ่มทำเครื่องปั้นดินเผา และเมื่อห้วงเวลาดำเนินมาถึงฤดูฝน ชาวบ้านก็จะเริ่มกลับไปทำนาอีกครั้ง การปรับตัวนี้แสดงให้เห็นถึงการเลือกและตัดสินใจของชาวบ้านในชุมชนที่ยอดเยียม เป็นการปรับตัวที่ไม่ละทิ้งวิถีชีวิตรูปแบบเดิมอย่างสิ้นเชิง แต่กลับผสมผสานรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่เข้ากับแบบเก่าได้อย่างลงตัว ดังนั้นการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในช่วงเวลานี้ จึงเป็นการปรับตัวที่ยอดเยียมของชาวบ้านในชุมชนด้านเกียน ที่ยังสามารถทำเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการทำเครื่องปั้นดินเผาได้

สำหรับการผลิตภักดิ์ในช่วงเวลานี้จะมุ่งเน้นไปที่การใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น โอง อ่าง กระถาง ไห ครก แป้ มีรูปทรงเรียบง่ายไม่ซับซ้อน บนผิวภาชนะจะตกแต่งลวดลาย ด้วยลูกกลิ้งไม้ และผลิตภักดิ์ที่มีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน ในการผลิตจะผลิตบริเวณใกล้ แหล่งดิน (ตะกุด) เช่น กุดเวียน กุดสองคีน กุดเสียดาย มูลหลง กุดตะเกียด ฯลฯ ตะกุดเหล่านี้คือ บริเวณที่มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขังที่เกิดจากน้ำในแม่น้ำมูลลดปริมาณลง (พอถึงฤดูแล้งน้ำจะลดลง จนส่งผลให้น้ำที่ไหลเข้าไปในบริเวณแอ่งน้ำต่าง ๆ จะขาดออกจากกันกลายเป็นตะกุด) ในประเด็นตะ กุดนี้ หมี่ สิงห์ทะเล ได้ขยายความให้ฟังว่า

ในสมัยก่อนโรงปั้นจะอยู่ตามตะกุด ตะกุดคือแหล่งน้ำที่ขาดออกจากแม่น้ำมูลในฤดู แล้ง ตะกุดที่สำคัญก็มี กุดเวียน กุดตะเกียด กุดดอนตาล กุดน้อย มูลหลง คลองตำแย และบริเวณตะ กุดนั้นต้องมีดินจอมปลวกเพื่อใช้ทำเตาด้วย ในส่วนตัวโรงเรือนที่นึ่งปั้นจะใช้หญ้าแฝกมุงหลังคา เอา ใบตองแห้งมาทำเป็นฝา สมัยก่อนไม่มีไฟฟ้า ใช้น้ำมันยางจุดไฟเพื่อให้เกิดความสว่าง เพราะแต่ก่อน ตะเกียงยังมีน้อย ด้านเกรียนแต่ก่อนมีดินไม้มากมายเพื่อใช้เป็นฟืน และมีสัตว์ป่ามากมาย... (หมี่ สิงห์ ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ จวง แดงกระโทก ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส ได้เสริมในประเด็นตะกุด ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า “ช่วงปั้นเราแต่ก่อนจะทำเครื่องปั้นดินเผาบริเวณทุ่งนา แถว ๆ ตะกุดเกียด กุดเวียน อย่างพอก็จะมีโรงปั้นที่กุดตะเกียด บริเวณตะกุดจะมีดิน มีน้ำท่า มีฟืน และจอมปลวก สำหรับใช้ทำเตา ซึ่งบริเวณตะกุดมีวัสดุอุปกรณ์ทุกอย่างพร้อมสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา...” (จวง แดงกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านในข้างต้น แสดงให้เห็นความสำคัญของตะกุด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรการผลิตที่สำคัญ คือ มีทั้งดิน น้ำ ฟืน และจอมปลวกสำหรับทำ เตา พร้อมใช้สำหรับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ช่วงปั้นจึงนิยมสร้างโรงปั้นในบริเวณดังกล่าว สำหรับ การนำดินขึ้นมาใช้ช่วงสมัยก่อนจะทำการเตรียมดินด้วยตนเองและจำเป็นต้องใส่ใจในขั้นตอนนี้เป็น พิเศษ เพราะในกระบวนการขึ้นรูปและการปั้นต้องใช้ดินที่มีคุณภาพ กล่าวคือ ดินต้องมีความเหนียว มีความละเอียด ไม่มีดินดาน ไม่มีกรวด ไม่สะดุดมือในการปั้น จึงจะสามารถขึ้นรูปภาชนะได้ดี การ เตรียมดินที่ดีจะส่งผลไปถึงกระบวนการเผาด้วย เมื่อเนื้อดินไม่มีสิ่งเจือปนในกระบวนการเผาจะ ชำรุดเสียหายน้อยและยังได้สีดินที่สวยงามอีกด้วย ดังนั้นช่วงปั้นจึงจำเป็นต้องขุดดินด้วยตัวเอง โดย ขุดให้ลึกจากผิวดินประมาณ 40 ซม. นำมาทุบเป็นก้อนเล็กๆ แล้วนำมาตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำ ดินมาผสมไว้ในบ่อหมักดิน ซึ่งจะมีขนาดไม่ใหญ่นักมีลักษณะเป็นหลุมดินธรรมดาที่ไม่ได้ก่ออิฐหรือ ฉาบอะไรไว้ สำหรับการผสมดินจะมีสูตรคือ หากปั้นของใหญ่เช่น โอง อ่าง จะผสมดินเหนียว 2 ส่วน ดินเหนียวปนทราย 1 ส่วน แต่หากปั้นของเล็กๆ เช่นครก หรือกระถางรองดินตักกับข้าวก็จะใช้ ดิน เหนียว 1 ส่วน ดินเหนียวปนทราย 2 ส่วน สูตรผสมดินจริงๆ แล้วไม่ตายตัว การผสมขึ้นอยู่กับ

ลักษณะขนาดผลิตภัณฑ์ที่จะปั้น สำหรับการหมักดินจะเอาใบตองมาปิดไว้ในหลุมดิน แล้วหมักทิ้งไว้ประมาณ 2-3 ค่ำ เมื่อหมักได้ที่ก็ทำการโยงดินโดยใช้มือคุ้ยให้ดินเหนียวกับดินทรายผสมกัน จากนั้นล้วงดินขึ้นมากองบนปากหลุม เพื่อเก็บเอาดินดาน กรวด รากไม้ ที่ไม่ต้องการออก แล้วยี้ต่อให้ละเอียด แล้วจึงทำการนวดโดยนำดินขึ้นมาวางบนหนังวัว หนังควายหรือกระดานที่ทำจากไม้ แล้วทำการนวดด้วยเท้าโดยเหยียบดินไปในทิศทางเดียวกัน หากเหยียบพบกรวด เศษไม้ หรือวัตถุเจือปนต่างๆ ก็ทำการหยิบออก จากนั้นทำการนวดวนกลับไปกลับมาจนเนื้อดินละเอียดเหมาะสม เมื่อได้ดินที่เหนียวละเอียดมีคุณภาพแล้ว ก็จะนำมาขึ้นรูปด้วยพะมอน โดยพะมอนจะมีลักษณะเป็นแป้นหมุนทรงกลมที่ทำจากไม้มีรูปทรงเหมือนหมวกฟางคว่ำ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร และมีความหนา 4-5 เซนติเมตร พะมอนจะมีแกนหมุนลักษณะเป็นแท่งฝังลงไปในพื้นดินแล้วอาศัยไขว้ในการหล่อลื่นแป้นหมุน ดังภาพประกอบ 15

ภาพประกอบ 15 พะมอนไม้แบบดั้งเดิม โดย เมียน สิงห์ทะเล

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

การขึ้นรูปด้วยพะมอนจะมีช่างปั้น 1 คน และผู้ช่วย 1 คน (ผู้หมุนแป้น) เทคนิคการขึ้นรูปเริ่มที่การปั้นก้นภาชนะเป็นก้นดินลักษณะคล้ายรูปซาลาเปา จากนั้นปั้นดินเป็นก้นยาวๆ ประมาณ 8 เซนติเมตร เรียกว่าปั้นล่อ เมื่อปั้นล่อได้จำนวนที่ต้องการก็นำดินมาต่อๆ กัน แล้วบีบไล่ความหนาของดินขึ้นไปเรื่อยๆ เหมือนกับวิธีการขึ้นรูปด้วยการขด เมื่อได้ความสูงประมาณครึ่งหนึ่งของภาชนะจะหยุด แล้วนำขึ้นงานไปผึ่งให้ดินหมาด เมื่อดินหมาดจนมีความแข็งแรงพอแล้ว จะนำมามันต่อในส่วนของด้านบนของภาชนะจนเสร็จเรียบร้อย ดังภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 เทคนิคการปั้นแบบดั้งเดิม โดย ประสาท ปีกะโทก

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ในด้านเทคโนโลยีการเผาในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 นี้จะใช้เตาจอมปลวกในการเผาผลิตภัณฑ์ โดยเตาจอมปลวกจะมีลักษณะเป็นเตาที่ขุดลงไปใต้พื้นดิน ในการขุดจะขุดตามจอมปลวกใหญ่ที่มีความคงทน โดย จวง แดงกระโทก ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาการขุดเตาจอมปลวกไว้อย่างน่าสนใจว่า

สมัยก่อนเราหาจอมปลวกเพื่อขุดเตาได้ตามตะกุดและหัวไร่ปลายนา จะนิยมขุดตอนหน้าแล้ง การสังเกตลักษณะจอมปลวก ควรใช้จอมปลวกใหญ่ๆ ที่มีเนื้อดินโป่งเบา และเนียนสนิท ไม่แตกร้าวจึงจะเหมาะสม ในการขุดเตาเราจะใช้คนประมาณ 3 คน ต้องตะแคงตัวเข้าไปขุด โดยจะขุดทางเตาก่อนจึงจะมาขุดปากเตาและเรือนไฟ จากเรือนไฟเข้าไปก็จะเป็นพื้นที่สำหรับวางเครื่องปั้น ภายในเตาเรียกว่าแท่น แท่นจะสูงกว่าเรือนไฟประมาณ 20 นิ้ว โดยบนแท่นจะขุดให้พื้นเอียงนิดหน่อยเพื่อให้ความร้อนขึ้น ถ้าขุดเตาใหญ่ต้องมีเสาค้ำกลางในเตา ส่วนเตาเล็กก็ไม่จำเป็นต้องมี... (จวง แดงกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นเตาจอมปลวกข้างต้นนี้ วัฒนา ป้อมชัย ปราชญ์ชาวบ้านและศิลปิน ได้กล่าวเสริมถึงภูมิปัญญาการขุดเตาจอมปลวกไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

การขุดจะขุดตามจอมปลวกใหญ่ๆ ที่มีความคงทน ที่นิยมกับบริเวณปากมูล บ้านป่าบง บ้านโนนม่วง ดินจอมปลวกจะโป่งเบาและมีความเหนียวจึงเหมาะสำหรับทำเตา ในการขุดจะใช้

ช่าง 2-3 คน ขุดหลุมเป็นที่ลงหางเตาก่อน แล้วเจาะปากเตา และขุดเรือนไฟ ขนาดเตามาตรฐาน กว้างประมาณ 1.50 - 2 เมตร ยาว 12 ศอก (4 เมตร) ภายในเตาพื้นที่สำหรับวางภาชนะจะเรียกว่าหน้าแท่น จะขุดให้มีระดับลาดเอียงจนลูกมะนาวกลิ้งได้ หน้าแท่นตรงเรือนไฟจะกว้างแล้วค่อยๆ แคบลงจนถึงปล่อง ขนาดของเตาจอมปลวกจะใหญ่แค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของจอมปลวกด้วย... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านข้างต้น แสดงภูมิปัญญาของการเลือกดินจอมปลวกและกระบวนการขุดเตาที่ละเอียดลึกซึ้ง และเนื่องจากเตาเป็นลักษณะที่ขุดลงไปใต้พื้นดิน จึงต้องอาศัยผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ในการเลือกดินจอมปลวกเป็นอย่างมาก เพราะหากเลือกได้ไม่ดีพอเมื่อทำการขุดลงไปใต้พื้นดิน อาจเจอปัญหาหลายอย่างโดยเฉพาะพาดานดินอาจยุบตัวลงทำให้เกิดอันตรายต่อช่างขุดเตาได้ซึ่งในประเด็นนี้ สมหมาย สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านได้เล่าถึงความยากลำบากในการขุดเตาจอมปลวกและอันตรายของการยุบตัวของเตาไว้ว่า

ตอนผมอายุ 15 ปี ไปเป็นลูกมือให้พ่อกับปู่ในการขุดเตาจอมปลวก ผมช่วยทั้งขุดทั้งขนดิน เหมือนมนาดินออกมาจากโพรง ตอนขุดกลัวมากเหมือนกันว่าดินจะหล่นมาทับ เพราะเคยมีเหตุการณ์ดินหล่นมาทับช่างจนบาดเจ็บ บางรายก็ถึงตายเลยก็มี ดังนั้นการขุดเตาต้องอาศัยความชำนาญมากเพราะในเตามันมืดและอากาศน้อย ทำให้หายใจลำบากและเหงื่อออกมาก และเนื่องจากในเตามืดมองไม่ค่อยเห็น ต้องแบ่งเนื้อที่ขุดกัน และการขุดต้องขุดรูเล็กๆ ก่อน จากนั้นอาศัยไม้ไผ่ด้ามยาวๆ ช่วยวัดว่าปากเตากับปล่องตรงไหม ถ้าไม่ตรงก็ขยับขยายให้ตรงกัน... (สมหมาย สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ค.

ภาพประกอบ 17 ปราชญ์ชาวบ้านด่านเกวียน ก. จวง แดงกระโทก ข. วัฒนา ป้อมชัย ค. สมหมาย สิงห์ทะเล

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าในกระบวนการชุดเตาจอมปลวกจำเป็นต้องอาศัยความชำนาญอย่างมาก เพราะการชุดอาจเกิดอันตรายที่คาดไม่ถึงได้ทุกเมื่อ ดังนั้นการชุดเตาจอมปลวกจึงมีความยากลำบาก และเต็มไปด้วยขั้นตอนที่ซับซ้อน แต่เมื่อชุดได้สำเร็จแล้วเตาจอมปลวกก็เต็มไปด้วยประสิทธิภาพในการเผาผลิติดังนั้น เนื่องจากเตาจอมปลวกเป็นเตาที่เก็บความร้อนได้ดีที่สุด ทำให้ผลิตภัณฑ์ดินเผาสุกตัวอย่างสม่ำเสมอ ภาชนะจึงมีความแข็งแรงทนต่อการใช้งาน และมีสีสันที่สวยงามที่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งในประเด็นนี้ อยู่ เปลี่ยนกระโทก ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพการเผาผลิติดังนั้น และจุดแข็งของเตาจอมปลวกไว้อย่างน่าสนใจว่า

เตาจอมปลวกข้อดี ประหยัดฟืน เก็บความร้อนได้ดี ให้สีสวย เผาแกร่งดามัน เตาจอมปลวกก็สามารถให้สีแดงเลือดนก สีหมากสุก สีน้ำตาลไหม้ สีแดงเลือดปลาไหล สีดำมัน สีดำมัน ออกปึกแมงทับสีเขี้ยวได้ สีเลือดปลาไหลจะอยู่ตรงปล่อง งานด้านหน้าจะดำน้ำตาลไหม้ ข้างหลังเตาจะเป็นสีแดงเลือดนก สีเลือดปลาไหล สีดำแดง สีหมากสุก การเรียงภาชนะก็เรียงตามขนาดชาวบ้านนิยมเรียงเอาโถงเข้าข้างใน ตามด้วยไหปลาร้า ครก กระถางรินน้ำข้าว และของเล็กๆ อยู่ด้านหน้าเพราะจะโดนความร้อนสูง สีของซีถ้าจะกระจายทั่วเตา... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านข้างต้น แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพและจุดแข็งของเตาจอมปลวกที่ยอดเยี่ยม แต่ถึงแม้ประสิทธิภาพของเตาจอมปลวกจะดีมากซักเพียงใด เตาจอมปลวกก็ยังมีจุดอ่อนสำคัญคือ เมื่อเข้าฤดูฝนน้ำฝนจะซึมเข้าเตาจอมปลวก ทำให้เตาเปียกชื้นจนไม่สามารถใช้เผาผลิติดังนั้น จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ในหน้าฝนช่างปั้นจึงไม่สามารถทำงานเครื่องปั้นดินเผาได้ ดังนั้นพอฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จช่างก็จะกลับมาโรงปั้น มาปรับปรุงโรงปั้น และปรับปรุงเตา ถ้าเตาขึ้นก็จะหาพื้นมารูม อุณหภูมิความชื้น แต่ถ้าหากฤดูฝนปีไหนมีน้ำหลากมาท่วมในพื้นที่ ก็จะส่งผลให้เตาจอมปลวกที่โดนน้ำท่วมนั้นเสียหาย บางเตาเสียหายถึงขั้นใช้การไม่ได้ ช่างปั้นจึงจำเป็นต้องสร้างเตาใหม่เพื่อใช้งานแทนเตาเก่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เตาจอมปลวกเป็นเตาที่มีต้นทุนการผลิตและการซ่อมบำรุงที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากต้องใช้ทั้งแรงงานและทุนทรัพย์ในการปรับปรุงสภาพเตาในทุกๆ ปีนั่นเอง

สำหรับกระบวนการเผาเตาจอมปลวก เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่แข็งแรงและมีสีสันสวยงามที่มีลักษณะเฉพาะตัวดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น วัฒนา บ่อมชัย ได้อธิบายถึงวิธีการและกระบวนการเผาเตาจอมปลวกไว้ว่า

การเผาเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สวยงามจำเป็นต้องใส่ใจทุกขั้นตอน จึงจะได้ดินเผาที่แข็งแรงและมีสีสันสวยงาม โดยกระบวนการเผาระยะทำการรูม (อุ้น) เตาด้วยฟืนเนื้อแข็งท่อนสั้นๆ ใช้เวลา 1 วัน 1 คืน หากรูมได้ที่ไฟจะไปติดฟืนที่วางไว้บริเวณปากปล่อง เรียกว่าล่อปล่อง จากนั้นทำการชุดเตาโดยค่อยๆ ดันฟืนเข้าไปใกล้ๆ ปากเตา ให้ความร้อนค่อยๆ เข้าไปในเตาอย่างช้าๆ ใช้เวลา 4-10 ชม. ขั้นตอนต่อไปคือทิ้งไฟโดยดันฟืนเข้าไปในปากเตาอย่างช้าๆ เพิ่มฟืนเรื่อยๆ เมื่อชิ้นงานในเตาเริ่มแดงจนถึงปลายเตาก็ให้ดันฟืนเข้าไปจนชนหน้าแท่นแล้วทิ้งไว้ประมาณ 4-5 ชม. การเผาต้องสังเกต

ไฟเป็นสำคัญ โดยไฟจะเปลี่ยน 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อทิ้งไฟจะมีเขม่ามีควันดำออกปล่องเหมือนหัวจักรรถไฟ ช่วงที่สองควันดำจางมีเปลวไฟจากปล่องสีส้มบางๆ ปนเขม่าสีดำ ช่วงที่สามไฟสีแสดงขึ้นปล่องสูง 2-3 เมตร สีไฟปากเตาและปากปล่องต้องมีสีแดงใสแสดงว่างานสุกแล้ว เมื่อการเผาสมบูรณ์ก็ทำการปิดเตา แล้วนำผ้ากั้นขาว ดันกล้วย นาดินมาปิด หรือนำมาผสมกัน ทิ้งไว้ 2 วัน จึงจะสามารถเปิดเตาได้ ตอนเช้าต้องเจาะช่องเล็กๆ ให้ความร้อนค่อยๆ ระบายออก ช่วงบ่ายก็เปิดปากเตาให้กว้างขึ้น เมื่อเตาเย็นจึงสามารถนำงานออกจากเตาได้... (วัฒนา บ่อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเผามีความละเอียดและซับซ้อน ดังนั้นผู้ที่จะเป็นช่างเผาเตา ต้องอาศัยการเรียนรู้และฝึกฝนจนเชี่ยวชาญ เมื่อมีความรู้และประสบการณ์ในการเผาเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมความร้อนในกระบวนการเผา ควบคุมให้เกิดสีสนับนภาชนะที่เกิดจากการเผา และยังสามารถควบคุมคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่เผาออกมามีแข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน และมีสีสนับสวยงามในรูปแบบเฉพาะตัว

โดยสรุป ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงก่อน ปี พ.ศ. 2500 เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับมาจากชาวข่า ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เมื่อชาวบ้านด่านเกวียนเข้าไปเรียนรู้ภูมิปัญญาและฝึกฝนทักษะของตนจนเชี่ยวชาญ ทั้งการขึ้นรูปภาชนะได้สวยงาม และสามารถสร้างเตาจ่อมปลวกเพื่อเผาภาชนะด้วยตนเองได้แล้ว ภายหลังช่างปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงได้พัฒนาภูมิปัญญาของตนจนกระทั่งสามารถสร้างอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเป็นที่รู้จักในด้านการเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผา ที่มีทั้งความแข็งแรง และความสวยงามที่เป็นอัตลักษณ์ไม่มีเครื่องปั้นดินเผาที่ใดในประเทศไทยเหมือน

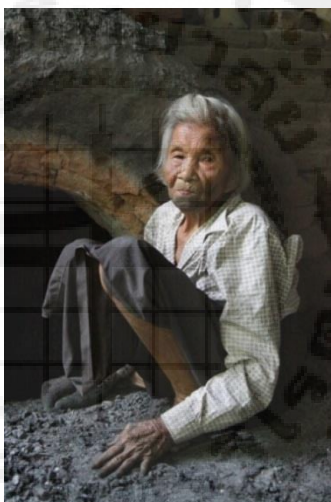
1.1.2 การตลาดในช่วงก่อน ปีพ.ศ.2500 เมื่อเครื่องปั้นดินเผาเริ่มมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านจากที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้และเลี้ยงชีพ ก็เริ่มหันมาผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนข้าวของและบางส่วนก็ขายบ้าง โดยในยุคแรกมีนายทุนชื่อ แป๊ะโหวง เป็นพ่อค้าคนกลาง ชาวจีนที่มาอาศัยอยู่และเปิดร้านขายของชำในชุมชนด่านเกวียน แป๊ะโหวง รับซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากช่างปั้น โดยนำมาวางขายหน้าร้าน และนำบางส่วนใส่เกวียนไปแลกข้าวปลาอาหารหรือของใช้อื่นๆ แล้วนำข้าวปลาอาหารและของใช้เหล่านั้นมาขายให้กับผู้บริโภค ซึ่งก็คือชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียน เมื่อพ่อค้าคนกลางจากต่างพื้นที่เข้ามาในชุมชน ก็เข้ามาซื้อที่แป๊ะโหวง จนทำให้ร้านของแป๊ะโหวงกลายเป็นศูนย์รวมสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานั้น ซึ่งในประเด็นนี้เกลี้ยง สิงห์ทะเล ก็ได้กล่าวถึง แป๊ะโหวง ไว้ที่น่าสนใจว่า

แต่ก่อนชุมชนมีคนเจ๊กที่มีทุน ชื่อ แป๊ะโหวง จะรับซื้องานเครื่องปั้นไว้ขาย นอกจากซื้องานไว้แล้วยังออกทุนทำงานเครื่องปั้นให้กับช่างปั้น พอช่างปั้นทำของออกมา ก็เอางานไปให้ แป๊ะโหวง ก็จะจ่ายเงินให้ สมัยก่อนเงินหายากมากๆ ช่างปั้นก็จะทำงานเพื่อขายให้แป๊ะโหวงกันทั้งชุมชน ช่างปั้นบางคนก็ได้เงินมาตั้งตัวได้ แต่บางคนก็ต้องเป็นหนี้แป๊ะโหวง เนื่องจากหมุนเงินไม่ทันบ้าง ดิด

เหล้าบ้าง แป๊ะโหวง ก็ใจดี ช่างคนไหนเก่งก็จะยกหนี้ให้ โดยจะให้บั้งงานให้แลกกับหนี้ที่ติดอยู่ แต่ช่างบั้งเหล้านี้ก็จะกลับมาเป็นหนี้ใหม่อีก ซึ่งแป๊ะโหวงก็เลี้ยงช่างบั้งทั้งชุมชนทุกย้อมหญ้าในด้านเกวียน... (เกลี้ยง สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ โทน ปรางกระโทก ชาวบ้านอาวุโสผู้ซึ่งเคยมีประสบการณ์หาบเครื่องปั้นดินเผาไปขายให้แป๊ะโหวง ก็ได้กล่าวถึง แป๊ะ โหวง ไว้ที่น่าสนใจเช่นกันว่า

แป๊ะโหวง เป็นคนที่เลี้ยงชาวบ้านด้านเกวียนทั้งชุมชน และแม่ก็หาบเครื่องปั้นดินเผาจากเตาไปขายให้แกอยู่ตลอด ซึ่งแก (แป๊ะโหวง) ก็ให้ราคาดีนะ และใจดีต่อชาวบ้านในชุมชนมาก ช่างบั้งคนไหนที่ทำงานให้แก แต่งงานไม่เสร็จตามที่แกจ้าง ทำให้ต้องติดเงินแก แกก็ให้ติดเงินไว้ และคราวหน้าค่อยหามาใช้ หรือทำงานแลกหนี้ บางครั้งแกก็ยกหนี้ให้ไปเลยนะ แป๊ะโหวง จึงเป็นที่รักของชาวบ้านมาก... (โทน ปรางกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 18 โทน ปรางกระโทก ชาวบ้านอาวุโสผู้ซึ่งเคยหาบเครื่องปั้นดินเผาไปขายให้กับแป๊ะโหวง

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้าน และคำกล่าวของโทน ปรางกระโทก ผู้อาวุโสของชุมชนด้านเกวียน ทำให้เห็นว่าชุมชนด้านเกวียนในอดีตมีพ่อค้าคนสำคัญที่ถือเป็นนายทุนคนแรกชื่อ แป๊ะโหวง ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจของพ่อค้านายทุนคนนี้ ที่รับซื้องานเครื่องปั้นดินเผาจากช่างบั้ง โดยไม่แสวงหาผลกำไรมากมาย เหตุที่กล่าวเช่นนี้ เพราะว่าแป๊ะโหวง ให้ช่างบั้งหยิบยืมเงินไปทำทุน แต่ช่างบั้งหลายรายก็กลับเป็นหนี้สินขึ้นเรื่อย ๆ แต่แป๊ะโหวงกลับยกหนี้สินให้ ช่างเก่ง ๆ ไม่ต้องใช้หนี้เป็นเงิน แต่ต้องทำงานมาแลกเพื่อใช้หนี้สิน ก็

แสดงถึงความใจกว้าง เลี้ยงชุมชนด้านเกวียนทั้งชุมชนให้อยู่รอด ดังนั้น พ่อค่านายทุนที่ชื่อ แป๊ะโหวง จึงเป็นที่รักของชุมชนด้านเกวียนเป็นอย่างมาก

ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านและผู้อาวุโสของชุมชนข้างต้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน โดยปรากฏข้อมูลว่า

ในช่วงปี พ.ศ. 2461-2470 มีชาวจีนสี่พี่น้อง คือ แป๊ะท่า แป๊ะสี่ แป๊ะโหวง และแป๊ะลัก มาเปิดร้านขายของชำที่ด้านเกวียน ภายหลังพี่น้อง 3 คนแยกย้ายกันไปอยู่ที่อื่น ร้านขายของชำนี้จึงเหลือแป๊ะโหวงเพียงคนเดียวกับครอบครัว โดยแป๊ะโหวง ได้รับซื้อโถง ครก กระถาง แป๊ะไสน้ำ ของชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นไว้จำหน่าย ชาวบ้านคนใดไม่มีเงินซื้อสินค้า ก็สามารถติดค่างเงินไว้ก่อนได้ เมื่อชาวบ้านได้ผลผลิต เช่นเครื่องปั้นดินเผา หรือข้าว ก็จะนำมาชำระแทนเงิน ช่วงเวลาดังกล่าวเครื่องปั้นดินเผาขายดี มีกองคาราวานเกวียนจากนางรอง บุรีรัมย์ และสุรินทร์ มาซื้อเอาไปขายเป็นจำนวนมาก คราวละ 500-100 เล่มเกวียน แป๊ะโหวงจึงจ้างให้ชาวบ้านทำเครื่องปั้นดินเผา ในที่สุดร้านของแป๊ะโหวงก็กลายเป็นศูนย์รวมสินค้าที่ชาวบ้านด้านเกวียน และหมู่บ้านใกล้เคียงผลิต จำหน่ายให้แก่พ่อค้าต่างถิ่น... (เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 7)

จากข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงเอกสารข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แป๊ะโหวง เป็นพ่อค่านายทุนคนสำคัญของชุมชนด้านเกวียน ถือเป็นพ่อค้าคนแรกในชุมชน ที่เป็นทั้งพ่อค้า นายจ้าง และนายทุนที่ชาวบ้านเคารพรัก และยกให้เป็นคนสำคัญที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าว โดยชาวบ้านกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า แป๊ะโหวง เป็นคนที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านทั้งชุมชนด้านเกวียน และด้วยการเป็นพ่อค้าคนสำคัญนี้ ทำให้แป๊ะโหวง ถือเป็นบุคคลที่ขับเคลื่อนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จากผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ไปสู่การค้าขายแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์ ทำให้การตลาดในยุคสมัยแรกนี้รูปแบบผลิตภัณฑ์ และราคาสินค้าถูกกำหนดขึ้นโดยพ่อค้าเพียงคนเดียวคือ แป๊ะโหวง

ต่อมาเมื่อเข้าสู่ช่วงปี พ.ศ.2485-2499 เริ่มมีการรวมตัวของกลุ่มช่างตามแหล่งที่มีนายทุนท้องถิ่นอุปถัมภ์ ในประเด็นการรวมตัวของกลุ่มช่าง นายวัฒนา บ่อมชัย ก็ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อชุมชนได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเกษตรกรรม มาทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริม และปรากฏว่ากลับสร้างรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ ช่างพื้นบ้านก็เริ่มมีการรวมกลุ่มกัน ภายหลังเริ่มมีนายทุนซึ่งก็เป็นคนในพื้นที่เข้าไปรวบรวมกลุ่มช่าง เช่นกลุ่มช่างที่หนองตะพะ ซึ่งมีคุณปู่บุญเป็นนายทุน ถือเป็นคนที่มีความรู้ในยุคนั้น นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มช่างที่ป่าบง ของตาบั้น กลุ่มช่างในตัวตลาด (ตำบลด้านเกวียน)ซึ่งมีคุณลุงเปี้ยพ่อนายกเทศมนตรีด้านเกวียนเป็นนายทุน กลุ่มช่างด้านซ้าย ของคุณลุงหมี่ สิงห์ทะเล ซึ่งกลุ่มช่างเหล่านี้จะมีวิถีชีวิตเกื้อกูลกัน สนุกสนาน เป็นลักษณะเป็นเพื่อนบ้านข้างบ้านที่เป็นช่างบ้านพื้นบ้าน ถือเป็นจุดรวมช่างพื้นบ้านในช่วงแรกๆ... (วัฒนา บ่อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในช่วงปลายของยุคแรก เริ่มจะมีนายทุนรายอื่นๆเกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียน ทำให้เกิดความหลากหลายทางการค้าและการตลาดมากขึ้น ซึ่งการเกิดนายทุนซึ่งก็เป็นคนในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียนเอง ย่อมแสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความต้องการมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้จำนวนผลิตภัณฑ์ก็มากขึ้นตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามในช่วงยุคแรกนี้ การผลิตก็ยังผลิตมุ่งเป้าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ดังนั้น รูปแบบภาชนะก็ยังคงเป็น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก แป้ และยังคงรูปแบบนี้เรื่อยมาจนกระทั่งชุมชนด่านเกวียนเข้าสู่ยุคที่สอง (พ.ศ.2500-2520)

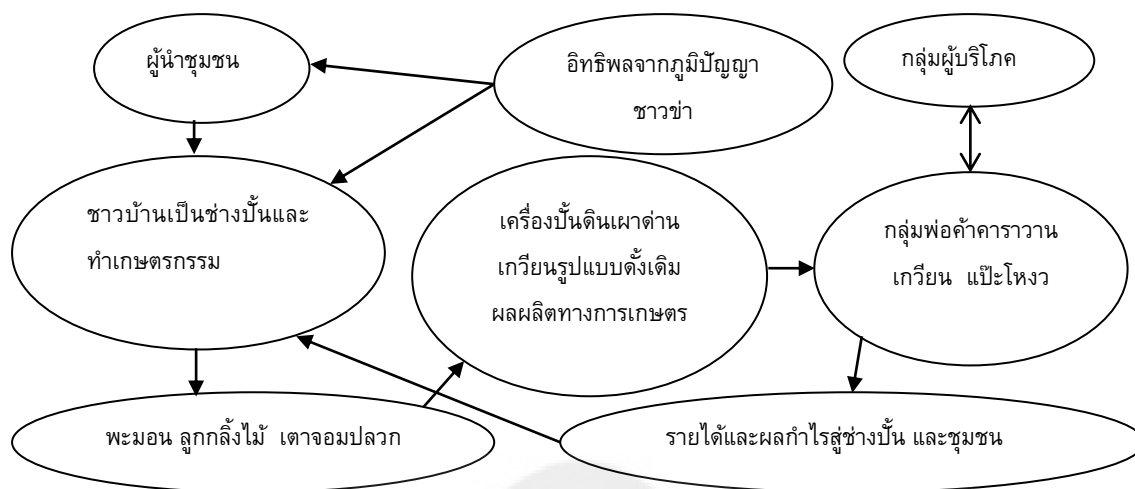
โดยสรุปสำหรับการตลาดในยุคแรกจะเป็นไปในลักษณะ แลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อกัน โดยเฉพาะในชุมชนด่านเกวียนที่มีแป๊ะโหว่ พ่อค้าคนกลางชาวจีน ที่รับซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไปขายต่อให้กับพ่อค้าคาราวานเกวียน และนำข้าวของเครื่องใช้ที่แลกมาได้กลับมาขายให้กับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้แป๊ะโหว่ ยังเป็นนายทุนใจดีที่ให้ชาวบ้านและช่างปั้นในชุมชนได้กู้ยืมทุนทรัพย์สำหรับใช้ดำเนินชีวิต และผลิตเครื่องปั้นดินเผา แป๊ะโหว่ จึงเปรียบเสมือนพ่อที่เลี้ยงชาวบ้านทุกคนในชุมชนด่านเกวียน ในยุคแรกนี้คาราวานเกวียนถือเป็นกลไกสำคัญในการนำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกระจายออกไปยังพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้าง และจากคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทำให้ผู้บริโภคมีความต้องการใช้ผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น จึงทำให้พ่อค้าคาราวานเกวียนเดินทางกันเข้ามาสั่งซื้อเครื่องปั้นดินเผามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเริ่มเติบโตขึ้นเป็นชุมชนทางการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาตั้งแต่บัดนั้น

1.1.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่าในช่วงยุคแรก (ก่อนปี พ.ศ. 2500) นี้ ชุมชนได้ตัดสินใจเลือกเอาภูมิปัญญาของชาวข่าเข้ามาเป็นภูมิปัญญาของตน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าชุมชนมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าภูมิปัญญาของชาวข่าตรงกับความต้องการทางชีวภาพของชุมชน และจะช่วยพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กล่าวคือ เครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวอาจยังขาดแคลน จึงเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาขึ้น โดยเริ่มแรกอาจเป็นเรื่องของปัจเจกบางคน ที่มองเห็นว่าภูมิปัญญานี้จะช่วยเพิ่มทางเลือกในการดำรงชีพ และต่อมาชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มเห็นว่าสิ่งที่ปัจเจกบางคนเลือกนั้นถูกต้องเหมาะสม จากนั้นชุมชนก็ทำการปรับตัวให้เข้ากับภูมิปัญญาใหม่นี้ โดยการเลือกที่จะเรียนรู้และฝึกฝนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจนเกิดความเชี่ยวชาญ แต่การเลือกดังกล่าวก็มีได้ละทิ้ง หรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมไปแบบสุดขั้ว กล่าวคือ เป็นการเลือกบูรณาการวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ คือทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปพร้อมๆ กับทำอาชีพเกษตรกรรมไปในตัวด้วย การบูรณาการดังกล่าวถือเป็นการปรับตัวที่ยอดเยียม ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนกลายเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ และวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์นี้ก็ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนเติบโตขึ้น มีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาในชุมชนมากยิ่งขึ้น สิ่งนี้

เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bronislaw Malinowski ที่อธิบายว่าวัฒนธรรมล้วนตอบสนองความต้องการของพื้นฐานของชีวิต (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 37) ดังนั้นวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ในยุคนี้จึงมีบทบาทหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนด้านကျိးယး

การเลือกภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมใหม่ของชุมชน ได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ให้กับเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးในยุคแรกขึ้น กล่าวคือ เมื่อเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးการเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคตลอดจนพ่อค้าคาราวานကျိးယး รวมถึงแป๊ะโหว่ พ่อค้าคนสำคัญของชุมชนด้านကျိးယး ชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มหันมาเป็นช่างปั้นมากยิ่งขึ้น และจำนวนของเครื่องปั้นดินเผาที่เพิ่มมากขึ้นตามความต้องการของตลาด เครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးจึงได้เริ่มมีความสำคัญต่อชุมชนในบทบาทผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ และทำให้ความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น ความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးที่มากขึ้น ทำให้ชุมชนได้เริ่มสร้างบทบาทหน้าที่ให้กับเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးจากเดิมที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นใช้สอยในชีวิตประจำวัน มาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถขายเพื่อเลี้ยงชีพได้ ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးจึงเกิดหน้าที่ใหม่ คือมีหน้าที่เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชุมชนด้านကျိးယး

โดยสรุป ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးเกิดจากปัจจัยภายนอก (ชาวซ่า) ประกอบกับปัจจัยภายใน (สภาพทางกายภาพประกอบเหมาะสม) และชาวบ้านก็มีความสามารถและทักษะมากพอที่จะรับภูมิปัญญามาปรับใช้และพัฒนาต่อยอดจนเกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ดีเยี่ยม จึงทำให้ความต้องการเครื่องปั้นดินเผามีมากขึ้น วิถีชีวิตของชุมชนด้านကျိးယးจึงเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม มาเป็นชุมชนผสมผสานเกษตรกรรมกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปในแบบบูรณาการ และกระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจก็เป็นอย่างช้าๆ และค่อยเป็นค่อยไป ส่วนหนึ่งเพราะเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในยุคแรกยังไม่ทันสมัย ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชน จึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ในยุคแรกนี้จึงเป็นยุคที่ชุมชนด้านကျိးယးยังมีโครงสร้างสังคมที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน เป็นสังคมที่พึ่งพิงธรรมชาติ ผู้คนเอื้อเฟื้อต่อกัน และเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးยังมีหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อใช้ดำรงชีพ มากกว่ามีหน้าที่เป็นสินค้าสำหรับขายเพื่อแสวงหาผลกำไร ซึ่งและหากวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างตามแนวคิดของ ของ A.R. Radcliffe Brown ที่มองว่าสังคมมีโครงสร้างและระบบ ระบบจะทำงานสอดคล้องประสานกันเพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 35) จะพบว่าเมื่อความต้องการของปัจเจกถูกตอบสนอง ชุมชนก็ได้สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านကျိးယးขึ้น กล่าวคือ โครงสร้างชุมชนถูกสร้างขึ้นโดยมีเครื่องปั้นดินเผาและอาชีพเกษตรกรรมเป็นศูนย์กลาง ระบบวิถีชีวิตและบริบทต่างๆ ของชุมชนถูกขับเคลื่อนด้วยศูนย์กลางดังกล่าว โดยมีปัจจัยภายนอกทั้งจากนายทุนและพ่อค้าเป็นกลไกเสริมในเรื่องการแลกเปลี่ยนสินค้าและรายได้ให้กับชุมชน ดังภาพประกอบ 19

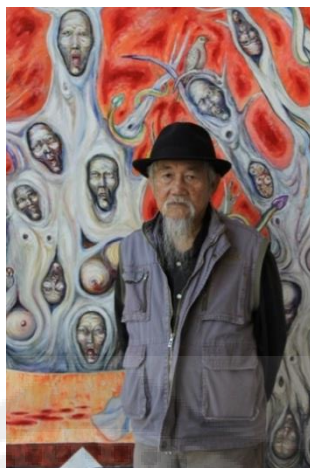
ภาพประกอบ 19 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาเกวียนแบบดั้งเดิม ก่อน พ.ศ. 2500

1.2 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2520

1.2.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในช่วงต้นปี พ.ศ.2500 ถือเป็นยุคที่ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมถูกพัฒนาสู่กระบวนการออกแบบ โดยนักวิชาการ นักศึกษา จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ในปัจจุบัน) ได้แก่ อาจารย์ ทวี รัชนิกร อาจารย์ วทัญญู ณ ถลาง อาจารย์ สนั่น ดัชนี อาจารย์ ปรีชา พงษ์ภักดี อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร พิศ บ้อมสินทรัพย์ สมาน แสงทอง นิคม ฉิมนอกล ไชยพร เกิดมงคล สุตารัตน์ เกิดมงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ วิชัย พูนในเมือง รวมถึงศิลปินหลายท่าน เช่น วัฒนา บ้อมชัย พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เดินทางเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนภูมิปัญญากับครูช่างพื้นบ้าน เช่น คุณลุงอิม คุณลุงเป้ง คุณลุงปั้น คุณลุงจั่น คุณลุงแถน คุณลุงโต เป็นต้น โดยในประเด็นนี้ ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาวัตศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ.2548 ได้กล่าวถึงเหตุผลของการเข้ามาในชุมชนด้านเกวียน และการนำวิชาการทางการออกแบบมาพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาเกวียนไว้อย่างน่าสนใจว่า

ผมเข้าไปในด้านเกวียนปี พ.ศ.2503 ตอนนั้น อาจารย์ วทัญญู ณ ถลาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ชวนเข้าไปในชุมชน ท่านอยากเอางานพื้นบ้านมาใช้กับสถาปัตยกรรม ผมก็พานักศึกษาเข้าไปโดยประยุกต์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน โดยเข้าไปปั้น นกฮูก โคมไฟ เป็นประโยชน์ใหม่ ซึ่งแต่เดิมที่นั่นเขาทำแต่ โองน้ำ ไหปลา ร้า ครก ที่รองขาตุ๋นกับข้าว ในยุคนั้นเริ่มมีพลาสติก มีหม้อโลหะเข้ามาตีตลาด ดังนั้นจึงต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีฟังก์ชันใหม่ และผลิตได้จำนวนมากกว่าเดิม เช่น โองแบบเดิมใส่ในเตาเผาได้เพียง 15 ใบ แต่แก้กันรูป นกฮูก กระเซ้าต้นไม้ รูปตุ๊กตา ใส่เตาเผาได้เป็น 100 ใบ และขายดิบขายดีมากในช่วงเวลานั้น ซึ่ง

ชาวบ้านก็ดีใจมาก เพราะโ่งไปใหญ่ขายได้ใบละ 15 บาท แต่แจกันขายใบละ 30 บาท ชาวบ้านมีกำไรมากขึ้นและมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น... (ทวี รัชนิกร. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 20 ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ.2548

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากคำกล่าวของทวี รัชนิกร แสดงให้เห็นเหตุผลของการเข้าไปในชุมชนว่า เกิดจากการชักชวนของ อาจารย์ วัทัญญ ฌ กลาง และเมื่อเข้าไปเห็นจึงสนใจในความงามของ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จึงเกิดความคิดที่จะประยุกต์การเรียนการสอนออกแบบเข้ากับแหล่ง เรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้จากสถานที่จริง และยังสามารถทดลองออกแบบ เพื่อผลิตและขายในสถานการณ์จริงด้วย ในประเด็นนี้นาย อยู่ เปลี่ยนกระโทก ปราชญ์ชาวบ้าน อาวุโส ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า “เมื่อ อาจารย์ ทวี รัชนิกร อาจารย์ ปรีชา พงษ์ภักดี อาจารย์ สุวิทย์ ช่างเหล็ก เข้ามาช่วงประมาณปี 2500 พาเด็กศึกษามาออกแบบ มาเปลี่ยนรูปแบบ ช่างปั้นแต่เดิมปั้นโ่งอย่างเก่งที่สุดก็ทำได้ 3000บาทต่อเตา พออาจารย์เหล่านี้มาสอนปั้น เครื่องประดับ ปั้นแจกัน เผาเตาหนึ่งได้ 7,000-8,000บาท คนด่านเกวียนฮือฮามาก...” (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ สมหมาย สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านได้กล่าวเสริมถึงการเข้ามาของกลุ่มคนภายนอกในช่วงเวลานี้ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ช่วงเวลานี้มีอาจารย์ และนักศึกษาเข้ามา ก็เข้ามาแนะนำว่าทำอย่างไรจะขายได้ ชาวบ้านก็ยังลังเลว่าจะขายได้หรือไม่ เพราะงานไม่ได้มาจากการสั่งซื้อ (Order) นักศึกษาก็จะเอางานที่ตนเองออกแบบมาปั้น แล้วนำออกไปจัดสวนตามสถานที่ต่างๆ ทั่วไป แล้วพอมีคนสนใจผลงานก็จะมี การสั่งซื้อทำให้งานขายได้เรื่อยๆ จากนั้น อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ก็เข้ามาในชุมชน ก็เข้ามา

พร้อมๆ กับนักเรียนะ โดยได้เข้ามาดูวิธีการเผาอยู่กับปู่แปลง ทางมูลหลง น่าต้อง (วัฒนา ป้อมชัย) ก็ได้เข้ามาเวลานี้ หลายคนก็มาเข้ามาเล่นดนตรี เช่น จุ่ม ตึก ต้อย (ร้านอำแดง) และ ตึก ที่มาบ้านนกฮูก เป็นต้น... (สมหมาย สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ทวี รัชนิกร เป็นบุคคลสำคัญที่นำความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์เข้ามาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทำให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาเกิดการพัฒนา และเปลี่ยนรูปแบบอย่างก้าวกระโดด ถือจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงจากผลิตภัณฑ์เพื่อใช้สอย มาเป็นการออกแบบเพื่อขายเชิงพาณิชย์ ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อมีรายได้เข้าสู่ชุมชนมากขึ้นก็ส่งผลให้สภาพทางกายภาพของชุมชนเติบโตกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดย วัฒนา ป้อมชัย ศิลปินและเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เดินทางเข้ามาในชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว ได้กล่าวถึงสภาพทางกายภาพ และวิถีชีวิตของชุมชนด่านเกวียนที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาดังกล่าว

ชุมชนด่านเกวียนในช่วงต้น พ.ศ.2500 นั้น เป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติ ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม เป็นสังคมที่สงบเย็น ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ถึงแม้จะมีบุคคลภายนอกเข้ามาในชุมชนอย่างมากมาย ซึ่งก็รวมถึงตัวผมเองด้วย แต่การเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าว ก็ไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมากมายแต่อย่างใด เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในทางที่ชุมชนมีรายได้มากยิ่งขึ้น จากความรู้ที่กลุ่มคนภายนอกนำเข้ามาสู่ชุมชน... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

โดย วัฒนา ป้อมชัย ได้ขยายความต่อไปอีกว่า

ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คณะอาจารย์หลายท่านก็เข้ามาทำธุรกิจด้วย นายทุนอิสระจากในเมือง หรือต่างจังหวัดเข้ามาทำเตา หรือให้ทุนรับตลาด มีงานพิเศษ หรืองานใบสั่ง(order) เข้ามาให้กลุ่มช่างทำ ช่วงนั้นสภาพชุมชนด่านเกวียนก็เริ่มโรงงานเกิดขึ้น ก็มีโรงงานไทยอิม ที่มีหุ้นส่วนคือ อาจารย์ ปรีชา อาจารย์ ทวี หนายอุดม ทีมช่างแกะมี ผม (วัฒนา ป้อมชัย) อาจารย์มานพ มีหมูปงเทพ กระโดนชำนาญ คุณแดง ประหยัด มีลุงอิมเป็นช่างประจำเตา นอกจากไทยอิมก็มีโรงงานที่ผลิตแบบโรงงานขนาดเล็ก เป็นของชาวบ้าน เช่น จงประเสริฐ กล้วยดินเผา และมีพิพิธภัณฑ์เกวียนของอาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร เรียกว่าพิพิธภัณฑ์ดินดำ... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ สมาน แสงทอง ปราชญ์ชาวบ้านและอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลาต่อจากนั้น ได้กล่าวเสริมถึงสภาพชุมชนด่านเกวียนที่เริ่มพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปไว้อย่างน่าสนใจว่า

ผมเข้ามาด้านเกวียนตอนเรียนปี 1 ราว พ.ศ.2518 เข้ามาอยู่ด้านเกวียนกับอาจารย์ ทวี รัชนิกร อยู่ร้านฟากมูล ซึ่งเป็นร้านของอาจารย์ ทวี และลุงใหญ่ ไทยรัฐ ลุงใหญ่แกก็มีคอลัมน์ ศิลปะอยู่ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐในตอนนั้น สำหรับสภาพชุมชนในช่วงนั้นก็ไม่มีร้านไม่เร่ร้อน และรู้จักกันหมด มีวิถีชนบท ไม่มีธุรกิจเข้ามาครอบงำมากมาย ส่วนมากทำเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ร้านค้าในช่วงนั้นก็ไม่มีร้าน มีร้านฟากมูล ร้านดินดำ ร้านนวลดิน ร้านไทยอ้อม ร้านมาลัยดินเผา และร้านจงประเสริฐ ผมเข้ามาอยู่กับเพื่อนๆ นักศึกษา ก็มีนักศึกษาของวิทยาลัยช่างศิลป์เข้ามาด้วย ผมก็มารับจ้างทำงานแกะลายเพื่อหาเงินเรียนด้วยตนเอง ผมก็อยู่มาหลายร้านร้าน ทั้งไทยอ้อม ฟากมูล อำแดง พระมอน... (สมาน แสงทอน. 2559: สัมภาษณ์)

สภาพชุมชนและวิถีชีวิตที่ปราชญ์ชาวบ้านกล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นสภาพชุมชนด้านเกวียนว่า เป็นชุมชนที่มีวิถีชนบท มีความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่เร่ร้อน เอื้ออาทรต่อกัน และชาวบ้านก็ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันชุมชนก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการที่กลุ่มคนภายนอกเข้ามา เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา และในด้านสภาพทางกายภาพของชุมชน เมื่อการเปลี่ยนแปลงนี้สร้างรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับชุมชน ชุมชนก็ได้เติบโตขึ้นในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เห็นได้จากโรงปั้นและร้านค้าต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว

นอกจากนี้ นิคม จิมนอก เจ้าของกิจการร้านชาวดิน และอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้กล่าวเสริมถึงอาจารย์ท่านอื่นๆ ที่เข้ามาในชุมชนช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะ อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร และ อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรพย์ไว้ว่า

ช่วงที่อาจารย์หลายๆ ท่านเข้ามาในชุมชนด้านเกวียน ตอนนั้นผมเป็นนักศึกษาสาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร แกอยู่บ้านในวิทยาลัยเทคนิคฯ ได้สนใจเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จึงได้ให้ผมเข้าไปช่วยปั้นแบบบ้านเชียง ลองเขียนสีบ้านเชียง แล้วนำไปขายที่ จ.อุดรธานี ซึ่งก็ขายได้ จากนั้นเราก็นำลายบ้านเชียงมาแกะมาฉลุซึ่งก็ยาก แต่ภายหลังเราใช้ลายเงินประกอบเข้าไปจึงเริ่มฉลุให้มีรูปได้ พอสามารถฉลุให้เป็นรูปได้เราก็นำออกแบบเป็นโคมไฟ ต่อมาคนศิลปกรรมมาเห็นว่ามีรูปสวย จึงเอารูปแบบนกฮูกมาใส่ จึงเกิดความสวยงาม เกิดเป็นโคมไฟนกฮูกขึ้นมา ซึ่งก็สร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านเกวียนเป็นอย่างมาก... (นิคม จิมนอก. 2559: สัมภาษณ์)

และขยายความต่อไปถึง อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรพย์ ไว้ที่น่าสนใจว่า

ต่อมา อาจารย์ วิโรจน์ ก็มาซื้อที่ใช้ชุมชนด้านเกวียนติดกับร้านดินเผาของ อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรพย์ โดยใช้ชื่อว่าร้านดินดำ ภายหลัง อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร ซึ่งเป็นสถาปนิก ต้องการทำวัดศาลาลอย และอยากได้รูปปั้นผนังติดที่วัด แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไรให้ดินเผาที่เป็นรูปคนเผาได้ เพราะเผาแล้วมันแตก จึงได้ฟังพาอาศัย อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรพย์ ซึ่งมีความรู้และเชี่ยวชาญในวิชาการเซรามิก ในการหาวิธีที่จะไม่ทำให้ดินเผาแล้วแตก อาจารย์ พิศ แก่ไขโดยเอาอิฐที่เผาสุกแล้วมา

ทูปผสมกับดินเหนียว เรียกว่า กร็อก (Grog) ปรากฏว่าเผาหนาแล้วไม่แตก จึงทำให้ดินด้านเกวียนถูกพัฒนาไปอีกขั้น โดยสามารถปั้นให้หนาเพื่อใช้ทำงานประติมากรรม หรืองานลักษณะต่างๆที่มีความหนาได้... (นิคม ฉิมนอก. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 21 นิคม ฉิมนอก ผู้ประกอบการร้านชาวดินและอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคฯ

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากคำกล่าวของ นิคม ฉิมนอก เห็นได้ว่า อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร และอาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ต่างมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านเกวียน กล่าวคือ อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโรพัฒนารูปแบบ และต้องการนำดินด้านเกวียนไปใช้กับงานสถาปัตยกรรม ขณะที่ อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ พัฒนาดินด้านเกวียนให้ก้าวหน้าขึ้นอีกขั้น จนสามารถนำดินด้านเกวียนมาปั้นชิ้นงานที่มีความหนาได้ ดังนั้นช่วงเวลานี้จึงเกิดงานสร้างสรรค์ที่มีความหนา เช่น กระเบื้องดินเผาขนาดต่างๆ และงานเครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์ เช่นประติมากรรมหนูดำ หนูสูง ลอยตัว เป็นต้น

โดยสรุป อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำความรู้เข้ามาช่วยพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนให้ก้าวไปอีกขั้น ส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้ความสามารถในการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้มีความแปลกใหม่ และสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนด้านเกวียนเป็นอย่างมาก ช่วงเวลานี้ถือเป็นยุคแห่งความรู้ใหม่ๆ ผู้คนจากภายนอกชุมชนทยอยเดินทางเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ทั้งผู้มีความรู้ นายทุน และลูกจ้างทั่วไป ซึ่งนอกจากความรู้ทางการออกแบบแล้ว อาจารย์ นักศึกษาและศิลปินยังได้นำวิชาการทางศิลปะ ดนตรี กีฬา และแนวความคิดทางการเมือง เข้ามาในชุมชนอีกด้วย

1.2.1.1 กลุ่มคนตุลา กับการพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่าน

เกวียน และบทบาทหน้าที่ในชุมชนด่านเกวียน ในช่วงต้น พ.ศ.2500 เป็นช่วงที่ประเทศไทยถูกปกครองโดยรัฐบาลเผด็จการทหาร ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำที่มาจากพรรคประหาร (ยึดอำนาจจากจอมพล ป.พิบูลสงครามในปี พ.ศ.2501) ที่ดำเนินนโยบายในลักษณะปราบปรามคอมมิวนิสต์ และจากนโยบายดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการกวาดล้างและประหารชีวิตผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ อีกทั้งยังดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจในระบบเปิด ส่งเสริมการลงทุนของบริษัทต่างชาติ และดำเนินข้อตกลงทางการทหารในด้านกำลังและอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐ ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อการดำเนินนโยบายการปราบปรามและเผด็จการกับคอมมิวนิสต์ ซึ่งในภายหลังกรณีสงครามเวียดนาม จึงเป็นเหตุหนึ่งให้ขบวนการนักศึกษาไทยเกิดการเคลื่อนไหวอย่างตื่นตัว (สิทธิเดช โรหิตะสุข. 2552: 100-101)

ภายหลังจากการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ.2506 การเมืองไทยก็ผ่นคลายขึ้น การควบคุมต่างๆ ก็ลดลง กิจกรรมของนักศึกษาจึงมีการเคลื่อนไหวมากขึ้น การเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเริ่มแพร่หลาย มีมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น นักศึกษาในช่วงเวลานี้ถือได้ว่าเป็นชนชั้นนำเลยทีเดียว ซึ่งการขยายเติบโตทางการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว มีสาเหตุจากการเพิ่มการจัดการศึกษา เพื่อผลิตข้าราชการ มาป้อนระบบข้าราชการที่มบทบาทอย่างมากในยุคนี้

วิชารัฐศาสตร์ในช่วงเวลานี้ก็เน้นเพื่อผลิตข้าราชการ แต่การเรียนการสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นรัฐศาสตร์และระบบการเมืองและความคิดทฤษฎีการเมืองอย่างจริงจัง นักศึกษาที่เป็นผลผลิตของแผนกนี้ต่อมาได้มีบทบาทสำคัญในการตั้งกลุ่มอิสระชื่อว่า “สภาหน้าโดม” และการเกิดสภาหน้าโม เป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาหัวก้าวหน้าในช่วงเวลานั้น เกิดวาทกรรมต่างๆ เช่น วาทกรรมคนรุ่นใหม่ที่เป็นหนี้สังคม ซึ่งทัศนะที่หวั่นไหวหรือรู้สึกว่าเป็นหนี้ประชาชนที่เสียภาษีและทำงานอย่างทุกข์ยาก ถูกกดขี่จากผู้มีอำนาจและนายทุน และมหาวิทยาลัยก็มาจากภาษีของประชาชน ดังนั้นวาทกรรมนี้จึงทำให้นักศึกษาเกิดกิจกรรมทางด้านการพัฒนา เสียสละ มากกว่าการเห็นประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ซึ่งชุดความคิดนี้ได้แพร่หลายออกไปจากเมืองหลวงไปสู่ภูมิภาคอย่างรวดเร็ว ผ่านทางนกิจกรรมค่ายอาสาต่างๆ หนังสือเล่มละบาท การจัดเสวนา นิทรรศการและงานด้านศิลปวัฒนธรรม (สิทธิเดช โรหิตะสุข. 2552: 102-104)

ภายหลังจากวาทกรรมดังกล่าวได้แพร่หลายออกไปในระดับภูมิภาคในพื้นที่ จ.นครราชสีมาเอง นักวิชาการ และนักศึกษาก็ได้รับชุดความคิดนี้เช่นกัน จึงเกิดการรวมตัวของนักศึกษาปัญญาชน ออกค่ายอาสาพัฒนาไปตามพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในประเด็นนี้ สมาน แสงทอง ซึ่งเป็นนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.นครราชสีมา ในขณะนั้น ได้เล่าให้ฟังว่า

กิจกรรมค่ายอาสาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น โดยผมอยู่ชมรมวรรณศิลป์ โดยจะนำหนังสือเก่าไปแลกหนังสือใหม่ เราอาสาทำถนน ทำห้องน้ำ ซ่อมทั่วไป ในสมัยก่อนที่วิทยาลัยจะมีหลายพรรค เช่น พรรคใหม่ พรรคสังคมนิยม พรรคเทคนิคประชาธิปไตย ซึ่งเราก็เป็นสมาชิกพรรค และถ้าพรรคไหนได้รับเลือกก็จะได้อยู่ในองค์การนักศึกษา และจะมีข้าวกิน ได้นอนที่นั่น ได้เขียนป้าย เขียนหนังสือพิมพ์กำแพง (เขียนติดไม้ติดมือเป็นบอร์ด ติดรอบสนาม เป็นเนื้อหาประเด็นการเมือง) และได้เดินทางออกค่ายในที่ต่างๆ ไปไฮปาร์คที่อนุสาวรีย์ย่าโมทุกอาทิตย์ ก็จะมีประเด็นการเมืองต่างๆ มีการประท้วงต่างๆ กลุ่มนักศึกษา ก็ไป ซึ่งผมจะเป็นสายเขียนป้ายและทำงานศิลป์... (สมาน แสงทอง. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ สุวณีย์ เนตรวงษ์ (ต๋อย) ผู้ประกอบการร้านอำแดงและอดีตนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครราชสีมา ได้กล่าวเสริมถึงกิจกรรมอาสาพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า

คนยุค 14 ตุลา เราไม่เชื่อถือเรื่องการเรียนต่อในมหาวิทยาลัย ดังนั้นนักศึกษา ศิลปิน ในสมัยก่อนมักแสวงหาชีวิต เรียนเพื่อสังคม ชีวิตเพื่อสังคม ทำศิลปะเพื่อสังคม ดังนั้นเราจึงอาสาสมัครไปทุกที่ และเป็นตัวแทนชาวบ้านเพื่อประท้วงความไม่เป็นธรรมต่างๆ เราอยู่กันที่ศูนย์นิสิตนักศึกษา วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฝั่หว่อง (มงคล อุทก) เป็นเลขาฯศูนย์ ฝั่ตุ๊ก (สุตารัตน์ เกิดมงคล) เป็นเหรัญญิก ฝั่จุ่มเป็นฝ่ายประสานและสนับสนุน เป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มุ่งมั่นเพื่อมวลชน... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ภาพประกอบ 22 ก. สมาน แสงทอง อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข. สุวณีย์ เนตรวงษ์ อดีตนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครราชสีมา

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

นอกจากนี้ สิทธิธรรม โรหิตะสุข ยังได้กล่าวถึงแนวคิดการสร้างสรรค์ผลงานของ สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ อดีตอาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

และกลุ่มคนเดือนตุลา ที่สร้างผลงานศิลปะภายใต้แนวคิด “วาทกรรมหนี้สังคม” ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ผลงานศิลปะของสุขสันต์ พยายามที่จะสร้างเพื่อให้สื่อสารออกมาง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ผู้ชมสามารถเสพและเข้าใจได้ไม่ยาก หากดูจากรูปและพร้อมกับอ่านบทกวีของเขา ประกอบ สิ่งนี้เป็นความตั้งใจอย่างยิ่งที่จะให้งานศิลปะสามารถสื่อสารกับชาวบ้าน ชาวนาได้ ดังจุดยืนที่สุขสันต์ กล่าวไว้ว่า “เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณของชาวนาผู้ยากไร้ที่มีต่อศิลปินอย่างเขา ซึ่งหากวิเคราะห์จุดยืนของสุขสันต์ในแง่นี้ ก็พบว่าได้รับอิทธิพลทางความคิดที่ถูกส่งผ่านต่อเนื่องมาจาก “วาทกรรมหนี้สังคม” ที่ครอบคลุมและเป็นตัวแทนขับเคลื่อนคนหนุ่มสาว ปัญญาชน นิสิตนักศึกษา มหาวิทยาลัยให้ก้าวเดินเข้าไปทำกิจกรรม “พัฒนาชนบท” หรือ “ค่ายอาสาพัฒนา ต่างๆ ในถิ่นที่ห่างไกล อันเป็นกระแสการเคลื่อนไหวที่สำคัญของนิสิตนักศึกษาช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516... (สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 104)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมค่ายอาสาได้เข้ามาในพื้นที่โคราช โดยเข้ามาในพื้นที่การศึกษา ส่งผลให้นักศึกษาเดินทางออกค่ายเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน ประชาชน ส่งผลให้วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกมองเป็นพื้นที่คอมมิวนิสต์ โดยสมาน แสงทอง ได้กล่าวเสริมถึงประเด็นคอมมิวนิสต์ว่า

สมัยก่อนมีหนังสือเสรีภาพกับคอมมิวนิสต์มาขายทุกอำเภอ และมีหนังสือมิตรภาพของอเมริกัน โดยสื่อสารว่าคอมมิวนิสต์เป็นปีศาจ ทำให้ชาวบ้านกลัว ที่บ้านผมก็จะไม่ชอบ ไม่ชอบให้ผมออกค่ายอาสา ผมเลยไม่กลับบ้านเพราะกำหนดและผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมองผมอย่างแปลกแยก ผมจึงออกค่ายอาสาเป็นประจำในพื้นที่ต่างๆ เราออกไปพัฒนา ทำเพื่อสังคม และพอเสร็จจากค่ายก็จะอาศัยนอนที่วิทยาลัย สมัยนั้นผมปี 1 ขณะนั้นพี่เป๊ยก สุรพล ปัญญาธิระ อยู่ปี 4 และพี่สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ก็เพิ่งเข้ามาเป็นอาจารย์พิเศษ พี่สุขสันต์คอยช่วยเหลือผมในตอนนั้น โดยให้ผมไปเขียนป้ายติดถนนราชดำเนินที่กรุงเทพฯ และให้ทำกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ด้วยกัน จนภายหลังผมก็เข้ากลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ซึ่งมีแนวความคิดเรื่องศิลปะกับสังคม ร่วมกับ อาจารย์ สุขสันต์ พี่เป๊ยก สุรพล และต้อง ด่านเกวียน... (สมาน แสงทอง. 2559: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พื้นที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงถูกมองเป็นพื้นที่ที่สับสนจากการเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มอาจารย์ และนักศึกษาที่มีความคิดทางการเมือง และมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง การออกค่ายอาสาพัฒนาช่วยชาวบ้านจึงถูกมองว่ามีความคิดคอมมิวนิสต์ ดังนั้นเมื่อนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาในด่านเกวียน ชุมชนด่านเกวียนจึงถูกมองเป็นพื้นที่ที่สับสนไปด้วย โดยในประเด็นนี้ วัฒนา ป้อมชัย (ต้อง ด่านเกวียน) กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

การที่มีกระแสเกี่ยวกับการเมืองนักศึกษาเข้ามาเยอะ สถานที่ที่ อาจารย์ทวี รัชนิกร เคยอยู่ก็ถูกมองว่าเป็นพื้นที่สีชมพู สีแดงทั้งครูอาจารย์ที่ถูก กอ.รมน. (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน) หมายถึง ก็เข้ามาอยู่กับผม มาบ้นดินอยู่ด้วยกันที่ด้านเกวียน หลายชีวิตที่ต่อสู้ทางการเมืองเพื่อนๆ ก็มาอยู่กับผม พวกเราชอบร้องเพลงจิตร ภูมิศักดิ์กันทั้งนั้น หลังจากอยู่กับชาวบ้านอย่างสงบ ก็มารับกระแสการเมืองกลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ผมก็แสดงงานร่วมที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นงานที่สะท้อนถึงเนื้อหาของชาวบ้าน เนื้อหาของช่าง คนที่ใช้ชีวิตกับดินกับเตา ใช้ชีวิตอยู่กับลำน้ำมูล เป็นช่วงที่ได้เก็บเกี่ยวเรียนรู้คนหลากหลายทุกระดับ ทั้งนายทุน พ่อค้า เล่ห์เหลี่ยมต่างๆ ทั้งการเมือง การยึดเยียดข้อหา... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

และ วัฒนา ป้อมชัย ก็ได้ขยายความถึงการที่ตนเองถูกมองเป็นคอมมิวนิสต์เพราะการอาสาช่วยเหลือมวลชนไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อนักศึกษา และกลุ่มคนตุลาเข้ามาในด้านเกวียน บางส่วนเข้ามาหาผม ผมก็เลยดูแลช่วยกัน และด้วยผมชอบอุดมการณ์ มีเจตน์เพื่อชาวบ้าน เพื่อผู้ยากไร้ จึงถูกมองเป็นคอมมิวนิสต์ไปด้วย ส่วนตัวผมชอบช่วยเหลือชาวบ้าน ผมมาสายตุลาคนเจ็บไข้ได้ป่วย ผมมีพรรคพวกเป็นหมอชนบทดีเด่น เช่นหมอแหง หมอโต หมอและพยาบาลกาชาดเข้ามาในหมู่บ้าน มาช่วยชาวบ้าน ผมจึงอาสาพาหมอเข้าหมู่บ้านเพื่อมาช่วยชาวบ้าน ช่วยคนเจ็บ ที่ในหมู่บ้าน และที่กระท่อมเครื่องปั้นของผม... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของ วัฒนา ป้อมชัย ในช่วงต้น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่โคราชมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เข้มข้น และถูกจับตาโดยเจ้าหน้าที่รัฐ กิจกรรมและโครงการจิตอาสาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ล้วนถูกมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้นพื้นที่ด้านเกวียนจึงถูกเพ่งเล็งว่าเป็นพื้นที่สีชมพู และจากการที่กิจกรรมอาสาต่างๆ ได้เกิดขึ้นในพื้นที่โคราช โดยเฉพาะกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากนิสิตนักศึกษา ก็แสดงให้เห็นว่า วาทกรรมจากส่วนกลางที่คนรุ่นใหม่ที่เป็นหนี้สังคม มหาวิทยาลัยก็มาจากภาษีของประชาชน วาทกรรมดังกล่าวนี้จึงมีอิทธิพลทำให้นักศึกษาในพื้นที่โคราชเกิดการตื่นตัว และจัดกิจกรรมทางด้านการพัฒนา เสียสละ ขึ้นอย่างมากมายดังที่กล่าวมาข้างต้น

ภายหลังจากวาทกรรมดังกล่าวได้แพร่หลายออกไปในระดับภูมิภาค และการเกิดนิยายสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (วางจำหน่ายและเผยแพร่ก่อนจอมพลสฤษดิ์ ถึงแก่อสัญกรรมเพียง 5 เดือน) ที่มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยเฉพาะกรณีสงครามอินโดจีน การวิพากษ์วิจารณ์ที่ตรงไปตรงมา ทำให้นักศึกษาและประชาชนตื่นตัวอย่างมากจากข้อมูลต่างๆ ที่ถูกทางรัฐบาลปิดบังไว้ เช่นเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามเวียดนามของนักศึกษา นักวิชาการ สื่อมวลชนของสหรัฐฯ หรือของต่างประเทศ ทำให้ปัญญาชนไทยได้เห็นความจริงในระดับที่ไม่สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐไทยนำเสนอ ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของ

ปัญญาชนและขบวนการนิสิตนักศึกษา โดยต่อต้านความไม่ชอบธรรมของผู้นำประเทศที่ปกครองในระบอบเผด็จการ และต่อต้านสงครามเวียดนามและการแทรกแซงทางการเมืองของสหรัฐฯ

การที่รัฐบาลไทยอนุญาตให้สหรัฐฯตั้งฐานทัพในไทย หรือการส่งทหารไปร่วมรบในสงครามเวียดนามนั้น รัฐบาลอ้างว่าทหกรรมการต่อต้านการบุกของคอมมิวนิสต์มาใช้สร้างความชอบธรรม การอ้างว่าทหกรรมดังกล่าวส่งผลให้เป็นชนวนเหตุของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ นักศึกษา ประชาชน และนำไปสู่การต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 สำหรับในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาซึ่งได้รับผลกระทบจากการนโยบายดังกล่าวโดยตรง เมื่อมีการตั้งฐานทัพสหรัฐฯในโคราช ถือเป็นฐานทัพที่ทันสมัยทั้งเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งกลายเป็นฐานส่งเครื่องบินอเมริกันออกไปโจมตีเวียดนาม ในประเด็นนี้ ไชยพร เกิดมงคล ผู้ประกอบการร้านอำแดง และอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ขยายความถึงกองทัพอเมริกันในโคราชไว้ว่า

กองทัพอเมริกันมาตั้งฐานทัพในโคราชตั้งแต่สมัยผมอยู่มัธยม ในเวลานั้นสังคมโคราชมีบาร์ฝรั่ง ทำให้ผมรู้จักเพลงที่มันเป็นการปฏิวัติดนตรีของวูดสต็อก(Woodstock) ทำให้ผมรู้ว่า เจน ฟอนต้า บ็อบ ดีแลนค์ คนอื่นๆ คนที่ไปประท้วงสงครามเวียดนาม ที่ต่อต้านอเมริกัน ส่งคนไปฆ่าเวียดนาม ดังนั้นจึงทำให้ผมเห็นว่ามีความคิดที่แตกต่าง ทำให้เราในฐานะปัญญาชนซึ่งมีความคิดไม่สนับสนุนสงครามอยู่แล้ว ต้องออกมาเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอเมริกัน รัฐบาลไทย และยังต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบทั้ง ข้าราชการ ข้าราชการวิเทศเทคนิค ฯลฯ โดยใช้เครื่องมือคือโปสเตอร์ ทำภาพพิมพ์ แจกใบปลิว กับอารมณ์ พงศ์พจน์ และสนาม จันทร์เกาะ... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังได้ขยายความถึงการเข้าไปเป็นนักศึกษาในวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้อย่างน่าสนใจว่า

ผมชอบร้องเพลง วาตรูป รักศิลปะ ก็เลยเข้ามาเรียนที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเข้ามาเรียนก็ได้แนวความคิดทางสังคมการเมืองจาก อาจารย์ ทวี รัชนิกร ท่านสอนในเรื่องของเสรีภาพ ความงาม ความดี ความรัก ธรรมชาติ สังคมที่ดีต้องไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ผมแสวงหาอ่านหนังสือปรัชญาของ คาลิล ยิบราน หนังสือของมาร์ก หนังสือคนขี่เสือ และอื่นๆ เล่ม นักศึกษาที่เรียนด้วยกันกับผมเป็น รวมถึงหลายๆ คนที่รู้จักกันเป็นนักแสวงหา ใฝ่หาความรู้ ทุกคนต้องมีหนังสือ สนใจความจริง ความเรียบง่าย ไม่สนใจวัตถุนิยม... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของ ไชยพร เกิดมงคล ข้างต้น ทำให้เห็นเส้นทางแนวคิดทางการเมืองว่า มาจาก อาจารย์ ทวี รัชนิกร ที่มีแนวความคิดมุ่งเน้นเสรีภาพ และสังคมที่ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ดังนั้นนักศึกษาจึงได้ต่อต้านความคิดเผด็จการทหารที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ซึ่งข้อมูลของไชยพร สอดคล้องกับข้อมูลเชิงเอกสารที่ปรากฏใน หนังสือทัศนศิลป์วิจารณ์ สันติภาพ

ในงานศิลปะ ในบทความของ สิทธิธรรม โรหิตะสุข ที่ระบุว่า “จังหวัดนครราชสีมา หรือโคราชนั้น เป็นพื้นที่สำคัญที่เกิดจากการรวมตัวและเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษา นักเขียน คณาจารย์ ปัญญาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณาจารย์และนักศึกษาศิลปะ จากแผนกศิลปกรรม วิทยาลัยเทคนิค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ในขณะนั้น มีอาจารย์และศิลปินที่เป็นหัวหอกทางความคิดที่สำคัญอย่าง อาจารย์ทวี รัชนิกร...” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 95) ซึ่ง สิทธิธรรม ได้ขยายความต่อไป ถึงบทบาท ของทวี รัชนิกร ไว้อย่างน่าสนใจว่า

ศิลปกรรมเทคนิคโคราชในห้วงเวลาที่มี ทวี รัชนิกร เป็นครูและผู้นำทางความคิดนั้น ได้สอนให้ตื่นตัวในการอ่านหนังสือ เสพรับชมผลงานศิลปวัฒนธรรมของสังคมต่างบริบท สอนให้ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิด วิพากษ์วิจารณ์ และเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สร้างสรรค์ทดลอง ค้นคว้าหาแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะในรูปแบบใหม่ๆ ตลอดจนกระแสของความคิดและการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อทำหน้าที่รับใช้สังคมและประชาชน คือ กระแสสำคัญที่ครอบคลุมบรรยากาศในการเรียน ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่ การเคลื่อนไหวทางสังคมหลายต่อหลายประเด็นจึงมีนักศึกษา ศิลปะของแผนกนี้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเสมอๆ... (สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 96-97)

นอกจากนี้ สุรพล ปัญญาวัชร อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังได้กล่าวขยายความเสริมถึงการสอนของ ทวี รัชนิกร ไว้อย่างน่าสนใจว่า

ช่วงที่เรียนอยู่นั้น อาจารย์ทวี รัชนิกร ได้มีการพาไปสัมผัสกับสภาพที่เป็นจริง เช่น พาไปวาดรูปที่ตลาด ศึกษาวิถีชีวิต การทำมาหากินของชาวบ้าน ในวิชาปรัชญา ก็มี อาจารย์ทวี รัชนิกร กับอาจารย์สนั่น ดัชนี ได้มอบหนังสือให้อ่าน โดยเฉพาะอาจารย์ทวี จะค่อนข้างมีอิทธิพลคอยเป็นแบบอย่างด้านแนวคิด และด้วยพื้นฐานในการเรียนที่เทคนิคโคราช เป็นสถานศึกษาที่ค่อนข้างชนบท จึงทำให้เห็นสภาพของความขัดแย้งได้อย่างชัดเจน เช่น ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชนชั้น สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้นักศึกษารวมกลุ่มกัน... (สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 149-150)

ภายใต้การเรียนการสอนดังกล่าว ประกอบกับสภาวะทางการเมือง ภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร ส่งผลให้กลุ่มนักศึกษามีความคิดที่จะใช้ผลงานศิลปะเป็นเครื่องมือเพื่อรับใช้สังคม รับใช้ประชาชน คนที่ทุกข์ยาก และได้รับความไม่เป็นธรรมจากกรณีต่างๆ จึงมีการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาเพื่อเคลื่อนไหวทางความคิดดังกล่าว โดยกลุ่มที่จัดว่าโดดเด่นในช่วงเวลานั้น คือ กลุ่มบังคลาเทศน์ ที่ประกอบด้วยสมาชิกคือ สุรพล ปัญญาวัชร มงคล อุทก ทองกราน ทานา เทิดเกียรติ พรหมนอก เมธี บุรีภักดี เป็นต้น ซึ่งกลุ่มนักศึกษาดังกล่าวนี้อาศัยสื่อศิลปะในการแสดงออก โดยเฉพาะดนตรีที่จัดว่าเป็นสื่อการแสดงออกที่โดดเด่นของกลุ่ม

ภายหลังการเคลื่อนไหวของอาจารย์ และนักศึกษา ทวีความเข้มข้นขึ้น จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นช่วงเวลาที่เหตุการณ์สังคม การเมือง มี

ความตึงเครียด และมีส่วนผลักดันความคิดของกลุ่มบังคลาเทศมากขึ้น ความรู้สึกที่เห็นการถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบทุนนิยม จากระบบศักดินา สงครามเวียดนาม ฐานทัพอเมริกาในโคราช ยาเสพติด โสเภณี อาชญากรรม คนยากจน ผู้นำชาวนาถูกลอบยิง ฯลฯ ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ขับเคลื่อนให้กลุ่มบังคลาเทศ ร่วมกับการขึ้นมาอภิปรายของนักวิชาการ นักเคลื่อนไหวกิจกรรมจากกรุงเทพฯ หรือการสอนการพูดคุยของอาจารย์ มีส่วนหล่อหลอมให้กลุ่มเปียงเบนเข้าหาสังคมการเมือง และแสวงหา ความจริง ความดี ความงาม การเข้าหาชาวทกรรม ศิลปะเพื่อชีวิตเพื่อสังคมของ จิตร ภูมิศักดิ์ ศิลปะภายใต้การสร้างสรรค์ของกลุ่มภายหลังจึงเกิดขึ้นเพื่อขับไล่ฐานทัพอเมริกาไล่อาจารย์ที่ชอบโก่งกิน และต่อสู้กับเผด็จการความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม (สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 152-153) ซึ่งแนวความคิดนี้ก็ได้ส่งอิทธิพลสู่กลุ่มนักศึกษาศิลปกรรมคนอื่นๆ ให้ขับเคลื่อนศิลปะภายใต้แนวคิด “ศิลปะเพื่อชีวิตเพื่อสังคม” ในประเด็นนี้ ไชยพร เกิดมงคล ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของนักศึกษาศิลปกรรมเทคนิคโคราชในช่วงเหตุการณ์ในช่วงเวลา 14 ตุลา ไว้ที่น่าสนใจว่า

ช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มงคล อุทก (ห้วง)ซึ่งเป็นเลขานุการศูนย์นิสิตนักศึกษานครราชสีมา ส่วนผมเป็นผู้ประสานงานระหว่างโคราชกับกรุงเทพฯ ระหว่างกลุ่มนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยกับเรา ของเราจัดชุมชนที่ลานย่าโม สวนรัก เราแสดงออกและต่อต้านรัฐบาลทหาร ซึ่งประชาชนชาวโคราชให้การสนับสนุนนักศึกษาอย่างเต็มที่... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นรูปแบบการเคลื่อนไหว และการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษาศิลปกรรมเทคนิคโคราช ซึ่งต่อมาภายหลังชัยชนะของขบวนการนิสิต นักศึกษา และประชาชน ที่มีต่อรัฐบาลของจอมพล ถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ในเหตุการณ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้ตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของความคิดศิลปะเพื่อชีวิตเพื่อสังคมมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาศิลปกรรม วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้ขับเคลื่อนการประท้วงฐานทัพอเมริกาให้เข้มข้นขึ้นด้วยการเขียน ภาพคัดเอาท์ขนาดใหญ่ โดยนำมาติดตั้งที่เกาะกลางถนนราชดำเนิน ซึ่งในประเด็นนี้ สุรพล ปัญญาวัชร ได้ขยายความถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ไว้ที่น่าสนใจว่า

ภายหลังจากประชาธิปไตยได้รับชัยชนะ ในปี พ.ศ.2518 มีการเฉลิมฉลองและมีการเขียนป้ายคัดเอาท์ขนาดใหญ่ และทางศิลปินจากโคราชก็ร่วมเขียนด้วย โดยเขียนกันบนชั้น 4 ตึกออกแบบ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเขียนเสร็จก็ขึ้นเข้ากรุงเทพฯ โดยนำไปติดตั้งที่เกาะกลางถนนราชดำเนิน ในเวลาต่อมาเราก็ขับไล่ฐานทัพอเมริกาที่ตั้งอยู่ในโคราช โดยใช้คัดเอาท์เป็นเครื่องมือแสดงออก เราก็เขียนกันที่ชั้น 4 ตึกออกแบบเหมือนเดิม... (สุรพล ปัญญาวัชร. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ภาพประกอบ 23 อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก.ไชยพร เกิดมงคล
ข. สุรพล ปัญญาวัชร

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นเสรีภาพทางการแสดงออกทางความคิดที่เบ่งบาน ภายหลังจากการได้รับชัยชนะทางการเมืองของกลุ่มนิสิต นักศึกษา แต่ชัยชนะที่ได้มาดังกล่าวก็เกิดขึ้นเพียงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น เมื่อห้วงเวลาดำเนินมาถึงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เมื่อกลุ่มนักศึกษาที่รวมตัวกันประท้วงการเดินทางกลับประเทศของจอมพล ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และท้องสนามหลวง ถูกปราบปราม โดยตำรวจ ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มกระหังแดง จนมีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ประกอบสถานการณ์ทางการเมืองที่มีความกังวลต่ออิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่แผ่ขยายมาในประเทศเพื่อนบ้าน วาทกรรม “คอมมิวนิสต์” จึงถูกยกมาใช้เป็นเครื่องมือในการปราบปรามนิสิต นักศึกษา ประชาชนทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ซึ่งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาได้รับผลกระทบต่อเหตุการณ์ในครั้งนั้นด้วย โดย ไชยพร เกิดมงคล ได้เล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์จับอาจารย์ และนักศึกษาที่เกิดขึ้นในพื้นที่โคราชไว้อย่างน่าสนใจว่า

ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เจ้าหน้าที่ได้มาตามจับ บรรดาแกนนำในโคราชที่เคลื่อนไหวที่ลานย่าโม โดย อาจารย์ ทวี รัชนิกร อาจารย์ สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ถูกจับที่วิทยาลัยเทคนิคฯ ช่วงประมาณ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อาจารย์ ปรีชา คงภักดี จากโรงเรียนราชสีมา ก็โดนจับ และก็ยังมาตามจับพี่ตุ๊ก พี่ต้อยที่ด่านเกวียน ส่วนตัวผม มงคล อุทก สุรพล ปัญญาวัชร หมูปวงษ์เทพไม่โดนจับ สำหรับ อาจารย์ ทวี โดนหมายตัวเพราะแกล้งเป็นผู้ปลุกระดมนักศึกษาให้มีความรักชาติ มองเห็นสิทธิเสรีภาพ อาจารย์และพวกตุ๊ก ต้อยก็ติดคุกที่กองเมืองโคราช 3 เดือน และได้ออกมาตอนรัฐบาลเปลี่ยนนโยบาย... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นการจับอาจารย์และนักศึกษา สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ได้กล่าวขยายความถึงเหตุการณ์ดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เกิดการฆ่ากันที่กรุงเทพฯ มีอบทางโคราชนั้นหยุดสลายไปแล้ว ไม่มีอะไรต่อ เพื่อนๆ ก็หนีเข้าป่าหมด พวกหงาคราวาน ฯลฯ ส่วนผมถูกจับวันที่ 10 พร้อมๆ กับ อาจารย์ทวี รัชนิกร และอีก 6-7 คน ซึ่งตอนนั้นที่โคราชก็ไม่มีเหตุการณ์ประทุวังเจ้าหน้าที่เข้ามาก็มาเอารูปเขียนต่างๆ ไปเป็นหลักฐาน ผมถูกขังที่สถานีตำรวจ 4 เดือน และถูกส่งมาที่เรือนจำชั่วคราวบางเขน ซึ่งตอนนั้นยังสร้างไม่เสร็จ เขาส่งผมมารอบหนึ่งแล้วก็ตีกลับ ให้ไปอยู่ที่สถานีตำรวจอีก 4 เดือน หลังจากนั้นก็กลับไปอยู่ที่บางเขนอีกจนพ้นออกมา...(สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. 2554: 117-118)

ในประเด็นข้างต้น นิคม ฉิมนอก ผู้ประกอบการร้านชาวดินและเป็นอดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจอีกเช่นกันว่า

ช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ผมเป็นนักศึกษาปี 4 สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผมก็เป็นประธานแผนกออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ รวมถึงกิจกรรมทางการเมือง ผมจึงเข้าร่วมด้วย ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะแฟนผม อสนี ฉิมนอก ซึ่งเรียนอยู่ศิลปกรรม ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองเป็นประจำ ตอนนั้นผู้ใหญ่ฝ่ายขวา และอาจารย์ก็เรียกไปคุย ซึ่งก็ได้ความรู้ แต่พอกลับมาอยู่กับเพื่อนนักศึกษาเราก็มีความคิดของเรา ตอนนั้นศิลปกรรมมีความคิดปรัชญาชีวิต ศิลปะเพื่อชีวิต ก็มีการแต่งเพลงเป็นที่สนุกสนาน สมัยนั้นเราเป็นนักออกแบบก็ออกแบบชุด และป้ายต่างๆ พอถึงช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็มีเจ้าหน้าที่รัฐมาตามจับแกนนำและนักศึกษาตามรายชื่อกลุ่มผู้ปลุกระดม โดนจับก็หลายคน ส่วนผมกับเพื่อนก็หนี โดยผมเข้ามาอาศัยอยู่ที่ด่านเกวียน ซึ่งด่านเกวียนตอนนั้นก็มีความเป็นป่าและเงียบสงบ มีเตาเผาตั้งอยู่ห่างๆ กันและห่างไกลจากถนน... (นิคม ฉิมนอก. 2560: สัมภาษณ์)

จากการกล่าวข้างต้นเห็นได้ชัดว่า พื้นที่โคราชเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เข้มข้น จนภาครัฐต้องส่งเจ้าหน้าที่ลงมาจับกุมบรรดาแกนนำที่เคลื่อนไหวทางการเมือง โดยแกนนำคนสำคัญคือ อาจารย์ ทวี รัชนิกร และ อาจารย์ สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ถูกจับที่วิทยาลัยเทคนิค ซึ่งเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมืองสำคัญของนิสิตนักศึกษา ซึ่งภายหลังเหตุการณ์เดือนตุลาดังกล่าวนั้น อาจารย์ ทวี รัชนิกร และอีกหลายคนก็ได้ถูกปล่อยตัวออกมา และได้เดินทางเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน โดย อาจารย์ ทวี รัชนิกร เข้าไปช่วยชาวบ้านออกแบบผลิตภัณฑ์ และเปิดร้านฟากมูลเป็นของตนเอง ในประเด็นนี้ ชัยพร เกิดมงคล ได้กล่าวถึงการเข้าไปในชุมชนด่านเกวียนของตนไว้ว่า

หลังเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม อาจารย์ ทวี รัชนิกร และกลุ่มคนตุลาได้กลับเข้าไปในด่านเกวียน โดย อาจารย์ ทวี เข้าไปออกแบบตุ๊กตา อาจารย์ ปรีชา คงภักดี ทำกระเช้า อาจารย์ สนั่น บัณฑิตวิทยาคนเป่าแคน อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร ออกแบบกระเบื้องหกเหลี่ยม ทำ

ให้งานด้านเกวียนมีความหลากหลายมาก ส่วนผมกลับเข้าไปก่อตั้งร้านอำแดงเชรามิก กับตุ๊กและตั๋ย ในปี พ.ศ.2518 พวกเราเข้าไปพัฒนาชุมชนจนผมได้เป็นประธานชมรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน เราผลักดันให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้ส่งออกต่างประเทศ และผมยังเป็นประธาน SME และอีกหลายอย่าง... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นดังกล่าว สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวเสริมถึงช่วงเวลาที่ตนเอง ได้เข้ามาในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน ก่อนที่จะตั้งร้านอำแดงเชรามิกกับ ไชยพร เกิดมงคล ไว้ อย่างน่าสนใจว่า

ตอนนั้นพี่ตั๋ย (สุวณีย์ เนตรวงษ์) เป็นนักศึกษาวิทยาลัยครู อยากเข้ามาเที่ยวหาเพื่อนๆ ในพื้นที่ต่างๆ เพราะเราทำกิจกรรมอาสาพัฒนา ก็มองหากลุ่มเพื่อนอยู่ใกล้บ้านที่สุด ก็นึกถึงด้านเกวียนเป็นที่แรก โดยมาหา พี่ต๋อง ด้านเกวียน พี่น้อยนคร พี่นาซ (รุ่นน้องพี่จุ่ม) ซึ่งเปิดกิจการร้านนวลดิน พี่ตั๋ย จึงเข้ามาเยี่ยมเพื่อนๆ กับพี่สาว (ตุ๊ก) ตอนนั้นเข้ามาด้านเกวียนตามทางถนนเส้นเล็กๆ จะมีรถเมล์รอบเดียว คือมีวิ่งเช้า กับเย็น ก็เป็นจุดเริ่มของการเข้ามาในชุมชนด้านเกวียน ... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

และยังได้ขยายความถึงช่วงเวลาที่เข้าไปในพื้นที่ด้านเกวียน จนเห็นสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนด้านเกวียนที่สวยงามไว้ว่า

เมื่อเข้ามาจะพบว่าในชุมชนด้านเกวียนมีโรงปั้นอยู่ไม่กี่โรง โดยพี่ตั๋ยไปอยู่ที่มูลหลง ที่มูลหลงเป็นจุดที่ทำงานเครื่องปั้นดินเผากันอย่างมาก มีเตา 3 เตา 4 เตา ก็จะมีลุงหมี่สิงห์ทะเล 3 คนพี่น้อง และก็มีลุงเปล่ง ลุงอ้อม ช่วงเวลานั้นชุมชนด้านเกวียนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ผู้คนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สภาพแวดล้อมก็สวยงามมาก อุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สวยงาม ด้านเกวียนจึงเป็นชุมชนที่น่าอยู่มาก พี่ตั๋ยเชื่อว่า “ดิน” เป็นแม่เหล็กดึงดูดให้กลุ่มคนภายนอกเข้ามา โดยเฉพาะคนสายศิลปะที่เข้ามาช่วยกันพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างที่เป็นอย่าง... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นวิถีชีวิตและความงามของชุมชนด้านเกวียน ถือเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนภายนอก โดยเฉพาะคนทำงานศิลปะหลงใหลกันเข้ามาในชุมชนกันอย่างต่อเนื่อง ในประเด็นนี้ วัฒนา บ่อมชัย ได้ขยายความให้ฟังอย่างน่าสนใจว่า

ด้านเกวียนในช่วง พ.ศ.2500 ต้นๆ ที่มูลหลง และกุดต่างๆ ภูมิความเป็นธรรมชาติมาก มีนกเป็ดน้ำ มีกระต่ายป่า มีดอกจานแดง น้ำมูลใสเย็นสะอาด ไม่มีฝายกั้นน้ำ ชีวิตสมถะเรียบง่าย สวยงาม ความงามเหล่านี้ได้ดึงดูดคนศิลปะให้เข้ามาในชุมชนอย่างมากมาย ตอนนั้นมีอาจารย์บางท่านเริ่มทำธุรกิจแล้ว ร้านตอนนั้นก็มีไทยอิม หุ่นส่วนมี อาจารย์ ปรีชา อาจารย์ ทวี ทนายอุดม แล้วก็มีโรงปั้นของชาวบ้านชื่อจงประเสริฐ มาลัยดินเผา มีพิพิธภัณฑ์เกวียนของ อาจารย์ วิโรจน์

ศรีสุโร เรียกว่าดินดำ นอกจากนี้ก็มี อาจารย์ สุวิทย์ มาทำเตากระเบื้อง ต่อมาอาจารย์ ทวี อาจารย์ ปรีชา ก็มาทำร้านฟากมูล ภายหลังร้านไทยอิมเล็กกิจการไป ผม (วัฒนา ป้อมชัย) ก็ไปตั้งโรงปั้นของตนเองชื่อนวนลดิน... (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลที่ วัฒนา ป้อมชัย ได้กล่าวมา ทำให้เห็นว่ากลุ่มคนภายนอกและคนตุลา ได้เข้ามาอาศัยและตั้งร้านค้าของตนขึ้น และมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าไปสู่การค้าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะ ทวี รัชนิกร ผู้ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในกลุ่มคนตุลา ได้นำความรู้ทางการออกแบบเข้ามาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม จนกระทั่งเกิดภูมิปัญญารูปแบบใหม่ขึ้น เมื่อสินค้ามีรูปแบบใหม่ๆ ทำให้สินค้าได้รับความนิยม ส่งผลให้มีร้านค้ามากขึ้น และเศรษฐกิจเชิงพื้นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามลำดับ ซึ่งในประเด็นนี้ สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวถึงอิทธิพลและบทบาทของคนตุลาในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

ตั้งแต่ อาจารย์ ทวี รัชนิกร กลุ่มอาจารย์ นักศึกษากลุ่มคนตุลา กลุ่มพวกเพื่อชีวิต เข้ามาในด้านเกี่ยวเนื่อง ชุมชนก็ถูกขับเคลื่อนโดยคนเหล่านี้ มีการพัฒนาขึ้นในหลายๆ ด้าน ทั้ง กวี ดนตรี ศิลปะ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ที่ส่งผลให้เกิดผลงานหลากหลาย และมีร้านค้าเกิดขึ้นหลายร้าน เศรษฐกิจในช่วงนั้นถือว่าดี ถ้ากลุ่มคนเหล่านี้ไม่เข้ามา ด้านเกี่ยวเนื่องก็ยังคงเป็นสังคมของช่าง ที่ปั้นเอง หม้อ ไห คงไม่พัฒนามาไกลจนทุกวันนี้... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

ข้อความข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึง บทบาทและอิทธิพลของกลุ่มคนตุลา ที่เข้ามาพัฒนาชุมชนด้านเกี่ยวเนื่องในทุกๆ ด้าน กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาพัฒนาบริบทของสังคมด้านเกี่ยวเนื่องให้ก้าวหน้า และอำนาจก็มีบทบาทสำคัญในการขยายตลาดไปสู่ต่างประเทศ โดย สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวอย่างน่าสนใจว่า

เมื่อพี่ตั้งร้านอำแดงกับพี่ตุ๊กและพี่จุ่ม เราก็พัฒนารูปแบบ เรามีจุดมุ่งหมายการผลิตว่าเราจะไม่ทำส่ง (Order) ให้ใคร แต่จะทำเพื่อส่งออก ดังนั้นเราจึงเดินทางไปเจรจาธุรกิจที่ต่างประเทศด้วยตนเอง จนกระทั่งเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวเนื่องเป็นที่รู้จักในต่างประเทศ จึงเกิดความต้องการสินค้าจากลูกค้าต่างประเทศ ทำให้ชุมชนด้านเกี่ยวเนื่องได้ผลิตสินค้าเพื่อส่งออกไปขายต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

และขยายความถึงนโยบายทางการค้าจากภาครัฐในช่วงเวลาดังกล่าวและบทบาทการขับเคลื่อนชุมชนของร้านอำแดงไว้ว่า

ช่วงนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ช่วงปีพ.ศ.2532-2534 ส่งผลต่อด้านเกี่ยวเนื่องมาก มีส่วนราชการเข้ามา ธนาคารหลายแห่งเข้ามาในชุมชน มาปล่อยเงินกู้เพื่อพัฒนาชุมชน พี่จุ่มก็มีบทบาทในการเป็นประธานชมรม

เครื่องปั้นดินเผา ก็ขับเคลื่อนในส่วนของการพัฒนาชุมชน ส่วนอำเภอของเราเดินทางไปต่างประเทศ แล้ว พ่อขายเครื่องปั้นที่เมืองนอกเสร็จ กลับมาเมืองไทยเราก็มายคุยกับชาวบ้านด่านเกวียน พูดคุยเรื่อง การพัฒนาด่านเกวียน ประสบการณ์ที่ได้รับจากต่างประเทศนั้นมีคุณค่า ทำให้เราเห็นงานปั้น ต่างประเทศมากมาย ซึ่งชาวต่างชาติเขามองว่าเครื่องปั้นด่านเกวียนสวยงาม พี่ต๋อยจึงมองว่าดินและ เครื่องปั้นดินเผาของด่านเกวียนคือต้นทุนที่ดีมาก... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าภาครัฐมีบทบาทในการ ขับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียนเช่นกัน โดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่สินค้า เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขายดีมาก จนถึงขนาดส่งออกไปขายในต่างประเทศ แต่ส่วนหนึ่งก็เป็น เพราะความรู้ความสามารถจากเจ้าของผู้ประกอบการร้านอำเภอ ที่เดินทางไปเจรจาธุรกิจการค้า ตามประเทศต่างๆจนลูกค้าต่างแดนรู้จักเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีการสั่งซื้อ สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ถือเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สินค้า เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขายดีมาก ในประเด็นนี้ สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของ คนตุลาในแง่มุมต่างๆไว้อย่างน่าสนใจว่า

ปัจจุบันเราในฐานะคนด่านเกวียน และฐานะคนทำงานศิลปะที่ เคลื่อนไหวทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ 14 ตุลา เราจึงต้องพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าด้วยดิน ด้วยเครื่องปั้นดินเผา และยังต้องต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมต่างๆที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านด่านเกวียน เช่น เหตุการณ์ประท้วงต่อต้านการสร้างโรงงานมันสำปะหลัง การต่อต้านโรงงานที่ทิ้งน้ำเสียลงแม่น้ำมูล อย่างในปัจจุบัน ปตท. มีการเดินท่อก๊าซผ่านหน้าชุมชน แต่ชาวบ้านกลับไม่ได้ใช้ก๊าซใดๆ ที่ชาวบ้าน ด่านเกวียนมีเตาเผาเครื่องปั้น แต่กลับเดินท่อไปให้นิคมอุตสาหกรรมใช้ เราก็พยายามต่อสู้เรียกร้องถึง สิทธิผลประโยชน์ที่ชาวบ้านควรจะได้รับ... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ วัฒนา บ่อมชัย ได้กล่าวเสริมถึงบทบาทหน้าที่ของคน ตุลาในชุมชนด่านเกวียนไว้ว่า

เราสู้เราทำหน้าที่ ไม่ใช่ชนุญย์ที่หายใจทิ้งไปวันๆ เราเป็นช่าง ปั้นดิน ทำ เตา ส่วนหนึ่งเรื่องพึ่งพาอาศัย ความเดือดร้อนของชาวบ้านเราต้องช่วย เช่นเหตุการณ์จับไม้ตามเตาที่ ชาวบ้านนำมาเผา ตำรวจจะให้เสียค่าปรับเป็นเดือน ให้ลงชื่อและขอเดือนละ 200-300 บาท ชาวบ้านก็ รวมตัวไปโรงพัก แตกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ยอมจ่าย และไม่ยอมจ่าย ผู้คนทั้งเตาเล็กเตาใหญ่ รวมตัวกันไป ตอนนั้นผมต้องเอาตัวเองเข้าคุกก่อน เพื่อให้ชาวบ้านสามัคคีกันไม่ยอมให้โดนปรับ เรา ร่วมกันสู้ ถ้าไม่สู้ตำรวจก็จะได้เงินกินเปล่าไปฟรีๆ เรื่องก็ไปส่งฟ้องศาลจังหวัด อัยการส่งยกเล็กคืนเงิน ประกันทั้งหมด ห้ามเก็บใต้โต๊ะ เก็บสินบน ห้ามเข้าไปยุ่งกับชาวบ้านทั้งหมด เช่นกันกับงานอาสาดูแล คนเจ็บป่วย ผมมีเพื่อนเป็นหมอนขนบหลายคน ผมก็พาหมอไปเยี่ยมชาวบ้าน เป็นงานอาสาช่วยเหลือ ชาวบ้านซึ่งกันและกัน สังคมเราถ้าเราหนึ่งดูตายกันนอนไม่หลับ ทั้งที่ไม่ใช่หน้าที่เรา มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ศรัทธาชาวบ้าน ศรัทธาพื้นที่ ผมจึงต้องการทำหน้าที่ตรงนี้ให้เป็นประโยชน์... (วัฒนา บ่อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

โดยสรุป บทบาทของคนตุลาในชุมชนด้านเกวียนได้ทวีความสำคัญขึ้นจากความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา ส่งผลให้กลุ่มคนตุลามีวิธีการและเครื่องมือที่จะต่อสู้กับภาครัฐและเอกชน และยังสามารถขับเคลื่อนชุมชนด้านเกวียนให้ก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน ดังนั้น การเข้ามาของคนตุลา จึงสร้างปรากฏการณ์ให้กับชุมชนอย่างมากมาย ทั้งการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน การเกิดผลงานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบทัศนศิลป์ การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ การขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การค้าการส่งออก รวมถึงการนำเสนอหัตถกรรมทางศิลปะ ดนตรี กีฬา ฯลฯ มาให้กับพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน จึงสามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มคนตุลามีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งในการขับเคลื่อน เปลี่ยนแปลงชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ของชุมชนด้านเกวียน

1.2.1.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยีการผลิต จากภูมิปัญญาของกลุ่ม

คนภายนอก จากการที่กลุ่มคนภายนอกทั้งนักวิชาการ นักศึกษา กลุ่มคนตุลา ศิลปิน ฯลฯ เข้ามาขับเคลื่อนชุมชน และเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน โดยนำกระบวนการออกแบบมาประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิม ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในช่วงเวลานี้แทบทุกชิ้นต้องมีการออกแบบมาก่อนกระบวนการผลิต ดังนั้นผลิตภัณฑ์ในยุคนี้จึงเกิดจากภูมิปัญญาที่มีระบบการออกแบบกำกับเป็นขั้นเป็นตอนชัดเจนคือ 1. ออกแบบ 2. ขึ้นรูปตามแบบ 3. เข้าสู่กระบวนการเผา 4. ได้ผลิตภัณฑ์ตามการออกแบบ การดำเนินการผลิตตามระบบดังกล่าวก็เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนด้านเกวียนมีความพร้อมในการเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมต่อไป

สำหรับรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของกลุ่มคนภายนอกในช่วงเวลานี้สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์ เครื่องปั้นดินเผาแบบนี้เกิดจากวิชาการด้านการออกแบบ โดยจะเน้นการผลิตเพื่อให้ได้จำนวนมาก และเน้นรูปแบบการใช้งานเป็นหลัก มีความสวยงามเป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้น เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์ในช่วงเวลานี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1 เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์แบบสมัยใหม่ 2. เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์แบบดั้งเดิม

1.1) เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์สมัยใหม่ เช่น กระเช้าแขวนหรือโคมบาย นกฮูก แมว ปลาแขวนฉลุลาย แจกันรูปทรงเตี้ย สูง กระถางขนาดเล็กใหญ่ กระถางบัว โคมไฟ สตุลดินเผา (ที่นั่งเหมือนเก้าอี้กลม) กระเบื้องขนาดต่างๆ เป็นต้น

1.2) เครื่องปั้นดินเผาแบบประยุกต์ศิลป์แบบดั้งเดิม เช่น โถ่ง อ่าง กระถางไห ครก เป็นต้น

2) เครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ เช่น ประติมากรรมหุ่นต่ำ หุ่นสูง ลอยตัว เครื่องปั้นดินเผาแบบนี้เกิดจากวิชาการด้านศิลปะ ซึ่งเข้ามาพร้อมกับอาจารย์นักศึกษา และศิลปินที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน วิชาการทางศิลปะนี้จะมุ่งเน้น

สุนทรียะทางความงามเป็นหลัก ไม่เน้นการใช้งานเท่าใดนัก เครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ด่านเกวียนยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้ คือ 1. เครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์เชิงพาณิชย์ และ 2. เครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์เชิงศิลปะ

2.1) เครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์เชิงพาณิชย์

สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขาย มีการสร้างสรรค์ทั้งประติมากรรมหุ่นต่ำ ประติมากรรมหุ่นสูง บางชิ้นก็เป็นงานมivolอน(ประติมากรรมหุ่นต่ำหรือหุ่นสูงที่มีขนาดใหญ่ มีเนื้อหาเรื่องราวประกอบขึ้นจากดินก้อนสีเหลี่ยมมีลักษณะคล้ายกระเบื้องหลายๆแผ่นรวมกัน) ดังภาพประกอบ 24 และประติมากรรมลอยตัวรูปคน รูปสัตว์ ประติมากรรมเหล่านี้ทำเพื่อขาย เพื่อนำไปประดับตกแต่งบ้าน สวน โรงแรม รีสอร์ท สปา ฯลฯ

ภาพประกอบ 24 ประติมากรรมหุ่นสูง ติดตั้งอยู่ที่วัดด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

2.2) เครื่องปั้นดินเผาแบบทศนศิลป์เชิงศิลปะ สร้างสรรค์

ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความคิดของศิลปิน และแสดงความงามทางสุนทรียะ โดยศิลปินที่นำดินด่านเกวียนมาสร้างสรรคงานรูปแบบทศนศิลป์เชิงศิลปะที่โดดเด่นที่สุด คือ วัฒนา ป้อมชัย (ต่อต้านเกวียน) อดีตสมาชิกแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย สาขานครราชสีมา ที่มีแนวคิดในเรื่องของสังคม ศิลปะกับสังคม และอุดมการณ์ ในแนวทางศิลปะเพื่อประชาชนและศิลปินต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม ต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมในสังคมด้านต่างๆ โดยใช้เครื่องมือทางศิลปะเป็นสื่อในการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการทหารของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยในประเด็นนี้ พัว เป้ากระโทก ปราชญ์ชาวบ้านได้กล่าวเสริมถึงวัฒนา ป้อมชัย และกลุ่มคนศิลปะที่เข้ามาในพื้นที่ และได้สร้างสรรคงานศิลปะด้วยดินด่านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจว่า

ชุมชนด้านเกวียนช่วงเวลานั้นมีคนภายนอก เช่นกลุ่มคนตุลา เข้ามา นักศึกษาศิลปะเข้ามา เช่นน้ำตอง (วัฒนา ป้อมชัย) น้ำแดง สีเผือกคนด้านเกวียน พี่สมาน ภายหลังริมถนนสายหลักก็มีร้านค้าเกิดขึ้น เช่นร้านดินเผา อำแดง ร้านชาวดิน เป็นต้น รูปแบบงาน ตอนนั้นมีนิกฮุก กระเชารูปทรงต่างๆ แจกัน แต่ยังใช้กระบวนการเผาตั้งเดิม ทำให้สีของงานเป็นสีน้ำมันสวยงาม และงานแบบตั้งเดิมจึงยังมีอยู่ ช่วงเวลานั้นก็มีงานประติมากรรมเกิดขึ้นด้วย ก็มาจากน้ำตอง น้ำแดง พี่สมาน งานประติมากรรมดินเผาจากศิลปินเหล่านี้ถือว่าใหม่มากสำหรับชุมชนตอนนั้น ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านด้านเกวียนก็เริ่มรู้จักและเรียนรู้งานประติมากรรมกันมากขึ้น... (พี่ว เป้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นกลุ่มคนที่เป็ศิลปิน ได้ทำ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะประเภทประติมากรรมขึ้นมาด้วยดินเผา ซึ่งชาวบ้านก็ตื่นเต้นมากเพราะ ไม่เคยคิดว่าดินด้านเกวียนจะนำมาทำงานลักษณะนี้ได้ ซึ่งศิลปินที่นำดินด้านเกวียนมาสร้างสรรค์ ก็มีชื่อของ วัฒนา ป้อมชัย ปรากฏอยู่ด้วย ตั้งแต่นั้นมาชุมชนด้านเกวียนก็มีงานศิลปะประเภท ประติมากรรมที่โดดเด่นและสวยงาม ทั้งงานหุ่นต่ำ หุ่นสูง และลอยตัว กลายเป็นทางเลือกใหม่ของ ผู้บริโภคได้เลือกชมและเลือกซื้อเพื่อไปประดับตกแต่งตามบ้านเรือน โรงแรม รีสอร์ท วัฒนาอาราม รวมถึงอาคารหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

วัฒนา ป้อมชัย ถือเป็นศิลปินอิสระผู้เข้ามาบุกเบิกและ เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ว่า งานเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่ทำขึ้นเพื่อใช้สอยหรือเพื่อขายเท่านั้น ไม่ สามารถเป็นงานศิลปะรูปแบบทัศนศิลป์ได้ การเปลี่ยนแนวความคิดดังกล่าว ส่งผลให้แวดวงวิชาการ ศิลปะได้เห็นวัสดุใหม่ ทางเลือกใหม่ ที่สามารถนำมาสร้างสรรค์เพื่อแสดงความคิด มุมมอง โดยเฉพาะเรื่องของสัจจะวัสดุ ที่มุ่งเน้นว่าวัสดุใดๆ ย่อมแสดงสัญลักษณ์ทางความหมาย และ สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมออกมา เช่นเมื่อเรานำสังกะสี หรือเศษไม้ เสื้อผ้าจากชุมชนในสลัมมาใช้ สร้างสรรค์งานศิลปะ งานศิลปะชิ้นนั้นย่อมสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อผู้เสพถึงวัฒนธรรมชุมชน สลัมนั้นๆ ด้วย แนวความคิดรูปแบบนี้ในวงการศิลปะเรียกว่า ศิลปะสื่อผสม โดยวัฒนา ป้อมชัย ได้ กล่าวถึงแนวความคิดของตนเองในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไว้ว่า “การนำดินด้านเกวียนมาใช้ สร้างสรรค์ผลงาน ย่อมแสดงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และบริบทต่างๆ ในชุมชนด้านเกวียนออกมาด้วย เช่นกัน ฉะนั้นงานสร้างสรรค์ของผม จึงมุ่งเน้นไปที่ ประติมากรรมดินเล่าเรื่อง ที่บอกเล่าวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ...” (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นแนวคิด และมุมมองการ ทำงานศิลปะของ วัฒนา ป้อมชัย และเป็นมุมมองใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในวงการเครื่องปั้นดินเผาใน ช่วงเวลานั้น การขับเคลื่อนของเขา จึงถือเป็นจุดเริ่มของงานศิลปะเครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏอยู่ใน พื้นที่ทางศิลปะในปัจจุบันโดย วัฒนา ป้อมชัย ได้สร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผารูปแบบทัศนศิลป์ ทั้งงานประติมากรรมหุ่นต่ำ หุ่นสูง ลอยตัวมาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน และเผยแพร่ผลงานในรูปแบบ

นิทรรศการอย่างหลากหลาย ส่งผลให้ วัฒนา ป้อมชัย เป็นที่รู้จักกันในวงการศิลปะด้าน ประติมากรรมอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีศิลปินที่โดดเด่นที่น่าติดตาม เกวียนมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะอีกเช่น อาจารย์ ทวี รัชนิกร และ สมาน แสงทอน ไชยพร เกิด มงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ เป็นต้น

ก.

ข.

ภาพประกอบ 25 ผลงานเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ ก.ผลงานของ วัฒนา ป้อมชัย ข. ผลงานของ ทวี รัชนิกร

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

สำหรับกระบวนการผลิตและเทคโนโลยีการผลิตเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมแต่เน้นปริมาณคนมากขึ้น กล่าวคือ เริ่มมีการรวมตัวกันของกลุ่มช่างปั้นในพื้นที่ของร้านค้าและโรงปั้นต่าง ๆ เช่น ไทยอิม ฟากมูล ดินดำ นวลดิน จงประเสริฐ และมาลัยดินเผา เพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ได้จำนวนมากขึ้น และผลิตให้ทันตามใบสั่งของลูกค้า แต่ในช่วงเวลานี้วัตถุดิบก็เริ่มมีการซื้อขายเกิดขึ้น เนื่องจากพื้นที่แหล่งดินดี ๆ เริ่มมีการจับจองเป็นเจ้าของ ทำให้ไม่สามารถไปขุดมาใช้แบบในยุคก่อนได้ ดังนั้นดินปั้นและฟืนจึงต้องมีการซื้อขาย แต่ก็เป็นไปในราคาไม่แพงมากนัก ดังนั้นต้นทุนวัตถุดิบในยุคนี้จึงมีราคาถูก อาชีพการขายดินและฟืนจึงเป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียน ในด้านการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ยังใช้เทคโนโลยีการผลิตเดิมคือใช้พะมอนไม้เป็นหลัก แต่เริ่มมีการขึ้นรูปลักษณะอื่นๆ เช่น การอัดดินในแม่พิมพ์ต้นแบบปูนปลาสเตอร์เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์จำนวนมาก สำหรับการตกแต่งผลิตภัณฑ์เริ่มมีการใช้การตกแต่งพื้นผิวรูปแบบใหม่ๆ เช่นมีการฉลุลาย การแกะลาย เป็นต้น

สำหรับในด้านกระบวนการเผา ชุมชนด่านเกวียนยังใช้เตาจอมปลวกเป็นเทคโนโลยีหลักในการเผา และทำการเผาในอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า 1,200-1,250 องศาเซลเซียส ทำให้สีของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้ยังเป็นสีดำ สีน้ำตาลดำ และสี

แดงเลือดปลาไหล จนกระทั่ง พ.ศ.2512 ได้เกิดนวัตกรรมเตาก่อขึ้นโดย บัณ บุญเนตร เป็นผู้คิดค้น ซึ่งการเกิดขึ้นของเตาก่อ ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนด้านเกี่ยวแบบดั้งเดิมไปอย่างถาวร กล่าวคือ เตาก่อสามารถสร้างขึ้นในบริเวณบ้านได้ ทำให้ช่างปั้นสามารถปั้นงานเครื่องปั้นดินเผาได้ในบริเวณบ้านและทำได้ในปริมาณที่มากขึ้น และครอบครัวก็สามารถช่วยกันปั้นงานได้ ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องไปสร้างโรงปั้นและเตาในบริเวณตะกุดและบริเวณจอมปลวกอีกต่อไป ในประเด็นนี้ อยู่ เปลี่ยนกระโทก ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นการเกิดเตาก่อไว้อย่างน่าสนใจว่า

ในช่วงเวลาที่ชุมชนมีความต้องการเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยขึ้น เพื่อผลิตเครื่องปั้นให้ได้มากขึ้น เตาจอมปลวกจึงเริ่มไม่ได้รับความนิยม เพราะเตาจอมปลวกไม่สามารถทำการปั้นได้ทุกฤดูกาล เตาก่อจึงได้ถือกำเนิดขึ้น ซึ่งก็เป็นภูมิปัญญามาจากตาบัน บุญเนตร โดยตาบันไปขุดดินในนา แล้วนำดินมาผสมแกลบ นวดดินแล้วทำอิฐตากไว้ในนาจนแห้ง จากนั้นนำไปเผาแล้วนำมาก่อเตา โดยจะก่อจากด้านล่างขึ้นด้านบน เตาจะเป็นทรงหลังเต่า รูปลักษณะก็จะคล้ายๆ กับเตาจอมปลวก ตอนตาบันก่อเตา ตากก็ไปช่วยก่อเมื่อเสร็จแล้วเตาก่อเตาแรกก็เผาได้เลย ซึ่งกินทั้งหมาก จากนั้นก็มีตาอ้อมรุ่นพี่ผมซึ่งเป็นช่างก่อเตาอีกคนที่มีความชำนาญมาก... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านข้างต้นแสดงให้เห็นวัตถุประสงค์ของการสร้างเตาก่อขึ้นมาว่า ช่วงเวลานี้ชุมชนต้องการเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ได้จำนวนมากขึ้น โดยผู้คิดค้นเตาก่อคือ บัณ บุญเนตร โดย สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวเสริมในประเด็นการสร้างเตาก่อนี้ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคที่ชุมชนด้านเกี่ยวเริ่มมีการส่งออกเครื่องปั้นดินเผา พี่ใหญ่ เจ้าของร้านฟากมูล จึงต้องการเอาดินมาก่อเพื่อจะทดลองทำเตา โดยมีตาบัน บุญเนตร มาเป็นช่างทำให้ ก็มาก่อที่บ้านของตาบัน พี่ใหญ่เขาคิดว่า ทำไมที่ราชบุรีและลำปางจึงทำเตาก่อด้วยดินได้ แล้วด้านเกี่ยวทำไมทำไม่ได้ จึงพยายามคิดค้นกับตาบัน ตาบันในตอนนั้นเปรียบเสมือนช่างคนสำคัญของพี่ใหญ่ ซึ่งในเวลานั้น สมาน แสงทอง ก็อยู่ช่วยงานให้พี่ใหญ่ด้วย พี่ใหญ่จึงเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างเตา เมื่อเตาก่อสร้างขึ้นสำเร็จ ชีวิตของช่างก็เปลี่ยน สังคมเปลี่ยน ปกติช่างต้องตื่นแต่เช้า ตี 4-5 ลูกศิษย์ต้องออกไปก่อนช่างเพื่อไปเตรียมดิน เมียก็ห่อข้าวไป พอเตรียมดินเสร็จก็ขึ้นฐานไว้ ก็กินข้าว จากนั้นก็ทำงานต่อ จนถึงบ่าย 3-4 ก็กลับบ้าน พอมีเตาก่อ ช่างก็อยู่บ้าน ที่มูลหลงก็เลยร้าง ลูกหมี่ ลูกเป้ง ช่างปั้นต่างๆ ก็ย้ายมาอยู่ที่บ้าน สังคมของการสร้างเตาในบ้านจึงเกิดขึ้น... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ชัดว่า พี่ใหญ่ เจ้าของร้านฟากมูล เป็นบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งซึ่งมีบทบาทในการคิดค้นเตาก่อขึ้น โดยบุคคลดังกล่าวไม่ถูกพูดถึงในเอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยว ในบทบาทผู้ริเริ่มคิดค้นเตาก่อเลย จากข้อมูลดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นว่า พี่ใหญ่ เป็นบุคคลสำคัญเช่นเดียวกับ บัณ บุญเนตร ในการบุกเบิก

คิดค้นและสร้างเตาก่อขึ้นมาในด้านเกวียน และภายหลังเมื่อเตาก่อสร้างขึ้นสำเร็จ วิถีชีวิตของช่างปั้นด้านเกวียนก็เริ่มเปลี่ยนไป จากที่ต้องเดินทางแต่เช้าไปทำงานเครื่องปั้นดินเผาที่โรงปั้นที่มีเตาจอมปลวก กลายเป็นสามารถปั้นงานอยู่ที่บ้านตนเองได้ ในประเด็นนี้ วัฒนา ป้อมชัย ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

ระบบธุรกิจที่เข้ามาในพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าวส่งผลให้ช่างต้องหาวิธีมาปั้นงานที่บ้าน ถ้าทำที่บ้านได้ก็จะแรงงานได้ สามารถผลิตงานตามความต้องการของตลาดได้ดีกว่าการอยู่ตามเตาจอมปลวกริมน้ำพอเตาก่อถูกคิดค้นขึ้นเศรษฐกิจในชุมชนก็ดีขึ้น ลูกหลานครอบครัวจึงอยู่บ้านช่วยกันทำ สามารถทำงานกลางคืนได้ แต่ก่อนต้องตื่น ตี 4 ตี 5 ไปโรงปั้น ไปเผาเตาจอมปลวกตามกุดและฟากมูล กลับจากโรงปั้นก็เย็น เพราะเดินไปกลับหลายกิโล เตาก่อจึงถือเป็นนวัตกรรมใหม่ในยุคนั้นเลยทีเดียว... (วัฒนา ป้อมชัย, 2559: สัมภาษณ์)

คำกล่าวของ วัฒนา ป้อมชัย ข้างต้นเสริมให้เห็นว่า ช่วงเวลาดังกล่าวสภาพวิถีชีวิตชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะระบบธุรกิจที่เข้ามาในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนให้ช่างปั้นในชุมชนต้องแสวงหาเทคโนโลยีการผลิต ที่สามารถช่วยให้ผลิตได้สะดวกรวดเร็วและได้ผลิตภัณฑ์ในปริมาณที่มากขึ้น ระบบธุรกิจจึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ช่างปั้นสามารถคิดค้นเตาก่อขึ้นได้สำเร็จ และเมื่อเตาก่อถูกสร้างขึ้นช่างปั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องเดินทางไปตั้งโรงปั้น และสร้างเตาจอมปลวกตามตะกุดอีกต่อไป เพราะสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่ที่บ้านได้ จึงสามารถทำงานในปริมาณที่มากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว ในประเด็นนี้ พระรัตน์ ปิปปะโทก ปราชญ์ชาวบ้านได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างเทคโนโลยีเตาก่อขึ้นมาในช่วงเวลานั้นว่า

ตอนนั้น อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรัพย์ มาเปิดร้านดินเผา อยู่ติดกับ ตาบ้านบุญเนตร อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรัพย์ ได้ไปเรียนรู้วิชาการเซรามิกจากประเทศญี่ปุ่น ก็พยายามพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ สูตรใหม่ๆ ทั้งการเคลือบ การใช้วัตถุดิบภูมิการเผา และพยายามจะทำเตาเผาแบบอุตสาหกรรมขึ้น ขณะที่ตาบ้านบุญเนตร ก็ทำเตาขึ้นเองด้วยเช่นกัน โดยมาจ้างผมตีอิฐตอนนั้นให้ก่อนละไม่กี่บาท ตอนนั้นผมอายุประมาณ 14-15 ปี ก็ทำไปไม่รู้เรื่องว่าจะทำอะไร ภายหลังก็มาเห็นตอนที่ตาบ้านก่อเตาเสร็จแล้ว... (พระรัตน์ ปิปปะโทก, 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นการสร้างเทคโนโลยีเตาก่อข้างต้น ไหม รอดกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นลูกเขยของ บัน บุญเนตร ได้กล่าวเสริมถึงภูมิปัญญาการสร้างเตาก่อของบัน บุญเนตร ไว้อย่างน่าสนใจว่า

เตาก่อ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจาก นายบัน บุญเนตร ซึ่งเป็นพ่อตาของผม ได้คิดค้นขึ้น ซึ่งเตาก่อลูกแรกนั้นได้พังเสียหาย เนื่องจากอิฐที่สร้างขึ้นไม่ได้รูปแบบที่เหมาะสม ทำให้เตายุบตัวเสียหาย ภายหลังจึงออกแบบอิฐให้มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู ซึ่งอิฐทุกก้อนจะสอดประสานช่วยรับน้ำหนักของผนัง และหลังคาเตาได้เป็นอย่างดี เตาก่อจึงสร้างสำเร็จในเตาลูกที่สอง

ประมาณปี พ.ศ.2514 ซึ่งเตาหลูกนี้ก็ได้ใช้ได้ 10 ปี เผาได้ 200 กว่าครั้ง จากนั้นก็ทำการสร้างเตาหลูกที่ 3 โดยทำการต่อเติม ปรับปรุง และพัฒนาจากเตาเดิม ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นเตาหลูกที่ 4 โดยตั้งอยู่บนพื้นที่เดิม และใช้ฐานโครงสร้างเดิมๆ ของนายบัน บุญเนตร ผู้สร้างเตาก่อหลูกแรกขึ้นในชุมชนด่านเกวียน... (ไหม รอดกลาง. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ภาพประกอบ 26 ก. ไหม รอดกลาง ข. เตาก่อของ ไหม รอดกลาง เป็นเตาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เตาเดิมที่ บัน บุญเนตร สร้างเตาก่อหลูกแรกขึ้น

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากข้อมูลของ พระรัตน์ ปิปรกระโทก และ ไหม รอดกลาง ในข้างต้น สอดคล้องกับข้อมูลจากหนังสือเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ที่ปรากฏข้อมูลเตาก่อถูกสร้างขึ้นโดย บัน บุญเนตร

ประมาณปี พ.ศ.2512 ปู่บันคิดประดิษฐ์เตาเผาแบบก่อก้อนขึ้นมา โดยพยายามเลียนแบบจากเตาจอมปลวกที่มีอยู่เดิม การก่อเตาจะใช้อิฐที่ทำจากดินเหนียวผสมกับดินในนาตัวเอง ใช้ไม้ทำเป็นแบบอัดก้อนอิฐ หากมองด้านข้าง จะเห็นเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูทุกด้าน ขนาดของอิฐแต่ละก้อน กว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาวประมาณ 10 นิ้ว เมื่อตากให้แห้งแล้วก็ทยอยหาบขนกลับมาบ้าน ไม่ต้องเผาก็ใช้ก่อได้เลย รูปทรงของเตาได้ปรับให้สามารถบรรจุชิ้นงานได้มากขึ้น เผาง่าย สุกเร็ว การพัฒนาเตาเผาของปู่บันใช้เวลาคิดค้นลองถูกลองผิดจนกระทั่งใช้งานได้ดีประมาณ 2 ปี... (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 16-17)

จากภูมิปัญญาเตาก่อของ บัน บุญเนตร ทำให้วิถีชีวิตแบบช่างปั้นดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ตะกุดต่างๆ ก็แปรสภาพเป็นเพียงแหล่งดิน เตาจอมปลวกต่างๆ ก็กลายเป็นเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย เตาก่อช่วยให้กระบวนการผลิตรวดเร็วขึ้น ได้สินค้าปริมาณมากขึ้น

ช่างปั้นก็ปั้นอยู่กับบ้านเรือนของตนอยู่กับครอบครัว ส่วนนายทุนก็สามารถสร้างเตาก่อไว้ในพื้นที่โรงงานของตน ช่วงเวลานี้จึงเกิดอาชีพช่างก่อเตา และเกิดโรงงานมากขึ้น โรงงานต่าง ๆ จะทำการจ้างช่างปั้นที่มีฝีมือเข้ามาเป็นลูกจ้าง ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นายทุนจึงเริ่มมีวิถีชีวิตแบบทุนนิยมเชิงพาณิชย์ ทั้งความต้องการแรงงาน และความเจริญทางการค้าก็พุ่งสูงขึ้นตามลำดับ

สำหรับกระบวนการเผาเตาก่อ ใช้กระบวนการเผาตลอดจนพลังงาน (ฟืน) เหมือนเตาจ่อมปลวกทุกอย่าง แต่เตาก่อจะเก็บความร้อนสู่เตาจ่อมปลวกไม่ได้ เนื่องจากเตาก่อมีรอยต่อระหว่างอิฐ ส่งผลให้ความร้อนเล็ดลอดออกจากภายในเตา ต่างจากเตาจ่อมปลวกที่ผนังเป็นดินที่ปิดสนิททำให้เก็บความร้อนได้ดีกว่าหลายเท่า ส่งผลให้เมื่อเผาเตาก่อจะต้องใช้ฟืนมากกว่าเตาจ่อมปลวก แต่เตาก่อก็ยังได้รับความนิยมมากกว่า เพราะซ่อมบำรุงง่าย มีความสะดวกสบายในการผลิตมากกว่านั่นเอง นอกจากนี้ในกระบวนการเผาเตาก่อ ยังมีกระบวนการหนึ่งซึ่งเป็นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยที่ยังใช้เตาจ่อมปลวกในการเผาคือ พิธีไหว้เตาก่อนการเผา ซึ่งในประเด็นนี้ หมี่สิงห์ทะเล ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “การเผาเตามีขั้นตอนหนึ่งที่ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญก่อนการเผา จริง ๆ ก็เป็นเรื่องของความเชื่อของคนด่านเกวียน คือจะมีการไหว้ครูช่าง ไหว้ครูช่างโบราณ ไหว้ดิน น้ำ เพื่อจะรักษาการเดินไฟ ดูไฟ ควบคุมไฟให้ลุกล่งไปด้วยดี...” (หมี่ สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ เดช นานกลาง เจ้าของกิจการร้านดินเผา และนักวิชาการ ได้กล่าวเสริมในประเด็นข้างต้นอย่างน่าสนใจเช่นกันว่า “สมัยก่อนตอนที่ยังใช้เตาขุดช่างจะไปขุดตามกุดเวียน กุดตะเกียน มูลหล่ง ช่างจะมีครุเวลาจะสร้างเตาต้องมีดอกไม้ ธูปเทียน เหล้ายา ปลาปิ้งสำหรับขอขมาลาโทษ ก่อนที่จะลงมือขุดเตา จนกระทั่งก่อนการเผาก็ต้องมีการไหว้ครูช่าง เพื่อให้การเผาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถือเป็นที่พึงทักใจอย่างหนึ่งของคนด่านเกวียน...” (เดช นานกลาง. 2559: สัมภาษณ์)

ข้อมูลดังกล่าวจากปราชญ์ชาวบ้านข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารวิชาการที่ว่า ด่านเกวียนมีพิธีกรรมไหว้ครูก่อนการเผา ชาวด่านเกวียนจะบูชาครูด้วยดอกไม้ ยาสูบ หมากพลู ธูปเทียน โดยเริ่มด้วยการกล่าวเชิญครูชาวข่าสองท่านคือ ครูยศกับครูบ้อม แล้วพูดว่า “เจ้าข้าเอ๋ย วันนี้ลูกจะเผาโอ่ง เผาไห ขอให้ลูกเผาได้ดีเด้อ” แล้วจึงจุดไฟเผา (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 5)

พิธีกรรมดังที่ปราชญ์ชาวบ้านกล่าวมาข้างต้นรวมถึงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารวิชาการ แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยเป็นพิธีกรรมเล็กๆ ก่อนการจุดไฟเผาผลิตภัณฑ์ เป็นการบูชาครู บูชาเตา ซึ่งในช่วงเวลานี้พิธีกรรมดังกล่าวยังคงเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ช่างปั้นสืบสานมาอย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวจะช่วยให้กระบวนการเผาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย แต่เนื้อหาในคำกล่าวจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเนื้อหาไม่ได้กล่าวถึงครูชาวข่าทั้งสองท่านแล้ว เพียงแต่กล่าวขอให้กระบวนการเผาเป็นไปด้วยดี และผลงานที่เผาออกมาดีมีสมบูรณ์เท่านั้น

โดยสรุปพัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2500 ได้มีการพัฒนาโดยกลุ่มอาจารย์และนักศึกษา จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่นำเอาวิชาการทางการออกแบบมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบใหม่ๆ และยังสามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้มากมาย ส่งผลให้ชาวบ้านมีกำไรในการค้าขายเครื่องปั้นดินเผามากยิ่งขึ้น ดังนั้นช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนทุกชิ้นจึงทำการผลิตขึ้นภายใต้ระบบการออกแบบอย่างเป็นขั้นเป็นตอน นอกจากนี้ในช่วงเวลานี้กลุ่มคนตุลา และศิลปินก็ยังนำดินด้านเกวียนมาสร้างสรรค์เป็นผลงานทัศนศิลป์ และเผยแพร่ในรูปแบบนิทรรศการทั้งในและต่างประเทศ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นที่รู้จักในกลุ่มศิลปินและกลุ่มผู้เสพงานศิลปะอย่างกว้างขวาง ดังนั้นในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงสามารถแบ่งประเภทออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนรูปแบบประยุกต์ศิลป์ และ 2. เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนรูปแบบทัศนศิลป์

การที่สามารถแบ่งประเภทงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้เป็น 2 ประเภทดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยกลุ่มคนภายนอก ส่งผลให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการเลือกซื้อสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมากยิ่งขึ้น และเมื่อสินค้าขายดีขึ้นแต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภค ช่างปั้นและผู้ประกอบการจึงได้พยายามคิดค้นเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ เพื่อให้สามารถผลิตได้จำนวนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเทคโนโลยีซึ่งถือเป็นนวัตกรรมในช่วงเวลานี้คือ เตาก่อ ที่ถูกคิดค้นโดย บัณ บุญเนตร ปราชญ์ ชาวบ้านผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เมื่อเตาก่อเกิดขึ้นส่งผลให้กระบวนการผลิตมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น กล่าวคือ เตาก่อสามารถสร้างขึ้นในบริเวณบ้านของช่างปั้นได้ ดังนั้นช่างปั้นจึงไม่ต้องเดินทางไปผลิตเครื่องปั้นตามโรงปั้นที่สร้างไว้ในทุ่งนาและตามตะกุดต่างๆ เมื่อสามารถผลิตอยู่ที่บ้านจึงสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นจำนวนมากและทันต่อความต้องการของตลาด ส่งผลให้ช่างปั้นและชาวบ้านในชุมชนมีรายได้มากยิ่งขึ้น ความเป็นอยู่จึงดีขึ้นตามไปด้วย การเกิดขึ้นของเตาก่อจึงส่งผลให้ชุมชนขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โรงปั้นต่างๆ เริ่มกวาดต้อนช่างฝีมือดีให้เข้าไปอยู่กับตน ช่วงเวลานี้จึงเกิดร้านค้าสำคัญ เช่น ไทยอิม ฟากมูล ดินดำ นวลดิน จงประเสริฐ และมาลัยดินเผา ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นร้านค้าของอาจารย์ ศิลปิน และกลุ่มคนตุลา นอกจากนี้กลุ่มคนตุลา ยังมีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนในมิติที่แตกต่างออกไปอีก เช่น การต่อสู้เรียกร้องสิทธิและผลประโยชน์ต่างๆ ให้กับชาวบ้าน การต่อสู้ในบทบาททางการเมืองต่างๆ เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มคนภายนอกดังกล่าว เป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชนด้านเกวียนให้เจริญเติบโตขึ้นในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรม

1.2.2 การตลาด ในช่วงเวลา พ.ศ.2500-2520 นี้ถือเป็นช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจรูปแบบทุนนิยมเริ่มเข้ามาเติบโตในพื้นที่ ส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากนโยบายทางการเมืองของภาครัฐในช่วงเวลานั้น ที่อนุญาตให้ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ในจังหวัดนครราชสีมา การเข้ามาของอเมริกา ก็ได้้นำความคิดและระบบเศรษฐกิจ

ทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ด้วย นอกจากแนวความคิดแบบทุนนิยมแล้ว แนวความคิดทางการเมือง และแนวความคิดแบบสังคมตะวันตกก็มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อนักการเมือง นักวิชาการ นักศึกษาและประชาชนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อนักวิชาการและนักศึกษาผู้มีความรู้ดังกล่าวเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มคนเหล่านี้ก็ได้นำวิธีคิดแบบระบบทุนนิยมทางการค้าเข้ามาสู่ชุมชนด้านเกวียนด้วย ส่งผลให้ชุมชนด้านเกวียนในช่วงเวลาดังกล่าวก็เกิดความเคลื่อนไหวเกิดการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การผลิตจากงานเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้สอย เป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาก็ทันสมัยมากยิ่งขึ้น ร้านค้าและโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาก็ขยายตัวตามแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

การเติบโตในพื้นที่ของระบบทุนนิยมดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงบริบทของชุมชนด้านเกวียนอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนด้านเกวียนได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่วิถีชีวิตของชาวบ้านคือการทำการเกษตร ทำนา และทำเครื่องปั้นดินเผาไว้เพื่อใช้สอยเท่านั้น แต่พอกลุ่มคนนอกที่มีความรู้มาพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาจนสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นกอบเป็นกำ ชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มผันตัวเองเป็นช่างปั้นเต็มตัว และมุ่งมันผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อจำหน่ายมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านจึงเริ่มละทิ้งและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม มาสู่วิถีชีวิตแบบอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่ด้วยช่วงเวลาดังกล่าวความเป็นอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผายังเป็นเพียงอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และเป็นแบบในครัวเรือนเสียมาก อีกทั้งเทคโนโลยีการผลิตยังไม่ทันสมัย ดังนั้นการตลาดในชุมชนด้านเกวียนในยุคนี้จึงยังมีความผสมผสานระหว่างการตลาดแบบทุนนิยมและการตลาดแบบแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีตอยู่

ต่อมาเมื่อนิยามในเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนของผู้บริโภคทวีความต้องการมากยิ่งขึ้น จนชุมชนด้านเกวียนไม่สามารถผลิตสินค้าได้ทันตามความต้องการ ดังนั้นเทคโนโลยีเตาถลุงจึงถูกคิดค้นและสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2512 ส่งผลสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนถูกผลิตได้ทันต่อความต้องการ และผลิตภัณฑ์ยังมีคุณภาพเหมือนเผาด้วยเตาจอมปลวกด้วย เนื่องจากเตาถลุงสามารถสร้างกำลังการผลิตได้มากกว่าเตาจอมปลวกหลายเท่า เพราะสามารถเผาผลิตภัณฑ์ในบริเวณบ้านและโรงงานได้ ดังนั้นในยุคนี้การตลาดในชุมชนจึงก้าวเข้าสู่การตลาดแบบทุนนิยม กล่าวคือ มีบรรยากาศการผลิตแบบเป็นอุตสาหกรรม และมีบรรยากาศธุรกิจเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้น เริ่มมีโรงงานและร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ไทยอ้อม ฟากมูล ดินดำ นวลดิน จงประเสริฐ และมาลัยดินเผา และเริ่มมีการค้าขายในระบบพ่อค้าคนกลางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น สินค้าในช่วงเวลานี้จะมีพ่อค้าคนกลางทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่มารับและนำไปขายต่อ ส่งผลให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป การตลาดในด้านเกวียนในช่วงเวลานี้ได้เริ่มก้าวเข้าสู่การตลาดแบบทุนนิยม แต่เป็นทุนนิยมแบบผสมผสานกับการตลาดแบบแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีต เนื่องจากวิถีชีวิตและผู้คนในชุมชนในช่วงเวลานี้ยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเอื้ออาทรต่อกันมาก ดังนั้นการตลาดในยุคนี้จึงเป็นไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีช่วงชั้นทางสังคมชัดเจนนัก แต่ก็เริ่มแสดงช่วงชั้นกลุ่มคนมีฐานะในสังคมบ้าง เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มคนภายนอกที่เข้า

มาอาศัยในชุมชนด้านเกวียนมีกำลังทรัพย์มีกำลังการผลิต และสามารถกำหนดกลไกตลาดทางการค้าเครื่องปั้นดินเผาได้ด้วยตนเอง ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีฐานะดีขึ้นจากการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา จึงสามารถมีกำลังเปิดร้านค้าต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นได้ นอกจากกลุ่มคนดังกล่าวจะหาตลาดได้เองแล้ว ในช่วงเวลานี้การตลาดของด้านเกวียนก็ถูกกำหนดจากผู้บริโภคเองด้วย ทั้งจากการสั่งสินค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง และผู้บริโภคจำนวนมากก็สามารถเดินทางเข้ามาสั่งซื้อและเลือกซื้อสินค้าในชุมชนได้ด้วยตนเอง เนื่องจากถนนหนทางในการเข้าสู่ชุมชนดีขึ้น

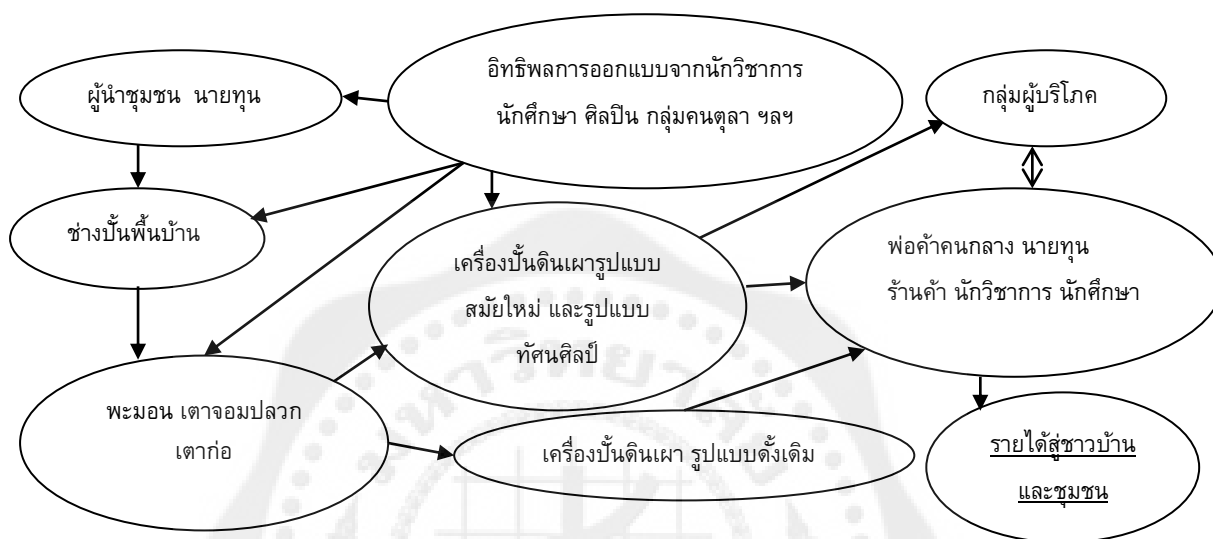
1.2.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ในเชิงโครงสร้างหน้าที่นิยม ในช่วงเวลานี้อิทธิพลระบบทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชน และชุมชนได้เลือกที่จะเปลี่ยนวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ของตนให้กลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ โดยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มคนภายนอกที่นำกระบวนการออกแบบมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบใหม่และขายได้ในราคาที่สูงขึ้น เมื่อปัจเจกมีรายได้มากขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนด้านเกวียนจึงเริ่มเติบโต ทั้งในเชิงโครงสร้างและระบบ จึงถือได้ว่าการเลือกของชุมชนด้านเกวียนดังที่กล่าวมา ถือเป็นกระบวนการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า กล่าวคือ ชุมชนนำทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ไปใช้ผลิตเป็นสินค้า เพื่อสร้างความเป็นอยู่ทางชีวภาพให้ดีขึ้น ซึ่งหากวิเคราะห์ไปในช่วงก่อนปีพ.ศ.2500 ในยุคก่อนหน้านี้ ชุมชนด้านเกวียนได้เริ่มเปลี่ยนวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ของตนให้เป็นสินค้าบ้างแล้ว แต่ในช่วงเวลานั้นเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนยังคงเป็นเพียงผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นเท่านั้น ดังนั้นในยุค พ.ศ. 2500-2520 นี้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจึงก้าวเข้าสู่การเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้น เห็นได้จากศักยภาพทางด้านการผลิตที่มากขึ้น ทั้งจำนวนช่างปั้น เทคโนโลยีทางการผลิต และศักยภาพทางการส่งออกสินค้า รวมถึงการขยายตัวเป็นชุมชนทางเศรษฐกิจที่มีเครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

เมื่อเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ บทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในช่วงเวลานี้จึงกลายเป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหารายได้และกำไร ซึ่งแตกต่างกับยุคก่อนที่บทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นเครื่องมือใช้ในการดำรงชีวิต การมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหารายได้และกำไร ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกลายเป็นศูนย์กลางของโครงสร้าง และระบบกลไกของชุมชนด้านเกวียนอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งแตกต่างกับในยุคก่อนที่ชุมชนด้านเกวียนยังถูกขับเคลื่อนด้วยอาชีพเกษตรกรรมและเครื่องปั้นดินเผาด้วยกัน แต่ในช่วงเวลาพ.ศ.2500-2520 นี้วิถีชีวิตและบริบทต่างๆ ของชุมชนถูกขับเคลื่อนด้วยเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ซึ่งมีบทบาทและทวีความสำคัญต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากชาวบ้านเริ่มหันมาประกอบอาชีพช่างปั้นกันอย่างมากมาย เนื่องจากการค้าขายเครื่องปั้นนำมาซึ่งทรัพย์สินและรายได้ และอาชีพช่างปั้นยังถูกนับถือว่าเป็นครูช่างเป็นการยกย่องทางสังคม ชุมชนเติบโตกลายเป็นชุมชนทางการค้าเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น และภายหลังเมื่อเตาถูกสร้างขึ้นในปีพ.ศ.2512 เนื่องจากกำลังการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเตาจอมปลวกนั้นไม่เพียงพอต่อความ

ต้องการของผู้บริโภค การเกิดขึ้นของเตาก่อส่งผลให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมครั้งใหญ่ กล่าวคือ ระบบการผลิตแบบดั้งเดิมได้ล้าสมัย การผลิตแบบใหม่สามารถผลิตได้ที่บ้านเรือนของตน สามารถผลิตงานได้จำนวนมากขึ้นทันต่อความต้องการของผู้บริโภค ดังนั้นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนด้านเกวียนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามตะกุดและหัวไร่ปลายนาจึงได้เลือนหายไป เทคโนโลยีเตาจ่อมปลวกถูกเลิกใช้ ช่างปั้นหันมาตั้งโรงปั้นและสร้างเตาก่อกันในบริเวณบ้าน ขณะที่กลุ่มอาจารย์และนายทุนต่างๆ ก็สามารถตั้งโรงงานและทำเตาได้บริเวณริมถนน การที่สามารถตั้งโรงงานบริเวณริมถนนส่งผลให้สามารถเปิดหน้าร้านเป็นร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาได้อีกด้วย เมื่อมีหน้าร้านติดถนนทำให้การติดต่อค้าขายเครื่องปั้นดินเผาเป็นไปได้สะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ช่วงเวลานี้ทรัพย์สินและรายได้ของช่างปั้นมากขึ้น ขณะที่ทรัพย์สินของกลุ่มอาจารย์และนายทุนก็มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว ส่งผลให้ช่วงเวลานี้เกิดชนชั้นทางสังคมชัดเจนขึ้น กลุ่มคนมีฐานะจะเป็นกลุ่มอาจารย์ที่มีความรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์และมีความรู้ทางการตลาด รวมถึงช่างปั้นพื้นบ้านบางคนที่มีความรู้และมีทรัพย์สินส่วนตัวมากพอที่จะตั้งโรงปั้นเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผา เช่น เปีย ป้อกระโทก ปัน บุญเนตร หมี สิงห์ทะเล เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มคนเหล่านี้ยังได้ถูกยกย่องทางสังคมว่าเป็นผู้บุกเบิกเครื่องปั้นดินเผาให้ก้าวเข้าสู่ธุรกิจการค้าแบบเต็มตัว และช่างปั้นพื้นบ้านหลายคนก็ถูกยกเป็นครูช่างปั้น ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวได้รับความเคารพและยกย่องทางสังคม รวมถึงมีอำนาจในการต่อรองในด้านรูปแบบ และราคาของเครื่องปั้นดินเผา มากกว่าช่างปั้นคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งสถานภาพนี้สอดคล้องกับแนวคิดของแม็กซ์ เวเบอร์ ในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจ (Power) และสถานภาพ (Status) โดยมองว่า บุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งสามารถควบคุมคนอื่น ควบคุมเหตุการณ์และทรัพยากร เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการได้ ดังนั้น อำนาจจึงมักผูกติดอยู่กับสถานภาพของตัวบุคคล (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546: 171) ซึ่งหากมองชุมชนด้านเกวียน สถานภาพทางสังคมที่เป็นชนชั้นสูงที่เป็นคนมีฐานะ ล้วนเป็นผลพวงมาจากระบบทุนนิยม และบุคคลดังกล่าวจะมีอำนาจต่อรอง และควบคุม ระบบและกลไกต่างๆ ของชุมชนได้ โดยในช่วงเวลานี้ชุมชนด้านเกวียนจะมีลักษณะเป็นช่วงทุนนิยมระยะแรก กล่าวคือ ชุมชนด้านเกวียนในช่วงเวลานี้จะเป็นสังคมชนชั้นทางเศรษฐกิจ กล่าวคือกลุ่มอาจารย์ นายทุนจะเป็นเสมือนชนชั้นนำหรือชนชั้นปกครอง ที่นายจ้างจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินลูกจ้าง ชนชั้นนี้จะมีอำนาจกำหนดรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ราคาสินค้า ตลาดสินค้า และรายได้ที่ช่างปั้นควรได้รับ ภายหลังแนวความคิดความเชื่อ อุดมการณ์ทางสังคมของชนชั้นนำก็ได้พัฒนากลายเป็นวัฒนธรรมและอุดมการณ์หลักของสังคมชุมชนด้านเกวียน ขณะที่วัฒนธรรมของชาวบ้านดั้งเดิมก็จะเริ่มเลือนหายไป ตามสถานภาพและชนชั้นทางเศรษฐกิจ

จากการที่เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือเชิงพาณิชย์ ที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับปัจเจกและชุมชน และยังเป็นตัวกำหนดสถานภาพตลอดจนชนชั้นของสังคมชุมชนด้านเกวียน แสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกลายเป็นศูนย์กลางของโครงสร้างและระบบกลไกของชุมชน กล่าวคือ บริบทต่างๆ ของชุมชนตั้งแต่ระดับปัจเจกจนถึง

ระดับโครงสร้าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชุมชน ล้วนถูกขับเคลื่อนให้ก้าวหน้า และเจริญเติบโตขึ้นด้วยเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ดังนั้นในช่วงเวลานี้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงมีสถานะที่เปลี่ยนไปจากในยุคแรก กล่าวคือ ในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจ และเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนบริบทของชุมชนด่านเกวียน ดังภาพประกอบ 27

ภาพประกอบ 27 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน พ.ศ.2500-2520

1.3 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2543

1.3.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้ไม่ได้แตกต่างหรือพัฒนาไปมากกว่ายุคก่อนหน้านี้เท่าใดนัก กล่าวคือ เป็นไปในรูปแบบเดียวกันกับช่วงเวลา พ.ศ.2500-2520 ที่กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผายู่ภายใต้ระบบการออกแบบที่มีกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่เป็นขั้นเป็นตอน แต่สิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาในยุคนี้ได้ก้าวหน้าขึ้นไปอีกขั้นคือ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ชุมชนในยุคนี้สามารถผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก ชุมชนเติบโตเป็นชุมชนอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว เห็นได้จากขนาดของโรงงานที่ขยายตัวเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างมากมาย เช่น ร้านชาวดิน ร้านดินเผา ร้านอำแดง เป็นต้น สำหรับการออกแบบรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลานี้เป็นการออกแบบตามใบสั่งของลูกค้าเป็นส่วนใหญ่ และลูกค้าส่วนใหญ่ก็เป็นลูกค้าทางตะวันตกคือ ยุโรป และอเมริกาซึ่งมีกำลังซื้อมาก ผลผลิตภาคนี้สำคัญในช่วงเวลานี้ได้แก่ สร้อยดินเผา อ่างบัว และอ่างน้ำรินที่ใช้ประดับฮวงจุ้ย ในประเด็นผลิตภัณฑ์สำคัญนี้ โปรง บุญเนตร ปราชญ์ชาวบ้านและเป็นภรรยาของ ปั่น บุญเนตร ได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์สร้อยที่ได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงเวลานี้ไว้ว่า

งานสร้อยดินถูกสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2524-25 เห็นเขวากันว่าสร้อยถูกคิดขึ้นครั้งแรกโดยพวกนักเรียนศิลป์ที่บ้าน อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ กับ อาจารย์ วิโรจน์ ศรีสุโร รู้สึกจะเป็นสมาน แสงทอง และนักศึกษาที่คิดสร้อย และชาวบ้านก็มาดูและนำไปประยุกต์จนทำได้ ตอนนั้นยายทำไม่สวยหรอก ครั้งแรกเอากระป๋องนม เฝาสีตาอั้งโล่ แล้วจึงพัฒนามาใส่หม้อดิน ตอนนั้นสร้อยขายดีมาก ฝรั่ง ญี่ปุ่น ลูกค้ายกบัตรมาซื้อแป๊บเดียวก็หมด ยายขายแต่สร้อยอย่างเดียว ขายสนุกมาก ขายดีจนทำไม่ทัน สร้อยที่ไม่สวยยังขายได้ ยายแกะลายและรอยเอ็นยังทำขายอยู่ในปัจจุบัน... (โปรง บุญเนตร. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สร้อยดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สำคัญและขายดีมากในช่วงเวลาดังกล่าว โดยผู้ที่คิดค้นขึ้นคือ สมาน แสงทอง และนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มคนตุลาที่มาจากภายนอกชุมชน เมื่อสร้อยขายดีมาก ชาวบ้านจึงมาศึกษาวิธีการผลิตจนสามารถผลิตขายได้ด้วยตนเอง ผลิตภัณฑ์สร้อยสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก โดยผลิตมาเท่าไรก็ขายได้หมด ซึ่ง โปรง บุญเนตร ได้ขยายความถึงช่วงเวลาที่สร้อยขายดีต่อไปอีกว่า

ตอนนั้นวงคนด่านเกวียนกำลังดัง และมีสมาน แสงทอง เป็นคนในวงคนด่านเกวียน ซึ่งเขาไปเล่นเพลงที่ไหนก็จะเอาสร้อยไปขายด้วย ทำให้สร้อยมีแต่คนรู้จัก ตอนนั้นแม่ไม่ได้ไปกับวงดนตรี ขายเพียงแต่หน้าร้าน ช่วงนั้นคนด่านเกวียนทำสร้อยได้ 60-70 เส้นต่อวัน แม่ก็รับของเขามาขายอีกทีหนึ่ง แล้วต่อมาพออายุเยอะขึ้นก็ทำเองโดยเริ่มทางจำเม็ดดินก่อน ไซ้ใบเลื่อยตกแต่ง ลวดลาย ลวดลายที่คิดก็ไม่ใช่ซ้ำกัน เพราะคิดแบบไปเรื่อย ๆ... (โปรง บุญเนตร. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 28 โปรง บุญเนตร ปราชญ์ชาวบ้าน

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากข้อความข้างต้นทำให้เห็นว่าการที่สร้อยมีการออกแบบไปเรื่อย ๆ ไม่มีรูปแบบใดตายตัว ทำให้มีความหลากหลายทางด้านรูปแบบและความงามเป็นอย่างมาก และสาเหตุสำคัญที่สร้อยขายดีมากก็มีผลมาจากการประชาสัมพันธ์ของวงดนตรีคนด่านเกวียน ซึ่งเป็นวงดนตรีเพื่อชีวิตที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้น โดย สมาน แสงทอง หนึ่งในสมาชิกวงดนตรีคนด่านเกวียนได้นำสร้อยดินเผาออกไปสวมใส่ในการเล่นคอนเสิร์ตทุกครั้ง และยังนำไปวางขายตามการออกทัวร์คอนเสิร์ตของวงดนตรีด้วย ซึ่งการนำสร้อยออกไปในพื้นที่ต่างๆ นั้นนับเป็นหนึ่งในการประชาสัมพันธ์สินค้าที่ยอดเยี่ยมในช่วงเวลานั้น ในประเด็นนี้ สมาน แสงทอง ปราชญ์ชาวบ้านหนึ่งในกลุ่มคนตุลา และเป็นสมาชิกของวงดนตรีคนด่านเกวียน ได้กล่าวถึงช่วงเวลาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

ผมคิดค้นสร้อยขึ้น ช่วงผมเรียนวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ ปี 2-3 รู้สึกจะเป็นช่วงหน้าหนาว ซึ่งผมก็นั่งแกะลายบนแจกัน แล้วก็จุดกองไฟเพื่อคลายหนาว ช่วงที่พกกี้ลองโดยเศษดินจากการแกะลายโยนลงไปกองไฟมันก็ระเบิดออก ที่นี้ก็เลยลองนำเศษดินมาวางห่างๆ จากกองไฟมันก็ไม่ระเบิด จึงคิดว่ามันคงเหมือนกับการรุ่มที่ไล่ความชื้นออกจากดินออกไปให้หมด พอดินที่ไม่มีความชื้นมันก็ไม่ระเบิด ผมจึงคิดเปรียบเทียบกับเครื่องปั้นดินเผาชิ้นใหญ่ ว่าใช้ดินมากแต่ได้ราคาไม่สูง แต่ถ้าหากเราใช้ดินน้อยและขายได้ในราคาถูกกว่า ซึ่งใครก็ทำได้ ผลผลิตได้ง่ายกว่า จึงทดลองทำกับรุ่มน้อย โดยเอาเศษดินมาทำเป็นรูปทรงเหลี่ยมบาง ซอยบางๆ คล้ายเหรียญบ้าง กลมบ้าง แล้วนำมาเจาะรู ทำเป็นแหวน มาร้อยเป็นสร้อยแล้วลองเผาดู พอเผาออกมาสวยมาก ยิ่งเผาแกร่งมาก ยิ่งสวย ยิ่งใส่ก็ยิ่งสวย จึงเอามาทดลองขายก็ขายได้ ซึ่งดิน 1 ก้อน เราสามารถทำได้ 100-200 เส้น... (สมาน แสงทอง. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดของ สมาน แสงทอง ที่มีแนวว่าดิน 1 ก้อนจะสร้างมูลค่าให้มากกว่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาชิ้นใหญ่ๆ ได้อย่างไร จึงทำการทดลองปั้นดินชิ้นเล็กๆ แล้วนำมาทดลองเผาในขั้นตอนต่างๆ จนกระทั่งสามารถผลิตของชิ้นเล็กๆ ซึ่งมีความสวยงาม และใช้ดินในปริมาณน้อยกว่าแต่ให้มูลค่าสูงกว่างานชิ้นใหญ่ๆ จึงนับได้ว่า สมาน แสงทอง มีแนวความคิดในการออกแบบที่ยอดเยี่ยมในช่วงเวลานั้น ซึ่ง สมาน แสงทอง ก็ได้ขยายความถึงบทบาทของวงดนตรีคนด่านเกวียนซึ่งตนเองเป็นสมาชิกไว้อย่างน่าสนใจว่า

ตอนนั้นช่วงนั้นผมเล่นดนตรีวงคนด่านเกวียน และได้ไปออกรายการรวมดาวสาวสยามที่ช่อง 5 จึงทำให้เราไปเล่นดนตรีที่ไหนก็มีคนถามหาสร้อยดินเผา พอเราเดินสายเล่นดนตรีทั่วประเทศ สร้อยดินเผามันก็กระจายไปอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งหลังจากออกทีวีผมก็กลับมาที่ด่านเกวียนก็มีชาวบ้านด่านเกวียนมาขอเรียน มาทีละคนสองคนเราก็ตอนเขา พอชาวบ้านเขาทำเป็นเขาก็ไปสอนกัน จนผลิตภัณฑ์สร้อยดินเผาเกิดขึ้นเร็วมากในชุมชนและขายดี ๆ มากเลย ทำให้ชาวบ้านมีช่องมีฐานะดีขึ้น เพราะสร้อย กำไล ต่างหูเลยในสมัยนั้น อีกอย่างหนึ่งช่วงนั้นมีหนังเรื่องน้ำพุ พอดิโปรดิเวอริชื่อคุณ อ่าง จากบริษัทเสียงทองที่วงดนตรีผมสังกัดอยู่ในขณะนั้น และเขาไปอยู่ในทีมงานของหนังน้ำพุ เขาก็เอาสร้อยให้พระเอก ก็คือคุณ อ่ำพล ลำพูน ใส่ พอหนังฉายออกทีวี สร้อยก็เลยถูกเรียกว่าสร้อยน้ำพุ ซึ่งหนังก็ดังมากและสร้อยก็ดังมากในช่วงเวลานั้น...(สมาน แสงทอง. 2559: สัมภาษณ์)

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ที่ระบุชุดข้อมูลว่า

ประมาณปี พ.ศ.2521 สมาน แสงทอง นักศึกษาปีที่ 2 จากคณะศิลปกรรม ได้มาเผาร้านดินเผาให้ อ.พิศ บ่อมสินทรัพย์ ในช่วงฤดูหนาวได้ก่อผิงไฟเพื่อคลายความหนาวเย็น ขณะที่ผิงไฟอยู่นั้นก็เอาดินเหนียวปั้นเป็นก้อนกลมๆแล้วโยนใส่กองไฟปรากฏว่าดินระเบิดขึ้นจึงได้ทดลองว่าทำอย่างไรดินจะไม่ระเบิด เห็นกระป๋องนมข้นหวานเปล่าๆ วางอยู่ใกล้จึงนำมาลองใส่ดินเผาดูปรากฏว่าดินไม่ระเบิด จากนั้นจึงลองผิดลองถูกจนสามารถทำจีส้อยเป็นซี่ๆ แล้วร้อยด้วยสายดักในลอนคลองค่อ แล้วนำมาวางขายก็ขายได้ ต่อมาในปีพ.ศ. 2524 สมาน แสงทอง ได้ร่วมกับอาจารย์สีเผือก (อิสรา อนันตทัศน์) ได้ก่อตั้งวงดนตรี “คนด่านเกวียน” และมีชื่อเสียงอย่างรวดเร็ว เมื่อวงดนตรีถูกเชิญไปเล่นที่ใดก็จะนำสร้อย จี๋ ดินเผาด่านเกวียนไปจำหน่ายด้วย ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับดินเผาได้รับความนิยมอย่างมากมาย (เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546: 17-18)

การตรงกันของชุดข้อมูลนี้ สนับสนุนให้ สมาน แสงทอง เป็นบุคคลสำคัญที่บุกเบิกผลิตภัณฑ์ดินเผาชิ้นเล็กๆ จำพวกสร้อย แหวน กำไล และของชำร่วย ในชุมชนด่านเกวียน นอกจากนี้ สมาน แสงทอง ยังใช้บทบาทนักดนตรี ในการนำเอาผลิตภัณฑ์สร้อยดินเผาไปประชาสัมพันธ์จนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง การนำสร้อยออกไปแสดงในคอนเสิร์ตต่างๆ ดังกล่าว นอกจากจะเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์สินค้าแล้ว ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ให้ผู้ชมในพื้นที่ต่างๆ ได้รู้จัก เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และได้รู้จักชุมชนด่านเกวียนไปในตัวด้วย นอกจากวงดนตรีคนด่านเกวียนแล้ววงคาราบาว ซึ่งเป็นวงดนตรีเพื่อชีวิตที่โด่งดัง ก็ได้ทำสร้อยในรูปแบบของตนด้วยเช่นกัน โดยทำเป็นรูปทรงเขาคาย ซึ่งรูปทรงเขาคายนี้ อาจารย์ ตี๋ (มานพ รัตนพันธุ์กุล) เป็นผู้ออกแบบสัญลักษณ์โลโก้วางให้ แอ๊ดคาราบาว โดยมีผู้บริหารสินค้ามาสั่งให้เอาหัวคายเป็นจี้ เป็นสร้อย ดังนั้นช่วงนี้จึงมีสร้อยคาราบาวที่โด่งดังด้วยเช่นกัน นับเป็นการช่วยโปรโมทสร้อยดินเผาด่านเกวียนและวงคาราบาวไปในตัวด้วย ขณะเดียวกันสร้อยดินเผาด่านเกวียนก็ได้ไปปรากฏตัวในวงการโทรทัศน์ คือภาพยนตร์เรื่องน้ำพุ ซึ่งพระเอกของเรื่องคือ อำพล ลำพูน ได้ใส่สร้อยดินเผาด่านเกวียน การปรากฏตัวในวงการภาพยนตร์ส่งผลให้สร้อยดินเผาเป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศ ทำให้สร้อยรวมถึงเครื่องประดับต่างๆที่ทำจากดินเผาด่านเกวียนเป็นที่ต้องการอย่างมากและได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงเวลาดังกล่าว

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2530 เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่เป็นที่นิยมไม่แพ้สร้อยดินเผานั้นคือ “งานปั้นเก๋า” โดยงานปั้นเก๋าจะเป็นการตกแต่งให้เครื่องปั้นดินเผามีลักษณะคล้ายของโบราณด้วยการทาสีบนผลิตภัณฑ์ให้ดูเก่า เป็นการตกแต่งที่นิยมและขายดีมาก ๆ ในช่วงเวลานั้น โดยเป็นที่นิยมมากจากกลุ่มลูกค้าทางตะวันตก ในประเด็นงานปั้นเก๋านี้ นิคม จิมนอกเจ้าของกิจการร้านชาวดิน ได้กล่าวถึงเทคนิคการทาสีเลียนแบบของเก่าไว้อย่างน่าสนใจว่า

ช่วงเวลานั้นงานทาสีเลียนแบบของเก่าเป็นที่นิยมมากในกลุ่มลูกค้าทางตะวันตก มีการสั่งซื้อและส่งออกกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งเทคนิคทำเก๋นี้ได้มาจาก ตาสู้ ห้วยยาง แกเป็นคนทำสี เก้าคนแรก มีฝีมือในการทำเก๋มาก โดยสูตรคือ นำดินนวลขาว นวลแดง นวลชมพู มาผสมน้ำแล้ว นำมาทาบนภาชนะที่ผ่านการเผาแล้ว จากนั้นเอากาบมะพร้าวมาขัด กาบมะพร้าวจะมีน้ำมัน พอขัดนานๆ น้ำมันจะช่วยให้ผิวมันใสขึ้นมา ส่วนที่ติดในร่องก็ติดไป ซึ่งพอขัดเสร็จก็สวยงามเหมือนของเก๋มาก ต่อมาก็เอาเข้าเครื่องบดให้ดินขาวเหมือนน้ำสลิปซันๆ แล้วนำมาทาให้ทั่วผลิตภัณฑ์แล้วใช้ กาบมะพร้าวขัด แต่การใช้กาบมะพร้าวใช้เวลานานและใช้แรงมาก ภายหลังจึงใช้วิธีการทาดินขาวเสร็จแล้วเราก็นำผ้าชุบน้ำหมาดๆ มาเช็ดดินออกก่อนหนึ่งรอบ เช็ดแล้วตากแดดให้แห้ง แล้วนำผ้ามาชุบวานิชหรือแลคเกอร์มาเช็ดพื้นผิว ก็จะได้พื้นผิวที่มีความมันและสีสวยงามกว่าเดิม เช่นสีส้ม สีเหลือง ข้างบนด้านเกวียนพอเห็นก็นำไปประยุกต์เป็นสูตรของแต่ละคน โดย อาจารย์ พิศ บัอมสินทรัพย์ นำสูตรไปประยุกต์ใช้และทำได้สวยกว่าสูตรที่ผมทำ จนร้านดินเผาประสบความสำเร็จจนมีรายได้มากมาย ในการส่งออกไปตะวันตก แต่พอช่วงเศรษฐกิจซบเซา ร้านดินเผาก็ปล่อยข้างบนออกมา แต่ข้างก็ได้นำสูตรออกมาด้วยและมาทำเอง ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่สวยงามแต่ถูกกว่า จนร้านดินเผาขายของได้น้อยลง และส่งของไม่ได้ราคา (นิคม ฉิมนอก. 2560: สัมภาษณ์)

ในประเด็นการทาสีเลียนแบบของเก่าที่กล่าวมาข้างต้น พัว เปิ้ล้ากระโทก ปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวเสริมถึงงานทาสีเลียนแบบของเก่าไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

งานทำสีมาในช่วงประมาณ พ.ศ.2535 เพราะมีความต้องการซื้องานทาสีจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันตก ซึ่งสีที่ว่าเป็นสีเก่าๆ ซึ่งฝรั่งชอบมาก โดยสิ่งที่ส่งมากหลายตู้คอนเทนเนอร์ ทำให้ตอนนั้นข้างบน และร้านค้าต่างๆ ในชุมชนมีรายได้มากมาย ผลิตภัณฑ์ที่ทำสีก็จะมีสีออกโทนน้ำตาลปิดด้วยโคลนให้เหมือนของเก่า ซึ่งร้านดินเผา ของอาจารย์ พิศ บัอมสินทรัพย์จะเป็นเจ้าหลัก และมีสูตรเฉพาะในการทำสีของทางร้าน ซึ่งทำสีได้สวยมากไม่เหมือนร้านใดในด้านเกวียน... (พัว เปิ้ล้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเทคนิคการทำสีเลียนแบบของเก่า ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจนทำให้ข้างบนต้องพยายามคิดค้นสูตรการทำสีต่างๆ เพื่อที่จะทำให้สีเลียนแบบของเก่านั้นมีความสวยงามมากที่สุด และเมื่อเข้าสู่ปี พ.ศ. 2536 ถือเป็นช่วงเวลาทำงานข้างเก๋ได้รับความนิยมสูงสุด สินค้าดังกล่าวเป็นที่ต้องการของลูกค้าภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งนอกจากงานข้างเก๋จะได้รับความนิยมแล้ว งานที่ทำด้วยมือ และงานเผาแกร่งมีสีดำนันก็ได้รับความนิยมมากด้วย โดยเฉพาะแจกันเก๋ที่ขายดีจนผลิตแทบไม่ทัน ความนิยมดังกล่าวส่งผลให้ข้างบนและร้านค้าในช่วงเวลานั้นมีรายได้มากมาย แต่ด้วยชุมชนด้านเกวียนมักจะมีข้อเสียในเรื่องของการทำงานเลียนแบบกัน ภายหลังจึงทำให้สินค้าชนิดนี้ราคาซบเซาลงเพราะเกิดการผลิตสินค้ามาขายตัดราคากันเอง ส่งผลให้ภายหลังร้านค้าใหญ่ๆ จึงลดกำลังการผลิตลงเนื่องจากไม่สามารถสู้ราคาสินค้ากับร้านค้าเล็กๆ ในท้องตลาดได้นั่นเอง

ขณะเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนี้งานเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์เริ่มเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้นกว่าในยุคก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะงานประติมากรรมฝาผนัง รูปแบบหุ่นต่ำ หุ่นสูง เป็นที่ต้องการจากผู้บริโภคที่นิยมนำไปประดับตกแต่งตามอาคารสถานที่ต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย รวมถึงงานกระเบื้องดินเผาหลายลายต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องราวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ก็เป็นที่นิยมอย่างมาก โดยผู้ผลิตสำคัญคือ ร้านดินเผา ร้านชาวดิน และศิลปิน คือ วัฒนา ป้อมชัย จากความนิยมของงานประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ที่มีมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคในช่วงเวลาดังกล่าวมีความนิยมเสพงานศิลปะเช่นเดียวกัน แต่ความนิยมดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมเป็นที่นิยมตามไปด้วย ในทางกลับกันเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมกลับเริ่มเลือนหายไปจากพื้นที่ในชุมชน เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว โถง อ่าง และผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมไม่เป็นที่ต้องการของท้องตลาด เนื่องจากผู้บริโภคต้องการเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ๆ และบางส่วนก็หันไปใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุอื่น แต่สามารถใช้งานได้เหมือนกัน เช่น พลาสติก โลหะ สแตนเลส ซึ่งมีน้ำหนักเบากว่า ทนทานกว่า และหาซื้อได้ง่ายกว่านั่นเอง

สำหรับการผลิตในยุคนี้อาศัยเครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยแบ่งเบาภาระการเตรียมวัตถุดิบ และการขึ้นรูป เช่น เครื่องผสมดินและกวนน้ำดิน เครื่องนวดดินและรีดดิน แป้นหมุนไฟฟ้า พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ เต้าเผาที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง ฯลฯ เทคโนโลยีเหล่านี้ส่งผลให้กระบวนการผลิตเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ร้านค้าจึงสามารถผลิตสินค้าได้ทันต่อความต้องการของตลาด ส่งผลให้ร้านค้าต่างๆ มีรายได้มากมาย เจ้าของร้านค้าดังกล่าวจึงมีความต้องการกำลังผลิตที่มากขึ้น ทั้งกำลังคน (ช่างปั้น ช่างเผา และคนงาน) กำลังวัตถุดิบ (ดิน น้ำ เชื้อเพลิง) และเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย ดังนั้นจึงได้มีการขยายกิจการจนเกิดร้านค้าที่มีลักษณะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม การผลิตเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ขึ้น โดยร้านค้าดังกล่าวจะมีหน้าร้านอยู่ติดถนน และมีโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่หลังร้าน เช่น ร้านชาวดิน และร้านดินเผา ซึ่งร้านทั้งสองมีทรัพยากรพร้อมสรรพ ทั้งกำลังคน และมีเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย นอกจากนี้เจ้าของกิจการทั้งสองร้านคือ พิศ ป้อมสินทรัพย์ และ นิคม จิมนอก ยังมีความรู้ทางด้านออกแบบ การตลาด การผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ดีเยี่ยม และยังมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ส่งผลให้สินค้าของทั้งสองร้านมีผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ สามารถผลิตส่งออกขายทั้งในและต่างประเทศ โดย นิคม จิมนอก ได้กล่าวขยายในประเด็นศักยภาพของทั้งสองร้านดังกล่าวข้างต้นนี้ได้อ่างน่าสนใจว่า

ร้านชาวดิน และร้านดินเผา เป็นสองร้านที่มีศักยภาพการทำธุรกิจการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก อาจารย์ พิศ ป้อมสินทรัพย์ เป็นคนมีความรู้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และยังได้วิชาการเครื่องปั้นดินเผาจากประเทศญี่ปุ่น ทำให้อาจารย์สามารถแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดจากกระบวนการผลิต ทั้งเนื้อดิน การขึ้นรูป และการเผา ได้เป็นอย่างดี ร้านดินเผาจึงประสบความสำเร็จ สำหรับผมซึ่งเป็นเจ้าของร้านชาวดิน ส่วนตัวผมจบออกแบบ จึงเน้นที่การออกแบบสินค้าที่ต้องผลิตให้ได้จำนวนและต้องตรงต่อเวลา ผมประสบความสำเร็จทางธุรกิจง่าย ๆ คือ

เราให้ความสำคัญเรื่องเวลา การพัฒนาตนเอง และมองหาทางเลือกใหม่ หาดตลาดใหม่อยู่เสมอ ด้าน
 เกียยน์สมัยก่อนงานไม่เคยตรงตามเวลาตามลูกค้าสั่ง เพราะหนานาหยุด ได้เงินมาก็หยุดงานแล้วก็มา
 ผมจึงคิดว่าจะทำอย่างไรเราจะผลิตสินค้าให้ตรงเวลา ดังนั้นเรื่องเวลาจึงเป็นโจทย์สำคัญสำหรับเรา...
 (นิคม ฉิมนอก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นศักยภาพของเจ้าของกิจการร้านดินเผา และ
 ร้านชาวดิน ที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทั้งด้านการออกแบบ และการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ส่งผล
 ให้ร้านค้าทั้งสองร้านประสบความสำเร็จอย่างมากภายในธุรกิจเครื่องปั้นดินเผา โดย นิคม ฉิมนอก
 ได้กล่าวขยายความถึงวิธีการดำเนินธุรกิจต่อไปอีกว่า

สมัยก่อนลูกค้าคนกรุงเทพฯ มาสั่งสินค้าเยอะพอสมควร โดยเขาจะซื้อไปใช้ก่อน
 จากนั้นคนกรุงเทพฯ บางคนก็เห็นว่าสินค้าดีก็เริ่มมาซื้อไปขายส่งออก โดยเอาลูกค้ามาเจรจาโดยตรงกับ
 เรา เราก็หาวิธีทำอย่างไรก็ได้ให้ตรงเวลา ที่ใช้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาเยอะจริงๆ คือต่างชาติไม่ใช่คน
 ไทย ซึ่งต่างชาติอยากได้เป็นพื้นเป็นหมื่นชิ้น เราก็ต้องหาวิธีการที่จะทำให้ได้ คือ 1. ต้องมีโรงงานของ
 เราส่วนหนึ่ง เพื่อให้ลูกค้าเห็นว่าเราปั้นเองผลิตเอง 2. เราหาคนรู้จักมาช่วยทำ เป็นการกระจายงาน
 ไปตามเตาต่างๆ ในด้านเกียยน์ 3. เราต้องวางมัดจำ เพราะพวกอาจารย์เคยมีประสบการณ์การสั่งของ
 แล้วไม่มาเอา 4. การติดต่อสื่อสารต้องรวดเร็ว ผมอาศัยโทรศัพท์และแฟกซ์ ในการติดต่อกับคน
 กรุงเทพฯ ซึ่งพอผมดำเนินการตามวิธีการดังที่กล่าวมาแล้ว ผมก็มีลูกค้าเป็นของตัวเอง ทำให้มีรายได้
 มากขึ้น กิจการเติบโตขึ้น ภายหลังผมก็เรียนภาษาเพื่อที่จะเดินทางไปติดต่อกับลูกค้าต่างชาติด้วย
 ตัวเอง... (นิคม ฉิมนอก. 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ร้านชาวดิน มีวิธีการจัดการเวลาที่ดีเยี่ยม
 และทำการติดต่อลูกค้าด้วยตนเอง โดยเน้นที่ความสะดวกรวดเร็วและตรงต่อเวลา ดังนั้นร้านชาวดิน
 จึงประสบความสำเร็จจนกิจการเติบโตกลายเป็นร้านค้าและโรงงานอุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิต
 เครื่องปั้นดินเผาเป็นอันดับต้นๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนี้
 ทางร้านอำแดงซึ่งมี ไชยพร เกิดมงคล สุดารัตน์ เกิดมงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ กลุ่มคนตุลา ก็ได้นำ
 เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกียยน์ไปนำเสนอในยุโรป ในรูปแบบผลงานศิลปะ และดำเนินการติดต่อค้าขาย
 เครื่องปั้นดินเผากับชาวต่างชาติด้วยตนเอง เนื่องจากมีความรู้ความสามารถด้านภาษา ส่งผลให้ร้าน
 อำแดงมีลูกค้าชาวต่างชาติ และสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกียยน์ส่งออกต่างประเทศได้
 เช่นเดียวกับ ร้านชาวดิน ร้านดินเผา แต่เป็นไปในรูปแบบงานที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยสุวณีย์
 เนตรวงษ์ เจ้าของกิจการร้านอำแดง ได้กล่าวถึงธุรกิจของร้านอำแดงในช่วงเวลาดังกล่าวไว้อย่าง
 น่าสนใจว่า

ร้านอำแดงของเราสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปแบบเฉพาะตัว และนำไป
 เปิดตลาดที่ต่างประเทศด้วยตนเอง ซึ่งเป็นที่สนใจของลูกค้าต่างชาติ เช่นสโลวีเนียเราก็ทำส่งญี่ปุ่น
 และงานกระเบื้องกับประติมากรรม ก็ทำส่งลูกค้าชาวตะวันตก และด้วยผลพวงของนโยบายเศรษฐกิจ

ของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งสนับสนุนการส่งออก และสนับสนุนให้คนไทยใช้ของไทย ส่งผลช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคทองของการส่งออกเครื่องปั้นดินเผา... (สุวณีย์ เนตรวงศ์, 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ไชยพร เกิดมงคล หนึ่งในเจ้าของกิจการร้านอำแดงก็ได้กล่าวเสริมถึงข้อมูลในประเด็นข้างต้นไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า “เราร้านอำแดงเดินทางไปต่างประเทศ ไปบุกเบิกงานส่งออกเป็นเจ้าแรกของด้านကျိးၤ เราไปยุโรป อเมริกา สวิสเซอร์แลนด์ ดูไบ บาเรน ญี่ปุ่น เราลุยงานต่างประเทศจนเครื่องปั้นดินเผาကျိးၤด้านကျိးၤโด่งดังเป็นที่รู้จักในตลาดต่างประเทศ ส่งผลให้มีความต้องการเป็นจำนวนมาก ซึ่งชุมชนในช่วงเวลานั้นก็ได้ประโยชน์ตามไปด้วย...” (ไชยพร เกิดมงคล, 2559: สัมภาษณ์)

การประสบความสำเร็จของร้านชาวดิน ร้านดินเผา และร้านอำแดง ส่งผลให้กิจการการค้าเครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลานี้เป็นไปอย่างคึกคัก ร้านค้าและโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเพิ่มมากขึ้น นักท่องเที่ยวหลั่งไหลกันเข้ามาในชุมชนกันอย่างมากมาย ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่เติบโตและขยายตัวขึ้นอย่างมาก ซึ่งการขยายตัวของเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้สภาพ วิถีชีวิต สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชุมชนด้านကျိးၤได้แปรเปลี่ยนไปเป็นเมืองอย่างเต็มรูปแบบ วิถีชีวิตของชาวบ้านและช่างปั้นในชุมชนเปลี่ยนแปลงเป็นวิถีชีวิตแบบอุตสาหกรรมที่ต้องเข้างานให้ตรงเวลา ทำงานตามใบสั่ง และรับเงินค่าจ้างเป็นเงินเดือน เป็นรายวัน หรือรับตามจำนวนชิ้นงาน นอกจากนี้สภาพสังคมแบบเกื้อกูลและ เอื้ออาทรต่อกันก็ได้เลือนหายไปจากพื้นที่ชุมชนด้านကျိးၤด้วย ในประเด็นดังกล่าวนี้ วัฒนา ป้อมชัย ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเมื่อถึงช่วงปี พ.ศ.2525-2530 ร้านสองฝั่งถนนเริ่มปลูกสร้างกันหนาแน่นขึ้น เป็นช่วงที่สินค้าขายดี มีใบสั่ง (Order) เข้ามามากมาย ทำให้มีรายได้เข้าสู่ครัวเรือนชาวบ้านที่อยู่ปากมูลก็เข้าโรงงาน โรงปั้นของนายทุน ที่ทำการ เริ่มคึกคัก ผลเสียก็มีบ้างคือเมื่อชาวบ้านเข้าสู่โรงงาน ก็เริ่มไม่ค่อยมีเวลาไปมาหาสู่กันและกันระหว่างเพื่อนบ้านก็ลดน้อยถอยลง ช่างก็แยกตัวกันออกไป ช่างเริ่มเหมือนเครื่องจักร ทำงานตามเวลา ทำงานตามใบสั่ง มีเลือดเนื้อแต่ไม่มีวิญญาณ เป็นบรรยากาศธุรกิจ... (วัฒนา ป้อมชัย, 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของ นายวัฒนา ป้อมชัย ในข้างต้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม และวิถีชีวิตในชุมชนด้านကျိးၤที่เปลี่ยนแปลงเพราะสภาพเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้น เมื่อช่างปั้นและชาวบ้านมีรายได้มาก ความเจริญเติบโตของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปในทุกๆ ด้าน ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนด้านကျိးၤส่วนหนึ่งก็มาจากรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไป คือ ชุมชนด้านကျိးၤได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองท้องถิ่นเป็นตำบลด้านကျိးၤเมื่อปี พ.ศ. 2532 การกลายเป็นตำบล ส่งผลให้การปกครอง

ถูกกระจายอำนาจลงในระดับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับงบประมาณการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ได้กระจายลงมาสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ทำให้บริบทของชุมชนเจริญเติบโตขึ้นในทุกๆ ด้าน ภายหลังตำบลด่านเกวียนมีการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลด่านเกวียน เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 โดยครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ 1. ตำบลด่านเกวียน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 2 3 7 8 และหมู่ที่ 10 บางส่วน 2. ตำบลท่าอ่าง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3 4 และหมู่ที่ 6 (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.2557-2559: 3) ประกอบด้วยชุมชน 16 ชุมชนประกอบด้วย ชุมชนด่านเกวียน ชุมชนด่านกลาง ชุมชนริมมูล ชุมชนโพธิ์ทอง ชุมชนอิฐมอญ ชุมชนหนองกระโดน ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ชุมชนด่านชัย ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม ชุมชนหนองสระธาร ชุมชนท่าอ่างทอง ชุมชนท่าอ่างพัฒนา ชุมชนท่าอ่างสามัคคี ชุมชนพิบูลทอง ชุมชนประชาธิปไตย ชุมชนรัฐราษฎร์พัฒนา (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.2557-2559: 9) แต่ทั้ง 16 ชุมชนนี้ไม่ได้ประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปทั้งหมด โดยมี 10 ชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักคือ 1.ชุมชนด่านเกวียน 2.ชุมชนด่านกลาง 3. ชุมชนริมมูล 4. ชุมชนโพธิ์ทอง 5. ชุมชนอิฐมอญ 6. ชุมชนหนองกระโดน 7. ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน 8. ชุมชนด่านชัย 9. ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม 10. ชุมชนหนองสระธาร โดยทั้ง 10 ชุมชน มีลักษณะเป็นชุมชนทางการค้าเครื่องปั้นดินเผา

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากตำบล เป็นเทศบาลตำบลดังกล่าว ส่งผลให้การปกครองมีอิสระมากยิ่งขึ้น รวมทั้งงบประมาณการพัฒนาชุมชนจากภาครัฐมีการจัดสรรลงสู่เทศบาลมากขึ้น ผู้บริหารเทศบาลที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นก็จะทำการแบ่งงบประมาณดังกล่าวออกเป็นส่วนๆ และกระจายลงไปตามชุมชนต่างๆ เพื่อให้แต่ละชุมชนได้พัฒนาชุมชนของตนเอง ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเติบโตและขยายเป็นชุมชนเมืองอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งกระบวนการการกลายเป็นเมืองนี้ ทำให้บริบทของชุมชนด่านเกวียนได้เปลี่ยนแปลงไปในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านกายภาพ ที่ปรากฏสิ่งปลูกสร้างทั้งบ้านเรือน ร้านค้า โรงงานที่ขยายเติบโตกันอย่างหนาแน่น ด้านประชากรที่มีจำนวนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม และด้านวิถีชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมแบบชนบทที่พึ่งพิงอาศัยกันกลายเป็นสังคมเมืองแบบต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างเอาตัวรอด ซึ่งสภาวะการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นนี้ ก็เป็นผลพวงมาจากการเปลี่ยนระบบการเมืองการปกครอง และสภาวะเศรษฐกิจในชุมชนที่เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วดังที่กล่าวมานั่นเอง

การกลายเป็นเมืองของชุมชนด่านเกวียน และการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ นอกจากจะส่งผลให้บริบทต่างๆ ในชุมชนทั้ง การเมือง สังคม เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังกระทบต่อเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบดั้งเดิมให้หายไปจากพื้นที่ด้วย เช่น พะมอญไม้ และเตาจอมปลวก ได้กลายเป็นเทคโนโลยีที่ล้าสมัยและจำเป็นต้องถูกเลิกใช้ เนื่องจากพะมอญไม้ขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ได้ช้า และได้จำนวนน้อยเกินไป ไม่เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า ขณะที่เตาจอมปลวกก็ไม่สามารถสร้างบริเวณบ้านหรือโรงงานได้ เมื่อเตาจอมปลวกยังตั้งอยู่ใกล้ชุมชนจึงสิ้นเปลืองต่อค่าใช้จ่ายในการขนย้ายสินค้า เตาจอมปลวกจึงถูกเลิกใช้ไปเช่นกัน การหายไปของเทคโนโลยีดังกล่าวส่งผลให้สถานะของเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบดั้งเดิมที่ต้องอาศัยความประณีต และอาศัยความร้อนสูงจากเตาจอมปลวกเริ่มสั่นคลอน พื้นที่

ของงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมจึงค่อยๆ ลดน้อยลงไปตามลำดับ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2538-2539 งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้เปลี่ยนจากการทาสีเลียนแบบของเก่ามาเป็นสีสดใส สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีฟ้า สีน้ำเงิน ฯลฯ ด้วยตลาดช่วงเวลานี้เริ่มนิยมงานสีสดที่สะดุดตา

ต่อมาชุมชนด่านเกวียนเจอวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 ที่สหรัฐอเมริกาทำสงครามอ่าวเปอร์เซีย ทำร้านค้าใหญ่ๆ ในด่านเกวียนเกิดปัญหาเรื่องการส่งออกสินค้า เมื่อการขนส่ง การประกันภัย ค่าระวางทุกอย่างที่แพงขึ้น ภายหลังยังมีปัญหาค่าเงินบาท ในสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่มีการลดค่าเงินบาท ส่งผลให้ปีพ.ศ.2540 ร้านค้าและโรงงานต่างๆ ในชุมชนด่านเกวียนต่างได้รับผลกระทบจนทำให้ไม่สามารถส่งออกสินค้าได้ สินค้าจึงค้างสต็อกมากมาย เงินรายได้หดหายต้องเอาเงินหมุนมาพยุงรายจ่ายภายในร้านและโรงงาน สภาวะดังกล่าวทำให้ร้านค้าหลายต่อหลายร้านถึงขั้นเป็นหนี้เป็นสินมากมาย บางร้านก็ต้องปิดตัวลงไป เพราะอยู่ไม่ได้ สภาวะเหตุการณ์ดังกล่าว ไซยพร เกิดมงคล ได้กล่าวถึงช่วงเวลาวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 ไว้ว่า

ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 เกิดสภาวะการที่สินค้าส่งออกไม่ได้จากภาวะสงคราม และสภาวะเงินบาท ร้านค้าแดงเรารักษาสถานภาพตนเองโดยชะลอการส่งออกทั้งหมดไว้ ต่อมาเรามาเจ๊งที่เยอรมัน เพราะเราเอางานไปนำเสนอในนิทรรศการที่เยอรมัน เงินที่เหลืออยู่ก็หมด เราก็เจรจากับเจ้าหนี้ และทยอยส่งหนี้ 10 ปี จนสามารถปลดหนี้กับแบงค์ได้หมด จากนั้นเร้าแดงก็ใช้ชีวิตแบบเดิมคือไม่เป็นหนี้ และไม่ส่งออกเครื่องปั้นดินเผาอีกต่อไป (ไซยพร เกิดมงคล. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ ประสงค์ ภูทอง เจ้าของกิจการโค้งพันล้าน และเป็นสมาชิกสภาเทศบาลด่านเกวียน ได้กล่าวเสริมถึงช่วงเวลาวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ไว้ว่า

ผมทำร้านตั้งแต่ปี พ.ศ.2532-2533 ตอนนั้นเศรษฐกิจในชุมชนดี ไม่มีหนี้ เรามีแต่เอาเงินไปฝาก พอช่วงปีพ.ศ. 2535-2538 ธนาคารหลายๆ แห่งเข้ามาเสนอเงินกู้ ผมก็รู้จักแบงค์ (ธนาคาร) ตอนนั้น ก็กู้เงินมาขยายกิจการ พอหลายๆ แห่งก็เริ่มเป็นหนี้ ตอนปี พ.ศ.2538 ผมก็เริ่มเป็นหนี้แล้ว และพอพองสบู่แตกในปี พ.ศ.2540 ผมก็ตามดอกตามหนี้ไม่ทันจนเป็นหนี้เป็นล้าน ช่วงเวลานั้นหลายๆ ร้านในชุมชนก็ประสบปัญหาเดียวกัน... (ประสงค์ ภูทอง. 2559: สัมภาษณ์)

สภาวะที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้ร้านค้าหลายต่อหลายร้านในชุมชนด่านเกวียนเริ่มประสบปัญหานี้สืบมานับตั้งแต่นั้น หลายต่อหลายร้านต้องพยุงตนเองเพื่อให้อยู่รอด ทั้งร้านอาแดง ร้านชาวดิน ร้านดินเผา รวมถึงร้านค้าใหญ่น้อย จนถึงในระดับศิลปิน ล้วนแต่ได้รับผลกระทบหมดมากน้อยต่างกัน โดยภายหลังเมื่อเกิดนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2548 ก็ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนกลับมากระเตื้องขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

โดยสรุป พัฒนาการการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้เป็นไปในรูปแบบอุตสาหกรรมที่มีกระบวนการออกแบบกำกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ และมีกระบวนการ

ผลิตเป็นขั้นเป็นตอน ขณะเดียวกันภูมิปัญญาในยุคนี้ได้ถูกพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้นอีกขั้น โดย อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ผู้มีความรู้เชิงวิชาการเชรามิกจากญี่ปุ่น การนำเอาความรู้ทางเชรามิกและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้พัฒนาไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีทั้งคุณภาพ ความสวยงาม และยังสามารถผลิตได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นชุมชนด่านเกวียนในยุคนี้จึงสามารถผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก การเข้ามาพัฒนาเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาของ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ส่งผลให้ชุมชนเติบโตเป็นชุมชนอุตสาหกรรม และขยายเป็นชุมชนเมืองอย่างเต็มตัว นอกจากนี้ พิศ บ่อมสินทรัพย์ แล้ว สมาน แสงทอง (กลุ่มคนตุลา) ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ยับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียนให้เป็นที่รู้จัก ด้วยสร้อยดินเผาที่เขาออกแบบขึ้น ภายหลังสร้อยดินเผาโด่งดังก็ทำให้สินค้าด่านเกวียนเป็นที่ต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากบุคคลทั้ง 2 แล้ว นิคม ฉิมนอก รวมทั้ง ไชยพร เกิดมงคล (กลุ่มคนตุลา) ก็เป็นอีก 2 ท่านที่มีบทบาทในการพาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไปสู่เวทีการส่งออกเช่นกัน โดย นิคม ฉิมนอก เป็นผู้พัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนด้วยกระบวนการออกแบบ ทำให้สินค้าของเขาส่งถึงมือลูกค้าอย่างตรงเวลา นอกจากนี้เขายังเดินทางไปติดต่อธุรกิจในประเทศด้วยตนเอง ขณะที่ ไชยพร เกิดมงคล เขายับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียนด้วยการทำดินด่านเกวียนให้เป็นงานศิลปะ และนำไปนำเสนอที่ต่างประเทศจนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก เมื่อเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก้าวไกลถึงตลาดสากล ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนขยายตัวถึงขีดสุด ความต้องการสินค้าที่มีมากมายผู้คนในชุมชนด่านเกวียนทุกคนล้วนมีงานทำและหันมาประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนดีขึ้น ซึ่งโรงงานของ พิศ บ่อมสินทรัพย์ นิคม ฉิมนอก และไชยพร เกิดมงคล ก็เป็นโรงงานสำคัญที่แจกจ่ายงานให้กับช่างปั้นในชุมชน ช่วงเวลานี้โรงปั้นของทั้ง 3 คน ทั้ง ร้านชาวดิน ร้านดินเผา และร้านอำแดง ได้ขยายตัวเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นลำดับต้นๆของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงระดับประเทศ

1.3.2 การตลาด ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาของการค้าขายเชิงพาณิชย์ เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความต้องการจากผู้บริโภคเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาได้ถูกส่งออกไปขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ นับได้ว่าช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกับงาน การค้าเชิงพาณิชย์เติบโตในพื้นที่อย่างมาก ชุมชนด่านเกวียนมีร้านค้า มีโรงงาน มี ผู้ผลิตขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีนายทุน พ่อค้าคนกลาง พ่อค้ารายย่อยมากยิ่งขึ้น มีรายได้หมุนเวียนในชุมชนมากมาย ส่งผลให้ชุมชนเติบโตขึ้นจนกลายเป็นชุมชนเมืองที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในช่วงเวลานี้สินค้าขายดีขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลิตภัณฑ์สร้อยดินเผาถูกนำไปขายตามพื้นที่ที่วังดนตรีคนด่านเกวียนเดินทางไปเล่นคอนเสิร์ต นอกจากนี้ก็ยังมีวังดนตรีอื่นๆ ช่วยประชาสัมพันธ์ด้วย เช่น คาราวาน คาราวาน เป็นต้น ต่อมาเมื่อภาพยนตร์เรื่องน้ำพุ ที่ตัวละครเอก (อำพล ลำพูน) ในเรื่องใส่สร้อยดินเผาด่านเกวียน ออกฉายไปทั่วประเทศ ส่งผลให้สร้อยดินเผาดังเป็นพลุแตกและเป็นที่ต้องการจากผู้บริโภคเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้น

นอกจากนี้การที่เครื่องปั้นดินเผาขายดีมาก ๆ ก็เป็นผลพวงมาจากบทบาทของร้านค้าขนาดใหญ่ และกลุ่มคนตุลา ที่มีความรู้ความสามารถด้านการออกแบบ การผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ๆ และการประชาสัมพันธ์ทางการตลาด จนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดด ช่างปั้นรวมถึงชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และกำไรอย่างมากมาย หลายคนสามารถตั้งตัวได้ในช่วงเวลานี้ ในประเด็นนี้ พนม บ่มกระโทก ปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวถึงช่วงยุคทองของตลาดการส่งออกไว้อย่างน่าสนใจว่า

ช่วงเวลานี้งานส่งออกนอกมาก ใครๆ ก็อยากทำเครื่องปั้น ตอนนั้นพ่อทำอาชีพรับจ้างกับ อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ เจ้าของร้านดินเผาอยู่ ซึ่งก็ทำอยู่กับแกรายได้ตอนนั้นก็ดีมาก แต่พองานเครื่องปั้นดินเผามีความต้องการมากเข้ามาเข้า พ่อเห็นว่าควรลาออกมาทำด้วยตนเองจะดีกว่า เลยออกจากดินเผามาลงมือทำด้วยตนเองแบบจริงจัง ตอนนั้นลูกค้ามาวิ่งตามซอยในชุมชนด่านเกวียนอย่างคึกคัก บางทีบางครั้งก็มารอแย่งกันซื้อหน้าเตาเผาเลยก็มี ทำเท่าไรก็ขายหมด การค้าการขายเครื่องปั้นดินเผาดีมาก ๆ ในตอนนั้น...(พนม บ่มกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านในข้างต้น แสดงให้เห็นตลาดการค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลาดังกล่าวมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ถึงขนาดมีลูกค้าที่ต้องการสินค้ามาวิ่งหากันตามซอยต่างๆ ในชุมชนด่านเกวียน บางครั้งมีเหตุการณ์แย่งสินค้ากัน ขณะที่เครื่องปั้นดินเผาถูกทยอยนำออกมาจากเตาภายหลังการเผา รวมถึงการสั่งจองสินค้านานนับเป็นเดือนๆ สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงนับเป็นปรากฏการณ์ทางการตลาดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในชุมชนด่านเกวียน

โดยสรุป ถือได้ว่าช่วงเวลานี้ตลาดการค้าเครื่องปั้นดินเผาก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ และยิ่งเติบโตและเบ่งบานถึงขีดสุดในประวัติศาสตร์ของชุมชนด่านเกวียน เห็นได้จากเครื่องปั้นดินเผาถูกผลิตออกมาเท่าไรก็ขายได้หมด เกิดปรากฏการณ์ที่ลูกค้าวิ่งหาสินค้ากันในพื้นที่และแย่งสินค้ากัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ดีมาก ๆ ทำให้ร้านค้าต่างๆ มีกำไรมากมายจนสามารถขยายกิจการกลายเป็นโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาเชิงอุตสาหกรรมได้ บางส่วนที่เป็นร้านค้าขนาดเล็กก็เติบโตเป็นร้านค้าขนาดใหญ่ ในช่วงเวลานี้การตลาดของด่านเกวียนจึงถูกกำหนดโดยผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง ส่งผลให้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้จึงมีการออกแบบที่หลากหลาย แต่ในแต่ละรูปแบบจะถูกผลิตให้ได้จำนวนมากๆ จึงเกิดสินค้าที่มีรูปแบบซ้ำๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายในชุมชนด่านเกวียน การก้าวสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว ส่งผลให้บริบทของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทุกๆ ด้าน ซึ่งก็เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในแบบสังคมเมือง ที่หากระบวนการเศรษฐกิจดีมาก ๆ ความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนก็จะดีขึ้นตามไปด้วย

1.3.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ในช่วงเวลาพ.ศ.2521-2543 นี้ชุมชนก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตภายใต้ระบบทุนนิยมแบบเต็มตัว โดยได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมจากกลไกทางการตลาด และนโยบายทางเศรษฐกิจจากภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนและวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาวะดังกล่าว กล่าวคือ เมื่อกำลังซื้อและความต้องการผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากกลุ่มลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศมีมากขึ้น กลุ่มผู้ผลิตซึ่งมีกำลังทรัพย์มากจึงต้องการผลิตสินค้าให้ได้ตามความต้องการของตลาด จึงได้ขยายกำลังการผลิตให้เป็นไปในรูปแบบอุตสาหกรรมแบบเต็มตัว โดยนำเข้าเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เช่น เตาเผาแก๊ส แบนหมุนไฟฟ้า เครื่องผสมดิน เครื่องนวดดิน และรีดดิน ฯลฯ ทำการเพิ่มจำนวนช่างปั้นและลูกจ้างให้มากขึ้นหลายเท่าตัว ช่างที่มีฝีมือดีก็จะได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าช่างปั้นคนอื่น ๆ ซึ่งการจ้างช่างปั้นและลูกจ้างแบบระบบอุตสาหกรรมนี้เอง ที่ทำให้ระบบวิถีชีวิตการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมได้เลือนหายไปจากพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน กล่าวคือช่างปั้นพื้นบ้านเมื่อมาทำงานรับจ้าง และกินเงินเดือน ทั้งในรูปแบบรายเดือนและรายวัน ก็ต้องเข้าไปอยู่ในโรงงานผลิต และทำงานแบบลูกจ้าง ปฏิสัมพันธ์ของช่างปั้นและผู้คนในชุมชนจึงเริ่มลดลง เกิดลักษณะต่างคนทำงานเพื่อเงิน เพื่อปากท้อง และต่างคนต่างอยู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่ชุมชนเลือกเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยผลิตสินค้าให้ได้จำนวนมากดังที่กล่าวมาข้างต้น มีส่วนทำให้วิถีชีวิตของช่างปั้นเปลี่ยนไปเช่นกัน กล่าวคือ ชุมชนมีรายได้และกำไรมากมาย จากการขายสินค้าส่งออกทั้งในและต่างประเทศก็จริง แต่รายได้จากเทคโนโลยีดังกล่าวได้ทำให้ชุมชนเลือกละทิ้งเทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม ทั้งเตาจอมปลวก และพะมอน ส่งผลให้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่ต้องตื่นเข้าไปปั้นงานตามโรงปั้นตามตะกุดและหัวไร่ปลายนาที่มีเตาจอมปลวกได้หายไปจากชุมชน สภาวะดังกล่าวนี้ทำให้วิถีชีวิตของสังคมด่านเกวียนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากสังคมชนบทที่ผลิตเครื่องปั้นด้วยใจรัก ด้วยความงาม ความประณีต และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน กลายเป็นชุมชนเมืองที่มุ่งเน้นแต่ปริมาณเครื่องปั้นดินเผา และมุ่งหวังเงินรายได้และกำไรเท่านั้น ดังนั้นวิถีชีวิตการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบในยุคก่อนหน้านี้จึงได้หายไปจากชุมชนด่านเกวียน

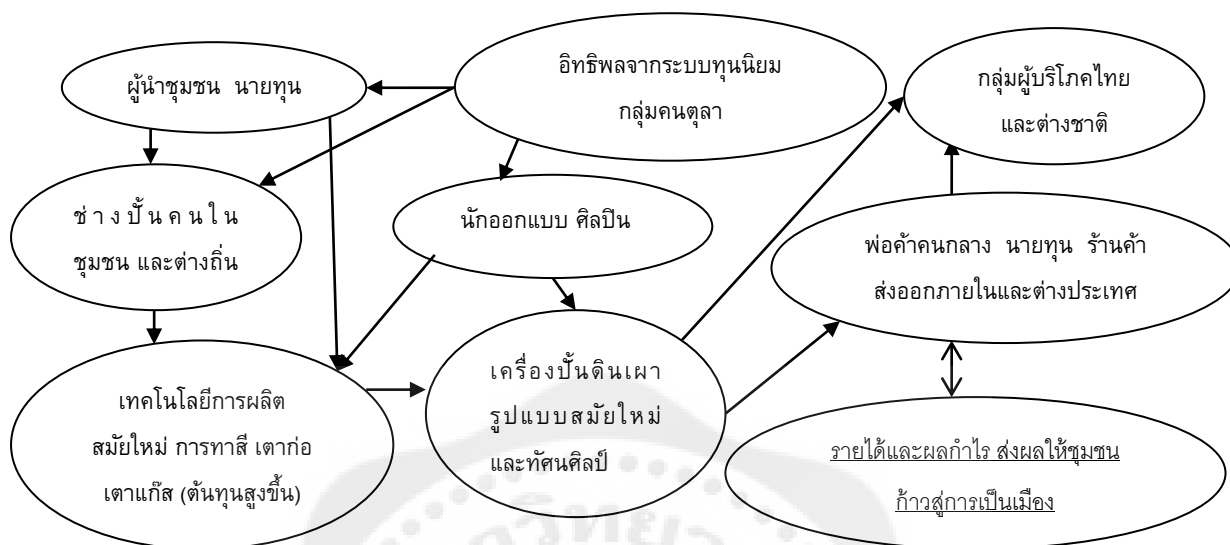
เมื่อรายได้และกำไรจากการค้าเครื่องปั้นดินเผามีมากมายมหาศาล ในช่วงเวลานี้ชุมชนได้ร่วมกันสร้างบทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้กลายเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่ทรงพลัง และจากการที่เครื่องปั้นดินเผาขายดีมาก ทำให้ทรัพย์สินของนายจ้างพุ่งสูงขึ้น ส่งผลให้ได้เกิดช่วงชั้นทางสังคมที่กว้างขึ้น กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นที่มีฐานะทางการเงินเดิม ได้มีทรัพย์สินและรายได้พุ่งสูงขึ้นจากการค้าขายที่ประสบความสำเร็จ ทำให้ได้รับความเคารพ ยำเกรง และได้รับการยกย่องทางสังคมว่าประสบความสำเร็จทางธุรกิจ ถือเป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูง รวมทั้งมีอำนาจในการต่อรองทางการตลาดเครื่องปั้นดินเผาสูงมาก เช่น พิศ ป้อมสินทรัพย์ เจ้าของร้านดินเผา นิคม ฉิมนอก เจ้าของร้านชาวดิน ไชยพร-สุตารัตน์ เกิดมงคล เจ้าของร้านอำแดง จีรพันธ์ ปิ่นกระโทก เจ้าของ หจก.ด่านเกวียน Pottery สมาน บั้งกระโทก เจ้าของร้านสมานเครื่องปั้น ชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก เจ้าของโรงงานดินปั้น เป็นต้น กลุ่มชนชั้นนี้บางคนได้ผันตนเองมาเป็น

นักการเมืองท้องถิ่น เนื่องจากสภาพการเมืองการปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวได้เปลี่ยนไปเป็นรูปแบบตำบล เป็นสุขาภิบาล และเป็นเทศบาลตำบล การปกครองรูปแบบดังกล่าวจำเป็นต้องมีสมาชิกเทศบาลที่เป็นคนในท้องถิ่นเข้ามาบริหารจัดการผลประโยชน์ของชุมชน ดังนั้นกลุ่มคนจากชนชั้นนำในด้านเกรียนได้ผันตัวเองมาเป็นนักการเมือง เช่น ชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก (อดีตกณะกรรมการสุขาภิบาลตำบลด่านเกรียน และอดีตนายกเทศมนตรีตำบลด่านเกรียน) ลูกชายของอยู่ เปลี่ยนกระโทก เป็นต้น

การเกิดชนชั้นนำในชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้ชุมชนด่านเกรียนในช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนแปลงจากช่วงทุนนิยมระยะแรก ที่เป็นช่วงชั้นที่มีลักษณะเป็นแบบสังคมชนชั้นทางเศรษฐกิจ ที่ผู้เป็นนายจ้างเป็นชนชั้นปกครอง มาสู่ช่วงทุนนิยมระยะที่สอง ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ควบคุมอำนาจรัฐจากกลุ่มนายจ้าง มาอยู่ในมือของกลุ่มคนเล็กๆ เช่น หัวหน้าพรรคการเมืองที่ร่วมมือกับผู้นำกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือทางวัฒนธรรมในชุมชนด่านเกรียน (โดยทั่วไปก็เป็นกลุ่มนายจ้าง) กลุ่มชนชั้นนำนี้จะมีอำนาจเหนือประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ใช้อำนาจรัฐควบคุมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สังคมในช่วงทุนนิยมลักษณะเช่นนี้ทำให้มีอาชีพที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น และกลุ่มที่มีอาชีพเดียวกันจะมีสภาพเป็นชนชั้นเดียวกัน ทำให้เกิดคนในชนชั้นกลางจำนวนมากขึ้น การศึกษาได้กลายเป็นหนทางที่สำคัญในการได้มาซึ่งสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดี ดังนั้นช่วงเวลานี้ชนชั้นนำและชนชั้นกลางในชุมชนด่านเกรียนจึงได้ศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และคุณวุฒิ ตามสถาบันการศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนภาคพิเศษ(เสาร์-อาทิตย์) เช่นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และมีค่านิยมส่งลูกหลานไปเรียนตามสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ลูกหลานมีความรู้ความสามารถสำหรับกลับมาบริหารกิจการของตนต่อไป

จากการที่เครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียนมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือเชิงพาณิชย์ที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับปัจเจกและชุมชนอย่างมากมาย ส่งผลชาวบ้านในชุมชนหันมาประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา กันมากกว่า ร้อยละ 80 อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียนเจริญเติบโตและขยายตัวจนเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา รายใหญ่ระดับประเทศ สามารถมีกำลังการผลิตเพื่อขายในประเทศและส่งออกได้อย่างมากมาย การขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนด่านเกรียนมีรายได้พุ่งสูงขึ้นหลายเท่าตัว กลุ่มเจ้าของร้านค้าต่างๆ มีทรัพย์สินพุ่งสูงขึ้นจากการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้สถานภาพและชนชั้นของสังคมชุมชนด่านเกรียนกว้างขึ้น นอกจากนี้การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้สภาพบริบทต่างๆ ของชุมชนเจริญเติบโตและก้าวหน้าขึ้นกลายเป็นเมือง เมื่อชุมชนด่านเกรียนกลายเป็นเมืองได้เพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการค้าเครื่องปั้นดินเผา แสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียนมีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนชุมชน ดังนั้นในยุคนี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียนจึงกลายเป็นศูนย์กลางของโครงสร้างและระบบกลไกของชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ บริบทในทุกระดับของชุมชน ทั้งระดับปัจเจกจนถึงระดับโครงสร้างล้วนถูกขับเคลื่อนด้วยเครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียน ดังนั้นระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกรียนในช่วงเวลานี้จึงแสดง

บทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง และเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนบริบทของชุมชนด้านเกวียนในทุกๆ ด้าน ดังภาพประกอบ 29

ภาพประกอบ 29 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในช่วง พ.ศ. 2521-2543

1.4 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน

1.4.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนถูกพัฒนามาสู่ความหลากหลายทางการผลิตเพื่อนำเสนอผลงานรูปแบบใหม่ๆ ในช่วงเวลานี้มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จบทางออกแบบเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงบุคคลภายนอกอื่นๆ ได้เข้ามาอาศัยในชุมชนมากมาย ดังนั้นการออกแบบจึงเน้นไปตามความต้องการของตลาด และตามใบสั่งของลูกค้า ในการออกแบบหากผลงานมีลักษณะที่ใหม่และน่าสนใจจะเกิดการลอกเลียนแบบสินค้าขึ้นมาอย่างรวดเร็ว สินค้าที่เกิดขึ้นในยุคนี้ที่โดดเด่นก็เช่นงานตุ๊กตาทำทางต่างๆ งานตุ๊กตาทาสี และภาชนะต่างๆ ที่ทาสี สีที่ทาก็จะใช้สีสันทันทีสดใส เพื่อสร้างจุดสนใจให้กับลูกค้า ในประเด็นงานทาสีนี้ เมียน สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

งานทาสีดั้งเดิมก็เป็นงานทาสีเก่าที่เกิดขึ้นช่วง พ.ศ.2535 แต่ต่อมาก็มีงานสีสดๆ เกิดขึ้นในด้านเกวียนเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมานี้ มันก็สวยเพราะสี และก็ขายดีมาก อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ลูกค้าส่วนใหญ่ที่ซื้อไปก็เป็นคนรุ่นใหม่ๆ แต่งานทาสีในระยะยาวคุณภาพจะไม่ดีนัก คือเผาไม่แกร่ง เผาไม่ถึงไฟ แล้วนำมาทาสี พอใช้ไปนานๆ สีก็จะค่อยๆ ลอก และหากโดนน้ำบ่อยๆ สีมันก็จะเปื้อยหลุดออกจากผิวดิน อีกอย่างงานสีสามารถหาทิวาสีดูอื่นๆ ได้ เช่นปัจจุบันก็มีงานปูนมาทาสี จึงทำให้แทบแยกแยะไม่ออกว่าคืองานดินหรืองานปูน สำหรับวิธีการทาสีก็แล้วแต่ว่างานจะใช้ภายนอกหรือ

ภายใน สีที่ใช้ก็สีน้ำพลาสติก กับสีน้ำมัน แล้วลงแว็กซ์ ลง A100 เคลือบทับอีกทีหนึ่ง... (เมี้ยน สิงห์ ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่างานทาสีสดนั้น ได้เริ่มมาเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา และลูกค้าที่นิยมซื้อส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่นิยมงานแบบสมัยใหม่ที่เน้นสีสดใส โดย ประสงค์ ภูทอง เจ้าของกิจการร้านโคงพื้นล้าน ได้กล่าวเสริมถึงงานทาสีไว้อย่างน่าสนใจว่า

งานเผาแบบเดิมๆต้นทุนสูงทำยากเพราะโอกาสงานแตกสูง ต้นทุนสูง ช่วงนั้นก็หาวิธีลดต้นทุน เริ่มแรกก็เป็นงานทาสีเลียนแบบของเก่า ต่อมาก็คือเป็นงานทาสีสด เท่าที่จำได้ก็เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538-2539 แต่ช่วงนั้นก็ขายดีนะ แต่งานสีขายดีจริงๆ เมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา จนวนช่วงปี พ.ศ.2557-2559 งานทาสีก็เจ๊งขายไม่ค่อยได้ จริงๆ งานทาสีมันก็เหมือนงานย้อมแมวนะ เพราะบางส่วนเป็นงานแตกแล้ว แล้วนำมาซ่อมด้วยการป้ายปูน จากนั้นก็ทาสีกลบให้สวยงาม จนลูกค้าดูไม่ออก แต่มันก็ขายดีซึ่งบางทีอาจเป็นสมัยนิยมก็ได้ แต่ถ้าลูกค้ามีความรู้และต้องการคุณภาพก็จะไม่ซื้อ เพราะนานไปสีมันก็หลุดลอก... (ประสงค์ ภูทอง. 2559: สัมภาษณ์.)

ในประเด็นงานทาสีข้างต้น บุญส่ง เปล้ากระโทก ประธานชุมชนหนองสระธาร และเป็นประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ได้กล่าวเสริมในประเด็นงานทาสีไว้เช่นกันว่า “งานทาสีเริ่มนิยมจริงๆเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งก็เพราะความต้องการของตลาด แต่ส่วนหนึ่งงานสีก็มาจากการที่ชุมชนต้องการลดกำลังการผลิต โดยเผาต่ำลงเพื่อให้ทาสีได้ ข้อดีของงานทาสีอีกอย่างก็ถ้างานแตกแล้วก็ทาสีกลบได้ ปัจจุบันจากดินทาสีก็กลายเป็นปูนทาสี ทำให้ผู้บริโภคหลายคนแยกแยะไม่ออก ปัจจุบันตลาดของงานทาสีก็ซบเซาลงไปมากพอสมควร...”(บุญส่ง เปล้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ค.

ภาพประกอบ 30 ประชาชนชาวบ้าน ก. เมี้ยน สิงห์ทะเล ข. ประสงค์ ภูทอง ค. บุญส่ง เปล้ากระโทก

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

การเกิดงานทาสีดังที่ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 3 ท่านได้กล่าวมาข้างต้น เกิดจากการที่ตลาดคนรุ่นใหม่ต้องการบริโภคสินค้าที่มีสีสันสดใส จึงทำให้ชุมชนนิยมผลิตงานเครื่องปั้นที่มีสีสันสดใสเพื่อให้ตรงความต้องการของตลาด แต่สีที่สดใสไม่ได้ใช้การเคลือบสีเหมือนวิธีการทางเซรามิกที่ต้องเผาในอุณหภูมิสูง แต่ใช้วิธีการเผาไฟต่ำประมาณ 800 องศาเซลเซียส และนำมาทาสีด้วยสีน้ำพลาสติก หรือสีน้ำมัน เสร็จแล้วก็เคลือบเงาให้สวยงามและทนทาน แต่ความทนทานและสวยงามดังกล่าวนั้นไม่ยั่งยืน กล่าวคือ เมื่อลูกค้าใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ สีจะค่อยๆ ซีดลง และค่อยๆ หลุดลอกออกจากผิวภาชนะ ส่งผลให้ในระยะยาวคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้จะเริ่มลดลง อีกทั้งงานทาสียังสามารถทาลงบนวัสดุใดก็ได้ ในชุมชนด่านเกวียนจึงเกิดงานปูนที่ทาสีวางขายอยู่ด้วยเช่นกัน การเกิดงานทาสีทำให้ช่างปั้นสามารถลดต้นทุนการผลิตลงไปได้มาก กล่าวคือ การทำงานสีไม่จำเป็นต้องเผาในอุณหภูมิสูงจึงไม่ต้องใช้ฟืนเยอะ และหากแตกร้าวก็สามารถซ่อมแล้วทาสีกลับได้ งานทาสีจึงเป็นนิยมอย่างรวดเร็วและแพร่หลายในชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบัน

ความนิยมของงานทาสีข้างต้น ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเลือกลงทะเบียนปัญหาการผลิตแบบเผาต่ำ ซึ่งต้องใช้กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม ที่ต้องใช้เชื้อเพลิงคือฟืนในกระบวนการเผาไหม้ ดังนั้นช่วงเวลานี้งานประเภท สร้อยดินเผาที่เผาต่ำ แจกันที่เผาต่ำ หรือแม้กระทั่งงานทำสีเก่าที่ต้องใช้การเผาต่ำ ก็ลดน้อยลงไปตามลำดับ ยิ่งงานเครื่องปั้นรูปแบบดั้งเดิม เช่น โอ่ง อ่าง ลายลูกกลิ้ง กระถาง ไห ก็แทบไม่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียนอีกเลย การละทิ้งดังกล่าว ส่งผลให้งานทาสีสดใสก้าวเข้ามามีบทบาทเป็นสินค้าสำคัญ ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนในช่วงเวลานี้ จนสามารถเรียกได้ว่างานเครื่องปั้นดินเผาที่ทาสีเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลานี้ได้เลยทีเดียว

สำหรับเทคโนโลยีการผลิตในช่วงเวลานี้ ชุมชนด่านเกวียนใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่ ร่วมกับเทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิมควบคู่กันไป เช่น ในกระบวนการเผาชุมชนใช้ทั้งเตาก่อ และเตาแก๊ส เพื่อความเหมาะสมในการเผาในงานในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น การเผาตุ๊กตาที่มีขนาดเล็กแต่เป็นความต้องการจากลูกค้าที่เร่งด่วนก็จะใช้เตาแก๊สในการเผา แต่หากเป็นงานชิ้นใหญ่ที่ต้องใช้เวลาและความระมัดระวังในการเผา ก็จะใช้เตาก่อในการเผาผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ในช่วงเวลานี้เตาก่อยังได้ถูกพัฒนาขึ้นให้สามารถควบคุมอุณหภูมิให้ทั่วถึงได้ทั้งเตา โดยมีการออกแบบให้มีช่องใส่ฟืนด้านข้าง ข้างละ 1-2 รู ส่งผลให้อุณหภูมิในเตาสุกตัวอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ก็มีการออกแบบเตาให้แข็งแรงขึ้น เช่นเสริมความแข็งแรงของเตาด้วยซีเมนต์ บางเตาก็มีทางเข้าด้านข้างเพื่อความสะดวกในการเข้าไปจัดเรียงผลงานในเตา และสะดวกต่อการยกผลงานออกจากเตา เป็นต้น

เตาก่อที่ถูกพัฒนาให้ทันสมัยยิ่งขึ้นดังกล่าว เป็นความพยายามของผู้ผลิตที่พยายามพัฒนานวัตกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้กระบวนการเผามีประสิทธิภาพและลดปัญหาการสุกตัวที่ไม่เท่ากัน ทำให้สามารถเผาผลิตภัณฑ์ได้สุกทั่วถึงทั้งเตา ซึ่งในปัจจุบันช่างที่ยังรับจ้างทำเตาก่อและเป็นช่างที่ชุมชนด่านเกวียนยอมรับในฝีมือคือ ช่างสนอง เปี้ยกระโทก ในประเด็นนี้ ยัง ป้อกระ

โทก ปราชญ์ชาวบ้านได้กล่าวถึงช่างก่อเตาที่ช่างปั้นยอมรับนับถือในฝีมือการก่อเตาไว้ว่า “ลุงสนอง เบี้ยกระโทก อายุประมาณ 69 ปี เป็นช่างก่อเตาที่มีชื่อและเก่งที่สุดในด้านเกวียน เตาก่อในชุมชน ด้านเกวียนมากมายหลายลูกล้วนก่อด้วยฝีมือของแก สมัยก่อนแกจะไปทำเตาให้ อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ บ่อยๆ ปัจจุบันเศรษฐกิจซบเซา งานหลักๆ ของลุงแกในปัจจุบันก็คือซ่อมเตาที่ชำรุดเสียหายจากการใช้งาน...” (ยง ป้อกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

โดย สนอง เบี้ยกระโทก ได้กล่าวถึงประสบการณ์การสร้างเตาก่อของตนไว้อย่างน่าสนใจว่า

สมัยก่อนพ่อก็ไปก่อหลายจังหวัด บุรีรัมย์ อ่างทอง ศรีสะเกษ ในด้านเกวียนพ่อก็ก่อให้เกือบทั้งหมด เตาของพ่อจะรับประกันความเรียบร้อย ต้องทำหน้าที่ดินอิฐบล็อกให้ดี อิฐจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูเมื่อก่อนต้องลื้อข้างเตาไว้ดีๆ เพราะเผาหลายไฟดินมันจะไหล เราเริ่มด้วยการขุดดินลงไปจากพื้นตามรูปทรงของเตา เพราะหากก่อบนผิวดินเลยเมื่อใช้ไปจะทำให้ผนังเตาจะพังลงเนื่องจากไม่มีดินคอยดันผนังอิฐไว้ เราจึงควรขุดดินลงไปเป็นหลุมแล้วก่อจากในหลุมดินเพื่อให้ดินช่วยดันอิฐไว้ จากนั้นก่อให้โค้งเข้าหากันทั้งสองข้างไปจรดหลังคาเตา แล้วใช้อิฐที่มีลักษณะเหมือนลิ้นสามไว้ด้านบนหลังคาเตา เพื่อยึดผนังอิฐทั้งสองข้างให้แข็งแรง เตาของพ่อจะมีรูปทรงเป็นรูปไข่ เตารักทำให้ร้านจงประเสริฐ และทำเยอะที่สุดก็ทำให้เตาร้านดินเผา ให้ อาจารย์ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ประมาณ 10 ลูก แต่ละเตาที่พ่อทำจะมีอายุการใช้งานอย่างน้อย 10 ปี บางเตาก็มีอายุ 20 ปี ปัจจุบันพ่อรับซ่อมแซมเตา และปรับปรุงเตาให้กลับมาใช้สภาพดีอีกครั้ง... (สนอง เบี้ยกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเตาก่อส่วนใหญ่ในชุมชนด้านเกวียนล้วนเกิดจากฝีมือ ของ สนอง เบี้ยกระโทก ผู้ซึ่งเป็นช่างก่อเตาที่มีฝีมือมากที่สุดในด้านเกวียน และปัจจุบันก็ยังประกอบอาชีพนี้อยู่ เพียงแต่ในปัจจุบันมีช่างก่อเตาหน้าใหม่หลายคน และอาชีพช่างก่อเตาก็มีงานไม่บ่อยนัก เนื่องจากเตาลูกหนึ่งใช้งานได้หลายปี บางลูกเป็น 10 ปี อีกทั้งปัจจุบันยังมีเตาแก๊สซึ่งเขามาทดแทนเตาก่อ ส่งผลให้ช่วงเวลานี้ช่างก่อเตาจึงว่างงาน งานส่วนใหญ่เป็นงานปรับปรุงและซ่อมแซมเตา ซึ่งสภาวะการว่างงานดังกล่าว ส่งผลให้ช่างก่อเตาต้องประกอบอาชีพอื่นๆ เสริมไปในตัวด้วย สำหรับวัตถุดิบและพลังงานในช่วงเวลานี้เริ่มหายากและมีราคาแพง ดินและฟืนดีๆ จากแหล่งต่างๆ เริ่มหมดลง จึงเริ่มมีการหาแหล่งดินและฟืนใหม่ตามพื้นที่ต่างๆ ที่ไกลออกจากชุมชนด้านเกวียนออกไป ดังนั้นราคาดินและฟืนก็เริ่มแพงขึ้นมากกว่ายุคก่อน ซึ่งก็เป็นไปตามกลไกของค่าแรงและค่าขนส่ง

จากสภาวะต้นทุนที่สูงขึ้นจนการผลิตสินค้าเครื่องปั้นดินเผา เริ่มไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนด้านเกวียนเริ่มทรุดตัว จนกระทั่งช่วงปี พ.ศ.2544 ซึ่งเป็นช่วงรัฐบาล ของ ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่มีนโยบายสนับสนุนผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นหัวหอกในการพัฒนาประเทศ ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP: One Tambon One Product) เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนพัฒนาสู่การเป็นสินค้าโอท็อปที่มีชื่อเสียง เป็นสินค้าส่งออกที่

สำคัญ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 พร้อมๆกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ผ่านการประชาสัมพันธ์ ทางสื่อต่างๆ เพื่อดึงดูดเม็ดเงินจากการขายสินค้า และการท่องเที่ยว

เมื่อนโยบายภาครัฐดังกล่าวเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลกับชุมชนด่านเกวียน ส่งผลให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผากลับมาขายดีอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากการเป็นสินค้าโอท็อป เปรียบเสมือนชุมชนมีใบประกาศรับรอง มีสัญลักษณ์หรือมีโลโก้ที่รับประกันสินค้าว่าเป็นสินค้าที่ดีมีคุณภาพ โดยเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับการการันตีว่าเป็นสินค้าโอท็อปคุณภาพ 3 ดาว (สูงสุด 5 ดาว) การมีดาวการันตี ประกอบกับการได้ออกไปโชว์ผลิตภัณฑ์สินค้าตามสถานที่จัดงาน แสดงโอท็อปต่างๆ ที่รัฐบาลสนับสนุน เช่น เมืองทองธานี ส่งผลให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน กลับมาขายดีขึ้น และเศรษฐกิจในพื้นที่ก็กลับมาขยายตัวขึ้นอีกครั้ง โดยในประเด็นนี้ สุพรรณนา พัสกรภักดี ประธานกลุ่ม OTOP บ้านด่านเกวียน และผู้ประกอบการร้านมดแดงดินเผา ได้กล่าวถึง บทบาทของนโยบายโอท็อปในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

ในช่วงปี พ.ศ.2548 เมื่อนโยบาย OTOP เข้ามาสู่ชุมชน นโยบายดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สังคมในชุมชนเป็นอย่างมาก วิถีชีวิตของชาวด่านเกวียนได้เปลี่ยนแปลง ไปเป็นแบบพาณิชย์เต็มรูปแบบ พอเข้าสู่ช่วงปี พ.ศ.2550 ช่วงเวลานี้เกิดโรงงาน และร้านค้าขึ้น มากมาย รวมทั้งนโยบายหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำให้เกิดโฮมสเตย์ ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ช่วงเวลานี้ ชุมชนเติบโตแบบก้าวกระโดด ทำให้สภาพเศรษฐกิจดีมาก มีงานตามสั่ง (Order) เข้ามามากมาย สินค้า ขายดีมาก ๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาช่วยพัฒนาชุมชน เช่น อุตสาหกรรมพาณิชย์จังหวัด มหาวิทยาลัยต่างๆ ในโคราชเข้ามาพัฒนาดิน พัฒนาวัตถุดิบ ฯลฯ... (สุพรรณนา พัสกรภักดี. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นโอท็อปข้างต้นนี้ สีนวล บุญเนตร เจ้าของกิจการร้านตาปั้นดินเผา และเป็นลูกสาวของโปรง บุญเนตรก็ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

พอโอท็อปมาปี พ.ศ.2548 ชุมชนเปลี่ยนมาก เพราะการเป็นหมู่บ้านโอท็อปต้นแบบ ทำให้คนกลับมาซื้อของที่ด่านเกวียน พี่ก็ได้โอกาสไปแสดงผลงานเครื่องปั้นกับผู้ประกอบการที่ถูก คัดเลือก โดยไปแสดงที่ต่างๆ เช่น เมืองทองธานี การได้ออกไปเจอลูกค้าข้างนอกก็ทำให้มีคิรู้จักมากขึ้น ช่วงโอท็อปสินค้าก็ขายดีขึ้น แต่มันก็เป็นเพียงช่วงสั้นๆ เท่านั้น เดียวนี้ใครอยากซื้อของด่านเกวียน ไม่ต้องมาที่ด่านเกวียนก็ได้เพราะมีขายไปทั่ว ใครๆ ก็สั่งของด่านเกวียนไปขาย บางพื้นที่มี เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมากกว่าที่ด่านเกวียนเสียอีก เค้ารับของเราไปขาย พอคนรู้จัก คนเห็นก็มา ซื้อของเราไปขาย เมื่อก่อนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนต้องมาซื้อที่นั่นเท่านั้น เดียวนี้ที่ไหนก็มีหมด พี่จึง อยากให้ชุมชนเราอยู่อย่างแต่ก่อน บางทีความเจริญก็ดี แต่ก็ทำให้เราอด ในมุมด้านการท่องเที่ยวแรกๆ โอท็อปก็ดี ไปๆ มาๆ พี่ว่าต้องใช้กับที่เป็นรากหญ้าจริงๆ ถ้านั่งทำอยู่บ้านไม่มีร้านไปแสดงงาน เค้าจะ ได้สั่งสินค้า แต่ของเราเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากแต่ก่อนเตาทำมาส่งหน้าร้าน ตอนนี้คนซื้อวิ่งไปสั่งกับ เตาเลย หน้าร้านขายไม่ได้แล้ว... (สินวล บุญเนตร. 2559: สัมภาษณ์)

ก.

ข.

ภาพประกอบ 31 ก. สุพรรณนา พัสกรภักดี ประธานกลุ่ม OTOP บ้านด่านเกวียน ข. สีนวล บุญเนตร

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

นอกจากนี้ในประเด็นโอท็อป บุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวเสริมถึงบทบาทของนโยบายโอท็อปในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ช่วงเวลานี้โอท็อปเหมือนเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่ดีให้กับชาวบ้าน ชุมชนโดยรวมก็กลับมามีการค้ามีเศรษฐกิจที่คึกคักอีกครั้ง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น การเจ้าหน้าที่รัฐลงมาทำโครงการแบบฉาบฉวยไม่ลงพื้นที่จริงจัง เพราะการจะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวมันก็ต้องติดรอบด้าน ทั้งสินค้า สภาพแวดล้อม รวมไปถึงห้องน้ำด้วย ซึ่งดูเหมือนว่ารัฐทำโครงการเพราะมีเงินอยู่ก่อนหนึ่ง พอเงินงบประมาณหมด หรือช่วงระยะเวลาโครงการหมดรัฐก็ไม่ลงพื้นที่อีก เศรษฐกิจก็ซบเซาอีกครั้ง มันก็เหมือนว่ารัฐบาลสนับสนุนไม่สุดจริงๆ... (บุญส่ง เป้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของผู้รู้และเจ้าของกิจการทั้ง 3 ท่านข้างต้น แสดงให้เห็นว่านโยบายโอท็อป มีบทบาทและมีอิทธิพลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงชุมชนด่านเกวียนให้มีสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นอีกครั้ง เห็นได้จาก การค้าขาย รายได้ และผลกำไรดีขึ้น ร้านค้าที่เพิ่มมากขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมมีกำลังการผลิตเพิ่มขึ้น และความเป็นเมืองที่ขยายตัวเติบโตขึ้นอีก นโยบายโอท็อปดังกล่าวไม่ได้ส่งเสริมแต่การยกระดับผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อีกด้วย ซึ่งตรงจุดนี้เองที่เป็นหัวใจสำคัญในการจูงใจลูกค้าให้เปลี่ยนตำแหน่งจากผู้ซื้อเพียงอย่างเดียวให้กลายมาเป็นนักท่องเที่ยว พื้นที่ด่านเกวียนในช่วงเวลานี้จึงกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม รัฐบาลได้สนับสนุนให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ ในชุมชนด่านเกวียนให้ดีขึ้นทั้ง ความสะอาดของพื้นที่ การจัดการร้านค้าให้เป็นสัดส่วน การจัด

แต่งสภาพแวดล้อมให้สวยงาม ห้องน้ำต้องสะอาด รวมถึงป้ายประชาสัมพันธ์ต้องชัดเจนและเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีการสร้างโฮมสเตย์ขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีที่พักอาศัยอย่างครบวงจร การพัฒนาเพื่อให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น จึงนับได้ว่านโยบายดังกล่าวของรัฐบาล เป็นนโยบายที่ยอดเยี่ยมที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยใช้การท่องเที่ยวมาช่วยเสริมรายได้ให้กับชุมชน นอกเหนือจากการค้าเครื่องปั้นดินเผา

ในช่วงเศรษฐกิจภายในชุมชนด้านเกวียนดีขึ้นจากนโยบาย OTOP ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ส่งผลให้ผู้ประกอบการในชุมชนมีการแข่งขันทางการค้าสูงมาก ความต้องการสินค้าจากลูกค้าที่สูงขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการต้องการช่างปั้นที่มีฝีมือในเชิงอุตสาหกรรมสูง ดังนั้นจึงได้มีการประกาศรับสมัครช่างปั้น ซึ่งการประกาศรับช่างปั้นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าช่างปั้นด้านเกวียนส่วนใหญ่ขาดทักษะฝีมือเชิงอุตสาหกรรม เนื่องจากภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นการผลิตที่เน้นความประณีตสวยงาม ดังนั้นการขึ้นรูปที่รวดเร็วแบบอุตสาหกรรม ช่างปั้นด้านเกวียนส่วนใหญ่จึงไม่สามารถทำได้ ส่งผลให้ช่างปั้นต่างถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจากจังหวัด จังหวัดศรีสะเกษ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ หลั่งไหลกันเข้ามาในช่วงเวลานี้เป็นจำนวนมาก ช่างปั้นต่างถิ่นเหล่านี้มีฝีมือในการปั้นภาชนะแบบอุตสาหกรรมสูงมาก โดยเฉพาะการขึ้นรูปภาชนะด้วยแป้นหมุนด้วยดินก้อนเดียว เทคนิคนี้จะใช้การตึงดินบนแป้นให้เป็นภาชนะด้วยการตึงดินขึ้นมาเพียงครั้งเดียว ซึ่งคนด้านเกวียนจะเรียกการตึงดินลักษณะนี้ว่าขึ้นรูปแบบจกดิน เทคนิคดังกล่าวแตกต่างจากการขึ้นรูปแบบดั้งเดิมของด้านเกวียนที่ต้องใช้วิธีการปั้นล่อ แล้วต่อๆ ดินขึ้นไปเรื่อยเหมือนเทคนิคการขด เทคนิคแบบด้านเกวียนจะผลิตได้ช้าและได้จำนวนน้อย ขณะที่เทคนิคแบบการตึงดินครั้งเดียวจะผลิตได้คุณภาพสูงและได้จำนวนมากกว่าหลายเท่า ยกตัวอย่างเช่นครก ช่างต่างถิ่นจะสามารถปั้นได้ 100 ใบต่อวันเลยทีเดียว การที่ช่างต่างถิ่นมีฝีมือในเชิงอุตสาหกรรมสูงกว่าช่างปั้นดั้งเดิมของชุมชนด้านเกวียน ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นายจ้างนิยมจ้างกลุ่มคนเหล่านี้ เพราะสามารถผลิตสินค้าได้ตามใบสั่ง และยังมีความเชี่ยวชาญในเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่มากกว่าช่างพื้นบ้านด้านเกวียนนั่นเอง ในประเด็นดังกล่าวนี้ ฐิติวัฒน์ ธีระออกณัฐ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลด้านเกวียน ได้กล่าวถึงการเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นไว้อย่างน่าสนใจว่า

ในปัจจุบันชุมชนด้านเกวียนไม่ได้มีแต่ช่างด้านเกวียนอย่างเดียว แรงงานจากต่างจังหวัดพากันหลั่งไหลเข้ามาเยอะมาก ทายอดกันมาได้เป็น 10 ปีแล้ว คนต่างถิ่นพวกนี้มีทักษะการปั้นแบบโรงงานอุตสาหกรรม เพราะเขาเคยอยู่กันมาก่อน จึงมีทักษะทำภาชนะที่รวดเร็ว พอพวกเขามาที่ด้านเกวียนก็มาปั้นงานต่างๆ โดยเฉพาะกระถาง มาทั้งเป็นลูกมือ ภายหลังก็มาเป็นช่างเอง คนเหล่านี้เขามาด้านเกวียนเพราะบางทีที่เกาะเกร็ด หรือที่อื่นๆ ไม่มีงาน เขาก็มาที่นี่ เพราะที่ด้านเกวียนยังมีงานสั่งจากลูกค้าอยู่เรื่อยๆ และยังมีเยอะอยู่... (ฐิติวัฒน์ ธีระออกณัฐ. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นช่างต่างถิ่นนี้ มนินทร ศรีสวอย ช่างปั้นชาวศรีสะเกษ ได้กล่าวถึงการเข้ามาทำอาชีพช่างปั้นในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนของตนไว้อย่างน่าสนใจว่า

ตอนนี้ผมและภรรยา เช่าที่เพื่อทำโรงปั้นได้ 4 ปีแล้ว ก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นกิจการของตนเอง ตรงนี้เราทำเป็นโรงปั้นและก้อยู่อาศัยด้วย ก่อนนี้เราไปอยู่มาหลายที่ เช่น ปากเกร็ด นนทบุรี ชลบุรี คือตรงไหนมีงานทำเครื่องปั้นดินเผาเราก็ไป ทักชะการปั้นเราได้มาจากที่ปากเกร็ด โดยเดิมคือเราหางานและพวกรุ่นพี่ที่ทำปั้นที่เกาะเกร็ดก็ชักชวนเข้าไปทำ เราก็ไปฝึกทักษะจากตรงนั้น จากนั้นพอได้ข่าวว่า เจ้าแก้วที่ด่านเกวียนเขาต้องการช่างปั้นเพื่อทำงานออเตอร์ เราก็มาสมัครและเขาก็รับเพราะสามารถขึ้นรูปบนแป้นหมุนได้รวดเร็ว จึงได้รับการจ้างอยู่ที่ด่านเกวียน เราก็อยู่มา 15 ปีแล้ว ปัจจุบันถึงเศรษฐกิจไม่ดีแต่เราก็พออยู่ได้เพราะยังมีงานส่งอยู่จากบริษัทโฟร์เจแปซิฟิก ซึ่งก็ตั้งอยู่ในด่านเกวียน... (มนินทร ศรีสว. 2559: สัมภาษณ์)

การเข้ามาของช่างปั้นต่างถิ่นข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทักษะฝีมือช่างแบบดั้งเดิมขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ได้ชำเริญไป ไม่ทันต่อความต้องการของท้องตลาด เจ้าของกิจการในด้านเกวียนจึงจำเป็นต้องว่าจ้างช่างต่างถิ่นที่ขึ้นรูปได้เร็วกว่าแทน ดังนั้นให้ช่างปั้นด่านเกวียนจึงเริ่มทยอยถูกเลิกจ้าง ช่างปั้นด่านเกวียนหลายๆ คนจึงเริ่มหันเหไปประกอบอาชีพอื่น จากสภาวะที่ช่างปั้นด่านเกวียนถูกเลิกจ้างดังที่กล่าวมานี้ ทำให้ช่วงเวลานี้ ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มขาดผู้สืบสาน เห็นได้จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ในชุมชนพบว่า เทคนิคการปั้นแบบดั้งเดิมที่เรียกว่าปั้นล้อ ได้เลือนหายไปจากชุมชน ปัจจุบันเหลือเพียงช่างปั้นไม่กี่คนที่ยังปฏิบัติงานด้วยเทคนิคนี้ อยู่ ขณะเดียวกันช่างต่างถิ่นได้นำความรู้ เทคนิคการขึ้นรูปแบบอุตสาหกรรมมาผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาการผลิตของด่านเกวียน ทำให้ช่วงเวลานี้ภูมิปัญญาการผลิตของด่านเกวียนมีลักษณะร่วมสมัยที่ไม่ใช่ของดั้งเดิม กล่าวคือ กระบวนการผลิตมีลักษณะพื้นถิ่นและต่างถิ่นผสมผสานกัน อีกทั้งกระบวนการขึ้นรูปยังเป็นไปในลักษณะของช่างปั้นต่างถิ่น ส่งผลให้อัตลักษณ์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้ เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผลงานมีความประณีตละเอียดลออ สวยงามแบบงานฝีมือ อีกทั้งยังแข็งแกร่งทนทานเมื่อนำไปใช้ กลายเป็นงานรูปแบบซ้ำๆ ที่ดูแข็งไม่ประณีตละเอียดลออ ซึ่งหลังจากกระบวนการเผาดำได้เลือนหายไปจากชุมชนตั้งแต่มุกก่อนหน้านี้อยู่แล้ว การที่ช่างปั้นด่านเกวียนเริ่มละทิ้งอาชีพเครื่องปั้น จากเหตุผลเพราะไม่สามารถขึ้นรูปในเชิงอุตสาหกรรมได้ ก็ทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่มีอัตลักษณ์ได้เลือนหายไปจากพื้นที่ด่านเกวียนจนเกือบหมด

จากการที่เศรษฐกิจในชุมชนด่านเกวียนดีขึ้นจากนโยบายโอทอป จึงได้ถือว่านโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างงดงาม แต่การประสบความสำเร็จนั้นเป็นเพียงความสำเร็จในช่วงสั้นๆ เท่านั้น เพราะในระยะต่อมาการท่องเที่ยวและการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาเริ่มชะลอส่งผลให้เศรษฐกิจกลับมาซบเซาอีกครั้ง ความซบเซาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการที่รัฐบาลขาดความจริงใจในการสนับสนุนนโยบายโอทอปอย่างต่อเนื่อง เมื่อภาครัฐลงพื้นที่ชุมชนเพียงผิวเผินไม่ได้ลงลึกถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนจริงๆ ทำให้การวางรากฐานการเป็นสินค้าโอทอปที่มีคุณภาพและการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวขึ้น เป็นเพียงการนำงบประมาณที่มีอยู่มาละลายทิ้งเท่านั้น ส่งผลให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไม่มีการพัฒนาคุณภาพประกอบแท้จริง สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีคุณภาพตกต่ำลงเนื่องจากรัฐไม่มีการเร่งผลิตเพื่อขายในนามสินค้า

โอท็อปเท่านั้น ทำให้ชุมชนมีงานดินเผาที่แตกร้าที่ซ่อมแล้วทาสีมาวางขายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีงานที่ทำจากวัสดุอื่นๆ แล้วนำมาทาสีขายเหมือนงานเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากวัสดุอื่นๆ มีต้นทุนการผลิตที่ถูกลงกว่า จึงนำลงทุนกว่า ชุมชนด้านเกวียนช่วงเวลานี้จึงมีทั้งงานดินเผาทาสีงานปูนทาสี หรืองานวัสดุอื่นๆ ที่นำมาทาสีมาวางขายอยู่เต็มพื้นที่ ทำให้บางครั้งผู้บริโภคที่ไม่มีประสบการณ์ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าผลิตภัณฑ์ตัวใดคืองานเครื่องปั้นดินเผา ทำให้พลาดซื้องานวัสดุอื่นไป นอกจากนี้สภาพแวดล้อมในชุมชนก็ไม่ถูกพัฒนาให้มีลักษณะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ปัจจุบัน โฮมสเตย์ถูกทิ้งร้างไม่มีนักท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมทรุดโทรมลง ห้องน้ำไม่สะอาด ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นผลพวงจากการที่รัฐบาลมาสนับสนุนเพียงแค่ช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ต้องการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ปัญหาสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายหลังจากนโยบายโอท็อปซบเซาลง ส่งผลกระทบต่อการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนด้านเกวียนเป็นอย่างมาก เมื่อรายได้และผลกำไรลดลงสวนทางกับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งรายจ่ายด้านต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นเรื่อยๆ รายจ่ายด้านการจ้างช่างปั้นและลูกจ้าง รวมทั้งหนี้จากธนาคารและจากเจ้าหนี้รายวัน ซึ่งปัญหาเศรษฐกิจในพื้นที่ตกต่ำที่เกิดขึ้นนี้ก็มาจากสาเหตุหลายประการทั้ง การขายสินค้าต่ำกว่าราคา การขายสินค้าต่ำกว่าทุน การลอกเลียนแบบสินค้า คุณภาพสินค้าลดลงจากการลดต้นทุนการผลิต ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ทำให้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีราคาตกต่ำ และไม่สร้างรายได้อีกต่อไป ทำให้ร้านค้าหลายต่อหลายร้านทยอยปิดตัวลง โรงงานอุตสาหกรรมประสบภาวะขาดทุนและเป็นหนี้สินอย่างหนัก สภาวะดังกล่าวทำให้คนด้านเกวียนรุ่นใหม่ เริ่มที่จะละทิ้งอาชีพและภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน คนรุ่นใหม่รวมถึงช่างปั้นด้านเกวียนหลายต่อหลายคน หันไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างตามเขตโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่นอกพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน ชุมชนในช่วงเวลานี้มีแต่ช่างปั้นจากพื้นที่อื่นๆ เข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพเป็นช่างปั้นแทน ร้านค้าหลายต่อหลายร้านเป็นของคนต่างถิ่น สภาวะดังกล่าวจึงนับได้ว่าชุมชนด้านเกวียนกำลังละทิ้งภูมิปัญญาของตน อันเนื่องมาจากภูมิปัญญาของตนไม่สร้างรายได้และผลกำไรอีกต่อไป ขณะที่ช่วงเวลานี้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในช่วงเวลานี้เป็นไปในรูปแบบเสนอแนะให้จัดตั้งกลุ่มหรือชมรมต่างๆ เช่น กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน กลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์บ้านด้านเกวียน เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนมีกลุ่มผู้นำที่จะขับเคลื่อนชุมชน โดยในประเด็นกลุ่มนี้ บุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวถึงบทบาทของภาครัฐกับการตั้งกลุ่มของชุมชนด้านเกวียนไว้ว่า

ผมเป็นประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน เป็นตำแหน่งของเทศบาล ก็หน่วยงานภาครัฐเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ฯลฯ มาก็นำให้เรารวมกลุ่ม จริงพอตั้งกลุ่มขึ้นมา ก็เหมือนตั้งชื่อขึ้นมาเฉยๆ พอประชุมเขา (หน่วยงานภาครัฐ) ก็ไม่มาเลย ทำให้เรามีบทบาทน้อยมาก ส่วนใหญ่ในกลุ่มก็คุยกันเองกับผู้นำชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ สมาชิกก็มีประมาณ 10 คน เช่น ผู้ใหญ่เมี้ยน สิงห์ทะเล

พัว เปล้ากระโทก มิตร สิงห์ทะเล แมน สิงห์ทะเล ผู้ใหญ่แดงผู้ใหญ่สม เปล้ากระโทก ผู้ช่วยพระรัตน์ ฟ้า
มดแดง สีนวล บุญเนตร ป้าแป้น เป็นต้น... (บุญส่ง เปล้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าการตั้งกลุ่มดังกล่าว ที่ภาครัฐมีบทบาทในการ
เข้ามาเสนอแนะแนวทางการจัดตั้งกลุ่ม แต่ภายหลังพอชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มแล้วหน่วยงานต่าง ๆ
จากภาครัฐที่เข้ามา ก็มีได้สนับสนุนส่งเสริมกลุ่มเหล่านี้อย่างจริงจัง เป็นเพียงโครงการที่ทำขึ้นอย่าง
ฉาบฉวยเท่านั้น ดังนั้นกลุ่มต่าง ๆ ในด้านကျေးပြားในปัจจุบันจึงมีสถานะเป็นเพียงกลุ่มที่มีบทบาทใน
การขับเคลื่อนชุมชนในภาพกว้างน้อยมาก ๆ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ทำได้เพียงขับเคลื่อนเป็นกลุ่มเล็กๆ
ซึ่งก็ไม่เพียงพอที่จะยกระดับสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ได้เลย
นอกจากนี้ช่วงเวลาดังกล่าวก็มีมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เช่น มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่
พยายามเข้าไปพัฒนาเนื้อดิน กระบวนการเผา การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการตลาด แต่การเข้าไป
ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังกล่าว ก็ไม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากงบประมาณสนับสนุนไม่
เพียงพอ เพราะการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ต้องใช้ต้นทุนที่สูงมากนั่นเอง

การเข้ามาในพื้นที่ชุมชนด้านကျေးပြားของหน่วยงานต่าง ๆ ในปัจจุบัน ล้วน
แล้วแต่มุ่งเน้นการกระตุ้นภาคเศรษฐกิจของด้านကျေးပြားให้ดีขึ้น แต่กลับมีด้านကျေးပြားบางคนที่มีมองว่า
การมุ่งเน้นการพัฒนาดังกล่าวไม่ได้สร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริงให้กับชุมชนด้านကျေးပြား การจะ
พัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนนั้นต้องเริ่มจากการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ ดังนั้น จึงมี
แนวคิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์งานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมขึ้นมาในชุมชนด้านကျေးပြား แต่การ
กระทำนี้มิได้เป็นไปในลักษณะกลุ่ม หรือหากเป็นกลุ่มก็จะเป็นการรวมตัวแบบหลวม ๆ ส่วนใหญ่เป็น
เพียงการขับเคลื่อนรายบุคคลเท่านั้น โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์งานเครื่องปั้นดินเผา
แบบดั้งเดิมคือ วัฒนา ป้อมชัย เมียน สิงห์ทะเล บุญส่ง เปล้ากระโทก และประสงค์ ภูทอง

ก.

ข.

ภาพประกอบ 32 ก. งานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ข. สีส้มากสุกบนงานรูปแบบดั้งเดิม

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

การมุ่งฟื้นฟูและอนุรักษ์ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมของ
ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 4 ท่าน ส่งผลให้งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมกลับมามีพื้นที่ใน
ชุมชนอีกครั้ง เช่น แหล่งเรียนรู้ทุ่งป่าตาล ร้านโคงพันล้าน โรงปั้นของผู้ใหญ่เมี้ยน สิงห์ทะเล และ
สวนศิลป์สองบ้าน นอกจากนี้ยังมีเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมมาวางขายตามร้านค้าต่าง ๆ
แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความตระหนักในคุณค่าของงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม
มากยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวของปราชญ์ชาวบ้านส่งผลให้เกิดแรงกระเพื่อมทางความคิดถึงชุมชน
โดยเฉพาะในพื้นที่สวนศิลป์สองบ้านของ วัฒนา ป้อมชัย ศิลปินผู้มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์งาน
เครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมไว้ ซึ่งจากแนวคิดนี้ วัฒนา ป้อมชัย จึงมีความต้องการที่อยากให้เกิด
พิพิธภัณฑ์ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนมาโดยตลอด โดยในช่วงปี พ.ศ.2530-2535 นั้น
วัฒนา ป้อมชัย และชาวบ้านมีความตั้งใจที่อยากจะให้ชุมชนมีพิพิธภัณฑ์ที่เป็นเหมือนแหล่งเรียนรู้
ให้กับผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ที่มาของชุมชนด่านเกวียน ที่มาของภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์บ้าน
และงานเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิม ซึ่ง วัฒนา ป้อมชัย ได้เล่าถึงเหตุการณ์ตอนนั้นว่า

ช่วงพ.ศ.2530 -2535 ชุมชนมีความตั้งใจจะทำพิพิธภัณฑ์ให้ข้างพื้นบ้าน เพื่อเป็น
ทำเนียบเป็นแหล่งเรียนรู้ ท่านนายอำเภอโยธิน เวชชนันท์ ได้ตกลงซื้อขายที่ดินลุ่มสาย (ที่ขนาด 7 ไร่)
โดยใช้ทุน 20 ล้านบาทที่ได้มาจากญี่ปุ่น เอามาทำพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของ
ชาวบ้าน มีการประชุมอยู่ 2-3 ครั้ง มีชาวบ้านมีผู้ใหญ่บ้าน มีปลัด มีนายอำเภอประชุมกันหลายรอบ แต่
ภายหลังกลับมีการเมืองภายในเข้ามาแทรกแซงซึ่งไม่รู้ว่าจะเกิดอะไร ความตั้งใจจะสร้างพิพิธภัณฑ์ก็
กลายเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ตามเรื่องอยู่หลายครั้งจนนายอำเภอย้ายเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดโคราช
จากนั้นกลืนอายุของด่านเกวียนก็เริ่มเลือนหายไป... (วัฒนา ป้อมชัย, 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลาดังกล่าวมีความตั้งใจ
ที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์ให้ข้างพื้นบ้าน เป็นพื้นที่ที่รวบรวมภูมิปัญญา งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผาที่
เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน แต่กลับถูกอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาแทรกแซงจนโครงการสร้าง
พิพิธภัณฑ์ไม่ได้เกิดขึ้น จึงเป็นที่น่าเสียดายที่คนรุ่นหลังไม่ได้มีพื้นที่ที่สามารถศึกษาหาความรู้ทาง
ประวัติศาสตร์ของด่านเกวียน ซึ่งมีเส้นทางภูมิปัญญา ศิลปะ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่น่าสนใจแห่ง
หนึ่งในประเทศไทย ซึ่งเมื่อโครงการสร้างพิพิธภัณฑ์ล้มเหลว วัฒนา ป้อมชัย ก็ได้มุ่งที่จะสร้างพื้นที่
7 ไร่ของบ้านตนเองให้เป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต เป็นสถานที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ความ
เป็นมาของชุมชนด่านเกวียน มีพื้นที่ของครูช่างพื้นบ้านรุ่นต่างๆ และพื้นที่ของงานเครื่องปั้นดินเผา
ดั้งเดิม ให้กับคนรุ่นหลังต่อไปเรื่อยๆ รุ่น

ภาพประกอบ 33 สวนศิลป์สองบันแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนของ วัฒนา บ่อมชัย

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

นอกจาก วัฒนา บ่อมชัย แล้ว บุญส่ง เป้ากระโทก ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีมุ่งมั่นสร้างแหล่งเรียนรู้บริเวณทุ่งป่าตาล ซึ่งเป็นพื้นที่พักเกวียนของพ่อค้า และเป็นพื้นที่ทางการค้าในอดีต โดยเขาเห็นว่าพื้นที่ตรงนี้มีประวัติศาสตร์และเหมาะสมสำหรับทำแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน จึงได้สร้างแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนที่ทุ่งป่าตาลขึ้น โดยบุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างแหล่งเรียนรู้แห่งนี้ว่า

ผมเห็นว่าชุมชนควรจะมีแหล่งเรียนรู้ที่ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ชัดเจน จึงเล็งเห็นว่าพื้นที่บริเวณที่ทุ่งป่าตาลในชุมชนด่านเกวียนนี้ มีความเหมาะสมสำหรับทำแหล่งเรียนรู้ โดยเราทำศูนย์เกี่ยวกับรักแม่น้ำมูล และกับันพระแม่ธรณี 9 ตะกุด โดยนำดินจากตะกุดที่นำมาใช้ในสมัยก่อน คือ กุดลอนตาล กุดหนองไฮติ กุดเวียน กุดน้อย กุดสองคีน กุดตาเหล็ก กุดโค่น กุดตะเกียด กุดเสียดาย จริงๆ กุดเหล่านี้ที่มีอยู่มีมากกว่า 9 ตะกุด เราเอาดินเหนียว ดินทราย ดินทรายก็คือนดินเหนียวปน ทรายมาปั้นพระแม่ธรณี และกัณณิมิต เพื่อความเป็นสิริมงคล แล้วก็จะมีการจัดงานทุกปี... (บุญส่ง เป้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

โดย บุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวต่อไปว่า

ที่ทุ่งป่าตาลนี้ ผมทำโรงไห (โรงปั้นดั้งเดิม) จะมีพะมอนไม้ เตาก่อ ผมพยายามหาของเก่ามาไว้เพื่อให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ และมีข้อมูลเชิงวิชาการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่ถูกต้อง โดยข้อมูลชุดนี้ได้มาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ที่มาทำวิจัยในชุมชนเกี่ยวกับการทำน้ำเคลือบ การพัฒนาดิน และพยายามหาตลาดใหม่ๆ มาให้กับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้สนใจเท่าไร เพราะชาวบ้านสนใจงานปั้นแบบเดิมๆ ก็คือปั้นแล้วทำสี เมื่อวิจัยเสร็จสมบูรณ์ทางมหาวิทยาลัยจึงได้ให้ข้อมูลวิจัยไว้เพื่อให้ชุมชนใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งผมก็นำข้อมูลวิจัยดังกล่าวมาป็นเป็นไว้นิลเพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาข้อมูล... (บุญส่ง เป้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 แหล่งเรียนรู้ทุ่งป่าตาล โดย บุญส่ง เป้ากระโทก

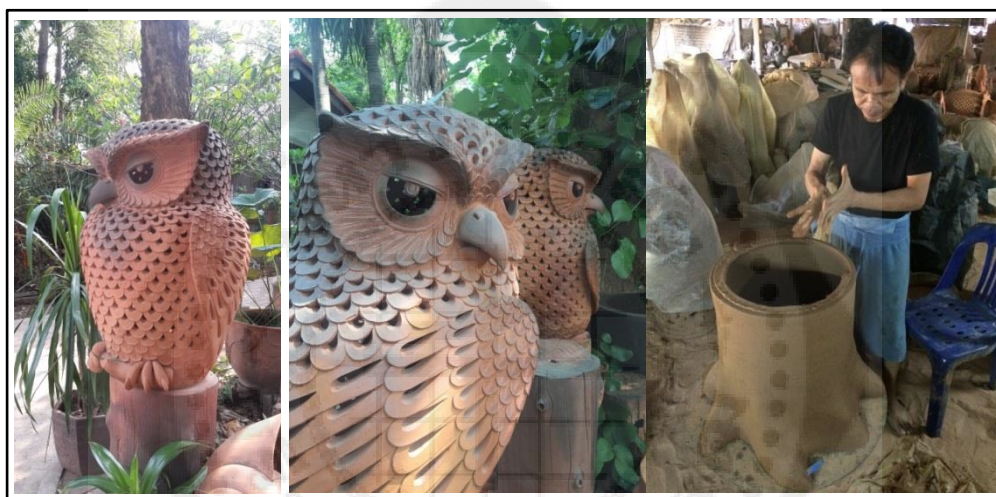
ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากคำกล่าวของ บุญส่ง เป้ากระโทก ในช่วงต้นแสดงให้เห็นว่าเขามีแนวคิดที่จะทำแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ โดยการสร้างแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การค้าด้วยคาราวานเกวียน อีกทั้งยังพยายามสร้างเทพ (พระแม่ธรณี 9 ตะกุด) โดยนำดินจากตะกุดต่างๆ ในอดีตมาใช้เป็นวัตถุดิบการสร้างพระแม่ธรณี วัตถุประสงค์ก็เพื่อสร้างความภูมิใจในประวัติศาสตร์ให้กับชุมชนด่านเกวียน ซึ่งภายหลังจากการสร้างแล้วก็ได้มีพิธีบูชาเป็นประจำทุกปี นอกจากการสร้างแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ดังกล่าว ประสงค์ ภูทอง เจ้าของกิจการโค้งพันล้าน ก็ได้พยายามสร้างผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ด้วยการลงทุนสร้างเตาก่อและพยายามปั้นโอ่ง อ่าง แล้วตกแต่งด้วยลายลูกกลิ้งแบบดั้งเดิม แล้วนำมาเผาด้วยกระบวนการแบบดั้งเดิมในอุณหภูมิสูง 1,200 องศาเซลเซียสขึ้นไป ส่งผลให้เกิดงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมในช่วงเวลาปัจจุบันขึ้น โดย ประสงค์ ภูทอง ได้กล่าวถึงความต้องการสร้างผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมไว้ว่า

เอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของด่านเกวียนคืองานดั้งเดิม ผมอยากเริ่มต้นทำงานแบบดั้งเดิม เพราะตอนนี้ด่านเกวียนเราขายไม่ค่อยได้ และกำลังจะสูญพันธุ์ กำลังจะเลิกรา ซึ่งก็เลิกราไปหลายต่อหลายร้าน ขนาดร้านใหญ่เช่นร้านดินเผา อำแดง ก็เริ่มอยู่ไม่ได้ ผมเลยต้องการจะฟื้นฟู และจะอนุรักษ์งานดั้งเดิมไว้ โดยจะทำแบบร่วมสมัยทั้ง รูปทรงใหม่และเก่า แต่จะตกแต่งด้วยลายลูกกลิ้ง และเผาด้วยเหมือนในยุคอนัน... (ประสงค์ ภูทอง. 2559: สัมภาษณ์.)

จากการที่ ประสงค์ ภูทอง มีความต้องการที่จะสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขึ้นอีกครั้ง เนื่องจากมองว่า งานแบบดั้งเดิมจะช่วยให้ชุมชนด่านเกวียนอยู่ได้ด้วยรากเหง้าทางศิลปวัฒนธรรม เมื่อนำภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของด่านเกวียนกลับมานำเสนออีกครั้ง จะทำให้คนรุ่นใหม่ได้พบกับความงามและเสน่ห์ของดินปั้นด่านเกวียนที่แท้จริง นอกจากประสงค์ ภูทอง

แล้ว ปัจจุบัน เมี้ยน สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านด่านเกวียน ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีสืบสานวิธีการปั้นและการเผาแบบดั้งเดิมมาอย่างต่อเนื่อง จนเรียกได้ว่าเป็นผู้นุรักษ์กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ เมี้ยน สิงห์ทะเล ยังเปรียบเสมือนปราชญ์ชาวบ้านผู้ทรงความรู้ในชุมชนเนื่องจากเป็นลูกของ หมี่ สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านอาวสุ ผู้ซึ่งเป็นเสาหลักทางภูมิปัญญาของชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบัน ด้วยความรู้และภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เชี่ยวชาญ อีกทั้งยังมีลายเซ็นเป็นการปั้นงานที่ละเอียดเรียบร้อย และยังถือเป็นผู้ที่ปั้นนกฮูกได้สวยที่สุดคนหนึ่ง จึงทำให้ เมี้ยน สิงห์ทะเล เป็นผู้รู้ที่ชาวบ้านและช่างปั้นในชุมชนยกย่อง และเมื่อมีงานสำคัญๆ เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เมี้ยน สิงห์ทะเล ก็จะถูกเชิญไปให้ความรู้ทุกครั้ง รวมถึงมีผู้สนใจทั่วไปมาศึกษาหาความรู้ที่โรงปั้นของเขาอย่างสม่ำเสมอ

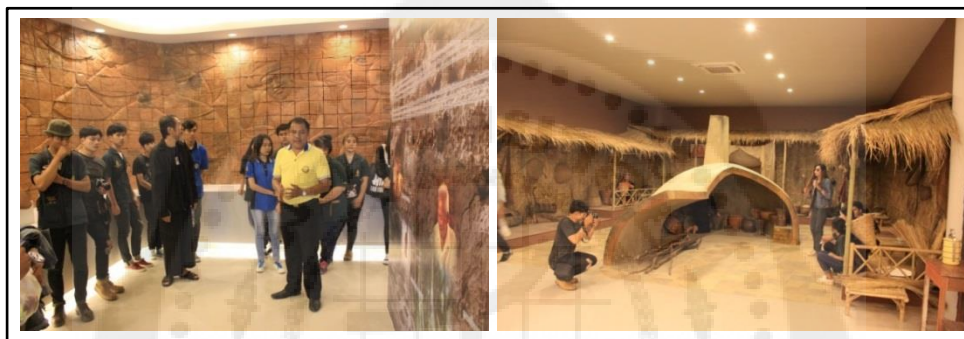
ภาพประกอบ 35 เครื่องปั้นดินเผานกฮูกโดย เมี้ยน สิงห์ทะเล

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

นอกจากนี้ชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบัน เทศบาลตำบลด่านเกวียนได้จัดสร้างแหล่งเรียนรู้โดยใช้อาคารศาลาแปดเหลี่ยมเดิมที่มีอยู่มาปรับปรุงเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่รวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ที่มา พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ซึ่งภายหลังแหล่งเรียนรู้เสร็จสมบูรณ์เทศบาลก็ใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นจุดเริ่มต้น สำหรับนักท่องเที่ยว หรือกลุ่มศึกษาดูงานในการศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน แล้วจึงนำพานักท่องเที่ยวดังกล่าวขึ้นรถรางของเทศบาล เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของชุมชนต่อไป ซึ่งการเกิดขึ้นของแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว หากมองอย่างผิวเผินแบบคนภายนอกก็จะมองว่าชุมชนได้รับการสนับสนุนที่ยอดเยียมจากทางเทศบาล ทำให้มีแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาของชุมชน แต่เมื่อผู้วิจัยศึกษาในเชิงลึกแล้วพบว่า แหล่งเรียนรู้ยังขาดความสมบูรณ์ในด้านความถูกต้องของข้อมูลเชิงเนื้อหา และการออกแบบตกแต่งแหล่งเรียนรู้ยังเป็นการตกแต่งแบบสมัยใหม่ ที่ขาดความเป็นกลิ่นอายของ

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไปมากพอสมควร ทำให้แหล่งเรียนรู้นี้ไม่ได้รับความพึงพอใจจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนเท่าใดนัก โดย บุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียนแห่งนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

สำหรับแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน หรือที่เรียกว่าศาลาแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นมานี้ ตอนแรกเทศบาลปรึกษากับปราชญ์ชาวบ้าน เช่น มิตร สิงห์ทะเล (น้องผู้ใหญ่เมี้ยน) ผม (บุญส่ง) ผู้ใหญ่เมี้ยน สิงห์ทะเล และ อาจารย์ สมาน แสงทอน แต่ดูเหมือนเทศบาลเขาทำโครงการไว้แล้ว เพียงแต่หาปราชญ์ชาวบ้านมาพูดคุยปรึกษารูปแบบในแหล่งเรียนรู้ และให้เราเสนอราคาดู พอได้ข้อมูลและได้งบประมาณเทศบาลก็ลงมือทำเลยโดยไม่ได้ออกกล่าว พอแหล่งเรียนรู้เสร็จออกมาผมและปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านก็มองว่ายังไม่ดีเท่าที่ควร... (บุญส่ง เป้ากระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 36 บรรยากาศภายในแหล่งเรียนรู้ศาลาแปดเหลี่ยม ของเทศบาลตำบลด่านเกวียน

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากการที่แหล่งเรียนรู้ของเทศบาลตำบลด่านเกวียน มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาที่ไม่ถูกต้องนัก ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า จำเป็นต้องปรับปรุงแหล่งเรียนรู้อย่างเร่งด่วน เพราะหากนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจในประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของชุมชนด่านเกวียนได้รับความรู้ชุดนั้น จะทำให้ได้รับข้อมูลที่ผิดพลาดบางประการไป ส่งผลให้เข้าใจบางประเด็นคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นปราชญ์ชาวบ้านจึงเสนอให้เทศบาลปรับปรุง แต่เทศบาลก็แจ้งมาว่าต้องรองบปรับปรุงจากปีงบประมาณในปีถัดไป ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านต่างเป็นกังวลในการปรับปรุงที่ล่าช้าดังกล่าว ต่อมาเมื่อวัดด่านเกวียนทำการปรับปรุงโบสถ์หลังใหม่ และจะทำการสร้างพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนอยู่ในโบสถ์แห่งนั้นด้วย ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนต่างให้ความสนใจ และระดมความคิด ความรู้ เพื่อทำให้พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวมีความถูกต้อง ชัดเจน ทางข้อมูลประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้มากที่สุด โดยในประเด็นนี้ บุญส่ง เป้ากระโทก ได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์ภายในโบสถ์วัดด่านเกวียนไว้ว่า “ปัจจุบันที่วัดด่านเกวียนกำลังจะทำโบสถ์ด่านเกวียนหลังใหม่และมีพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้วย โดยตัวโบสถ์จะตกแต่งด้วย

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนและภายในโบสถ์จะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จะมีของเก่าของด่านเกวียนและมีข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนสำหรับประวัติของด่านเกวียน ตอนนีการสร้างได้ระดมปราชญ์ชาวบ้านมาร่วมกันออกความคิดเห็น ผมมองว่าพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จะให้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับผู้สนใจทั่วไป...” (บุญส่ง เป้ากระโทก, 2559: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมุ่งหวังให้พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในโบสถ์ด่านเกวียนแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องชัดเจนกว่าที่แหล่งเรียนรู้ศาลาแปดเหลี่ยมของเทศบาลตำบลด่านเกวียน และพื้นที่แห่งนี้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจจะได้สัมผัสกลิ่นอายของความเป็นด่านเกวียนได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการตกแต่งโบสถ์และพิพิธภัณฑ์ จะตกแต่งด้วยวัสดุดินด่านเกวียนทั้งหมด เช่น กระเบื้องพื้น ผนัง ตลอดจนประติมากรรมหุ่นต่ำ หุ่นสูง ฯลฯ ทำให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีเสน่ห์ของความเป็นด่านเกวียนอย่างชัดเจน และจะเป็นแหล่งเรียนรู้แห่งแรกในชุมชนที่เกิดจากการระดมความคิดของชุมชนอย่างแท้จริง

โดยสรุปพัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วงเวลานี้ ยังเป็นไปในรูปแบบอุตสาหกรรมที่เน้นผลิตตามความต้องการของท้องตลาด ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม โดยในช่วงต้นของยุคนี้ ชุมชนด่านเกวียนยังไม่มีมีการเปลี่ยนของสภาพวิถีชีวิต สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มากมายนัก โดยสภาพเศรษฐกิจการค้าเครื่องปั้นของชุมชนยังดีอยู่ ซึ่งส่วนหนึ่งเพราะได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี จากนายกเทศมนตรีตำบลด่านเกวียนคือ ชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก ผู้ซึ่งมีความเข้าใจในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างดี เนื่องจากเคยเป็นเจ้าของกิจการโรงงานดินปั้น ภายหลังเมื่อเศรษฐกิจชะลอตัว ประกอบกับนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือที่เรียกว่าโอท็อป ของรัฐบาลเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2544 ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนพัฒนาสู่การเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียง เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 พร้อมๆ กับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน ในช่วงเวลาของโอท็อปนี้ชุมชนกลับมามีการค้าขายที่คึกคัก สินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นที่ต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานทาสีสด ซึ่งได้รับความนิยมมากในขณะนั้น ความคึกคักของตลาดและความต้องการสินค้านี้ส่งผลให้เจ้าของกิจการจำเป็นต้องจ้างช่างต่างถิ่นที่มีฝีมือเชิงอุตสาหกรรมมากกว่าช่างด่านเกวียน ทำให้ช่วงเวลานี้ช่างต่างถิ่นหลั่งไหลกันเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ภายหลังช่างเหล่านี้ก็พัฒนาตนเองมาเป็นเจ้าของกิจการเสียเอง การเข้ามาของช่างต่างถิ่นส่งผลให้ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนพัฒนาสู่ระบบอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อน กล่าวคือ ช่างต่างถิ่นมีทักษะการขึ้นรูปภาชนะที่รวดเร็ว ทำให้สามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมาก นอกจากนี้การรุกรืบของช่างต่างถิ่นส่งผลให้ช่างปั้นด่านเกวียนเริ่มละทิ้งภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของตน และละทิ้งอาชีพการเป็นช่างปั้น โดยหันเหไปประกอบอาชีพอื่น ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจเริ่มชะลอตัวจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากคุณภาพของสินค้าด่านเกวียนเริ่มลดลง เนื่องจากการเร่งผลิตเพื่อให้ได้จำนวนสินค้ามากกว่าคุณภาพ อีกทั้งทั้งร้านค้าต่างๆ ในชุมชนยังขายสินค้าตัวเดียวกันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่เริ่มตกต่ำลง ประกอบกับนโยบายโอท็อปที่เคยสนับสนุนชุมชนก็เริ่มถูกเพิกเฉยจากหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ชุมชน

ต้องพึ่งตัวเอง และไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้ ทำให้ชุมชนด้านเกวียนในปัจจุบันประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่สุดเท่าที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของชุมชนด้านเกวียน

จากสภาวะดังกล่าวส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านเริ่มเล็งเห็นถึงความไม่ยั่งยืนของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จึงมีแนวคิดสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนได้มีแหล่งเรียนรู้ที่บอกเล่าเรื่องราว ที่มา ประวัติศาสตร์ของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน แต่การสร้างดังกล่าวก็เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปตามกำลังทรัพย์ และเป็นไปตามองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละบุคคล ในขณะที่เทศบาลตำบลด้านเกวียนก็เล็งเห็นความสำคัญนี้ จึงได้จัดสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชนขึ้นเช่นกัน แต่ภายหลังเมื่อสร้างเสร็จกลับไม่สามารถตอบโจทย์การเป็นแหล่งเรียนรู้ได้สมบูรณ์นัก เนื่องจากอาจเกิดปัญหาการเร่งใช้งบประมาณ จนแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวขาดกลั่นกรองความเป็นด้านเกวียนไป และข้อมูลเนื้อหาต่างๆ ที่ปรากฏในแหล่งเรียนรู้ก็ยังไม่ถูกต้องตามประวัติศาสตร์ด้านเกวียน จึงทำให้แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวไม่เป็นที่พอใจของปราชญ์ชาวบ้านและชุมชนเท่าใดนัก ภายหลังเมื่อวัดด้านเกวียนทำการสร้างโบสถ์หลังใหม่และจะทำพิธีภักดิ์ในบริเวณโบสถ์ด้วย ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านจึงร่วมกันระดมความรู้ ความคิด ในการสร้างพิพิธภัณฑ์นี้ และหวังว่าพื้นที่ตรงนี้จะตอบโจทย์ความเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้มากกว่าแหล่งเรียนรู้ของเทศบาลตำบลด้านเกวียน

1.4.2 การตลาด การตลาดในช่วงเวลานี้เป็นยุคของระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการค้าเพื่อรายได้และกำไรกันอย่างเต็มที่ และเมื่อนโยบาย OTOP ของรัฐบาลเข้ามามีบทบาทต่อชุมชน ในปี พ.ศ.2548 ส่งผลให้การค้าขายในพื้นที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงมากขึ้น เจ้าของกิจการต่างต้องการเร่งผลิตสินค้าเพื่อให้ทันต่อความต้องการของท้องตลาด ดังนั้นผู้ผลิตจึงต้องการช่างที่สามารถขึ้นรูปเชิงอุตสาหกรรมได้รวดเร็ว เมื่อช่างปั้นด้านเกวียนไม่สามารถขึ้นรูปเชิงอุตสาหกรรมได้ จึงจำเป็นต้องจ้างช่างปั้นต่างถิ่นที่มีความสามารถมากกว่าแทน เช่น ช่างชาวศรีสะเกษ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ดังนั้นช่วงเวลานี้ช่างปั้นด้านเกวียนจึงเริ่มทยอยถูกเลิกจ้าง นอกจากการว่าจ้างช่างต่างถิ่นเพื่อเร่งกำลังการผลิตดังที่กล่าวมาแล้ว ช่วงเวลานี้มีการเร่งผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการลอกเลียนแบบสินค้าที่ขายดี มีการฟ้องลิขสิทธิ์ในรูปแบบสินค้า เช่น ในกรณีของเครื่องปั้นดินเผารูปสตอเบอรี่ ที่มีปัญหาฟ้องร้องเรื่องลิขสิทธิ์ทางรูปแบบ ทำให้หลายต่อหลายร้านที่ทำเลียนแบบสินค้านี้ต้องถูกฟ้องร้องค่าเสียหาย ซึ่งปัญหาการฟ้องร้องดังกล่าวข้างต้นความจริงแล้วมิใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด เพราะในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ ชุมชนด้านเกวียนก็มีปัญหาเรื่องการลอกแบบสินค้านี้กันอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นสร้อยดินเผา หรืองานทาสีเลียนแบบของเก่า เพียงแต่ช่วงเวลานั้นไม่ได้มีการฟ้องร้องกันเท่านั้น ในประเด็นนี้ ฐิติวัฒน์ ธีระอภิษฐ์ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลด้านเกวียน ได้กล่าวถึงปัญหาทางการตลาดของด้านเกวียนในช่วงเวลานี้อย่างน่าสนใจว่า

ปัญหาของที่นี่คือปัจจัยทุน เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง แต่ขายได้ราคาต่ำ ดังนั้นผู้ประกอบการก็ต้องแข่งขันด้านราคา แต่เป็นการแข่งขันด้านราคาที่ต่ำลง และแข่งขันกันเร่งระบาย

สินค้าออก โดยเฉพาะบางรายที่เป็นหนี้รายวัน เมื่อมีลูกค้าเข้ามาติดต่อซื้อสินค้า ก็ลดราคาจนบางที่ต่ำกว่าทุนเพื่อให้มีรายได้ไว้จ่ายเจ้าหนี้ นอกจากนี้ในด้านการผลิตก็มีการลอกเลียนแบบงานกันอย่างต่อเนื่อง แบบไหนขายดีโดนเลียนแบบหมด อย่างกรณี 2-3 ปีที่ผ่านมา มีการฟ้องร้องเรื่องลิขสิทธิ์ กระถางสโตเบอร์รี่ เนื่องจากช่วงนั้นสินค้านี้ขายดี คนคิดรูปแบบก็ไปจดลิขสิทธิ์ ช่างปั้นและผู้ประกอบการหลายร้านก็ทำการเลียนแบบแล้วขาย จึงโดนฟ้องร้องกันเป็นคดีความ ภายหลังก็มีข้อสรุปว่า แบบสโตเบอร์รี่ดังกล่าวเป็นเพียงรูปแบบ สโตเบอร์รี่ธรรมดา มิได้แปลกหรือมีเอกลักษณ์มากพอที่จะสามารถฟ้องร้องลิขสิทธิ์กันได้ เรื่องนี้ก็เงียบหายไป.. (ฐิตวัฒน์ ธีระภักดิ์, 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปัญหาการตลาดของด้านเกวียน เกิดจากปัญหาการลอกเลียนแบบสินค้ากันอย่างหนัก ซึ่งการลอกเลียนแบบดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้คิดค้นงานต้นแบบโดยตรง กล่าวคือ เมื่อผู้มีความรู้ นักออกแบบ หรือร้านค้าใหญ่ๆ ผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ออกมาแล้วขายดี การขายดีนั้นก็ขายดีเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะเมื่อสินค้าถูกลอกเลียนแบบ อีกทั้งยังขายในราคาต่ำกว่าผู้ออกแบบ ก็ทำให้สินค้าต้นแบบขายไม่ได้ราคาอีกต่อไป ผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เศรษฐกิจของด้านเกวียนค่อยๆ ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ปัญหาการลอกเลียนแบบสินค้านี้เกิดมานานแล้วในชุมชนด้านเกวียน ถือเป็นปัญหาเรื้อรังที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ โดยมากการเลียนแบบจะเลียนแบบสินค้าเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งสำหรับงานฝีมือ หรืองานศิลปะแล้วไม่สามารถทำได้ จึงทำให้ศิลปินและช่างปั้นพื้นบ้านที่มีฝีมือสูง เช่น วัฒนา ป้อมชัย และ เมียน สิงห์ทะเล ยังคงมีงานจากลูกค้าอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าหากช่างปั้นมีฝีมือและงานมีลักษณะเฉพาะตัวแล้ว ก็จะสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสภาวะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ โดยที่แทบไม่ได้รับผลกระทบใดๆ เท่าใดนัก

นอกจากนี้จากปัญหาการลอกเลียนแบบสินค้าแล้ว ปัญหาการแข่งขันด้านราคาก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนตกต่ำลง เนื่องจากการที่ร้านค้าในชุมชนไม่มีการกำหนดราคาสินค้าให้ชัดเจนร่วมกัน ส่งผลให้มีการขายตัดราคากันอย่างรุนแรง การขายตัดราคากันนี้ส่งผลให้ราคาสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนไม่มีความชัดเจน เจ้าของกิจการร้านค้าอยากขายในราคาใดก็ได้ และหากเจ้าของกิจการบางรายที่เป็นหนี้ธนาคารหรือหนี้รายวัน ก็จะใช้วิธีการขายสินค้าต่ำกว่าทุนเพื่อระบายสินค้าของตนออกเพื่อให้มีเงินจ่ายเจ้าหนี้ ปัญหาการขายตัดราคาดังกล่าว ส่งผลให้ร้านค้าใหญ่ๆ ที่ผลิตสินค้าที่ดีมีคุณภาพ ไม่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ ทำให้ร้านค้าหลายต่อหลายร้านในด้านเกวียนเริ่มประสบปัญหาขาดทุน บางรายที่ไม่มีหนี้ ก็เริ่มมีหนี้สินกับธนาคาร และบางรายถึงขั้นเป็นหนี้กับเจ้าหนี้รายวัน สภาวะที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ราคาเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง สินค้าที่ผลิตออกมาเริ่มค้างสต็อกเจ้าของกิจการในช่วงเวลานี้จึงคิดแต่จะเร่งระบายสินค้าออกจากร้านให้เร็วที่สุดโดยไม่เลือกวิธีการ ส่งผลให้สินค้าถูกกระจายออกไปตามพื้นที่ต่างๆ ทำให้พื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยมีเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนวางขายไปทั่ว ลูกค้าจึงไม่มีความจำเป็นต้องเดินทางมาซื้อสินค้าถึงพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน เมื่อลูกค้าไม่เดินทางเข้ามาซื้อสินค้าในพื้นที่ชุมชน รายได้จากการนักท่องเที่ยวก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้จากปัญหาการลอกเลียนแบบสินค้า และการขายตัดราคากันในข้างต้นแล้ว ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ทำให้ตลาดการค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนซบเซา คือ สินค้าด่านเกวียนมีคุณภาพลดลง เนื่องจาก การลดต้นทุนการผลิตด้วยวิธีการลดอุณหภูมิการเผาเพื่อประหยัดเชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผา รวมถึงการทาสีผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งการลดอุณหภูมิการเผาจะช่วยลดต้นทุนเชื้อเพลิงลงได้ก็จริง อีกทั้งงานเผาไฟต่ำ (800 องศาเซลเซียส) ยังสามารถนำมาทาสีสดใส และยังสามารถทาสีกลบรอยแตกร้าวต่างๆ บนภาชนะได้ เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาที่เผาไฟต่ำโครงสร้างดินจะยังมีการดูดซึมน้ำ ทำให้สามารถทาสีลงไปบนภาชนะได้ แต่สิ่งที่ต้องแลกมากับการลดต้นทุนคือความแข็งแรงของภาชนะลดลง เมื่อนำไปใช้ภายนอกอาคารสถานที่ ภาชนะอาจเปราะแตก ชื้นรา และเปื่อยยุ่ยได้ และหากสีที่ทาบนภาชนะหลุดลอกออกก็จะทำให้ภาชนะนั้นเสียหายและหมดคุณค่าความงามลงไป การลดต้นทุนการผลิตดังที่กล่าวมานี้ ส่งผลให้เริ่มมีเสียงสะท้อนจากมุมมองของผู้บริโภคต่อคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เมื่อเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีคุณภาพลดลง จึงส่งผลต่อความต้องการสินค้าในท้องตลาดลดลงตามไปด้วย ปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็น การขายสินค้าตัดราคากัน การลอกเลียนแบบสินค้า การลดต้นทุนจนคุณภาพสินค้าลดลง ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนด่านเกวียนชะลอตัวและตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อกระแสนโยบาย OTOP เริ่มซบเซาลง และชุมชนเริ่มขาดเงินทุนสนับสนุน ตลอดจนการส่งเสริมต่างๆ จากรัฐบาล ส่งผลให้การค้าขายเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่เริ่มฝืดเคือง และมาตกต่ำถึงขีดสุดในช่วงปี พ.ศ.2558-ปัจจุบัน

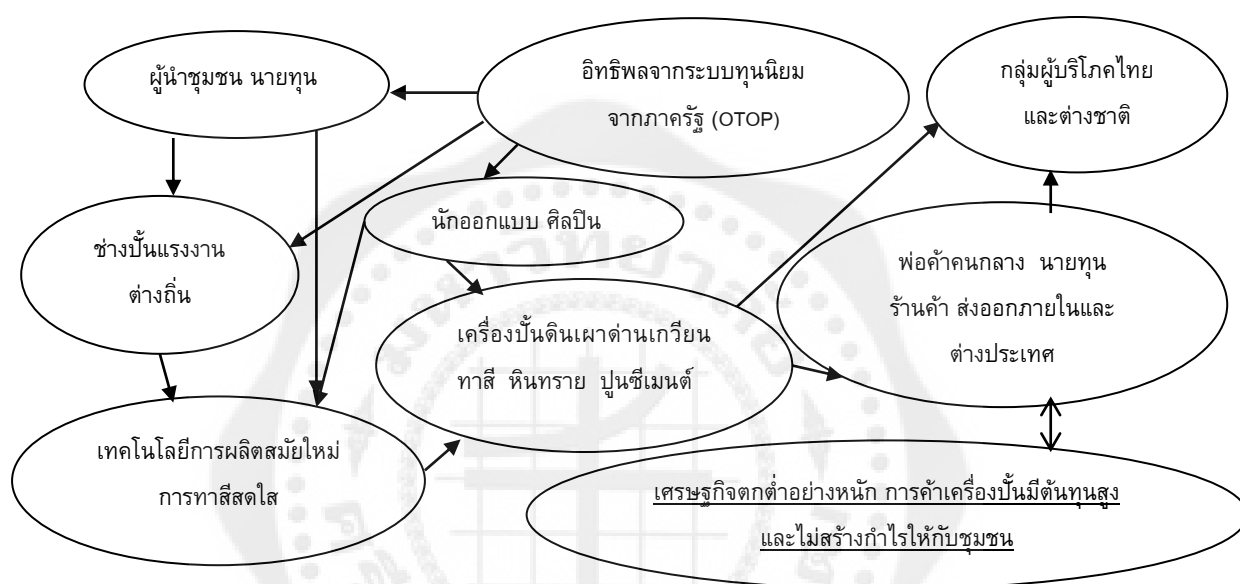
ช่วงปีพ.ศ.2558-ปัจจุบัน ถือเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนต้องเผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจครั้งที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของชุมชนด่านเกวียน กล่าวคือ ราคาสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตกต่ำถึงขีดสุด สินค้าเครื่องปั้นดินเผาบางชิ้นจากที่เคยขายชิ้นละพัน บางชิ้นเป็นหมื่น ก็ต้องขายเพียงหลักร้อย ส่งผลให้รายได้จากที่เคยขายได้วันหลักแสนและหลักหมื่น ลดลงเหลือวันละพัน บางวันเหลือวันละร้อย สภาวะที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนด่านเกวียนในช่วงเวลานี้มีสินค้าค้างสต็อกเป็นจำนวนมาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอาจไม่สามารถสรุปได้ว่ากลไกตลาดที่ล้มเหลวในปัจจุบันนี้เกิดจากคนด่านเกวียนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น สภาวะต้นทุนการผลิตที่สูง การเข้ามาตีตลาดของสินค้าจากพื้นที่อื่นๆ การเกิดขึ้นของชุมชนหนองโสน เศรษฐกิจในระดับประเทศและในระดับโลกตกต่ำ ฯลฯ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจในชุมชนด่านเกวียนซบเซาลงอย่างหนัก ปัจจุบันช่วงปั้นด่านเกวียนจำนวนมากก็หันไปประกอบอาชีพอื่น ชุมชนมีช่วงปั้นจากพื้นที่อื่นๆ เข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพเป็นช่วงปั้นแทนร้านค้าหลายต่อหลายร้านทยอยปิดตัวลง โรงงานอุตสาหกรรมประสบภาวะขาดทุนและเป็นหนี้สินอย่างหนัก จากสภาวะดังกล่าวทำให้คนด่านเกวียนรุ่นใหม่ ๆ จึงไม่นิยมทำอาชีพช่วงปั้น รวมถึงค้าขายเครื่องปั้นดินเผา โดยคนรุ่นใหม่รวมถึงช่วงปั้นรุ่นเก่าหลายคน หันมาแสวงหาวัสดุอื่นๆ ที่มีต้นทุนต่ำและสร้างรายได้มากกว่าแทน เช่น หินทราย ปูนซีเมนต์ ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นว่าอาชีพการผลิตเครื่องปั้นไม่ได้เป็นอาชีพหลักที่คนด่านเกวียนต้องการอีกต่อไป เนื่องจากทำแล้วไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน นอกจากนี้คนด่านเกวียนบางส่วนได้เลือกออกไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไกลจาก

ชุมชน โดยไปทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดนครราชสีมา และใน กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันชุมชนด่านเกวียนมีร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาทั้งสิ้น 335 ร้าน ภายในชุมชนจะมีโรงงานในครัวเรือนเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาป้อนให้กับร้านค้าที่มีหน้าร้านอยู่ติดกับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 224 เช่น ร้านดินเผา ร้านโค้งพันล้าน ร้านดินทอง ร้านชาวดิน เป็นต้น นอกจากนี้ในชุมชนด่านชัย ตำบลด่านเกวียน ก็มีร้านค้าตั้งอยู่ภายในมากมาย โดยเป็นร้านเล็กในลักษณะการเช่าเพื่อการค้า ไปจนถึงร้านค้าขนาดใหญ่ เช่น ร้านมดแดงดินเผา ร้านสมานเครื่องปั้น โรงปั้นนครดิน ฯลฯ นอกจากร้านค้าขนาดใหญ่ดังกล่าวมา สินค้าเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนก็ถูกรับซื้อโดยบริษัทโฟร์เจแปซิฟิก และบริษัทไทยเซรามิกแวย์ โดยบริษัทดังกล่าวจะเป็นคนกลางรวบรวมสินค้าเครื่องปั้นดินเผาเพื่อส่งออกต่างประเทศ ซึ่งมีช่างปั้นและร้านค้าหลายต่อหลายร้านทำส่งสองบริษัทนี้ แต่ต้องแลกกับการก็ต้องเสียกำไร 10 เปอร์เซ็นต์ให้กับบริษัทดังกล่าว

1.4.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ในช่วงเวลานี้ชุมชนด่านเกวียนกลายสภาพเป็นชุมชนเมืองเต็มรูปแบบ กล่าวคือ สภาพชุมชนมีความหนาแน่นทั้งด้านประชากรและด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะภายในพื้นที่เทศบาลตำบลด่านเกวียนที่มีบ้านเรือน โรงงาน และร้านค้าอยู่เป็นจำนวนมาก ในส่วนของโรงงานก็มีทั้งโรงงานขนาดกลางและขนาดเล็ก โดยมีลูกจ้างทุกคนในชุมชน และคนนอกชุมชน ตำแหน่งงานส่วนใหญ่ในโรงงานผลิตก็จะแบ่งเป็นช่างปั้น ช่างตกแต่ง ช่างทาสี ช่างเผา ร้านค้าในชุมชนก็มีจำนวนมากมาย ซึ่งการเติบโตและเพิ่มมากขึ้นของร้านค้าเกิดจากกลุ่มคนภายนอกที่เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขายดี ในช่วงนโยบาย OTOP จึงหลั่งไหลกันมาเปิดกิจการในพื้นที่ การเจริญเติบโตเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ช่วงชั้นทางสังคมแบ่งได้หลายระดับอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีนักการเมืองท้องถิ่น นายทุน ชนชั้นกลาง และระบบลูกจ้างที่ชัดขึ้น ภายหลังเมื่อกระแส OTOP ชบเซาลง ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนด่านเกวียนเริ่มตกต่ำลง จนกระทั่งปัจจุบันชุมชนด่านเกวียนมีสถานะเศรษฐกิจตกต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์ของชุมชน สาเหตุก็เนื่องมาจากการขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ปัญหาการขายสินค้าตัดราคากันในพื้นที่ และคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาที่ตกต่ำลง ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เริ่มส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ขณะที่ความช่วยเหลือจากเทศบาลตำบลด่านเกวียน ของ ฝน คงศักดิ์ตระกูล นายกเทศมนตรีคนปัจจุบันก็เป็นไปในแบบจัดงานเทศกาลต่างๆ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน เช่น งานมหกรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โครงการแสดงศิลปและวัฒนธรรมโคราชเครื่องปั้นดินเผาครั้งที่ 1 เป็นต้น แต่การสนับสนุนดังกล่าวก็เป็นเพียงการกระตุ้นเศรษฐกิจในระยะสั้นๆ เท่านั้น ซึ่งไม่สามารถยกระดับเศรษฐกิจในภาพรวม รวมถึงในระยะยาวขึ้นมาได้ ซึ่งหากวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและระบบกลไกแล้วจะพบว่าในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแม้จะยังมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนระบบและกลไกชุมชน แต่สถานะดังกล่าวเริ่มถูกสั่นคลอนโดยสินค้าวัสดุอื่นๆ ที่มีต้นทุนการผลิตต่ำแต่ให้กำไรมากกว่า เช่น หินทราย ปูนซีเมนต์ เป็นต้น การ

เข้ามาตีตลาดของสินค้าวัสดุอื่นนี้ ส่งผลให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของด่านเกวียนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อกำไรและรายได้จากการค้าเครื่องปั้นดินเผาตกลงอย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่เพื่อความอยู่รอดของตน ดังนั้นระบบและกลไกของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบัน จึงเริ่มถูกแทนที่ด้วยสินค้าอื่นๆ ดังภาพประกอบ 37 การถูกแทนที่ดังกล่าวนี้ส่งผลให้การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มปรากฏความไม่ยั่งยืน และในอนาคตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนอาจไม่ได้เป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนระบบและกลไกของชุมชนอีกต่อไป เนื่องจากชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ภาพประกอบ 37 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วง พ.ศ. 2544-ปัจจุบัน

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับการสร้างภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

2.1 องค์ประกอบดิน เทคนิคการขึ้นรูป เทคนิคและเทคโนโลยีการเผา สัญลักษณ์ด่านเกวียน

ความงามของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ถือเป็นความงามที่มีลักษณะเฉพาะตัวและไม่เหมือนเครื่องปั้นดินเผาใดในประเทศไทย โดยความงามดังกล่าวเป็นความงามในเรื่องของสีที่ปรากฏอยู่บนภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน อาทิเช่น สีแดงเลือดนก แดงเลือดปลาไหล สีดำหรือดำเป็นมัน เป็นต้น สีเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังกระบวนการเผา ดังนั้นการวิเคราะห์ความงามที่เกิดขึ้น จำเป็นต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือทางเซรามิก มาช่วยในการวิเคราะห์ว่าเหตุใดสีดังกล่าวจึงเกิดขึ้นภายหลังจากการะบวนการเผา ในประเด็นนี้ วัฒนา ป้อมชัย ได้กล่าวถึงความ

พิเศษขององค์ประกอบในดินด้านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจว่า “ด้านเกวียนมีดินที่มีสายแร่จากแม่น้ำมูล ที่มาจากภูเขาไฟที่ดับแล้วแถวแม่น้ำมูลบน ครอบ มีสนิมเหล็กผสมกับดินที่ทับถมกัน ดินเมื่อเผาออกมาแล้วจะเป็นสีสวยงามมาก เช่นสีน้ำตาลออกชมพู สีหมากสุก (ออกเหลืองนิดๆ) สีแดงเลือดนก สีแดงเลือดปลาไหล (มีสีด้ามแดงสวย) อุณหภูมิประมาณ 1,200-1,250 องศา...” (วัฒนา ป้อมชัย. 2559: สัมภาษณ์)

ในประเด็นข้างต้น เด่น รักซ้อน อาจารย์ภาควิชาเซรามิก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ผู้ซึ่งใกล้ชิดและทำการวิจัยดินด้านเกวียนมาอย่างต่อเนื่อง ได้กล่าวเสริมถึงองค์ประกอบในดินด้านเกวียนไว้ว่า “ดินด้านเกวียนมีคุณสมบัติคือ เเผาในอุณหภูมิสูง 1,250 องศาเซลเซียส มีโลหะออกมาเคลือบ ทำให้เนื้อดินสุกตัวมีสีด้ามเงาสวยงาม เพราะเกิดจากเหล็กออกไซด์ (Iron Oxide) ที่ผสมอยู่ในดิน...” (เด่น รักซ้อน. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ดินด้านเกวียนมีความพิเศษจากองค์ประกอบของดินที่มีเหล็กออกไซด์ (Fe_2O_3) อยู่เป็นจำนวนมาก เหล็กออกไซด์ดังกล่าวเมื่อผ่านกระบวนการเผาในอุณหภูมิสูง 1,200-1,250 องศาเซลเซียส จะทำให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางเคมีภายในดินเปลี่ยนไป โดยเหล็กออกไซด์จะหลอมละลายกลายเป็นเคลือบ ทำให้พื้นผิวของภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีสีสนสวยงาม และพื้นผิวของดินจะฉีกตัวอย่างแข็งแกร่งทนทานต่อการนำไปใช้งานในชีวิตประจำวัน ซึ่งจากความงามและความแข็งแกร่งดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากองค์ประกอบของดินจะเป็นปัจจัยสำคัญดังที่กล่าวมาแล้ว ปัจจัยด้านการเผาก็ถือเป็นหัวใจสำคัญในการประกอบสร้างให้เกิดอัตลักษณ์ความงามของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนขึ้น โดยในประเด็นการเผา นี้ อยู่ เปลี่ยนกระโทก ปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวถึงเทคนิคและกระบวนการเผาไว้อย่างน่าสนใจว่า

ในกระบวนการเผา ช่างเผาเตาต้องคำนึงถึงการไหลเวียนของอุณหภูมิให้ดี ไม่อย่างนั้นความร้อนจะไปไม่ทั่วทั้งเตา จึงจำเป็นต้องเรียงภาชนะให้มีพื้นที่ให้ความร้อนไหลไปจนถึงปล่อง ชาวบ้านนิยมเรียงเอาโถงเข้าข้างใน ตามด้วยไหปลาห่อ ครก กระถางรินน้ำข้าว และของเล็กๆ อยู่ด้านหน้าเพราะจะโดนความร้อนสูง การเรียงของแบบนี้จะทำให้ความร้อนไหลไปได้จนถึงปล่อง เมื่อพร้อมจะเผาจนเราก็ก่อนการรุ่มเตาก่อน การรุ่มก็คือการไล่ความชื้นที่อยู่ภายในเตา และเป็นการอุ่นภาชนะให้แห้งๆ การรุ่มเราจะใช้ไม้เนื้อแข็งเพราะให้ความร้อนได้สม่ำเสมอ โดยทั่วไปเราก็กุ่มประมาณ 1-2 วัน เมื่อรุ่มได้อุณหภูมิดีแล้ว ไฟจะปิดติดฟืนที่เราวางไว้บนปล่อง เรียกว่าล่อปล่อง เมื่อฟืนล่อปล่องติด เราก็กุดเตาโดยค่อยๆ ใส่ฟืนทีละน้อยและค่อยๆ ดันเข้าไปใกล้ปากเตา ขั้นตอนนี้ก็แล้วแต่ช่างเหมือนกันนะ ทั่วๆ ไปก็ 4-5 ชั่วโมง แต่ถ้าช่างบางคนกลัวงานเสียหายก็จะใช้เวลา 8-10 ชั่วโมงเลยก็มี ขั้นตอนต่อไปเราก็กึ่งไฟ ในขั้นตอนนี้น่าสำหรับผมจะสังเกตที่สีไฟจะไม่จากัดที่เวลา ในช่วงแรกเราก็กึ่งไฟ จะสังเกตว่ามีเขม่ามีควันดำขึ้นไป ใส่ไฟไปเรื่อยสักครึ่งชั่วโมงจะเข้าสู่ช่วงที่สอง ควันดำน้อยลง มีเปลวไฟจากปล่องสีส้มปนเขม่าสีดำ พออีกชั่วโมงผ่านไป ควันดำบางๆ มีไฟสีส้มขึ้นจากปล่อง ช่วงที่สามไฟสีแดงขึ้นปล่องสูง 3 เมตร ตอนนี้อยู่ที่สังเกตสีไฟปากเตาและปากปล่องเมื่อไหร่มีสีแดงแสดงว่าสุกแล้ว ตอนนี้อยู่ที่ควันขาวปะปนมานิดหน่อย จากนั้นเราจะปิดเตา ด้วยผ้าตบขาว ดันกล้วย

นำดินมาปิด หรือนำมาผสมกัน ทั้งไว้ 2 วัน จะเปิดเตา ตอนเช้าต้องเจาะช่องเล็กๆ ให้ความร้อนค่อยๆ ระบายออก ช่วงบ่ายก็เปิดปากเตาให้กว้างขึ้น เมื่อเตาเย็นจะสังเกตได้ว่างานด้านหน้าจะมีสีดำสีน้ำตาลไหม้ ข้างหลังเตาจะเป็นสีเลือดนก สีเลือดปลาไหล สีดำแดง สีหมากสุก... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้าน แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของด่านเกวียน เกิดขึ้นจากกระบวนการเผาที่มีขั้นตอนซับซ้อน และต้องอาศัยความชำนาญอย่างมากในการเผา เห็นได้จากเทคนิคการเผาซึ่งต้องอาศัยการสังเกตสีของควัน และไฟมากกว่าเวลา ดังนั้นจึงไม่สามารถกำหนดเวลาการเผาอย่างแน่นอนได้ นอกจากนี้ช่วงเวลากการเผายังสัมพันธ์กับปัจจัยอีกหลายประการ เช่น จำนวนงานที่อยู่ในเตา ขนาดงาน และการเรียงภาชนะ กล่าวคือ หากจำนวนภาชนะในเตามากและมีขนาดใหญ่ อีกทั้งยังเรียงไว้อย่างแน่นหนา จะทำให้กระบวนการเผาใช้เวลามาก เนื่องจากอุณหภูมิความร้อนจะไหลเวียนลำบาก และไฟจะขึ้นปล่องช้า แต่ถ้าหากจำนวนงานในเตา น้อยและงานมีขนาดเล็ก ก็จะใช้เวลาไม่นานในกระบวนการเผา ดังนั้นกระบวนการเผาจึงต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญของช่างเผาเตาเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ความงามที่เกิดขึ้นจากเทคนิคกระบวนการเผาแล้ว สีที่เกิดขึ้นบนพื้นผิวยังมีอีกองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน แต่เป็นองค์ประกอบที่เกิดจากปัจจัยภายนอก กล่าวคือ ความงามบนพื้นผิวนอกจากองค์ประกอบของดินแล้ว ขึ้นอยู่กับพื้นชนิดต่างๆ ที่ปลิวมาเกาะบนพื้นผิวภาชนะก็ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีมิติของสีที่สวยงามอย่างยิ่ง โดยประเด็นนี้ เมี้ยน สิงห์ทะเล ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “สีเลือดนก สีหมากสุก สีน้ำตาลไหม้ สีแดงเลือดปลาไหล สีดำมัน สีดำมันนอกปีกแมงทับสีเขียว สีต่างๆ เหล่านี้เป็นสีที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบของดินที่หลอมละลายเมื่อผ่านกระบวนการเผา นอกจากนี้สีดังกล่าวยังเกิดจากพวกขี้เถ้าที่ปลิวไปจับบนภาชนะด้วย โดยสมัยก่อนพื้นดินนิยมนำคือ ไม้ฉนวน ไม้รักฟ้า ไม้ไผ่ ซึ่งไม้ฉนวนให้สีเขียว ไม้รักฟ้าให้สีฟ้า และไม้ไผ่ให้สีเหลืองทอง...” (เมี้ยน สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สีที่เกิดขึ้นบนภาชนะไม่ได้เกิดจากองค์ประกอบของดินที่ผ่านกระบวนการเผาเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากเศษขี้เถ้าที่ปลิวไปจับบนภาชนะและเกิดการเปลี่ยนโครงสร้างทางเคมีขึ้น โดยขี้เถ้าที่เคลือบอยู่บนภาชนะทางวิชาการเชรามิกจะเรียกว่า เคลือบขี้เถ้า (Ash Glaze) ขี้เถ้าจะมีซิลิกา (SiO_2) เป็นส่วนประกอบทางเคมี และเมื่อหลอมละลายภายใต้อุณหภูมิสูงแล้วจะหลอมเป็นแก้วและปรากฏสีที่สวยงามตามลักษณะของพื้นดินนั้นๆ

นอกจากความพิเศษขององค์ประกอบดินและกระบวนการเผาดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การขึ้นรูปร่างรูปทรงของช่างปั้น ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เนื่องจากพื้นผิวของผลิตภัณฑ์ที่แข็งแกร่งนอกจากจะเกิดจากกระบวนการเผาแล้ว ยังเกิดจากการขึ้นรูปที่มีความประณีตละเอียดลออ โดยเทคนิคการขึ้นรูปของช่างปั้นด่านเกวียนจะขึ้นรูปด้วยเทคนิคที่มีลักษณะเหมือนเทคนิคการขุดในทางเชรามิก โดยจะทำการปั้นดินเป็นก้อน

ชาวบ้านเรียกก่อนดินนี้ว่า “บ้นล่อ” แล้วนำมากดลงบนแป้น จากนั้นทำการตั้งศูนย์ให้หนึ่ง แล้วทำการแผ่ดินออกเพื่อให้ได้กตภาชนะ จากนั้นก็ขุดดินต่อขึ้นมาเรื่อยๆ ชาวบ้านเรียกขั้นตอนนี้ว่า “ผัดดิน” เมื่อขุดได้ที่แล้วจึงทำการรีดดินให้ได้รูปทรงและความหนาที่ต้องการ เทคนิคนี้โดยทั่วไปจะไม่ได้ทำให้โครงสร้างของดินมีความแข็งแรงมากมายนัก แต่ช่วงบ้นด้านเกวียนมีความใส่ใจในการต่อดิน และเชื่อมดินเป็นอย่างมาก ทำให้เมื่อขึ้นรูปเสร็จพื้นผิวผลิตภัณฑ์ก็จะมีโครงสร้างที่แข็งแรง และเมื่อผ่านกระบวนการเผาผลิตภัณฑ์ด้านเกวียนก็จะมี ความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานเป็นอย่างมาก

องค์ประกอบต่างๆ ที่ประกอบสร้างให้เกิดอัตลักษณ์บนงานผลิตภัณฑ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อทดลองขึ้นรูป และทดลองกระบวนการเผาด้วยตนเอง จึงค้นพบว่า ในกระบวนการขึ้นรูป ต้องใส่ใจตั้งแต่กระบวนการนวดดิน โดยต้องนวดดินให้ละเอียดไม่มีฟองอากาศหรือวัตถุแปลกปลอมใดๆ เจือปนอยู่ เพราะหากในดินมีฟองอากาศหรือมีวัตถุใดๆ เจือปน เมื่อนำไปเผา งานอาจจะแตกร้าวเสียหายได้ ในด้านการขึ้นรูปมีกระบวนการเหมือนเทคนิคการขุดในทางเซรามิกทุกอย่าง อย่าง เพียงแต่ต้องใช้ความตั้งใจสูง เนื่องจากธรรมชาติของดินด้านเกวียน หากเชื่อมดินหรือต่อดินไม่ดี จะทำให้มีความเสี่ยงในกระบวนการเผาสูงมาก ผลงานอาจแตกร้าวหรือแยกส่วนออกมาเป็นชิ้นๆ ได้ ดังนั้นจำเป็นต้องขึ้นรูปด้วยความระมัดระวัง นอกจากนี้ในการผิงดินให้แห้ง จะต้องผิงดินไว้ในที่ร่ม ที่ลมไม่สามารถเข้าถึงและจะปูทรายไว้ที่พื้นโรงปั้นเพื่อให้โรงปั้นเย็นและมีความชื้นพอสมควร หรืออาจจะนำพลาสติกที่มีการเจาะรูระบายอากาศ มาคลุมไว้เพื่อให้ดินแห้งอย่างช้าๆ ในขั้นตอนนี้หากนำไปผิงไว้ในกลางแจ้งผลงานอาจแห้งได้เร็วกว่าจริง แต่มีความเสี่ยงจากลมที่ไม่สามารถคาดเดาได้ โดยลมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลงานเกิดการสูญเสียตัวอย่างรวดเร็ว และจะให้งานแตกร้าวเสียหายได้ง่าย

ในด้านกระบวนการเผาจะมีความซับซ้อนมากเป็นพิเศษโดยผู้วิจัยได้ทดลองการเผาและสามารถสรุปขั้นตอนการเผาได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการรุ่ม จะเป็นการอุ่นไล่ความชื้นให้ระเหยออกจากผลิตภัณฑ์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่แห้งสนิท ก็อาจจะยังมีความชื้นหลงเหลืออยู่ นอกจากนี้ยังเป็นการไล่ความชื้นภายในเตาด้วย ในขั้นตอนการรุ่มจะใช้เวลาอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยใช้เวลา 5 วัน (โดยทั่วไปก็ 1-2 วัน) เนื่องจากทดลองเผาภาชนะบางส่วนที่ยังไม่แห้งสนิทด้วย การรุ่มจะใช้ฟืนท่อนใหญ่เพื่อให้ความร้อนเข้าไปในเตาได้อย่างสม่ำเสมอ ในการวางฟืนจะวางให้ห่างจากปากเตา ความร้อนจะถูกดูดเข้าไปในปากเตาช้าๆ ดังภาพประกอบ 38 และผลิตภัณฑ์รวมถึงเตาจะค่อยๆ แห้งอย่างสม่ำเสมอ ขั้นตอนนี้เป็นการสะสมความร้อนภายในเตาให้พร้อมต่อการเผาในขั้นต่อไป ดังนั้นต้องคอยมาดูฟืนทุกๆ ครึ่งวัน เพื่อไม่ให้ฟืนดับ โดยเฉพาะวันที่ 4-5 ต้องคอยเดินมาดูบ่อยขึ้น

ภาพประกอบ 38 การรุ่มเตา

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

2. ขั้นตอนการรุ่มเตา จะรุ่มเตาหลังจากที่ไฟที่ไปวางไว้บริเวณปล่องเตาติดขึ้น การนำฟืนไปวางบนปล่องเรียกว่าล่อปล่อง เมื่อฟืนติดก็สามารถที่จะรุ่มเตาได้ โดยจะดันฟืนท่อนใหญ่เข้าไปชิดกับปากเตา เพื่อให้ความร้อนเข้าไปมากขึ้น ดังภาพประกอบ 39 จากนั้นเพิ่มฟืนท่อนเล็กๆ ใส่เข้าไปให้เต็มปากเตาอยู่เสมอ เพื่อให้อุณหภูมิขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งบริเวณปล่องมีสีเทาขาวมาจับบนปากปล่อง และเริ่มมีเขม่าควันดำๆ ลอยออกมาอย่างต่อเนื่อง ดังภาพประกอบ 40 ก็ถือว่าเตรียมเข้าสู่ขั้นตอนการทิ้งไฟได้ โดยขั้นตอนการรุ่มนี้ใช้เวลาทั้งสิ้น 3 ชั่วโมง

ก.

ข.

ภาพประกอบ 39 ก. การล่อปล่องด้วยหญ้าแห้ง ข. การรุ่มเตา

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ก.

ข.

ภาพประกอบ 40 ก. การเพิ่มฟืนท่อนสั้นๆ ข. เขม่าสีขาวที่เริ่มจับบนปากปล่อง

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

3. ขั้นตอนการทิ้งไฟ จะทำการดันฟืนเข้าไปซ้ำๆ เพิ่มฟืนเรื่อยๆ ไม่ให้ความร้อนตก ดังภาพประกอบ 41 เมื่อชิ้นงานในเตาเริ่มแดงจนถึงปลายเตาก็ให้ดันฟืนเข้าไปจนชนหน้าแท่น ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเพิ่มฟืนประมาณ 4 ครั้ง (รอจนฟืนเดิมเริ่มมอดก็ทำการเพิ่มฟืนเข้าไปใหม่) ผู้วิจัยทิ้งไฟประมาณ 3 ชั่วโมง (โดยทั่วไปก็ 3-5 ชม.) ชิ้นงานก็สุกตัว ในการจะดูว่าชิ้นงานสุกตัวหรือยังให้สังเกตสีไฟบนปากปล่อง โดยช่วงแรกเมื่อทิ้งไฟจะมีเขม่ามีควันดำออกปล่องเหมือนหัวจักรรถไฟ ช่วงที่สองควันดำจางมีเปลวไฟจากปล่องสีส้มบางๆ ปนเขม่าสีดำ ช่วงที่สามไฟสีแดงขึ้นปล่องสูง 2-3 เมตร สีไฟปากเตาและปากปล่องต้องมีสีแดงใสแสดงว่างานสุกแล้ว ดังภาพประกอบ 42 เมื่อการเผาสมบูรณ์ก็ทำการปิดเตา โดยต้องทิ้งให้เตาเย็น 1-2 วัน จึงสามารถนำงานออกจากเตาได้

ภาพประกอบ 41 ขั้นตอนการทิ้งไฟ โดยดันฟืนเข้าไปเรื่อยๆ จนชนหน้าแท่น จากนั้นทำการเพิ่มฟืนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้อุณหภูมิเพิ่มขึ้น

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ภาพประกอบ 42 ลักษณะสีของไฟในแต่ละช่วง

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ภาพประกอบ 43 ภายหลังจากอุณหภูมิลูกตัว ก็ไม่ต้องเพิ่มฟืน เมื่อฟืนหมดดับก็ทำการปิดเตา

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในข้างต้น พบว่ากระบวนการเผามี 3 ขั้นตอน คือ รุ่ม อุด และทิ้งไฟ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลกระบวนการเผาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน ที่ระบุว่ากระบวนการเผาประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การรุ่ม การอุด และการทิ้งไฟ ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่าขั้นตอนการเผาที่ละเอียดลึกซึ้งดังกล่าวถือเป็นหัวใจสำคัญในการก่อให้เกิดอัตลักษณ์ด้านเกวียนควบคู่ไปกับองค์ประกอบทางเคมีของดินด้านเกวียน เนื่องจากรูปแบบของผลิตภัณฑ์สามารถเปลี่ยนได้ แต่สีของดินที่เกิดจากกระบวนการเผาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งกระบวนการเผาสัมพันธ์ไปกับโครงสร้างทางเคมีที่อยู่ในดิน ซึ่งหากอธิบายในเชิงวิชาการเซรามิกแล้ว ดินที่มีเหล็กออกไซด์ (Fe_2O_3) และอลูมินา (Al_2O_3) รวมทั้งซิลิกา (SiO_2) จากขี้เถ้าจากไม้ เมื่อผ่านกระบวนการเผาในอุณหภูมิสูงแล้วได้หลอมรวมเป็นเคลือบชั้นบางๆ ที่

สวยงามอันปรากฏบนพื้นผิวของภาชนะดินเผาต่างเกวียน นอกจากนี้ยังทราบเขมาสีสันต่าง ๆ ที่เกิดจากพื้นและความร้อนที่ปรากฏอยู่บนพื้นผิวก็ถือเป็นส่วนเสริมให้เกิดความงดงามบนผลิตภัณฑ์ด้วย องค์ประกอบทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้ส่งเสริมให้เครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนมีความงดงามและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว จนเป็นที่นิยมของผู้บริโภคมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า ดินและภูมิปัญญาการเผาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนให้มีอัตลักษณ์ไม่เหมือนใคร ส่วนเทคนิคการขึ้นรูป และรูปทรงต่าง ๆ ที่ช่างปั้นออกแบบขึ้น รวมถึงลวดลายลูกกลิ้งที่ปรากฏบนพื้นผิว เป็นส่วนเสริมในด้านความงามและความแข็งแกร่งให้กับเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียน ดังนั้นงานเครื่องปั้นดินเผารูปแบบดั้งเดิมจึงถือเป็นงานที่แสดงอัตลักษณ์ของต่างเกวียนได้มากที่สุด เพราะสามารถแสดงลักษณะเฉพาะของดินต่างเกวียนออกมาได้อย่างชัดเจนขณะที่ในยุคปัจจุบันอัตลักษณ์ของต่างเกวียนที่แม้จะยังพอสังเกตได้จากสีของดินที่ผ่านกระบวนการเผา แต่เนื่องจากปัจจุบันการเผาไฟสูงกำลังไม่เป็นที่นิยมเนื่องจากใช้ต้นทุนเชื้อเพลิงสูง ดังนั้นอัตลักษณ์ของต่างเกวียนจึงกำลังเลือนหายไปตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

2.2 เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่กับการละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชนต่างเกวียน

ในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนในปัจจุบัน ได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่อให้ผลิตสินค้าได้ทันต่อความต้องการของท้องตลาด โดยเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ที่ชุมชนต่างเกวียนใช้ในกระบวนการผลิต อาทิเช่น เครื่องผสมและกวนน้ำดิน เครื่องนวดดิน แป้นหมุนไฟฟ้า เตาแก๊ส เป็นต้น เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยให้กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นไปอย่างรวดเร็ว และได้จำนวนมาก อีกทั้งคุณภาพของผลิตภัณฑ์ก็ยังยอดเยี่ยมอีกด้วย แต่ภายใต้กระบวนการที่รวดเร็วดังกล่าว ผู้วิจัยกลับพบว่าเทคโนโลยีเหล่านี้กำลังทำลายอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนในทางอ้อม กล่าวคือ ในอดีตการนำดินมาใช้ในการปั้นช่างต้องเดินทางไปที่แหล่งดิน แล้วทำการเลือก และขุดดินที่คิดว่าเหมาะสมมาทดลองปั้น จนแน่ใจว่าดินแหล่งดังกล่าวมีความเหมาะสม ดินในสมัยก่อนนั้นเต็มไปด้วยความละเอียดและไม่มีสิ่งเจือปน ซึ่งแตกต่างกับดินในปัจจุบันที่อาศัยเทคโนโลยีการขุด คือ รถขุดดิน หรือรถแม็คโคร เพื่อความสะดวกรวดเร็ว และให้ได้ดินเพื่อนำมาขายในปริมาณมากๆ นอกจากนี้ในกระบวนการนวดดินก็อาศัยเครื่องนวดดินที่รีดดินออกมาเป็นก้อน ซึ่งให้ความสะดวกรวดเร็วกว่าวิธีการนวดด้วยเท้าในสมัยก่อนมาก แต่การรีดดินด้วยเครื่องดังกล่าวก็ไม่ละเอียดและไล่ฟองอากาศได้ดีเท่าวิธีการนวดด้วยเท้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ในปัจจุบันมีปัญหาการแตกร้าวจากฟองอากาศที่อยู่ในดินมากพอสมควร นอกจากเครื่องนวดดินแล้วเตาเผาก็เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ร้านค้าในต่างเกวียนนิยมใช้ โดยเตาเผาแบบใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงสามารถเผาผลิตภัณฑ์ได้อุณหภูมิสูงเหมือนเตาก่อ และสะดวกรวดเร็วกว่าในการเผาผลิตภัณฑ์ขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่ในขณะเดียวกัน เตาแก๊สก็ไม่สามารถให้สีสันที่ปรากฏบนพื้นผิวภาชนะดินเผา ได้เหมือนเตาก่อ เนื่องจากเชื้อเพลิงแก๊สไม่สามารถสร้างมิติของสีสันเหมือนการใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงได้ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ทำการทดลองโดยปั้นแก้วด้วยดินต่างเกวียน แล้วนำมาเผาด้วย

เตาแก๊สในอุณหภูมิ 1,250 องศาเซลเซียส ผลปรากฏว่าเตาแก๊สไม่สามารถเผาผลิตภัณฑ์ให้ได้สีที่สวยงามเหมือนเตาก่อได้เลย ดังภาพประกอบ 44 สิ่งที่เตาแก๊สทำได้ใกล้เคียงคือสามารถเผาภาชนะออกมาได้แข็งแรงเทียบเท่ากับเตาก่อเท่านั้น ดังนั้นเตาก่อจึงยังเป็นที่นิยมในกระบวนการเผาในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 44 ผลงานแก้วกาแฟขึ้นรูปด้วยดินด่านเกวียน เผาด้วยเตาแก๊สโดยผู้วิจัย

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

จากการผลการทดลองข้างต้นทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า เตาเผาจอมปลวก และเตาก่อเท่านั้นจึงจะสามารถผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมได้ นั่นก็เพราะการเผางานที่มีลักษณะเฉพาะต้องใช้กระบวนการเผาที่เป็นเทคนิคที่ใช้ได้เฉพาะเตาจอมปลวก หรือเตาก่อเท่านั้น เทคนิคดังกล่าวมาความซับซ้อน และต้องใช้ความชำนาญของช่างเผาเตาเป็นอย่างมาก แตกต่างจากเตาเผาในปัจจุบันที่มีระบบคอมพิวเตอร์เช่นเตาไฟฟ้า หรือเตาแก๊สที่แม้จะใช้คนควบคุมก็ไม่สามารถสร้างปฏิภพในการเผาได้เหมือนเตาทั้งสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้น และอีกประการหนึ่งคือเตาเผาดั้งเดิมทั้งสองแบบนี้ ช่างก่อเตาจะก่อด้วยมือและใส่ใจทุกรายละเอียด โดยเฉพาะเมื่อก่อเสร็จแล้ว ช่างก่อเตาก็จะเป็นช่างปั้นและช่างที่ลงมือเผาผลิตภัณฑ์ด้วยตัวเอง งานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนรูปแบบดั้งเดิมจึงเป็นงานที่เต็มไปด้วยความใส่ใจ และเต็มไปด้วยภูมิปัญญา

เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้แม้จะให้ความสะดวกรวดเร็วในการผลิต แต่ก็ทอดทิ้งความละเอียดละออบางอย่างที่จำเป็นต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เช่น การขุดดิน การนวดดิน และการเผา ประกอบกับปัจจุบันชุมชนทำการลดต้นทุนการผลิต เนื่องจากพินมีราคาแพง และหายาก ชุมชนจึงใช้วิธีการเผาไฟต่ำแล้วนำภาชนะเหล่านี้มาทาสี ส่งผลให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนลดลง และยังทำให้อัตลักษณ์ของด่านเกวียนที่เกิดจากดินและการเผาที่เลือนหายตามไปด้วย ซึ่งในประเด็นนี้ เดช นานกลาง เจ้าของกิจการร้านดินเผา ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

ดินสมัยก่อนละเอียดยิบ เนื้อดินดี ซึ่งช่างก็ต้องเตรียมดินที่จะปั้นด้วยตนเอง ทั้งหาแหล่งดิน ขุดเอง และนวดเอง เพราะในกระบวนการขึ้นรูปและการปั้นต้องใช้ดินที่มีความเหนียว ความละเอียด ไม่มีวัสดุอื่นๆ เจือปน ไม่สะดวกมือในการปั้นจึงจะสามารถขึ้นรูปภาชนะได้ดี และยังส่งผลไปถึงกระบวนการเผา ทำให้งานสมบูรณ์และชำรุดเสียหายน้อย แต่ปัจจุบันใช้รถแม็คโครขุด ทำให้ได้ดินที่คุณภาพไม่ดีนัก อีกทั้งการนวดด้วยเครื่องซึ่งรวดเร็วก็จริง แต่ก็ต้องนำมานวดซ้ำเพื่อไล่ฟองอากาศด้วยมืออีกครั้ง ส่วนเตาแก๊ส ซึ่งเผาได้อุณหภูมิเหมือนเตาก่อ แต่ก็สร้างสีสนบนภาชนะแบบเตาก่อไม่ได้ พอจะใช้เตาก่อพวกไม่พินที่ให้สวย ไม่เต่ง ไม่รั้ง ไม่ฉนวน ไม่รกรฟ้า เหล่านี้ ก็หายากอีก ทำให้ต้องเอาไม้เศรษฐกิจทั่วไปมาใช้แทน ทำให้สีภายหลังการเผาไม่สวยงามเหมือนในยุคแรกๆ ที่ของดินปรากฏสีแร่เหล็กและซีเถ้าที่ปลิวไปหลอมละลายสวยงาม ภายหลังเมื่อมีการลดต้นทุนการเผาเพื่อเอาภาชนะมาทาสี ก็ทำให้เอกลักษณ์ของด่านเกวียนจึงค่อยๆ หายไปจากชุมชน... (เดช นานกลาง. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่มีความรวดเร็วในกระบวนการผลิตจริง แต่ก็มีกระบวนการบางอย่างที่หายากกระด้างเกินไป ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่เต็มไปด้วยความละเอียดและความใส่ใจ นอกจากนี้เมื่อทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน และฟืนถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่องโดยขาดการวางแผนการใช้ทรัพยากรในระยะยาว เมื่อฟืนที่ให้สวย เช่น ไม้เต็ง ไม้รั้ง ไม้ฉนวน ไม้รกรฟ้า ได้หมดไปจากพื้นที่ ก็ส่งผลให้อัตลักษณ์เครื่องปั้นด่านเกวียนได้เลือนหายตามไปด้วย ในประเด็นการเลือนหายของอัตลักษณ์ด่านเกวียนนี้ เมียน สิงห์ทะเล ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

สมัยก่อนช่างปั้นแต่ละคน ฝีมือจะไม่เหมือนกัน บางคนขึ้นรูปทรงสวย บางคนขึ้นงานได้บางมาก บางคนทำงานเนียบมาก ๆ บางคนลายลูกกลิ้งสวย คนสมัยก่อนจึงปั้นเก่งเฉพาะอย่าง เช่นปั้นโอ่งก็เก่งแต่โอ่งครกก็เก่งครก แจกันก็เก่งแต่แจกัน มันก็เหมือนแต่ละคนมีลายเซ็น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่สมัยนี้เทคโนโลยีทันสมัย การผลิตด้วยเทคโนโลยีแบบอุตสาหกรรมทำให้ช่างต้องเก่งรอบด้าน แต่จะหาคนที่เนียบและมีลายเซ็นจริงๆ แบบช่างสมัยก่อนนั้นยากมาก ๆ นี่ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ของด่านเกวียนได้สูญหายไป... (เมียน สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้าน แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีได้ทำให้เอกลักษณ์ทางฝีมือของช่างหายไป กระบวนการผลิตที่รวดเร็วทำให้ช่างคำนึงถึงแต่จำนวนผลิตภัณฑ์ มากกว่าความงามของผลิตภัณฑ์ ทำให้เห็นได้ชัดว่าแม้ปัจจุบันสินค้าจะยังมีคุณภาพประกอบดีเหมือนกับในยุคก่อน แต่ความงามในเชิงฝีมือช่างได้หายไปจากผลิตภัณฑ์ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันจึงเปรียบเสมือนงานที่ขาดลายเซ็นขาดอัตลักษณ์ แม้ปัจจุบันงานทาสีที่เป็นที่นิยมอาจเรียกได้ว่าเป็นงานที่เป็นอัตลักษณ์ของด่านเกวียนได้เช่นกัน เพราะผลิตภัณฑ์ได้เกิดจากภูมิปัญญาของช่างปั้นด่านเกวียน แต่เมื่อวิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียะความงามและคุณภาพแล้ว งานทาสีทำได้เพียงแสดงความงามเท่านั้น อีกทั้งความงามนี้ยังเป็นเพียงความงามชั่วคราว หาได้ยั่งยืนไม่ เนื่องจากในระยะยาวสีจะหลุดลอกออกตามกาลเวลา ทำให้ผลิตภัณฑ์ทาสีสอบตกด้านคุณภาพ และจากการที่งาน

ทาสีเป็นงานที่สวยงามแต่ขาดคุณภาพ ผู้วิจัยจึงมองว่างานทาสีไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนด้านเกวียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่าเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ เป็นตัวการหนึ่งที่ทำให้ช่างปั้นด้านเกวียนละทิ้งอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนไป เนื่องจากการบวนการผลิตภายใต้ความเป็นอุตสาหกรรม คุณภาพ และปริมาณ มักจะมาก่อนความประณีต ความละเอียด และลายเส้นของช่างปั้นอยู่เสมอ เมื่อความเป็นอุตสาหกรรมครอบงำด้านเกวียน พื้นที่สำหรับงานภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ก็จำเป็นต้องหายไปจากชุมชนโดยสิ้นเชิง

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิด ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม

ช่วงเวลาปัจจุบันนี้งานเครื่องปั้นดินเผารูปแบบดั้งเดิมได้หายไปจากพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนโดยสิ้นเชิง ช่างปั้นพื้นบ้านดั้งเดิมเริ่มทยอยล้มหายตายจากกันไป เหลือไว้เพียงปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสจำนวนน้อยนิด ขณะที่ช่างปั้นรุ่นกลางก็เจอกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงจำเป็นต้องประกอบธุรกิจตนเองให้รอดก่อน สภาพวิถีชีวิตและสังคมในชุมชนด้านเกวียนในปัจจุบัน จึงเป็นไปแบบเอาตัวรอดให้รอดเท่านั้น สภาวะดังกล่าว ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นผลพวงมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เข้ามามีกระตุ่นให้คนด้านเกวียนมุ่งแสวงหาแต่ผลกำไร จนเลือกที่จะละทิ้งภูมิปัญญาและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่มีความเป็นอยู่ในลักษณะพอเพียง แบบพึ่งพิงธรรมชาติ การเข้าสู่วิถีชีวิตแบบอุตสาหกรรมได้ทำลายวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันไปจนสิ้น เมื่อชาวบ้านต่างมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน มุ่งสนใจแต่กรอบของเวลา ต้นทุน กำไร และการตลาด จนชุมชนพัฒนามาสู่ความเป็นเมืองที่ระบบทุนนิยมเป็นตัวกำหนดชนชั้น จึงทำให้อัตลักษณ์ด้านเกวียนที่เคยปรากฏทั้งจากงานเครื่องปั้นดินเผา และวิถีชีวิต ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชนด้านเกวียนได้สูญสลายไป กลายเป็นเพียงความทรงจำที่ปราชญ์ชาวบ้านได้แต่เล่าให้ลูกหลานฟังถึงความสวยงามของด้านเกวียนในอดีตเท่านั้น ซึ่งในประเด็นทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญานี้ วัฒนา ป้อมชัย ปราชญ์ชาวบ้านได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อความเป็นทุนนิยมเข้ามาชุมชน ชุมชนย่อมมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งข้อดีและข้อเสียต่อชุมชน โดยข้อดีก็คืออิทธิพลจากภายนอกทั้งจากกลุ่มคนและหน่วยงานภาครัฐได้ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ในการประกอบอาชีพมากขึ้น ชุมชนเจริญทางวัตถุมากยิ่งขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามวิถีชีวิตแบบเกื้อกูลกันของชาวบ้าน ของครูช่าง ก็เลือนหายไป เช่นเดียวกับงานเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน ที่ถือเป็นงานศิลปะที่สวยงาม ทรงคุณค่า ก็ไม่มีพื้นที่ให้อยู่ในชุมชน... (วัฒนา ป้อมชัย, 2559: สัมภาษณ์)

โดย เมี้ยน สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวเสริมในประเด็นข้างต้นว่า “เมื่อทุนนิยมเข้ามา ระบบเทคโนโลยีการผลิตแบบอุตสาหกรรมเข้ามา จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตซึ่งช่างปั้นก็

ต้องเปลี่ยนสถานะเป็นลูกจ้าง แต่การเปลี่ยนนี้ทำให้ดีขึ้น วิถีชีวิตดีขึ้น รายได้ดีขึ้น ค่าแรงก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนฐานะไม่ขัดสน มีรายได้ไปส่งสรรพศบาย การที่ช่างปั้นและชาวบ้านด้านเกวียนมีรายได้ดีขึ้นแบบนี้ก็ส่งผลให้คนทำงานดั้งเดิมน้อยลงไปเรื่อย ๆ...” (เมียน สิงห์ทะเล. 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองท่าน ทำให้เห็นว่าระบบทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยเริ่มจากการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การผลิต จากผลิตเพื่อใช้สอยเป็นเพื่อจำหน่าย เมื่อชาวบ้านมีรายได้จากการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผามากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนหันมาประกอบอาชีพช่างปั้นมากขึ้น จนอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผากลายเป็นอาชีพหลักของชุมชนด้านเกวียน การหันมาประกอบอาชีพช่างปั้นดังกล่าว ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนด้านเกวียนเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีชีวิตเกษตรกรรม สู่วิถีชีวิตผลิตเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาเมื่อกระบวนการทุนนิยมเติบโตและสร้างรายได้ และกำไรให้กับชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ วิถีชีวิตของช่างปั้นและชาวบ้านในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการดำรงชีวิตแบบอุตสาหกรรมเต็มตัว การดำรงชีวิตแบบอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้ส่งผลให้ชุมชนละทิ้งวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมไป เพื่อแลกกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากรายได้และผลกำไร การเลิกละทิ้งดังกล่าว ส่งผลให้ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมเริ่มหายไป เนื่องจากภูมิปัญญาดั้งเดิมต้องปรับตัวให้เข้ากับกระบวนการผลิตรูปแบบใหม่ กระบวนการทุนนิยมดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม ที่มุ่งกำไรการผลิต ปริมาณ รายได้ และกำไร มาก่อนคุณค่าความงามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม

การเปลี่ยนแปลงจากสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม เป็นกระบวนการที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ระบบทุนนิยมตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2500-ปัจจุบัน ส่งผลให้รูปแบบของงานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนถูกพัฒนาเป็นสินค้าที่มีความหลากหลาย เช่น โคมไฟ กระเช้า แจกัน สร้อย กำไล อ่างน้ำริน งานเลียนแบบของเก่า ตุ๊กตา จนกระทั่งเป็นงานทาสีสดใสในปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวแม้จะส่งผลให้อัตลักษณ์ของด้านเกวียนเลือนหายไปก็จริง แต่ผู้วิจัยมองว่าความหลากหลายของผลิตภัณฑ์จากการพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้อัตลักษณ์ของด้านเกวียนอยู่ที่ความหลากหลายของเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ โดยหากวิเคราะห์ในประเด็นอัตลักษณ์จะพบว่า อัตลักษณ์ด้านเกวียนเกิดจาก ดินและการเผา ดังนั้น แม้จะมีการเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างมากมาตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือ ดินและการเผา ผู้วิจัยจึงมองว่าอัตลักษณ์ของด้านเกวียนแม้จะเลือนหายและเลือนลาง แต่ยังไม่ได้หายไปโดยสิ้นเชิง เพียงแต่เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่มาเป็นสินค้าแต่ละประเภท และส่งต่อมาในแต่ละยุค จนกระทั่งปัจจุบันคืองานทาสีสดใส ดังนั้นอัตลักษณ์ของด้านเกวียนในปัจจุบันจึงแสดงออกมาจากความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ เป็นความหลากหลายของภูมิปัญญาการผลิต ภายใต้ดินและการเผา

เมื่อกระบวนการทุนนิยมพัฒนาผลิตภัณฑ์มาสู่ งานทาสีสดใส ในปัจจุบัน ส่งผลให้งานเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนละทิ้งความแข็งแกร่งของผลิตภัณฑ์ที่เคยมีมาในอดีตไปหมดสิ้น โดยงานทาสีสดใสดังกล่าว ใช้กระบวนการเผาเพียง 800 องศาเซลเซียส แล้วนำมาทาสี การเผาไฟฟ้า

ดังกล่าวส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ไม่มีความแข็งแกร่งทนทานอีกต่อไป อีกทั้งเมื่องานแตกร้าวจากกระบวนการเผา ก็สามารถซ่อมและทาสีกลับได้ กระบวนการทาสีกลับนี้ส่งผลให้ผู้บริโภคซึ่งมักจะชอบงานทาสีสดใส แต่ก็มักจะตั้งคำถามเกี่ยวกับคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ในประเด็นนี้ มิตร สิงห์ทะเล ช่างปั้นรุ่นใหม่ ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

งานรูปแบบดั้งเดิมสวยงาม และมีความคงทนแข็งแรงมาก แต่สนิยม และตลาดของคนทุกวันนี้เน้นสีฉ่ำ เขาเปื้อนง่ายขึ้นจึงมีความต้องการเปลี่ยนบ่อย เราจึงทำให้ถูกตลาดคนรุ่นใหม่ งานแบบเก่าจึงทำน้อยลง เพราะทำยาก คนซื้อน้อยไม่ได้กำไร เราต้องปรับตัวว่าทำยังไงถึงขายได้ เคยมีอาจารย์มาอบรม มาสอนให้ทำเคลือบให้ทนทาน แต่กระบวนการก็ยาก ไม่คุ้มการลงทุน อีกอย่างคนรุ่นใหม่ก็พอใจสินค้าทาสี ซึ่งเราก็ใช้สีที่มีคุณภาพโดยใช้สีทาภายนอกซึ่งสามารถใช้ได้ทนทาน แต่ก็มีติดบ้างว่าใช้ไปนานๆ สีก็ซีดและสีหลุดลอกบ้าง แต่เมื่อเทียบกับราคางานเคลือบซึ่งมีราคาสูงกว่าหลายเท่าตัว ลูกค้าก็พอใจในความคุ้มค่า (มิตร สิงห์ทะเล, 2559: สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่างานทาสีเกิดจากตลาดของลูกค้าในปัจจุบัน ที่นิยมเปลี่ยนสินค้าใช้งานบ่อยๆ จึงต้องการงานที่โดดเด่นและมีราคาไม่แพงมากนัก ดังนั้นช่างปั้นด่านเกวียนจึงได้ออกแบบและคิดค้นงานเครื่องปั้นดินเผาทาสีสดใสขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนับว่าตอบโจทย์ทั้งความต้องการของกลุ่มลูกค้า และกลุ่มผู้ผลิต กล่าวคือ กลุ่มลูกค้าต้องการงานที่โดดเด่นและราคาไม่แพงมากนัก ซึ่งงานทาสีก็มีความสวยงามแบบสมัยใหม่ มีสีสันสดใสสะดุดตา และมีราคาไม่แพง ทำให้สามารถเปลี่ยนสินค้าได้อยู่เรื่อยๆ งานทาสีจึงตอบโจทย์ในส่วนของลูกค้าในปัจจุบันเป็นอย่างมาก สำหรับในส่วนของผู้ผลิต เมื่อสภาวะปัจจุบันต้นทุนการผลิตสูง และงานรูปแบบเดิมๆ ขายไม่ได้กำไร การนำงานดินเผามาทาสีโดยใช้กระบวนการเผาไฟต่ำ เพื่อให้สามารถนำมาทาสีได้ อีกทั้งยังสามารถลดต้นทุนเชื้อเพลิงลงไปได้มากกว่าครึ่ง ทำให้งานทาสีเป็นที่นิยมของกลุ่มผู้ผลิตเป็นอย่างมาก เมื่อทั้งกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างๆ พึงพอใจในสินค้าดังกล่าว งานทาสีสดใสจึงได้กลายเป็นสินค้าหลักในชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบัน ซึ่งแม้ต่อมามีเสียงสะท้อนจากผู้บริโภคถึงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทาสีมากขึ้นเรื่อยๆ แต่งานทาสีก็ยังสามารถขายได้ในปัจจุบัน เนื่องจากผู้บริโภคยังมีค่านิยมสินค้าที่สวยงามแต่มีราคาถูกอยู่นั่นเอง

จากกลไกตลาดทุนนิยมในข้างต้น แสดงให้เห็นกระบวนการทุนนิยมที่เกิดขึ้นตลอดช่วงปีพ.ศ.2500-ปัจจุบัน เมื่อลูกค้าเป็นตัวกำหนดรูปแบบสินค้า ผู้ผลิตต้องผลิตภายใต้ความต้องการของตลาด ดังนั้นสินค้าทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียนตลอดช่วงเวลาดังกล่าว จึงเกิดขึ้นภายใต้ความต้องการของลูกค้าเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อลูกค้าปัจจุบันต้องการสินค้าถูกและสวย (ส่วนหนึ่งมาจากสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ และวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ที่ชอบง่ายแต่เปื้อนเร็ว) ทำให้กลุ่มผู้ผลิตมีความจำเป็นต้องผลิตสินค้าด่านเกวียนที่สวยงามและมีราคาไม่แพงขึ้นมา นอกจากนี้งานดังกล่าวยังเป็นที่ถูกใจของกลุ่มผู้ผลิตเนื่องจากสามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้มากมาย ส่งผลให้มีกำไรมากขึ้น ซึ่งงานทาสีสามารถผลิตได้รวดเร็วมากๆ ทำให้ปริมาณงานทาสีมีอยู่ในสต็อกร้านค้ามากมายในชุมชน

ด้านเกวียน แต่สินค้าดังกล่าวเป็นสินค้าที่สวยงาม แต่เนื้อไม้ไม่มีคุณภาพเหมือนในยุคก่อนๆ เมื่อผู้บริโภคพบกับคุณภาพเนื้อไม้ที่แท้จริง ส่งผลให้เกิดคำถาม และเกิดการลดกำลังซื้อลงเรื่อยๆ ปัจจุบันสินค้าทางสิ่งได้เริ่มล้นตลาด และเริ่มไม่สร้างรายได้อีกต่อไป เมื่อสินค้าขายไม่ได้จึงทำให้เศรษฐกิจในชุมชนตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง และตกต่ำถึงที่สุดในปัจจุบัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ต่างกังวลในสภาวะที่ชุมชนด้านเกวียนเผชิญอยู่ จึงเริ่มมีการพูดคุยในประเด็นต่างๆ ทั้งปัญหาราคาสินค้าตกต่ำ การกระตุ้นตลาดและเศรษฐกิจ การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม การสร้างแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น แต่การพูดคุยดังกล่าว ยังเป็นการคุยกันในวงแคบๆ ไม่ได้เป็นการสนทนาในกลุ่มใหญ่เท่าใดนัก

จากปรากฏการณ์ทุนนิยมที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ระบบทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนตั้งแต่โครงสร้างไปจนถึงระบบกลไกการดำรงอยู่ของชุมชน โดยระบบทุนนิยมเข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนก่อน แล้วจึงเปลี่ยนแปลงระบบและกลไกอื่นๆ ของชุมชนทั้ง วิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรม เมื่อเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนมีระบบและกลไกการดำรงอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เคยสวยงามและมีอัตลักษณ์จึงได้ถูกลบเลือนหายไปอย่างสิ้นเชิง การหายไปดังกล่าวส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนถูกพัฒนามาโดยขาดรากฐานที่แข็งแกร่ง ส่งผลให้ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนการเป็นงานที่งานทั้งคุณภาพ ขาดเสน่ห์ ขาดความงามเชิงสุนทรียะ อันเป็นอัตลักษณ์ของด้านเกวียนไป ซึ่งการสรุปประเด็นดังกล่าวเป็นเพียงมุมมองจากผู้วิจัยฝ่ายเดียวเท่านั้น ซึ่งในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่ผู้วิจัยจัดขึ้น ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน ได้ร่วมกันวิเคราะห์ปรากฏการณ์ระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาได้อย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นแนวคิดและมุมมองที่ผู้รู้ในชุมชนมีต่อระบบทุนนิยมร่วมกันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

โดยช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน มีแนวคิดและมุมมอง ต่อระบบทุนนิยมสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่า ระบบทุนนิยมได้เข้ามาในชุมชน และปลุกฝังค่านิยมกำไรมาก่อนคุณภาพอย่างซ้าๆ กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนเริ่มเสพติดผลกำไรมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2521-2543 เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนขายดีมาก สินค้าผลิตมาเท่าไรก็ขายได้หมด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ช่วงปีพ.ศ.2532-2534 การเติบโตดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด ซึ่งการเติบโตก็ต่อเนื่องจนถึงนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นโยบายดังกล่าวก็ได้ยกระดับสินค้าของชุมชนให้กลายเป็นสินค้าโอท็อปในปี พ.ศ.2547 เป็นสินค้าตลาดทุนนิยมเต็มรูปแบบ ผู้คนจากต่างถิ่นทั้งพ่อค้า นายทุน ลูกจ้าง หลังไหลกันเข้ามาเปิดร้านค้า และเป็นลูกจ้างในชุมชนอย่างมากมาย

จนกระทั่งเข้าสู่สภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2555-2559 ซึ่งเป็นสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาที่สุดเท่าที่ชุมชนเคยพบเจอมา ส่งผลให้ร้านค้าในชุมชนทยอยปิดตัวลงเพราะขายสินค้าไม่ได้ ช่างปั้นหลายคนหันไปทำอาชีพอื่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงมาจากระบบ

เศรษฐกิจทุนนิยมที่ผลักดัน เปลี่ยนแปลง ให้ชาวบ้านเสียดินผลกำไรมากเกินไป จนส่งผลให้ชุมชนเลิกละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่กระบวนการผลิตแบบใหม่ที่สร้างผลกำไรได้มากกว่า การละทิ้งดังกล่าวสร้างรายได้มากมายให้กับชุมชนก็จริง แต่ได้ละทิ้งคุณภาพของการผลิตสินค้าตามไปด้วย เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันจึงเป็นสินค้าที่มีคุณภาพลดลง การมุ่งแสวงหาแต่ผลกำไรจนมองข้ามคุณภาพของสินค้า จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างหนักในปัจจุบัน

โดยสรุปเมื่อระบบทุนนิยมเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นดั้งเดิมจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงหายไปตามกระบวนการทุนนิยม กล่าวคือ ความเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผูกโยงเข้ากับภูมิปัญญาช่าง วิถีชีวิตช่าง เมื่อทุนนิยมเปลี่ยนแปลงรูปแบบเครื่องปั้น เปลี่ยนการขุดจากมือเป็นรถขุด เปลี่ยนการวัดด้วยเท้าเป็นวัดด้วยเครื่อง เปลี่ยนพะมอนเป็นแป้นหมุน เป็นเตาจอมปลวก เป็นเตาก่อจนกระทั่งสู่เตาแก๊ส การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ส่งผลให้วิถีชีวิตช่างนั้นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นอกจากนี้กระบวนการทุนนิยมยังได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของด่านเกวียนไปจนหมดสิ้น เนื่องจากโครงสร้าง และระบบกลไกของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน มีความผูกโยงกับภูมิปัญญาและวิถีชีวิต เมื่อโครงสร้างระบบและกลไกเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยม เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนก็เปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่การเป็นเครื่องมือทางการค้าที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับชุมชน เป็นเครื่องมือทางการค้าที่สำคัญที่ชุมชนใช้เป็นศูนย์กลางในการดำรงชีวิต เป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน จนเจริญก้าวหน้าแบบที่เป็นอยู่ แต่ภายหลังเมื่อเครื่องปั้นดินเผาขับเคลื่อนชุมชนภายใต้ระบบทุนนิยมมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยทุนนิยมขับเคลื่อนด้วยกำไรเป็นสำคัญ ส่งผลให้ชุมชนถูกปลุกฝังความคิด กำไรมาก่อนคุณภาพและความงาม จนกระทั่งสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันเดินทางมาจนถึงทางตัน เมื่อสินค้าขาดเสน่ห์ความเป็นดินด่านเกวียน สินค้าปัจจุบันกลายเป็นสินค้าที่เหมือนพลาสติกทำสี ส่งผลให้ความนิยมในสินค้านี้ลดลงจนถึงขั้นขายไม่ค่อยได้ ผู้ประกอบการบางรายแก้ปัญหาด้วยลดราคาขายเกือบเท่าทุน บางรายที่เป็นหน้าตาและหน้าร้านวันก็ลดราคาขายต่ำกว่าทุนเพื่อให้ขายสินค้าได้ การขายลดราคาดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาการขาดตดราคาขึ้น และส่งผลระยะยาวให้ราคาสินค้าด่านเกวียนตกต่ำจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ช่างบ้านพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปรารักษ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน ต่างมีข้อสรุปตรงกันว่า ระบบทุนนิยมเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์เศรษฐกิจตกต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์ของชุมชนด่านเกวียน (เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน. 2559: สนทนากลุ่ม)

4. แนวคิด/ทฤษฎีระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ผู้วิจัยจัดขึ้น ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน ร่วมกันระดมความคิดเพื่อหาแนวทางการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยได้เสนอแนวคิดหลายประการ โดยผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

4.1 พัฒนาดิน เนื่องจากดินเป็นเสมือนหัวใจและรากฐานของภูมิปัญญาด่านเกวียน ดังนั้นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านรูปแบบ ปัญหาผลิตภัณฑ์ แตกร้าว ปัญหาการซ่อมแล้วทาสี จนไปถึงปัญหาเศรษฐกิจในภาพใหญ่ เช่น การตลาด การค้า การลงทุน การส่งออก ปัญหาเหล่านี้หากชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาดิน และพัฒนาดินด่านเกวียนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ปัญหาต่างๆ ทั้งในภาพกว้างและลึกจะหายไป ซึ่งแต่เดิมชุมชนมี พิศ ป้อมสินทรัพย์ ผู้ซึ่งมีความรู้เชิงวิชาการเซรามิก เป็นผู้พัฒนาและปรับปรุงดินด่านเกวียน จนดินด่านเกวียนสามารถผลิตสินค้าได้หลากหลายจนสินค้าด่านเกวียนเป็นที่โด่งดังไปทั่วโลก แต่ภายหลังเมื่อ พิศ ป้อมสินทรัพย์ เสียชีวิตไป ชุมชนด่านเกวียนก็ขาดคนสานต่อความรู้ที่จะพัฒนาและปรับปรุงดิน ปัจจุบันมีช่างปั้นหลายคนพยายามที่จะพัฒนาดิน แต่ด้วยดินด่านเกวียนในปัจจุบันเริ่มมาจากแหล่งดินอื่นๆ เนื่องจากแหล่งดินเดิมถูกใช้หมดไป ซึ่งแหล่งดินใหม่เป็นดินที่สามารถนำมาผลิตสินค้าได้ก็จริง แต่ดินมีสิ่งเจือปนมาก และเนื้อดินก็ไม่สวยงามเหมือนดินในยุคก่อน ส่งผลให้เมื่อเข้าสู่กระบวนการผลิตแล้วผลงานกลับเสียหายมากมายทั้งจากดินที่หดตัวเร็วเกินไป โครงสร้างเนื้อดินที่ไม่แข็งแรงทำให้เมื่อภาชนะแห้งกลับมีรอยแตกร้าว โดยเฉพาะเมื่อนำผลิตภัณฑ์ไปเผาไฟสูงภาชนะจะบิดเบี้ยวแตกร้าวเสียหายเป็นจำนวนมาก ปัญหาดังกล่าวจึงบีบให้ช่างปั้นต้องแก้ปัญหาโดยการนำภาชนะมาเผาไฟต่ำเพียง 800 องศาเซลเซียส ก็จะช่วยแก้ปัญหาภาชนะบิดเบี้ยวจากกระบวนการเผาได้ แต่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการนี้ก็ส่งผลกระทบยาวต่อคุณภาพสินค้าด่านเกวียน ดังนั้น ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน จึงเสนอว่าควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเข้ามาช่วยชุมชนพัฒนาดิน โดยทำการตั้งศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาโครงสร้างดินเหมือนที่ ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเซรามิก ที่ อ.เกาะคา จ.ลำปาง เมื่อชุมชนมีนักวิชาการมาช่วยพัฒนาดิน รวมทั้งอาจวิจัยเคลือบที่เหมาะสมกับดินด่านเกวียน จะทำให้ชุมชนมีดินที่ดี และมีเคลือบที่ดี จนสามารถผลิตสินค้าที่ดีและมีคุณภาพได้

4.2 เสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การเสริมคุณค่าจะช่วยให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น โดยช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน เสนอแนะว่า ชุมชนด่านเกวียนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่า 100 ปี และมีพัฒนาการทางภูมิปัญญามาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งพื้นที่ด่านเกวียนยังเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์การเมือง ศิลปะ ดนตรี กีฬา และยังเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น การนำประวัติศาสตร์มาบอกเล่าผ่านสื่อต่างๆ

เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์ Facebook, Line, Instagram หรือการผลิตของที่ระลึกเป็นเป็นงานดั้งเดิม ดังภาพประกอบ 45 และสอดแทรกความรู้ประวัติศาสตร์ไว้ในบรรจุภัณฑ์ ในรูปแบบต่างๆ เช่น พิมพ์ไว้ข้างบรรจุภัณฑ์ หรือพิมพ์เป็นฉลากแทรกไว้ในบรรจุภัณฑ์ ดังภาพประกอบ 46 การเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้บริโภคได้มีความเข้าใจในประวัติศาสตร์ที่มาของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน อีกทั้งยังช่วยให้เห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์ที่ซื้อไปว่า เป็นสินค้าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นสินค้าที่สร้างด้วยความรู้และภูมิปัญญา และเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นมาได้ยากเพราะต้องใช้กระบวนการขั้นตอนในการผลิตที่ซับซ้อนกว่าจะได้สินค้าเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาในแต่ละชิ้น เมื่อผู้บริโภคเข้าใจในคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแล้ว จะทำให้ราคาสินค้าถูกยกระดับขึ้นต่อไปในอนาคต

ภาพประกอบ 45 เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่ผลิตในลักษณะของที่ระลึก

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

ภาพประกอบ 46 ตัวอย่างบรรจุภัณฑ์จากชุมชนอื่น ที่แสดงการเสริมคุณค่าประวัติศาสตร์ลงไปบนบรรจุภัณฑ์

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

4.3 สร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต การจะให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ได้กว้างและลึกกว่าการประชาสัมพันธ์ ชุมชนต้องมีแหล่งเรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ ที่ให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์และเก็บรวบรวมเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนในแต่ละยุค เพื่อบอกเล่าให้ผู้สนใจได้รู้และเข้าใจในพัฒนาการของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียน แต่การมีพิพิธภัณฑ์อย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความยั่งยืน เนื่องจากพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ค่อนข้างแห้ง กล่าวคือ ผู้สนใจจะไม่ได้สัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบจริง ๆ ดังนั้น ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน จึงเสนอแนะว่าชุมชนควรมีการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต หรือพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Museum) ซึ่งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว จะมีพิพิธภัณฑ์ของชุมชนด้านเกวียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ พิพิธภัณฑ์จะเป็นแหล่งเรียนรู้จุดแรกที่ทำให้ความรู้เชิงเนื้อหา จากนั้นจะมีแผนที่ที่แสดงเป็นแหล่งเรียนรู้เฉพาะเจาะจงที่ปราชญ์ชาวบ้าน และช่างปั้นอาศัยอยู่ หากผู้เที่ยวชมสนใจ ก็จะเดินไปหาความรู้เชิงลึกได้ในพื้นที่นั้น เช่น สวนศิลป์สองบ้าน ของ วัฒนา บ่อมชัย แหล่งเรียนรู้ทุ่งป่าตาล ของ บุญส่ง เป้ากระโทก และกลุ่มรักแม่น้ำมูล พิพิธภัณฑ์เกวียนของ วิโรจน์ ศรีสุโร ตลอดจนร้านค้าต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ได้เช่น ร้านชาวดิน ร้านอำแดง ร้านดินเผา รวมทั้งบ้านของ สมาน แสงทอง และ เมี้ยน สิงห์ทะเล เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาอย่างกว้างและลึก ส่งผลให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียนมีความยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต (เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียน. 2559: สนทนากลุ่ม)

โดยสรุป แนวคิดทั้ง 3 ประการ ที่ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน ได้เสนอแนะในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต่างเกวียน แม้ไม่ได้เป็นแนวคิดที่แปลกใหม่เท่าใดนัก โดยเฉพาะแนวคิดการพัฒนาดิน เป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงในทุกๆ เวทีที่จัดขึ้นภายในชุมชนด้านเกวียน รวมถึงแนวคิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน ที่ปัจจุบันชุมชนก็มีแหล่งเรียนรู้เชิงพิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ที่ศาลาแปดเหลี่ยม ภายในที่ทำการเทศบาลตำบลด้านเกวียน แต่แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวยังให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกต้องนัก อีกทั้งการออกแบบแหล่งเรียนรู้ยังเป็นไปในลักษณะที่ขาดกลิ่นอายความเป็นด้านเกวียนอยู่มาก ดังนั้นทั้งแนวคิดการพัฒนาดินและแหล่งเรียนรู้จึงถูกนำมาหยิบยกขึ้นมานำเสนออีกครั้ง เนื่องจากประเด็นดังกล่าวยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการพัฒนาดินซึ่งยังไม่มีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเข้ามาพัฒนาแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการรวมกลุ่มของชุมชน ซึ่งปัจจุบันก็มีการรวมกลุ่มกันอยู่บ้าง แต่เป็นไปในลักษณะหลวมๆ และไม่มีบทบาทและกำลังมากพอที่จะขับเคลื่อนชุมชนด้านเกวียนได้ เมื่อผู้รู้ในชุมชนร่วมกันคิดวิเคราะห์ว่าการพัฒนาดินเป็นได้เพียงแนวคิดที่ต้องรอภาครัฐและเอกชนมาพัฒนาเท่านั้น เนื่องจากชุมชนไม่มีกำลังทรัพย์และงบประมาณพอ ดังนั้น แนวคิดการเสริมคุณค่าประวัติศาสตร์ และการสร้างแหล่งเรียนรู้มีชีวิต จึงเป็นแนวทางที่ชุมชนสามารถทำได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งภาครัฐและภาคเอกชน โดยชุมชนต้องเริ่ม

รวมกลุ่มกันอีกครั้ง แล้วนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง จะช่วยให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ช่างปั้นกลับมาภูมิใจในอาชีพอีกครั้ง และชุมชนจะมีความน่าสนใจจากประวัติศาสตร์และการเป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชีวิต

ภาพประกอบ 47 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

ที่มา: สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล. (2559: ภาพถ่าย).

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาพัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ทั้งในด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน และ 4) เพื่อค้นหาแนวคิด ทฤษฎี ที่สามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยคือ ใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับกลุ่มประชากรคือ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้น ช่างก่อเตา ศิลปิน นักวิชาการ ผู้ประกอบการ ลูกจ้าง ในชุมชนด้านเกวียน เพื่อสรุปความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทั้งในด้านการออกแบบ การผลิต การเผา การตลาด และนโยบายภาครัฐ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นนำชุดข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์กับทฤษฎีที่น่าสนใจ โครงสร้างที่น่าสนใจ เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎีการพัฒนาระบบ และกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยผู้วิจัยทำการสรุปและอภิปรายผลไว้ดังนี้

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อนำข้อมูลภาคเอกสารและข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ประวัติศาสตร์การเริ่มต้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนนั้น ไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใด เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่ชัดเจน โดยข้อมูลชุดหนึ่งระบุว่า มีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนด้านเกวียนปั้นโอ่งอ่างตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2175-2231) แต่ข้อมูลอีกชุดระบุว่า เดิมชุมชนด้านเกวียนประกอบอาชีพเกษตรกรรม และได้รับภูมิปัญญามาจากชาวข่า แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าข่าเข้ามาในช่วงใด แต่ที่ปรากฏข้อมูลค่อนข้างชัดเจนคือ ชุมชนด้านเกวียนเริ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนได้ประมาณเกือบศตวรรษ (100 ปี) จึงนับได้ว่าชุมชนด้านเกวียนเป็นชุมชนเครื่องปั้นดินเผาที่มีประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ไม่เก่าแก่มากนัก แต่ด้วยภูมิปัญญาของช่างปั้น ที่สามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนที่มีความสวยงามจนมีอัตลักษณ์ของตนชัดเจน ทำให้ชุมชนแห่งนี้โด่งดังและมีชื่อเสียงจนสามารถเรียกได้ว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมสูงมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา สังคม การเมือง และวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมามีส่วนเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจุบันชุมชนด้านเกวียนมีโครงสร้างเป็นเมืองที่มีระบบและกลไกการ

ดำเนินวิถีชีวิตแบบทุนนิยม เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนระบบและกลไกของชุมชน ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มเปลี่ยนสถานะจากเครื่องมือที่สร้างรายได้ กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่สร้างรายได้ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงแต่กลับให้ผลตอบแทนต่ำ ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนจึงแสวงหาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สร้างรายได้และผลกำไรมากกว่า เช่น หินทราย ปูนซีเมนต์ หรือเครื่องปั้นดินเผาจากพื้นที่อื่นๆ จากข้อค้นพบเหล่านี้ผู้วิจัยสามารถสรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนด่านเกวียน ได้ 5 มิติ โดยแสดงเป็นตารางสรุปได้ ดังนี้

ตาราง 1 แสดงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียนใน 5 มิติ ในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ.2500	มิติภูมิปัญญา : จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่า ชาวบ้านเรียนรู้ภูมิปัญญาดังกล่าวและประยุกต์ภูมิปัญญาเป็นของตนเองจนสามารถสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์สวยงามขึ้น การผลิตมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยใช้พะมอนไม้ เตาจ่อมปลวก ในกระบวนการผลิต มิติทางสังคม : ชาวบ้านหันมาทำเครื่องปั้นร่วมกับการทำอาชีพเกษตรกรรม ชุมชนดำเนินชีวิตแบบผสมผสาน และสภาพแวดล้อมรวมถึงวิถีชีวิตในชุมชนเป็นไปแบบสังคมชนบทที่พึ่งพิงธรรมชาติ เป็นวิถีชีวิตที่สวยงาม เต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน มิติทางเศรษฐกิจ : พ่อค้าคนกลางคนสำคัญชื่อ แป๊ะโหวง เป็นผู้รับซื้อเครื่องปั้นไปขายต่อให้กับคาราวานเกวียนอีกทอดหนึ่ง และการค้าขายเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน มิติทางการเมือง : ยังไม่มีกลุ่มการเมืองชัดเจน มิติทางศิลปวัฒนธรรม : ชุมชนเกิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ขึ้น คือ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และชุมชนเริ่มเติบโตเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาสำคัญในภาคอีสาน และมีพิธีกรรมไหว้เตาก่อนการเผาผลิตภัณฑ์
พ.ศ.2500-2520	มิติภูมิปัญญา : อิทธิพลของกลุ่มคนเดือนตุลา และกลุ่มคนภายนอก ได้เปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาด้วยการนำความรู้ด้านศิลปะ เช่น การออกแบบ การสร้างงานทัศนศิลป์ มาประยุกต์กับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเต็มไปด้วยความหลากหลาย เช่น กระเช้าแขวน นกฮูกฉลุลาย กระถางบัว แจกัน กระเบื้องพื้น กระเบื้องผนัง และงานประติมากรรมรูปแบบต่างๆ กระบวนการผลิตในยุคนี้เป็นการผลิตภายใต้ระบบการออกแบบโดยใช้พะมอนไม้ เตาก่อ ในการผลิต

ตาราง 1 (ต่อ)

พ.ศ.2500-2520 (ต่อ)	มิติทางสังคม : ชาวบ้านหันมาทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผามากขึ้น วิถีชีวิตข้างบ้านเปลี่ยนไปจากทำงานตามโรงปั้นตามตะกุด (แหล่งดิน) มาผลิตงานอยู่ที่บ้าน วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจึงได้หายไป ช่วงเวลานี้เกิดระบบนายจ้างและลูกจ้าง เป็นสังคมทุนนิยมระยะแรก มิติทางเศรษฐกิจ : ราคาสินค้าพุ่งสูงขึ้น ความต้องการตลาดมีมาก เนื่องจากสินค้ามีความสวยงาม และมีรูปแบบที่หลากหลาย เมื่อระบบการค้าเติบโต รายได้และผลกำไรมากขึ้นระบบทุนนิยมจึงเริ่มมีบทบาทขึ้นในช่วงเวลานี้ มิติทางการเมือง : เริ่มมีชนชั้นนำที่เป็นผู้กำหนดรูปแบบ และกำหนดราคาสินค้า รวมถึงตลาดการค้า กลุ่มคนเหล่านี้เช่น กลุ่มคนเดือนตุลา และกลุ่มคนภายนอก มิติทางศิลปวัฒนธรรม : วัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ถูกพัฒนาให้มีความหลากหลาย แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของด้านเกวียน คือ ความงามจากการเผาแกร่งแบบดั้งเดิม และชุมชนเติบโตเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาสำคัญในภาคอีสาน ช่วงเวลานี้ยังมีพิธีกรรมไหว้เตาก่อนการเผาผลิตภัณฑ์
พ.ศ.2521-2543	มิติภูมิปัญญา : อิทธิพลของกลุ่มคนเดือนตุลา และ พิศ บ่อมสินทรัพย์ นำพาภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนไปสู่ระดับประเทศและระดับสากล สินค้าที่โด่งดังในยุคนี้ เช่น สร้อยดินเผา งานทาสีเลียนแบบของเก่า อ่างน้ำริน และงานประติมากรรมรูปแบบต่างๆ กระบวนการผลิตในยุคนี้เป็นการผลิตภายใต้ระบบอุตสาหกรรม โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น แบนหมุนไฟฟ้า เครื่องนวดดิน เตาแก๊ส เป็นต้น มิติทางสังคม : ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผากว่า 80% วิถีชีวิตข้างบ้านเป็นไปในรูปแบบอุตสาหกรรม คือเข้างานตามเวลา แล้วรับเงินค่าจ้าง ช่วงเวลานี้ช่วงชั้นทางสังคมทุนนิยมกว้างขึ้น เกิดชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง และชนชั้นลูกจ้างที่ชัดเจน มิติทางเศรษฐกิจ : กลุ่มคนเดือนตุลา และ พิศ บ่อมสินทรัพย์ ขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนไปสู่การส่งออกต่างประเทศ ส่งผลให้ราคาสินค้าพุ่งสูงขึ้นมากกว่ายุคก่อน ความต้องการตลาดมีมากทั้งในประเทศและต่างประเทศ เมื่อระบบการค้าเติบโตสู่ระดับสากล รายได้และผลกำไรที่มากมายมหาศาล ส่งผลให้ระบบทุนนิยมเติบโตจนครอบงำโครงสร้างและระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในช่วงเวลานี้มีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้และผลกำไรให้กับชุมชน

ตาราง 1 (ต่อ)

พ.ศ.2521-2543 (ต่อ)	มิติทางการเมือง : ชนชั้นนำชัดเจนขึ้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้มีทุนทรัพย์มาก และเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าและโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ร้านชาวดิน ร้านดินเผา ร้านอำแดง ตระกูลสิงห์ทะเล และมีนักการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญคือ ชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก เจ้าของโรงงานดินปั้น ลูกชายของ อยู่ เปลี่ยนกระโทก ปราชญ์ชาวบ้านคนสำคัญของชุมชนด่านเกวียน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้กำหนดทิศทางการนโยบาย รูปแบบ ตลาดการค้าการส่งออก มิติทางศิลปวัฒนธรรม : วัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ถูกพัฒนาสู่สินค้าอุตสาหกรรม แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของด่านเกวียนได้ในบางส่วน คือ ยังคงความงามจากการเผาแกร่งแบบดั้งเดิมอยู่พอสมควร และชุมชนเติบโตเป็นชุมชนอุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ช่วงเวลานี้ยังมีพิธีกรรมไหว้เตาก่อนการเผาผลิตภัณฑ์
พ.ศ.2544-ปัจจุบัน	มิติภูมิปัญญา : อิทธิพลจากภาครัฐภายใต้นโยบาย OTOP เข้ามามีบทบาทต่อภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยภายใต้ชื่อและสัญลักษณ์ความเป็นโอท็อป เท่ากับได้รับการรับรองว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นสินค้าที่ดีและมีคุณภาพ สินค้าที่โด่งดังในยุคนี้ เช่น ตุ๊กตาทาสีสดใส และผลิตภัณฑ์ทาสีสดใสรูปแบบต่างๆ กระบวนการผลิตในยุคนี้เป็นการผลิตภายใต้ระบบอุตสาหกรรม โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น แบนหมุนไฟฟ้า เครื่องนวดดิน เตาแก๊ส เป็นต้น มิติทางสังคม : ชาวบ้านในชุมชนยังคงประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาว่า 80% แต่บางส่วนเริ่มละทิ้งอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากถูกแย่งตลาดงานจากช่างต่างถิ่น ในส่วนของวิถีชีวิตช่างปั้นเป็นไปในรูปแบบอุตสาหกรรม คือเข้างานตามเวลา แล้วรับเงินค่าจ้าง ช่วงเวลานี้ช่วงชั้นทางสังคมชัดเจน คือ มีชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง ชนชั้นลูกจ้าง และวิถีชีวิตเต็มไปด้วยการแข่งขันทางการค้าภายใต้ระบบทุนนิยม มิติทางเศรษฐกิจ : การตลาดในช่วงเวลานี้เป็นยุคของระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการค้าเพื่อรายได้และกำไรกันอย่างเต็มที่ การค้าขายในพื้นที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง มีการเร่งผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการลอกเลียนแบบสินค้าที่ขายดี มีการฟ้องลิขสิทธิ์ในรูปแบบสินค้า มีการขายสินค้าตัดราคากันเพื่อระบายสินค้าของตนออก มีการลดอุณหภูมิการเผาเพื่อประหยัดต้นทุน แล้วนำเอาผลิตภัณฑ์มาทาสีเพื่อเพิ่มมูลค่า ฯลฯ ปรากฏการณ์เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าชุมชนด่านเกวียนได้ก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นแต่แสวงหาผลประโยชน์และผลกำไรอย่างเต็มรูปแบบ ต่อมาสภาพเศรษฐกิจภายหลังนโยบาย OTOP เริ่มชะลอตัวและ

ตาราง 1 (ต่อ)

พ.ศ.2544-ปัจจุบัน (ต่อ)	เริ่มตกต่ำลง ส่งผลการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่เริ่มฝืดเคือง และมาตกต่ำถึงขีดสุดในช่วงปี พ.ศ.2558-ปัจจุบัน สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำดังกล่าวทำให้ชุมชนต้องแสวงหาสินค้าและวัสดุใหม่ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับตน เช่น ปูนพลาสติก หินทราย และวัสดุอื่นๆ มิติทางการเมือง : ช่วงเวลานี้นักการเมืองท้องถิ่นในชุมชนมีบทบาทและอิทธิพลมากในการกำหนดทิศทางของชุมชน ว่าต้องการให้เจริญก้าวหน้าไปในทิศทางใด ช่วงเวลานี้ดูเหมือนเทศบาลจะไม่สนับสนุนส่งเสริมการผลิตเครื่องปั้นดินเผามากเท่าใดนัก โดยไปเน้นที่การทำเกษตรกรรมเสียมาก ขณะที่ชนชั้นนายทุนยังคงมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง นโยบาย รูปแบบ ตลาดการค้าการส่งออก เพียงแต่ได้เปลี่ยนไปเป็นบริษัทต่างถิ่นที่มีทุนทรัพย์สูงกว่ากลุ่มนายทุนเดิม เช่น บริษัทโพธิ์เจแปนฟิสิก และบริษัทไทยเซรามิกแวย์ โดยกลุ่มนายทุนเดิมทั้งร้านชาวดิน ร้านดินเผา ร้านอำแดง เริ่มลดบทบาทตนเองเนื่องจากภาวะหนี้สินจากเศรษฐกิจชะลอตัว และความตกต่ำอย่างต่อเนื่องของราคาสินค้า มิติทางศิลปวัฒนธรรม : วัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ถูกพัฒนาสู่สินค้าทุนนิยมที่มุ่งแสวงหาแต่ผลกำไรจนสินค้าขาดคุณภาพ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในปัจจุบันไม่หลงเหลือความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง การขาดความเป็นอัตลักษณ์ ความงาม และคุณภาพ ส่งผลให้สินค้าศิลปวัฒนธรรมที่เคยเข้มแข็งเริ่มสั่นคลอน เห็นได้จากสินค้าขายไม่ได้ และราคาก็ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับสภาพชุมชนที่เติบโตกลายเป็นชุมชนเมืองอย่างเต็มรูปแบบ และเป็นชุมชนอุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ช่วงเวลานี้ยังมีพิธีกรรมไหว้เตาก่อนการเผาผลิตภัณฑ์
---------------------------------------	---

จากตารางสรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียนในแต่ละยุคสมัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนด่านเกวียนมีความเคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัต กระบวนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลและชุมชนที่เลือกจะรับหรือละทิ้ง ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี Structuration ของ Anthony Giddens ที่มองสังคมเป็นพลวัต (Dynamics) เห็นว่าปัจเจกบุคคลมีโอกาสและอิสระในการเลือกและกระทำในสิ่งที่เห็นสมควรภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และอาจเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมที่เป็นอยู่ของชุมชน ดังนั้นเมื่อปัจเจกบุคคลในชุมชนด่านเกวียนเลือก หรือกระทำการละทิ้งสิ่งใด จะกระทบต่อโครงสร้าง และส่งผลให้โครงสร้างของระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

จากข้อค้นพบทางปรากฏการณ์ดังกล่าวในงานวิจัยครั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่ามีความใกล้เคียงกับงานวิจัยของ สุชาติ น้าใจดี ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียน ในงานวิจัยของสุชาติ ได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนด่านเกวียนเป็นชุมชนการเรียนรู้ โดยมีการเรียนรู้และประยุกต์เอาภูมิปัญญาของชาวข่า กลุ่มนักวิชาการผู้รู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ มาเป็นภูมิปัญญาของตนเอง นอกจากนี้ยังเรียนรู้จากความต้องการของลูกค้าที่เข้ามาสั่งสินค้า จึงเกิดความรู้ใหม่ จนสามารถพัฒนาการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ จนขยายไปสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรม ที่เน้นทำในเชิงพาณิชย์ ทำให้ชุมชนด่านเกวียนพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ที่มีการใช้ความรู้เป็นตัวผลักดัน ซึ่งจากผลการวิจัยของสุชาติ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการภูมิปัญญาในช่วงเวลาต่างๆ และสิ่งสำคัญคือการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่มีความสามารถในการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ ซึ่งถือว่างานวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานของผู้วิจัยในประเด็นของพัฒนาการและการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล แต่ข้อแตกต่างของงานวิจัยดังกล่าวกับงานของผู้วิจัย คือ งานวิจัยของสุชาติจะมุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการและแสดงการเป็นชุมชนการเรียนรู้ ขณะที่งานวิจัยของผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาปรากฏการณ์และมุ่งเน้นไปที่การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในเชิงโครงสร้าง ระบบและกลไก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้นในงานวิจัยของผู้วิจัยจึงแสดงอีกมิติหนึ่งของการศึกษาชุมชนด่านเกวียน เป็นมิติทางพลวัตที่แสดงภาพกว้างและลึกของชุมชนด่านเกวียนที่ปรากฏให้เห็นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พลวัตของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยค้นพบหัวใจสำคัญของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด่านเกวียนได้ว่า เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่ได้ด้วยปัจเจกบุคคลในชุมชน ดังนั้นปัจเจกบุคคลถือเป็นหัวใจสำคัญ ที่เลือกจะพัฒนา หรือละทิ้งสิ่งต่างๆ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคลในชุมชน ที่ร่วมกันพัฒนา ปรับเปลี่ยน ปรับปรุง ประคับประคอง เพื่อให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่เป็นศิลปวัฒนธรรมหลักของชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังค้นพบว่าในมิติของความเป็นโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน จะพบว่าปัจเจกบุคคลในชุมชนด่านเกวียนได้มีความพยายามในการกำหนดทิศทางของความเจริญเติบโตของชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน และพยายามสร้างวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนและชุมชนให้ก้าวทันโลกที่ไร้พรมแดนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปมิติต่างๆ ของชุมชนด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ได้ 4 มิติ โดยแสดงเป็นตารางสรุปได้ ดังนี้

ตาราง 2 มิติต่างๆ ของชุมชนด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

1) มิติภูมิปัญญา	ปัจเจกบุคคลบุคคลในชุมชนด้านเกวียนพยายามที่จะพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้ทันต่อรูปแบบการบริโภคนิยมแบบโลกาภิวัตน์ ด้วยการสร้างผลงานที่มีสีสันสวยงามทันสมัย และสะดุดตา คืองานเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนที่ทาสีสดใส อันเป็นอิทธิพลงานศิลปะรูปแบบ Pop Art ที่นิยมสร้างสรรค์ผลงานตามแบบสมัยนิยม รวมทั้งพยายามใช้สื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น เว็บไซต์ชุมชน และโปรแกรม Facebook, Line, Twitter, Instagram เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าและขายเครื่องปั้นดินเผาออนไลน์
2) มิติสิ่งแวดล้อม	ชุมชนด้านเกวียนดั้งเดิมได้ใช้ฟืนจากต้นไม้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาผลิตภัณฑ์ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนก็ยังใช้ฟืนจากต้นไม้ในกระบวนการเผาอยู่ แต่เนื่องจากปัจจุบันต้นไม้เหลือน้อยลง ทำให้ฟืนหาได้ยากขึ้น ประกอบกับแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นแนวคิดที่ทั่วโลกได้รณรงค์ เพื่อลดปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนไม่มากนักน้อย ดังนั้นชุมชนจึงได้เปิดรับนวัตกรรมการเผาแบบใหม่ๆ ทั้งเตาเผาที่ใช้ไฟฟ้า และแก๊สเป็นเชื้อเพลิง รวมทั้งได้ร่วมพัฒนาฟืนอัดแท่ง ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ได้เข้ามาในพื้นที่เพื่อทำวิจัยเชื้อเพลิงทางเลือกให้กับชุมชน ซึ่งแม้ฟืนอัดแท่งดังกล่าวจะยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเชิงพาณิชย์ได้ แต่ก็ได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความเข้าใจและพยายามที่จะยอมรับในกระบวนการโลกสีเขียว ซึ่งเป็นแนวคิดสากลที่ดำเนินอยู่ทั่วโลกในปัจจุบัน
3) มิติทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดรูปแบบ	แต่เดิมวัฒนธรรมของชุมชนด้านเกวียนเป็นไปในรูปแบบพิธีกรรมชาติ รูปแบบผลงานเครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นไปในแบบข้าวของเครื่องใช้ เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก แต่ในยุคโลกาภิวัตน์เมื่อวัฒนธรรมชุมชนเปลี่ยนไปในรูปแบบโลกไร้พรมแดนที่การติดต่อสื่อสาร และการดำรง

ตาราง 2 (ต่อ)

3) มิติทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดรูปแบบ (ต่อ)	ชีวิตเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ส่งผลให้สินค้าต้องมีความโดดเด่น และสดใหม่อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นที่มาของผลิตภัณฑ์งานทาสี ซึ่งก็บ่งบอกวัฒนธรรมของชุมชนในปัจจุบันว่าเต็มไปด้วยความเร่งรีบ รวดเร็ว และต้องการรายได้และกำไรภายใต้ค่านิยมรายได้และกำไรแบบทุนนิยม
4) มิติของการพัฒนาและผลกระทบในกระแสโลกาภิวัตน์	ทิศทางการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบันเป็นไปภายใต้วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ที่รวดเร็ว เร่งรีบ และเปื่อง่าย หน่ายเร็ว ประกอบกับชุมชนดำเนินวิถีชีวิตแบบทุนนิยมที่แสวงหารายได้และกำไรเป็นหลัก ดังนั้นทิศทางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนจะเป็นไปในรูปแบบฉาบฉวย เพื่อสร้างความโดดเด่น เน้นปริมาณ แต่ขาดความคำนึงถึงคุณภาพประกอบยั่งยืน นอกจากนี้ท่ามกลางความเป็นโลกาภิวัตน์ที่ไร้พรมแดน ชุมชนด้านเกวียนได้แต่มุ่งแต่พัฒนาไปสู่ความทันสมัย และรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติต่างพื้นที่เข้ามาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ของตน จนคนด้านเกวียนหลงลืมความเป็นตัวตน และความงามที่เป็นรูปแบบเฉพาะตนไปอย่างสิ้นเชิง

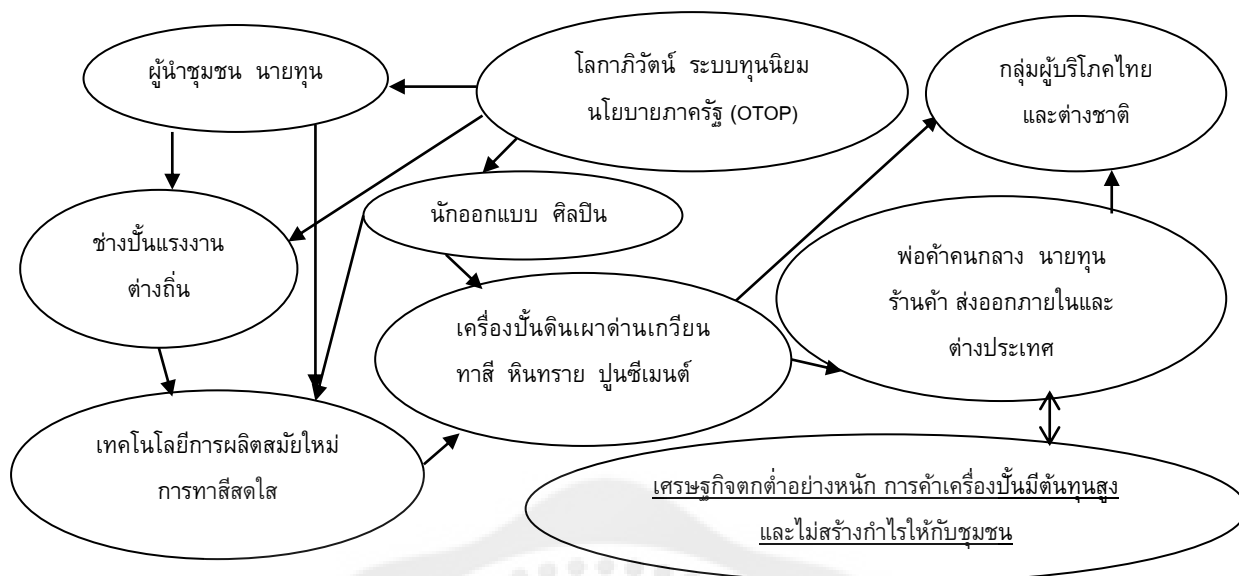
จากตารางดังกล่าว แสดงให้เห็นมิติต่างๆ ของชุมชนด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาในชุมชนด้านเกวียน ได้เข้ามาสร้างบทบาท สร้างผลกระทบ ให้ปัจเจกบุคคล และชุมชนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ให้เข้ากับรูปแบบของยุคสมัยใหม่ ที่ดำเนินชีวิตด้วยความรวดเร็ว เร่งรีบ ไร้พรมแดน ส่งผลให้บริบทในชุมชนปรับเปลี่ยนไปอย่างมากมาย ทั้งภูมิปัญญาที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมการบริโภคของสังคมโลก ที่ตลาดการบริโภคเปลี่ยนไปเป็นแบบสมัยนิยม สินค้าใดที่มีความโดดเด่นในรูปร่างรูปทรง หรือสีสัน ก็จะได้รับคามนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้บริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นคนสมัยใหม่มักจะไม่ค่อยคำนึงถึงคุณภาพการใช้งานในระยะยาวของผลิตภัณฑ์ แต่จะคำนึงถึงความงาม ความแปลก ความโดดเด่นมากก่อนเป็นอันดับแรก ดังนั้นค่านิยมของผู้บริโภคในปัจจุบันจึงเปื่อง่าย หน่ายเร็ว เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความรวดเร็วของการติดต่อสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้บริโภคจะได้เสพของใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาตนเอง

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ชุมชนด้านเกวียนกำลังเผชิญอยู่ โดยไร้ทางหลีกเลี่ยง บัณฑิตบุคคล และชุมชนด้านเกวียนได้ดำเนินการปรับตัวได้ดีในระดับหนึ่งแต่การปรับตัวดังกล่าวยัง สุ่มเสี่ยงต่อการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนของชุมชน เห็นได้จากการ ปรากฏตัวของสินค้ารูปแบบอื่นๆ ที่เข้ามาตีตลาดสินค้าเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ เช่น เครื่องปั้นดินเผาลำปาง โอง อ่างจากราชบุรี ครกจากอุบลราชธานี ฯลฯ นอกจากนี้การที่บัณฑิต บุคคลบางคนในชุมชนด้านเกวียนได้นำเอาวัสดุทางเลือกอื่นๆ เช่น ปูนซีเมนต์ หินทราย เข้ามาใช้ในการ ผลิตสินค้าแทนดินเผา ส่งผลให้สถานะของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเริ่มสั่นคลอน เกิดความ ไม่แน่นอนในศูนย์กลางของโครงสร้างและระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ขึ้น ซึ่งความสั่นคลอนดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนอาจล่มสลายลง ในเวลาอันใกล้ ดังนั้นในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อค้นพบถึงสาเหตุของปัญหาที่แสดง ให้เห็นว่าระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกำลังมีทิศทางที่มุ่งไปสู่ความ ล้มเหลว และมีความเสี่ยงต่อการล่มสลายทางวัฒนธรรม และ ทิศทางของศิลปวัฒนธรรมชุมชนด้าน เกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยจะทำการอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบัน ภาพสะท้อน เส้นทางทุนนิยม กับการพัฒนาเชิงย้อนแย้งทางแนวคิดของกลุ่มคนเดือนตุลา สู่มูลค่าเสี่ยง ต่อการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าระบบและกลไกการดำรงอยู่ของ เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกำลังตกอยู่ในสถานะที่ขาดสถานภาพความมั่นคง เนื่องจาก เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนไม่สามารถสร้างรายได้และกำไรให้กับชุมชนอย่างมั่นคงเช่นในอดีตได้อีก ต่อไป ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนในปัจจุบันจึงเริ่มถูกลดสถานะและบทบาทของการเป็น สินค้าที่เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนชุมชน กลายเป็นสินค้าที่ไม่สร้างรายได้ เป็นสินค้าที่ผลิตแล้วไม่คุ้ม ทุน ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนลงแรง จากปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้คนด้านเกวียนหลายต่อหลายคนเริ่มละ ทิ้งอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน นอกจากนี้บัณฑิตบุคคลบางคนก็ได้ นำวัสดุทางเลือกต่างๆ ซึ่งมีต้นทุนต่ำแต่กำไรสูง และยังผลิตได้ง่ายและรวดเร็วกว่าเครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นสภาพร้านค้าในชุมชนด้านเกวียนในปัจจุบันจึงเต็มไปด้วยสินค้าที่ผลิตจากวัสดุทางเลือก และ ยังปรากฏสินค้าเครื่องปั้นดินเผาต่างถิ่นเป็นจำนวนมากอีกด้วย

จากสภาวะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงแสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนได้ ดังภาพประกอบ 48

ภาพประกอบ 48 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในปัจจุบัน

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบและกลไกของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในปัจจุบัน ถูกขับเคลื่อนให้มีทิศทางที่ตกต่ำลงด้วยอิทธิพลจากระบบทุนนิยมที่ดำเนินภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทิศทางความตกต่ำดังกล่าวเป็นผลพวงจากนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมจากภาครัฐ (OTOP) ประกอบกับการตัดสินใจเลือกผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามกระแสบริโภคนิยม ส่งผลให้สินค้าขาดคุณภาพและล้นตลาด และเมื่อปัจเจกบุคคลในชุมชนบางคนตัดสินใจขายสินค้าต่ำกว่าทุน ก็เป็นเหตุให้เศรษฐกิจของชุมชนเริ่มตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในยุคปัจจุบันที่เศรษฐกิจในชุมชนตกต่ำอย่างหนัก จนเสี่ยงต่อการล่มสลายของการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน

สภาวะความไม่มั่นคงของระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยพบว่าความล้มเหลวดังกล่าวเป็นผลพวงต่อเนื่องมาจากการเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียนของระบบทุนนิยม โดยในบทที่ผ่านมา ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ในชุมชนด้านเกวียน ต่างวิเคราะห์และลงความเห็นวาระระบบทุนนิยมเป็นตัวการสำคัญที่เปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นดั้งเดิมจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงหายไปตามกระบวนการทุนนิยม ซึ่งการกลายเป็นสินค้าตลาดทุนนิยมนี้ส่งผลให้ชุมชนมุ่งหวังต่อรายได้และกำไรจนมากเกินไป จนกระทั่งชุมชนตัดสินใจว่างานรูปแบบดั้งเดิมไม่สามารถขายได้ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดอีกต่อไป ซึ่งการหายไปของงานรูปแบบดั้งเดิมที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนนี้ ผู้วิจัยมองว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานภาพของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในปัจจุบันสูญเสียรากฐานที่มั่นคง สูญเสียประวัติศาสตร์ และเสี่ยงต่อการล่มสลายลงไปในอนาคต

การละทิ้งงานเครื่องปั้นดินเผาผ่านกระบวนการแบบดั้งเดิม เมื่อวิเคราะห์ในมิติของการตัดสินใจของปัจเจกพบว่า ปัจเจกภายในชุมชนด้านเกวียนส่วนใหญ่เลือกรายได้ ผลกำไร มากกว่าที่จะเลือกรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของตน ดังนั้นการตัดสินใจจะทิ้งผลิตภัณฑ์ที่นับเป็นอัตลักษณ์ของตน จึงเป็นการตัดสินใจภายใต้กรอบแนวคิดของระบบทุนนิยม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่าระบบทุนนิยมได้ครอบงำความคิด วิธีชีวิตการดำรงอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนด้านเกวียนมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500-2506 ยุคสมัยสงครามเวียดนาม ในรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่อนุญาตให้ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาที่ถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการทหารที่สำคัญในสงครามเวียดนาม กระแสการเมืองและเศรษฐกิจทุนนิยมได้เข้ามาครอบงำสังคมไทย และค่อยๆ รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน จนผู้คนในชุมชนเริ่มถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมอย่างช้าๆ จนกระทั่งชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของเงิน รายได้ และกำไร มากกว่ารากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของตน

การเข้ามาของระบบทุนนิยมดังกล่าวเมื่อวิเคราะห์เจาะลึกในช่วงเวลาดังกล่าวผู้วิจัยพบว่า ส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งกลุ่มคนที่เข้ามาในช่วงเวลานั้นก็คือ กลุ่มอาจารย์ นักศึกษา ศิลปิน และกลุ่มคนเดือนตุลา โดยการเข้ามาของกลุ่มเหล่านี้ได้นำความคิด การออกแบบเพื่อขายสินค้าให้ได้ราคาที่สูงขึ้นเข้ามาด้วย อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้ก็ได้มาปรับเปลี่ยน โครงสร้างและระบบกลไกของชุมชน จากเดิมที่ดำรงอยู่ด้วยเกษตรกรรม มาเป็นดำรงอยู่ได้ด้วยเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มคนเหล่านี้ได้ผลักดันชุมชนให้กลายเป็นชุมชนทางเศรษฐกิจการค้าเครื่องปั้นดินเผา ด้วยการตั้งโรงงาน ร้านค้า และดำเนินกิจการขายเครื่องปั้นดินเผาส่งออกทั้งในและต่างประเทศ จนกระทั่งชุมชนด้านเกวียนเติบโตกลายเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีกำลังการผลิตระดับต้นๆ ของประเทศ

บทบาท และอิทธิพลของกลุ่มคนภายนอกดังกล่าว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนด้านเกวียนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบทบาทของกลุ่มคนเดือนตุลา ที่มีบทบาทอย่างมากมาในการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาการผลิต ตลอดจนรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผา จนเกิดเครื่องปั้นดินเผาเชิงพาณิชย์ (กระเช้าแขวน นกฮูก สร้อยดินเผา ภาชนะเลียนแบบของเก่า ฯลฯ) และเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ (ประติมากรรมหุ่นต่ำ หุ่นสูง ลอยตัว) ขึ้นในพื้นที่ด้านเกวียน ส่งผลให้คนด้านเกวียนมีช่วงเวลาของการค้าขายที่รุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์ชุมชน (พ.ศ.2521-2543) นอกจากนี้อิทธิพลทางความคิดของคนเดือนตุลา ได้ถ่ายทอดสู่ผู้คนในชุมชนด้านเกวียน ทั้งแนวคิดการดำรงชีวิต แนวคิดการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ แนวคิดการดำเนินธุรกิจ ตลอดจนแนวคิดการต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ต่างๆ ของตน และของชุมชน

อิทธิพลและบทบาทของคนเดือนตุลา ได้ขับเคลื่อนชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปัจจุบันบทบาทของคนเดือนตุลา ยังคงอยู่ เช่น วัฒนา บ่อมชัย ที่ได้สร้างแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาภายในพื้นที่บ้าน 7 ไร่ ของตนขึ้นมา เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่คนรุ่นหลังได้ศึกษาประวัติ และความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน นอกจากวัฒนา บ่อมชัยแล้ว ไชยพร เกิดมงคล

และร้านอำแดง ก็ยังสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยดินเผาต้านเกวียนอย่างต่อเนื่อง และยังคงเคลื่อนไหวแสดงผลงานศิลปะตามพื้นที่ต่างๆ ตลอดจนต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน ซึ่งอิทธิพลและบทบาทดังกล่าว หากศึกษาแนวคิดและวิธีการของคนเดือนตุลาแล้ว จะพบว่าแนวคิดของกลุ่มคนดังกล่าว ได้มาจากความรู้จากสถาบันการศึกษา การเป็นนักอ่านและแสวงหาความรู้ และการต่อสู้เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมือง ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 กลุ่มคนเดือนตุลามีแนวคิดแบบสังคมนิยม (Socialism) ที่วิพากษ์ระบบทุนนิยมที่สร้างความไม่เท่าเทียม และสร้างช่องว่างของชนชั้นคนรวย คนจน ซึ่งแนวคิดนี้ได้แพร่หลายในสถาบันการศึกษาไทยในขณะนั้นโดยผู้นำความคิดที่ส่งต่อความคิดสำคัญในสมัยนั้น คือ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งใช้ชื่อนามปากกาในหนังสือของเขาว่า “ทึปกร”

อิทธิพลของงานเขียนของทึปกร ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ผ่านในหนังสือของเขาเล่มที่ชื่อว่า “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” มีอิทธิพลทางความคิดต่อนักศึกษาไทยขณะนั้นเป็นอย่างมาก โดย วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึงงานเขียนดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

ศิลปะเพื่อชีวิต เพื่อประชาชน เขียนขึ้นเพื่อวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้ศิลปะเป็นตัวตั้ง โยงเข้าสู่การรับใช้ชีวิต รับใช้สังคม รับใช้การเมือง เขาเขียนถึงและอ้างอิง ลีโอ ตอลสตอย นักคิดนักเขียนและนักรบเพื่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นแรงงาน กรรมกร ชาวลาวนา ศิลปะต้องรับใช้ประชาชน รับใช้สังคม การเมือง ตอลสตอยและนักคิดนักเขียนในกระแสเดียวกัน ส่งผลต่อศิลปะร่วมสมัยทุกด้าน เช่น วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง พัฒนาไปสู่จุดยืน ศิลปะเพื่อชีวิต กันอย่างพร้อมหน้า หลังจากนั้น ศิลปะเพื่อชีวิตกระแสซ้ายก็ส่งอิทธิพลไปสู่คอมมิวนิสต์จีน และประเทศที่ขึ้นชมลัทธิคอมมิวนิสต์ ขึ้นชมสังคมนิยมต่อมา รวมทั้ง จิตร ภูมิศักดิ์ และสังคมไทยในเวลาต่อมา... (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2557: 191)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ชัดเจนขึ้นว่า ได้รับอิทธิพลทางแนวคิดมาจากสำนักคิดใด ซึ่งอิทธิพลจากหนังสือ ศิลปะเพื่อชีวิต เพื่อประชาชนนี้ ได้ส่งอิทธิพลต่อพื้นที่การศึกษาในประเทศไทย รวมถึงพื้นที่สถาบันการศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเป็นอย่างมาก ส่งผลให้นักศึกษาและนักวิชาการขณะนั้น มีแนวคิดอาสาเพื่อประชาชน มองเห็นความทุกข์ยากของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญ แนวคิดดังกล่าวนี้จึงขับเคลื่อนให้กลุ่มผู้มีความรู้รวมตัว และลงพื้นที่เพื่ออาสาพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ และพยายามต่อต้านทุนนิยมอเมริกา ซึ่งในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา บทบาทสำคัญเป็นของกลุ่มนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงนักศึกษาบางส่วนจากวิทยาลัยครูนครราชสีมา เมื่อการขับเคลื่อนของนักศึกษาดังกล่าวทวีความสำคัญเชิงพื้นที่มากขึ้น ก็เริ่มเป็นที่จับตาของรัฐบาลซึ่งขณะนั้น

โดยกลุ่มนักศึกษาเอกศิลปกรรม วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือถือเป็นกลุ่มนักศึกษาที่เป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนแนวคิดศิลปะเพื่อสังคม (Art for life's sake) ไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองเชิงสัญลักษณ์ผ่านผลงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งงานจิตรกรรม การ์ตูน โปสเตอร์ ป้ายคัดเอาท์ คำขวัญ ฯลฯ โดยกลุ่มอาจารย์ นักศึกษา และศิลปิน คนสำคัญที่ขับเคลื่อน

แนวคิดในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ทวี รัชนิกร สนาม จันทรเกาะ สุขสันต์ เหมือนนิรุทธ์ สุรพล ปัญญา วชิระ มงคล อุทก ไชยพร เกิดมงคล สมาน แสงทอง พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ นิคม กุบแก้ว ทอง กราน ทานา และวัฒนา ป้อมชัย เป็นต้น (สิทธิเดช โรหิตะสุข. 2552: 180) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้าร่วมกลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ร่วมกับนักศึกษาอีกหลายมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยเพาะช่าง โดยใช้ผลงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ ดังที่กล่าวมาไว้ใช้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้ยากไร้ที่ถูกกดขี่โดยนายทุนระบบทุนนิยมและภาครัฐ อิทธิพลของศิลปะเพื่อสังคม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมือง ซึ่งศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ที่สร้างจากดินด่านเกวียนก็ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการแสดงความคิด เชิงวิพากษ์ต่อสังคม การเมือง

ในประเด็นศิลปะการเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมืองนี้ อำนาจ เย็นสบาย ได้กล่าวขยายความไว้อย่างน่าสนใจว่า “ศิลปะเพื่อชีวิต เชื่อมโยงกับลัทธิมาร์กซิสต์ และศิลปะแนวสังคมนิยม (Socialist Realism) อย่างเข้มข้น ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสะท้อนจุดยืนในการสร้างสรรค์ผลงานที่ยืนอยู่ข้างผู้ทุกข์ยาก หรือชนชั้นผู้ถูกกดขี่ในสังคมแล้ว ภายใต้นักคิดดังกล่าว ยังต้องอาศัยศิลปะเป็นเครื่องมือทางลัทธิทางการเมืองเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิวัติของชนชั้นชาวนาและกรรมกร...” (อำนาจ เย็นสบาย. 2548: 77) ดังนั้นการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือเพื่อต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มคนอาจารย์ นักศึกษา และศิลปิน ในช่วงเวลานี้จึงเป็นการแสดงออกเพื่อสนับสนุนความคิด และจุดยืนที่เคียงข้างชนชั้นล่าง ที่มักจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นนายทุนหรือชนชั้นที่สูงกว่า

แนวคิดศิลปะเพื่อสังคมนี้นักคิดกล่าว หากมองและศึกษาในภาพของประวัติศาสตร์ศิลปะแล้วพบว่าแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือมาแล้วในการปฏิวัติฝรั่งเศส ในปีค.ศ.1789 ซึ่งสาเหตุของการปฏิวัติเนื่องมาจากเกิดความปั่นป่วนทางการเมือง มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจฝรั่งเศส เกิดระบบฐานันดรที่แบ่งชนชั้นชาวฝรั่งเศส ทำให้สามัญชนไม่พอใจชนชั้นสูง จึงได้ทำการปฏิวัติเพื่อเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งขณะนั้นอิทธิพลศิลปะโรแมนติก (ต้นศตวรรษที่ 19) ที่แสดงเรื่องราวที่ค่อนข้างสะท้อนอารมณ์แก่ผู้พบเห็น ถือเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับศิลปินในการใช้เพื่อแสดงออกทางความคิดทางการเมือง โดยผลงานศิลปะโรแมนติกแสดงภาพของการปฏิวัติฝรั่งเศส เช่น ผลงานของเดอลาครัวร์ กับผลงาน Liberty Leading the People และฟรานซิสโก โกยา กับผลงาน The Third of May 1808

ผลงานที่ปรากฏขึ้นในช่วงปฏิวัติฝรั่งเศสนี้ เป็นผลพวงจากระบบคิดที่นอกกรอบจากระบบเดิมที่ผู้มีอำนาจสร้างขึ้น เมื่อประชาชนไม่สามารถทนกับระบบคิดที่กดทับสิทธิ เสรีภาพของตน สัญชาตญาณที่แสวงหาสันติภาพที่ถูกปิดกั้นจึงระเบิดออก การต่อต้านและล้มล้างระบบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) จึงได้เกิดขึ้น ซึ่งการนำศิลปะมาแสดงออกทางความคิดทางการเมืองนี้ในยุโรปไม่ได้มีแต่ที่ฝรั่งเศสทีเดียว แต่ที่รัสเซียก็มีการปฏิวัติโดย วลาดิมีร์ อิลยิช อุลยานอฟ เลนิน ในปี ค.ศ.1917 การปฏิวัติครั้งนั้นส่งผลให้ รัฐบาลของกษัตริย์ถูกยกเลิก

ระบอบการปกครองโดยกษัตริย์ถูกยกเลิก ก่อเกิดรัฐสังคมนิยมขึ้นมาแทน และได้มีความพยายามสร้างงานศิลปะและวัฒนธรรมใหม่ของชนชั้นกรรมาชีพ ที่ต่อมามีชื่อว่า “ศิลปะสังคมนิยม” (Social Realism) เป็นศิลปะที่สะท้อน “การฉายภาพความเป็นจริงในเชิงสังคมและประวัติศาสตร์ในการปฏิรูปสังคม

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าว หากมองมาในพื้นที่ประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวพบว่า สถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้น มีสถานการณ์คล้ายคลึงกันเฉพาะในประเด็นการกดขี่ประชาชนของภาครัฐ ขณะที่สถาบันกษัตริย์ยังมีความเข้มแข็งและเป็นที่รักของประชาชน การต่อสู้ของประชาชนจึงเป็นการต่อสู้กับรัฐบาลที่ถูกครอบงำด้วยรัฐบาลทหาร ซึ่งอาวุธของการต่อสู้ดังกล่าวของภาคประชาชนก็คือ สื่อสัญลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งงานเขียน หนังสือ กวี ดนตรี ศิลปะ ฯลฯ โดยสื่อสัญลักษณ์ดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากแนวคิดศิลปะสังคมนิยมเป็นอย่างมาก จึงเป็นเหตุผลให้ภาครัฐจับตามองว่ากลุ่มนักศึกษา ประชาชนคนเดือนตุลามีแนวคิดฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ เนื่องจากค่านิยมแนวคิดดังกล่าว รวมถึงกระแสสังคมโลกในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นไปภายใต้กระแสการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสภาพภูมิศาสตร์ของไทยในขณะนั้นก็ถูกห้อมล้อมไปด้วยประเทศที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์ทั้งเวียดนาม ลาว กัมพูชา เป็นต้น

ขณะที่บริบทประเทศไทยในขณะนั้นได้ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือภายใต้แนวคิดสังคมนิยม แต่สังคมตะวันตกกลับพัฒนาไปไกลแล้วภายใต้กระแสแนวคิดหลังสมัยใหม่ซึ่งมุ่งเสรีภาพและความหลากหลายทางความคิด โดยแนวความคิดดังกล่าวเกิดจากนักคิดทางสังคมวิทยาแบบหลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธแนวคิดสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับองค์ประฐาน เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ พื้นที่ และเวลา ขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่กำลังเบ่งบาน ศิลปะก็ดำเนินไปท่ามกลางแสงดังกล่าวเช่นกัน โดย วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึงศิลปะหลังสมัยใหม่ไว้อย่างน่าสนใจว่า

เมื่อต้นศตวรรษที่ 20 ลัทธิสมัยใหม่ (Modernism) ได้แสดงบทบาทสอดคล้องกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมและสังคมอุตสาหกรรม ศิลปะสมัยใหม่มากมายหลายลัทธิได้เกิดขึ้น แต่ภายหลัง ค.ศ. 1960-1970 กระแสความคิดใหม่ได้เกิดขึ้นในวงการศิลปะ พร้อมกับกระแสความคิดใหม่ในบริบทสังคมใหม่ ซึ่งนักวิชาการเรียกว่า ลัทธิหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดใหม่ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ลัทธิหลังสมัยใหม่เชื่อมั่นในปัญญาความคิด สภาพแวดล้อม การผสมผสานความคิด เชื่อมั่นในเสรีภาพและความหลากหลายทางความคิด (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2547: 41)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าศิลปะหลังสมัยใหม่นั้นได้รับอิทธิพลทางความคิดจากลัทธิหลังสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจากนักสังคมวิทยา โดยแนวคิดดังกล่าวค่อนข้างสนับสนุนความเป็นปัจเจกบุคคล เชื่อมั่นในความคิด ภูมิปัญญา มิได้สนใจกรอบ กฎเกณฑ์ ทุนนิยม ผลประโยชน์ แบบลัทธิสมัยใหม่ ในประเด็นนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ ได้ขยายความถึงศิลปะหลังสมัยใหม่ต่อไปอีกว่า “ศิลปะหลังสมัยใหม่ ได้ดูดซับความคิด นำเสนอความคิดและการปฏิบัติทางศิลปะที่หลากหลาย แสดง

บทบาทของศิลปะร่วมสมัยที่มีฐานปัญญาและทฤษฎีแนวคิดเป็นด้านหลัก โดยมีได้คำนึงถึงกระบวนการแบบ ดังเช่นศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่มีความหลากหลายตั้งแต่การแสดงแนวคิดอย่างบริสุทธิ์ การแสดงเทคนิค ไปจนถึงแสดงจินตภาพของความคิด..." (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2547: 41) ดังนั้น ศิลปะหลังสมัยใหม่ จึงเป็นการแสดงออกทางศิลปะที่สัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคม มักเป็นศิลปะที่อยู่นอกพิพิธภัณฑ์ แสดงออกด้วยสื่อบูรณาการ สองมิติ สามมิติ และการแสดง ศิลปะหลังสมัยใหม่ไม่ใช่ลัทธิ ไม่ใช่กลุ่ม แต่เป็นลักษณะการสร้างสรรคศิลปะ เช่น Body Art, Land Art, Earth Art, Environmental Art, Video Art" (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2547: 27)

จากความเคลื่อนไหวของแนวคิดหลังสมัยใหม่ และศิลปะหลังสมัยใหม่ในตะวันตกที่กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่า โลกสากลได้ขับเคลื่อนสู่ความเคลือบแคลงสงสัยในระบบทุนนิยมที่นำมาซึ่งความอึดอัดเอาเปรียบ การตักตวงผลประโยชน์กันแบบสุดโต่ง จนเกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายทั้ง ปัญหาความยากจน ปัญหาชนชั้นสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเป็นเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้เป็นผลพวงจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมภายใต้ระบบทุนนิยม ที่ความเจริญก้าวหน้าดำเนินไปด้วยทุน เงิน อำนาจ อย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบใดๆ ในประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ วิรุณ ตั้งเจริญ ที่ได้กล่าวว่า "คลื่นศิลปะหลังสมัยใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม ทั่วโลกกำลังตั้งข้อสงสัยกับกระแสทุนนิยมแบบตะวันตก ทุนนิยมไร้จริยธรรม ทุนนิยมไม่รู้จักพอ สงสัยกับชีวิตที่บ้าคลั่งวัตถุ ชีวิตที่รุนแรง ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว ชีวิตที่ทันสมัยแยกตัวออกจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โลกกำลังร้อน ประชากรกำลังล้นโลก ฯลฯ..." (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2557: 92)

เมื่อผู้วิจัยกลับมาศึกษาและมองที่บริบทสังคมไทยในช่วงเวลาใกล้เคียงกันพบว่า เมื่อโลกเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ในราวพ.ศ.2503 (ค.ศ.1960) ขณะนั้นสถานการณ์โลกกำลังอยู่ในภาวะสงครามเย็น ระหว่างสหรัฐอเมริกา (เสรีประชาธิปไตย) กับสหภาพโซเวียต (คอมมิวนิสต์) ซึ่งต่างฝ่ายต่างสะสมกำลังเพื่อกดดันกัน และสร้างสงครามตัวแทนบนพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังอาศัยประเทศต่างๆ ที่เป็นพันธมิตรกดดันกันและกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าวประเทศไทยย่อมได้รับผลกระทบโดยตรงคือ กรณีสงครามเวียดนาม (สงครามตัวแทน) ซึ่งอเมริกาได้อาศัยพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นฐานทัพในการส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดในเวียดนาม ซึ่งการกระทำดังกล่าวสร้างความย้อนแย้งในภาพลักษณ์ของเสรีประชาธิปไตยอเมริกา ที่ถือเสรีภาพสันติภาพ ทุนนิยม ต่อสายตาประชาชนชาวไทย และสร้างสภาวะทางการเมืองที่ตึงเครียดให้กับรัฐบาลไทยกับภาคประชาชน ประชาชนเริ่มไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของรัฐบาล ประกอบกับสถานะของรัฐบาลก็ถูกครอบงำด้วยเผด็จการทหาร ส่งผลให้ประชาชนไทยเริ่มต่อต้านทุนนิยมอเมริกา ต่อต้านรัฐบาลไทย โดยมีนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ เป็นกำลังหลักของการขับเคลื่อนแนวคิดการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่เครื่องมือที่ใช้ในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ กลับเป็นเครื่องมือที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากสังคมนิยม ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ปัญญาชนใช้เครื่องมือทางศิลปะเพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ตัวแทนของภาคประชาชน ถือเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมที่มีแนวคิดเคียงข้างประชาชน

เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวถูกใช้เป็นเครื่องมือ และเคยประสบความสำเร็จอย่างงดงามมาแล้วทั้งพื้นที่ประเทศฝรั่งเศส ประเทศรัสเซีย รวมถึงประเทศจีน ดังนั้นการตัดสินใจใช้ศิลปวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนแนวความคิดเพื่อประชาชน จึงเป็นแนวคิดที่ยอดเยี่ยมของปัญญาชนในเวลานั้น

ภายหลังการต่อสู้ทางการเมืองได้สิ้นสุดลง กลุ่มคนเดือนตุลาในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ได้กระจายตัวกันไปตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ ขณะนั้นบริบทของไทยเต็มไปด้วยอิทธิพลของระบบทุนนิยมซึ่งเข้ามาครอบงำในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งภายหลังคนตุลาส่วนหนึ่งได้เข้ามาอาศัยในชุมชนด้านเกวียน และได้ทำการพัฒนาชุมชนด้านเกวียนจนเติบโตเป็นชุมชนเศรษฐกิจการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ กระบวนการพัฒนาดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งเมื่อทำความเข้าใจ และวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาที่เกิดจากคนเดือนตุลาที่มีอุดมการณ์ต่อต้านระบบทุนนิยมอเมริกาอย่างถ่องแท้แล้วก็ได้พบข้อย้อนแย้งที่น่าสนใจว่า กลุ่มคนเหล่านี้ล้วนต่อต้านระบบทุนนิยม โดยเฉพาะทุนนิยมอเมริกัน แต่การเข้าไปพัฒนาชุมชนด้านเกวียนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว กลับเป็นไปในรูปแบบการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม ที่อาศัยกลไกทางการค้า ในการสร้างรายได้ ผลกำไร และสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับชุมชน ดังนั้นในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงพบข้อสังเกตว่าการที่กลุ่มคนเดือนตุลาพัฒนาชุมชนด้านเกวียนภายใต้ระบบทุนนิยมนั้น เป็นเพราะมีความจำเป็นต้องหารายได้ (เงิน) มาดำรงชีวิต ดังนั้นเมื่อเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนที่กลุ่มคนเดือนตุลาออกแบบขายดีมากยิ่งขึ้นเท่าไร รายได้ และผลกำไรย่อมทำให้วิถีชีวิตดีขึ้น ตลอดจนเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ของชุมชนให้กลายเป็นชุมชนเศรษฐกิจ ที่เจริญเติบโตในทุกๆ ด้าน

จากข้อย้อนแย้งทางแนวคิดและการดำรงชีวิตของคนเดือนตุลาภายในชุมชนด้านเกวียน เห็นได้ว่าระบบทุนนิยมเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต แม้กลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ต่อต้านทุนนิยม ก็ยังต้องดำรงชีวิตภายใต้กรอบทุนนิยม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จึงแสดงให้เห็นว่าในยุคสมัยของการใช้เงิน ในการแลกเปลี่ยนข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้า และปัจจัยดำรงชีวิต เงินจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งแม้คน (มนุษย์) จะมีอุดมการณ์ต่อต้านเงินมากเพียงใด แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธเงินตราที่มากด้วยอำนาจได้ ในประเด็นนี้ ยศ สันตสมบัติ ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “ในสังคมทุนนิยม สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการกลายเป็นสรวง เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการสะสมทรัพย์สินเงินทองและความมั่งคั่งร่ำรวย เงินกลายมาเป็นดัชนีชี้วัดคุณค่าและการกระทำของมนุษย์...” (ยศ สันตสมบัติ. 2556: 89)

จากคำกล่าวของ ยศ สันตสมบัติ ข้างต้นสอดคล้องกับสถานะของกลุ่มคนเดือนตุลาที่ยกระดับขึ้นด้วยเงินตรา โดยกลุ่มคนเดือนตุลาในชุมชนด้านเกวียน ประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจโดยเฉพาะช่วงปีพ.ศ.2521-2543 ส่งผลให้ฐานะทางสังคมถูกยกระดับด้วยทรัพย์สิน และชนชั้นทางสังคมของชุมชนด้านเกวียนก็ถูกขยับให้กว้างขึ้นตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นต้นมา ซึ่งการประสบความสำเร็จทางธุรกิจของกลุ่มคนเดือนตุลาที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นข้อย้อนแย้งทางความคิดของกลุ่มคนเดือนตุลาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้ วัฒนา บ่อมชัย หนึ่งในกลุ่มคนเดือนตุลา ก็ได้กล่าวอธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า

ปฏิเสธไม่ได้ว่าเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตไปแล้ว ซึ่งเงินก็เริ่มมีบทบาทมาตั้งแต่ช่วงเวลาที่ชุมชนด้านเกวียนถูกพัฒนาขึ้นให้เป็นชุมชนทางการค้าเครื่องปั้นดินเผา แต่ในมุมมองของผมเงิน เป็นเพียงปัจจัยที่หามาเพื่อดำรงชีวิตให้พออยู่พอกิน และเป็นเพียงปัจจัยสำหรับซื้อหาอุปกรณ์เพื่อทำงานศิลปะ และหามาเพื่อทำแหล่งเรียนรู้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเพียงเท่านั้น ดังนั้นเงินในระบบทุนนิยมสำหรับผม จึงไม่ได้มีบทบาทครอบงำความคิดและการดำเนินชีวิตของผมแต่อย่างใด เมื่อเรารู้จักใช้เงินอย่างเหมาะสม เราก็จะไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเงิน และอุดมการณ์ทางศิลปะของเรากียังคงอยู่ได้อย่างมั่นคง เมื่อมีการจัดการชีวิตที่เหมาะสม... (วัฒนา บ่อมชัย, สัมภาษณ์: 2559)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัฒนา บ่อมชัย หนึ่งในคนเดือนตุลา พยายามดำเนินชีวิตด้วยความเหมาะสม ระหว่างอุดมการณ์และเงินตราภายใต้ระบบทุนนิยม ดังนั้นแม้ทรัพย์สินจะมากขึ้น แต่ก็เกินไปด้วยการแสวงหาทุนทรัพย์เพื่อทำงานศิลปะ และสร้างความมั่นคงในชีวิตเพียงเท่านั้น ซึ่งสถานการณ์รูปแบบนี้กลุ่มคนเดือนตุลา คนอื่นๆ เช่น ทวี รัชนิกร ไชยพร เกิดมงคล สุดา รัตน์ เกิดมงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ นิคม นิมนอก สมาน แสงทอง ก็ประสบกับประสบการณ์อุดมการณ์ต่อต้านทุนนิยมภายใต้การดำรงชีวิตในระบบทุนนิยมเช่นเดียวกัน แต่กลุ่มคนเดือนตุลา ดังกล่าวก็ได้มีวิถีจัดการที่เฉพาะบุคคลที่แตกต่างกันไป และพยายามจัดการความเหมาะสมระหว่างการแสวงหาทุนทรัพย์กับอุดมการณ์ทางการเมืองของตน ซึ่งการจัดการดังกล่าวผู้วิจัยไม่สามารถทราบข้อเท็จจริงหรือข้อแย้งได้ว่าแท้จริงอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มคนเดือนตุลาได้หันไปเปลี่ยนแปลง ภายใต้ระบบทุนนิยมไปหรือไม่อย่างไร แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยได้พบข้อสังเกตและค้นพบข้อขัดแย้งในอุดมการณ์กับกระบวนการพัฒนาชุมชนด้านเกวียนของกลุ่มคนเดือนตุลา ดังที่กล่าวมาข้างต้น

การจัดการดำรงชีวิตของปัจเจกบุคคลภายใต้ระบบทุนนิยมเป็นเรื่องเฉพาะตัว ซึ่งจากการที่กลุ่มคนเดือนตุลาประสบความสำเร็จทางธุรกิจการค้า โดยเฉพาะร้านชาวดิน ของนิคม นิมนอก และร้านอำแดง ของไชยพร เกิดมงคล ก็ทำให้คนด้านเกวียนเห็นตัวอย่างของกระบวนการค้าขายให้ประสบความสำเร็จ แต่เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ความสำเร็จทางธุรกิจการค้าไม่ได้เกิดขึ้นได้กับทุกคน และการที่จะจัดการการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อชีวิต เพื่อประชาชน ที่กลุ่มคนเดือนตุลาได้นำมาปลูกฝังไว้ในชุมชนด้านเกวียน ให้ดำเนินควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตภายใต้ระบบทุนนิยมดังกล่าว เป็นข้อปฏิบัติที่ทำได้ยาก เนื่องจากอำนาจของเงินตรานั้นสามารถทำให้อุดมการณ์ต่างๆ ของมนุษย์เปลี่ยนไปได้ ดังเช่น ปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับโครงสร้างชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ และระดับสากล ตลอดจนปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ปัญหาทุนนิยมเหล่านี้ เป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข เนื่องจากมนุษย์ส่วนใหญ่มองมีความต้องการที่ไม่รู้จักสิ้นสุด และระบบทุนนิยมได้เอื้อให้มนุษย์แสวงหาทรัพย์สินและรายได้ได้อย่างเสรี จนบางครั้งมองข้ามวิธีการที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินและรายได้ รวมถึงมองข้ามสถานะทางการเงินของตน และมองข้ามความเสี่ยงต่อการขาดทุน จนกระทั่งมองข้ามรากฐานทางประวัติศาสตร์ของตน ดังนั้นปรากฏการณ์การตัดสินใจของชุมชนด้านเกวียนที่เลือกและละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบ

ดั้งเดิมของตน เพื่อแสวงหาและให้ความสำคัญกับสินค้าที่สร้างรายได้และผลกำไรมากกว่า จึงเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจภายใต้อิทธิพล และบทบาทของระบบทุนนิยม ดังนั้นระบบทุนนิยมจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่นำพาความล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมมาสู่เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

ความล่มสลายของการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ได้แสดงออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ทั้งปัญหาราคาสินค้าตกต่ำเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ทั้งการผลิตสินค้าขาดคุณภาพเพราะนำดินเผามาทาสี การนำปูนซีเมนต์มาขึ้นรูปและทาสี การนำหินทรายตลอดจนสินค้าเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งอื่นๆ เข้ามาขายในพื้นที่ การนำสินค้าดังกล่าวเหล่านี้เข้ามาขายเท่ากับเป็นการลดคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนลงไป นอกจากนี้การที่โรงงาน และร้านค้าในด้านเกวียนส่วนใหญ่เป็นหนี้ธนาคาร และหนี้รายวัน ส่งผลให้เมื่อขายสินค้าในราคาดั้งเดิมไม่ได้ก็ทำให้ร้านค้าต่างๆ ไม่มีเงินใช้หนี้ จึงต้องทำการแข่งขันกันลดราคาเพื่อระบายสินค้าออก ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ขายตัดราคากัน และเมื่อชุมชนแต่เดิมมักมีปัญหาเรื่องการเลียนแบบ (Copy) ผลงานกันอยู่แล้ว ทันทึ่ที่เกิดปัญหาการฟ้องร้องลิขสิทธิ์ ก็เท่ากับแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนด่านเกวียนที่ดำรงชีวิตด้วยความเอื้อเฟื้อ เอื้ออาทรต่อกันดังเช่นอดีต ได้เลือนหายไปจากชุมชนด่านเกวียนจนสิ้น ชุมชนด่านเกวียนในปัจจุบันจึงกลายเป็นชุมชนธุรกิจภายใต้ระบบทุนนิยม ที่รายได้ กำไร และทรัพย์สิน เป็นดัชนีชี้วัดความอยู่รอด ดังนั้นการเอาตัวเองให้รอดจึงเป็นเป้าหมายของปัจเจกบุคคลในยุคปัจจุบัน มีความสำคัญยิ่งกว่าการนำพาชุมชนด่านเกวียนให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมๆ กันอย่างยั่งยืน ดังเช่นที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของชุมชนด่านเกวียนในอดีต

ความล่มสลายต่อการล่มสลายของศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นเหมือนดาบสองคม ที่ให้คุณและโทษไปพร้อมๆ กัน ชุมชนด่านเกวียนคงต้องร่วมมือกันทบทวน วิเคราะห์ระบบ โครงสร้าง กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน ว่าปัจจุบันนี้การขับเคลื่อนวิถีชีวิตชุมชนที่เกิดจากนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นั้น ควรจะก้าวไปในทิศทางใด และก้าวที่ผิดพลาดนั้นสามารถนำมาเป็นบทเรียนเพื่อพัฒนาต่อยอดสู่ความยั่งยืนที่แท้จริงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้หรือไม่ ตลอดจนภาครัฐและเอกชนควรมีบทบาทอย่างไรต่อการพัฒนา และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ประเด็นเหล่านี้ชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนต้องร่วมแรงร่วมใจกันแก้ปัญหา มิเช่นนั้นเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน อาจเป็นเพียงศิลปวัฒนธรรมที่เหลือเพียงชื่อเสียง เหลือเพียงพิพิธภัณฑ์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เจกเช่นเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง จ.อุดรธานี และเครื่องปั้นดินเผาบ้านโนนวัด จ.นครราชสีมา

2. ทิศทางของศิลปวัฒนธรรมชุมชนด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าวัฒนธรรมในชุมชนด้านเกวียน เกิดจากเครื่องปั้นดินเผา การเกิดขึ้นนี้ได้พัฒนา ระบบ โครงสร้าง กลไกทางสังคมของชุมชน จนส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนกลายเป็นศิลปะที่ขับเคลื่อนวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมสำคัญที่สุดที่คนในชุมชนด้านเกวียนยอมรับร่วมกัน ซึ่งต่อมาอิทธิพลภายนอกชุมชนต่างๆ เช่น อิทธิพลจากกลุ่มคนภายนอก กลุ่มคนเดือนตุลา อิทธิพลจากภาครัฐ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม รวมถึงอิทธิพลทางศิลปะได้เข้ามามีผลต่อการขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชน การขับเคลื่อนนี้มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกได้กระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนให้มีชีวิตชีวา สร้างชื่อให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเป็นที่รู้จักต่อตลาดเมืองไทย และตลาดต่างประเทศ ชุมชนกลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจ และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ชาวบ้านในชุมชนเกิดความหวังในมิติของสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนว่าจะมีการผสมผสานความเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านเข้ากับงานออกแบบสมัยใหม่ แต่ก็ยังคงแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนด้านเกวียนไว้อย่างชัดเจน ในด้านลบอิทธิพลทั้งหลายที่เข้ามาขับเคลื่อนชุมชนกลับส่งผลกระทบต่องานชีวิตในชุมชนแบบดั้งเดิมให้เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญทางวัตถุในชุมชนที่เกิดขึ้น ทั้งจำนวนร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนที่ขยายตัวขึ้น เหล่านี้เป็นความเจริญสู่ความเป็นเมืองที่ปรากฏอยู่ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ความเจริญนี้ได้ลบกลบวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดีงาม ให้อยู่ๆ เลือนหายไป ดังที่เคยเกิดขึ้นกับพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของประเทศ

ทิศทางของศิลปวัฒนธรรมชุมชนด้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน กำลังประสบกับสภาวะที่ชุมชนกำลังก้าวไปในทิศทางที่อันตรายต่อการเสื่อมสลายทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่กล่าวมาในเนื้อหาก่อนหน้านี้ว่า สาเหตุเกิดจากกระบวนการทุนนิยมที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนค่อยๆ เสื่อมสลายไป จากกระบวนการค้าที่แสวงหาแต่รายได้ กำไร และทรัพย์สิน จนลืมนึกถึงรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนทำให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนขาดความมั่นคง และยั่งยืน ส่งผลให้ทิศทางของชุมชนด้านเกวียนเสี่ยงต่อการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรม นอกจากอิทธิพลจากระบบทุนนิยมแล้ว ผู้วิจัยค้นพบว่าปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนเสี่ยงต่อการล่มสลาย คือ อิทธิพลจากนโยบายทางการเมืองของภาครัฐ ที่เข้ามาขับเคลื่อน และเปลี่ยนแปลงชุมชน ด้วยนโยบายต่างๆ โดยเฉพาะนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่ดูเหมือนเป็นนโยบายที่ผสมผสานกันระหว่างการนำสินค้าทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมมาขายในรูปแบบสินค้าทุนนิยม เพื่อสร้างรายได้และกำไรให้กับชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งในระยะแรกของการใช้นโยบายดังกล่าวชุมชนด้านเกวียนมีทิศทางในการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรม แต่เมื่อนโยบายดำเนินไปในระยะยาวกลับไม่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากภาครัฐไม่ให้การสนับสนุนงบประมาณและความรู้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งในทางปฏิบัตินโยบายดังกล่าวกลับเป็นการมุ่งการพัฒนาแบบเศรษฐกิจเชิงทุนนิยมที่แสวงหารายได้ และกำไรจากสินค้าศิลปวัฒนธรรมมากกว่าการมุ่งอนุรักษ์อย่างชัดเจน ส่งผลให้สินค้าถูกพัฒนาในรูปแบบที่ละทิ้งภูมิ

ปัญญา ละทิ้งอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และต่อมาภายหลังเมื่อชุมชนด้านเกวียนถูกทอดทิ้งจากภาครัฐที่เคยเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ เหลือทิ้งไว้เพียงชื่อสินค้าที่รัฐเข้ามาติดป้ายว่าสินค้าโอท็อปให้กับชุมชน และชาวบ้านก็ถูกครอบงำให้เชิดชูแบรนด์ที่รัฐตั้งขึ้นว่าเมื่อมีคำว่าโอท็อปติดบนตัวสินค้าไม่ว่าจะผลิตยังไง จะมีคุณภาพหรือไม่คุณภาพยังไงก็สามารถขายได้ราคาดี ความคิดนี้เป็นความคิดที่อันตราย เพราะจะนำไปสู่ความล้มเหลวของตัวสินค้าเอง เพราะลูกค้าจะไม่เชื่อในสินค้าที่ด้อยคุณภาพแม้จะมีชื่อว่าเป็นสินค้าโอท็อปก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้เกินเลยความจริงแต่ประการใดปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วในพื้นที่ด้านเกวียน โดยเห็นได้ชัดจาก สินค้าที่ด้อยคุณภาพ ยอดสั่งซื้อที่ลดลง ร้านค้าที่ปิดกิจการ การท่องเที่ยวในพื้นที่ลดลง ฯลฯ

การแข่งขันกันเพื่อประโยชน์ส่วนตัวที่เกิดขึ้นจากการครอบงำของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จนหลงลืมวิถีชีวิตดั้งเดิมไปเสียสิ้น การปล่อยปะละเลยจากภาครัฐทำให้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนซึ่งเป็นสินค้าศิลปวัฒนธรรม ที่รัฐมุ่งหวังให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีชื่อเสียง สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม เป็นกำลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สร้างความเจริญอย่างยั่งยืนให้กับชุมชน ตามนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กลับไม่ประสบความสำเร็จในระยะยาว และยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์เชิงนโยบายที่ตั้งไว้ดังกล่าว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านเกวียนเหล่านี้ แม้ภาครัฐอาจจะอ้างว่าต้องการให้ชุมชนด้านเกวียนตั้งตัวได้ด้วยตนเอง การพัฒนาระยะยาวต้องเริ่มจากชุมชนลงมือทำเอง การอ้างดังกล่าวอาจจะถูกเพียงส่วนหนึ่ง แต่ภาครัฐต้องมองในมุมกลับว่า การที่รัฐได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนได้ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิธีคิด กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนให้เปลี่ยนไป การเปลี่ยนนี้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือไม่ ถ้าดีขึ้นเหตุใดจึงเกิดปัญหาดังกล่าว การที่ศิลปวัฒนธรรมที่เคยเข้มแข็งอ่อนแรงลงส่วนหนึ่งอาจเกิดจากชุมชน แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ก็มีผลต่อความอ่อนแรงนี้เป็นอย่างมาก การอ่อนแรงนี้เป็นสัญญาณถึงความเสื่อมสลายทางวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน การเสื่อมสลายนี้นับว่าเป็นการเสื่อมสลายทางอัตลักษณ์ ทั้งงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ตลอดจนวิถีชีวิตและสภาพพื้นที่ภายในชุมชน หรืออาจไม่ใช่การเสื่อมแต่เป็นการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของอัตลักษณ์ที่ต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ตามบริบทของยุคสมัยนั้น ๆ

ทิศทางของวัฒนธรรมชุมชนด้านเกวียนที่จะก้าวต่อไปในอนาคตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์นั้น มีความเสี่ยงต่อการล่มสลายดังที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนให้ยั่งยืนว่า ชาวบ้านในชุมชนต้องหันหน้าคุยกัน ต้องทลายกำแพงการแข่งขันทางการค้าและปรับเปลี่ยนทัศนคติร่วมกันใหม่ การทลายกำแพงดังกล่าวจะช่วยสร้างความเข้มแข็งทางความคิดของชุมชนให้เกิดขึ้น เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งทางความคิด มีระบบ โครงสร้างในชุมชนที่ชัดเจน ย่อมคงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนบ้างแต่ก็ต้องผ่านการตกลงร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน อีก

ทั้งต้องประสานทุกฝ่ายทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน ให้ช่วยกันขบคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมในชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ เข้มแข็ง และยั่งยืน

โดยการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนดังกล่าว ชุมชนด้านเกวียนอาจนำตัวอย่างการจัดการทุนศิลปวัฒนธรรมของต่างชาติ มาเป็นตัวต้นแบบเพื่อปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เช่น การจัดการศิลปวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ที่มีระบบและวิธีการที่จะรักษาทุนวัฒนธรรมของตนไว้อย่างดีเยี่ยม โดยใช้การรักษาศิลปวัฒนธรรมของตนไว้ในลักษณะตระกูล ทั้ง การปั้น เครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ประเพณีการชงชา การจัดดอกไม้ การตีดาบ และการละเล่นต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ในพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมของญี่ปุ่นยังถูกธำรงรักษาไว้ด้วยรูปแบบของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจะเลือกซื้อสินค้าศิลปวัฒนธรรมเฉพาะตัวของท้องถิ่น ผู้สนใจ (นักท่องเที่ยว) ต้องเดินทางมาซื้อสินค้าในพื้นที่ท้องถิ่นนั้นๆ เท่านั้น ไม่สามารถไปหาซื้อในพื้นที่อื่นได้ นโยบายจุดนี้ช่วยส่งเสริมคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้สินค้ามีคุณค่าและมีราคามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในพื้นที่ต่างๆ ก็จะมีพิพิธภัณฑ์และห้องแสดงงานศิลปะของท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้เชิงศิลปะ และเชิงประวัติศาสตร์แก่ผู้สนใจอีกด้วย

นอกจากประเทศญี่ปุ่นแล้ว ชุมชนด้านเกวียนอาจจะศึกษาต้นแบบการรักษาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมจากประเทศเกาหลีใต้ได้เช่นกัน โดยปัจจุบัน เกาหลีใต้ได้ลงมือทำอุตสาหกรรมทางศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง เช่น วัฒนธรรมประเพณี เครื่องแต่งกาย อาหาร ดนตรี ศิลปะและสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม โดยประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อโทรทัศน์ (ภาพยนตร์) สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ การประชาสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการสื่อสารทางศิลปวัฒนธรรมไปสู่พื้นที่ต่างๆ บนโลกนี้ได้อย่างรวดเร็ว และเมื่อนานาประเทศได้เสพความงามทางศิลปวัฒนธรรมจากประเทศเกาหลีใต้ ก็เกิดความประทับใจ และสนใจในศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว ส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรมเจริญเติบโต และสร้างรายได้ให้กับประเทศเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก ดังที่แสดงออกเป็นปรากฏการณ์ค่านิยมเกาหลีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย รวมถึงประเทศต่างๆ ทั่วโลก

ดังนั้นจากการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็วดังกล่าว ส่งผลให้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมนั้นสามารถทำได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างการรักษา อนุรักษ์ และการหารายได้จากศิลปวัฒนธรรมของประเทศเกาหลีใต้ และญี่ปุ่น จึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีที่ชุมชนด้านเกวียนสามารถนำมาปรับใช้กับชุมชนของตนอย่างเหมาะสม ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนด้านเกวียนเป็นการพัฒนาแบบมั่นคง และยั่งยืนได้ ซึ่งการพัฒนาตามรูปแบบของประเทศญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ดังกล่าวสอดคล้องกับ **แนวคิดการพัฒนาทางเลือก(Alternative Development)** ที่เป็นแนวทางทางที่พัฒนาจากปัญหาของการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก ผู้คนเริ่มมองหาแนวการพัฒนาแบบใหม่ที่แตกต่างจากแนวทางการพัฒนาของตะวันตกเพียงอย่างเดียว แนวทางการพัฒนาตามแนวตะวันออกจึงเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นกว่าการให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้หรือคิดแบบ

วิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Knowledge) เริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาตามแนวกระแสหลักที่ให้ความสำคัญแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งแบบแนวคิดในยุคสมัยใหม่ (ยุคสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม ในช่วงศตวรรษที่ 19) ได้ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก ให้ทยอยล่มสลายลงไปเพราะชุมชนมุ่งแต่พัฒนาเพื่อความทันสมัยภายใต้ระบบทุนนิยม ดังนั้น แนวการพัฒนาทางเลือกที่มุ่งให้ความสำคัญขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นแนวคิดสำคัญที่จะช่วยพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งการจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนนั้น เอ็ดวาร์ด บี บาร์เวียร์ (Edward B. Barvier) ได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่ามีจุดสำคัญอยู่ที่ รูปแบบของการพัฒนาจะต้องตอบสนองเป้าหมายของระบบ 3 ระบบ คือ

- 1) ระบบชีววิทยา การพัฒนาจะต้องไม่ทำลายในเรื่องของความหลากหลายทางพันธุกรรม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต้องอยู่ในขอบเขตที่สามารถผลิตทดแทนได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการ และธรรมชาติสามารถฟื้นตัวกลับมาได้อีกครั้ง
- 2) ระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน
- 3) ระบบสังคมการพัฒนาจะต้องคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม สร้างให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม และสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของตนเอง (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.: 110-112)

ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาเกิดความมั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง ชุมชนด้านเกวียนจำเป็นต้องให้ความสำคัญครอบคลุมทั้ง 3 ระบบ คือ 1.สร้างระบบชีววิทยาที่ยั่งยืน ศิลปวัฒนธรรมสีเขียวเป็นแนวทางการสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริงให้กับชุมชนด้านเกวียน โดยชุมชนจำเป็นต้องการกระบวนการผลิตที่ไม่มุ่งแต่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทรัพยากรจำพวกพื้นที่ได้จากต้นไม้มีความจำเป็นต้องใช้มาก และในปัจจุบันพื้นที่และต้นไม้เริ่มขาดแคลน จึงมีการแสวงหาพื้นที่อื่น ซึ่งการนำพื้นที่อื่น ๆ มาใช้ ก็ย้อนแย้งกับทิศทางการพัฒนาของโลกในปัจจุบัน ที่ส่งเสริมและสนับสนุนอุตสาหกรรมสีเขียว การลดโลกร้อน การลดการตัดไม้ทำลายป่า และลดมลพิษและสภาวะเรือนกระจก ดังนั้นชุมชนจึงควรมุ่งการผลิตเครื่องปั้นสีเขียว โดยชุมชนควรมีพื้นที่เพื่อปลูกป่าระบบทดแทน และจำหน่ายให้ผู้ประกอบการในรูปแบบสหกรณ์พื้นที่ที่มีเทศบาลเป็นคณดูแลและแจกจ่ายพื้นที่ในราคาที่ไม่แพง เป็นการลดต้นทุนการผลิต ส่งผลในระยะยาวให้ราคาสินค้าเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนดีขึ้น และเป็นการรักษาสິงแวดล้อมในชุมชนไปในตัว 2. พัฒนาระบบเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจนี้จะได้รับผลประโยชน์จากการสร้างระบบชีววิทยาที่ดี เมื่อชุมชนมีระบบหมุนเวียนทรัพยากรที่เหมาะสม

และเพียงพอต่อการใช้เป็นวัตถุดิบการผลิต (พื้น และดิน) เศรษฐกิจในชุมชนจะเริ่มดีขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อการพัฒนาดิน และจัดการพื้นในระบบหมุนเวียน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เมื่อชุมชนมีดินที่ดีในการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์และพื้นที่เพียงพอต่อการใช้ในกระบวนการผลิต จะส่งผลให้เกิดระบบสังคมที่ดีตามไปด้วย 3. สร้างระบบสังคมที่ปัจเจกบุคคลมีส่วนร่วม การจะมีระบบสหกรณ์ที่จะนำมาใช้จัดการระบบชีววิทยาและเศรษฐกิจ ต้องอาศัยความร่วมมือจากปัจเจกบุคคลในชุมชน ดังนั้นปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในสมาชิกของสังคมด้านเกี่ยวกัน จำเป็นต้องร่วมแรงร่วมใจกัน แสดงความคิดเห็น และจัดตั้งระบบสหกรณ์ชุมชนขึ้น เพื่อพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมของตนให้มั่นคง และยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์อย่างแท้จริง

แนวคิด/ทฤษฎีโดยผู้วิจัยเพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้าน เกี่ยวกันท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

นอกจากแนวคิดการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันอย่างยั่งยืนของ เอ็ดวาร์ด บี บาร์เวียร์ ที่ผู้วิจัยได้เสนอไปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนจำเป็นต้องมีแนวคิดอื่น ที่สนับสนุนให้รากฐานของชุมชนแข็งแกร่ง และชุมชนต้องขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยรากฐานภูมิปัญญาของตนอย่างแท้จริง และเมื่อผู้วิจัยได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันขึ้น ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปิน ต่างเสนอแนะแนวคิดการพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นไปในรูปแบบเสริมคุณค่าให้กับเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกัน เนื่องจากภาพลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันในปัจจุบันกำลังตกต่ำลงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น อัตลักษณ์ หรือราคา โดยปราชญ์ชาวบ้านเชื่อว่าการเสริมคุณค่าจะช่วยยกระดับคุณค่าเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันให้สูงขึ้น ซึ่งจากข้อเสนอแนะดังกล่าวผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์จนสามารถเสนอเป็นแนวคิด/ทฤษฎีที่ได้จากสนามวิจัย เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกี่ยวกันท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ชื่อแนวคิด/ทฤษฎีว่า **“การเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล”** โดยผู้วิจัยเห็นว่า ชุมชนดำรงอยู่ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานของโครงสร้างสังคม ดังนั้นการจะพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนาที่ตัวปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งชุมชนด้านเกี่ยวกันก็เต็มไปด้วยความหลากหลายทางภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคล แต่กลับไม่สามารถดึงศักยภาพของปัจเจกบุคคลออกมาเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งแนวความคิดของผู้วิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการแนวใหม่เช่นกัน ที่มองว่าจักรกลสำคัญที่ผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงคือ **ความสามารถของมนุษย์ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม** ซึ่งหมายถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ดังนั้นตามทัศนะนี้วัฒนธรรมซึ่งหมายถึง การถ่ายทอดการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งก็จะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการปรับตัว (Adaption) สังคมใดมีกลไกในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและ

ระบบนิเวศน์ได้ดีก็จะนำไปสู่พัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้น การปรับตัวที่ดีหมายถึงการเพิ่มขีดความสามารถของโอกาสในการมีชีวิต (Maximization of life chance)

นอกจากนี้แนวคิด/ทฤษฎี “การเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล” ของผู้วิจัยที่มุ่งพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ แอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ได้เสนอนิยามและความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

ในภาวะสมัยใหม่ โลกาภิวัตน์และความเป็นปัจเจกบุคคล (Globalization and Individualization) กลายเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ โลกาภิวัตน์สร้างระบบคุณค่าและบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ๆ เช่น การบริโภคในตลาด สิทธิมนุษยชน พลังของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ โลกาภิวัตน์เข้าไปเปลี่ยนแปลงระบบความหมายที่อยู่เดิมในแต่ละท้องถิ่น รัฐบาลถูกแทรกแซงด้วยปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุม โครงสร้างสังคมที่มีลักษณะบังคับก็จะอ่อนแอลง มนุษย์ที่เป็นปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพและทางเลือกในการดำเนินชีวิตมากขึ้นเป็นผู้กระทำ (Agency) ได้มากขึ้น... (สุภาวศ์ จันทวานิช. 2554: 262)

จากความหมายที่ กิดเด็นส์ ได้นิยามข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่กลุ่มสังคมมีความหลากหลาย ทำให้แนวคิดปัจเจกบุคคลนิยม (Interactionism) ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดโครงสร้างนิยมได้รับการรื้อฟื้นและมีความสำคัญมากขึ้นในการอธิบายการเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมของมนุษย์ในระดับจุลภาค (Micro) แนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมให้ความสำคัญกับผู้กระทำ (Actor หรือ Agents) ในการสร้างกำหนดและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม โครงสร้างนิยมมองข้ามและละทิ้งปัจเจกบุคคลในการวิเคราะห์มาเป็นเวลานาน (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. 2547: 19)

ดังนั้นปัจเจกบุคคลในมุมมองของผู้วิจัยจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของชุมชน การตัดสินใจใดๆ ของปัจเจกบุคคลจะแสดงกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ซึ่งการปรับตัวที่ดีของปัจเจกจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า ชุมชนด้านเกวียนควรรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตัวของชุมชนเอง โดยดำเนินการภายใต้การบูรณาการความหลากหลายทางภูมิปัญญา แนวคิด/ทฤษฎีของปัจเจกบุคคล เข้ากับวิถีชีวิตและโครงสร้างของชุมชน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง พัฒนาโครงสร้างและระบบกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนให้ยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งการจะดำเนินการตามแนวคิดนี้ได้ ต้องดำเนินการภายใต้แนวคิด/ทฤษฎี “การเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล” ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. **ปัจเจกบุคคลต้องมีอิสระในการปรับตัว พัฒนาภูมิปัญญา ละทิ้งภูมิปัญญา และนำเสนอภูมิปัญญา**

2. **ปัจเจกบุคคลต้องรวมกลุ่ม** โดยบูรณาการความหลากหลายทางภูมิปัญญา แนวคิด/ทฤษฎีของปัจเจกบุคคล เข้ากับวิถีชีวิตและโครงสร้างของชุมชน

3. **ชุมชนต้องเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล** โดยเชิดชูภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคล และนำเสนอความหลากหลายของภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคลด้วยแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต

โดยผู้วิจัยเห็นว่าปัจเจกบุคคลคือภูมิปัญญา การที่จะพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนนั้นต้องเริ่มที่ปัจเจกบุคคล เมื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคมด้วยปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการนี้แล้ว ปัจเจกบุคคลจะมีอิสระในการเลือกพัฒนาภูมิปัญญาและนำเสนอภูมิปัญญาโดยปราศจากการควบคุม (กลุ่มคนที่สร้างสรรค์งานอย่างเป็นอิสระทางความคิด คือ เมียน สิงห์ทะเล วัฒนา ป้อมชัย สมาน แสงทอง เป็นต้น) ตลอดจนรู้สึกถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่ตนเองสร้างขึ้น (ชุมชนเสริมคุณค่าด้วยการประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคล) เมื่อปัจเจกบุคคลรู้สึกว่าผลิตภัณฑ์ของตนมีคุณค่า ปัจเจกบุคคลจะต้องการนำเสนอและพัฒนาภูมิปัญญาร่วมกับคนอื่น ๆ เมื่อมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนา ชุมชนจะได้แนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายขึ้น อันจะนำไปสู่การบูรณาการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งแนวคิด/ทฤษฎีของผู้วิจัยมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยมของทาลคอตต์ พาร์สัน ที่เสนอว่า ปัจเจกบุคคล และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสังคมที่ปัจเจกบุคคลดำรงอยู่ ต้องมีการ ปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบกลุ่ม กล่าวคือ ปัจเจกบุคคล และคนอื่น ๆ ในสังคมต้องมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้ระบบสังคม โดยระบบสังคมมีหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ (AGIL) ประกอบด้วย 1) การปรับตัว (Adaptation) 2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) 3) บูรณาการ (Integration) 4) การรักษาแบบแผน (Latency) ซึ่งหน้าที่พื้นฐานทั้ง 4 ประการจะเชื่อมโยงกันโดยมีการกระทำของสังคม (Action system) จากปัจเจกบุคคล และคนอื่น ๆ ในสังคม เป็นผู้ดำเนินระบบสังคม

โดยสรุป ชุมชนสามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้โดยเริ่มจาก 1) ปัจเจกบุคคลต้องปรับตัวอย่างอิสระเพื่อให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ดำรงอยู่และเคลื่อนไหวภายใต้ระบบทุนนิยม 2) ปัจเจกบุคคลในชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง และทำการบูรณาการความหลากหลายทางภูมิปัญญา แนวคิด/ทฤษฎีของปัจเจกบุคคล เพื่อพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ก้าวหน้า ทั้งในรูปแบบสมัยใหม่ ร่วมสมัย หรืออนุรักษ์นิยม 3) ชุมชนต้องเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล โดยเชิดชูภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาที่ปัจเจกบุคคลสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครูช่างรุ่นก่อน รุ่นกลาง หรือรุ่นปัจจุบัน ที่มีฝีมือและทำงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยนำเสนอผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทางสุนทรียะให้กับตัวผลิตภัณฑ์ และนำเสนอผ่านแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์ รวมทั้งกระบวนการผลิตจากสถานที่จริง ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเรียนรู้ในชุมชน

การที่จะขับเคลื่อนให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกลับมามีคุณค่าอีกครั้งจำเป็นต้องอาศัย การ บูรณาการร่วมกันทั้งระบบ กล่าวคือ บูรณาการทั้งระดับ บัณฑิตบุคคลบุคคล และคนอื่นๆ ใน สังคม รวมทั้งในระดับโครงสร้าง สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และ ศิลปวัฒนธรรม เพื่อระดมความคิด แนวคิด ทฤษฎีของบัณฑิตบุคคลบุคคล รวมทั้งคนอื่นๆ มาช่วย ขับเคลื่อนคุณค่าให้กับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนอันจะทำให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำเนินไปอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ต่อไปใน อนาคตได้ ดังภาพประกอบ 49

ภาพประกอบ 49 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

จากผลการวิจัยสรุปข้อค้นพบได้ว่า

1. บัณฑิตบุคคลและชุมชนร่วมกันตัดสินใจและเลือกเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนให้เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ในการเลือกข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ Anthony Giddens ที่มองสังคมเป็นพลวัต เห็นว่าบัณฑิตบุคคลมีโอกาเลือกและกระทำในสิ่งที่เห็นสมควรภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และอาจเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมที่เป็นอยู่ของชุมชน

2. กลุ่มคนเดือนตุลา เป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา กล่าวคือ กลุ่มคนเดือนตุลาได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบภูมิปัญญา และสร้างมูลค่าให้กับเครื่องปั้นดินเผา การสร้างมูลค่าดังกล่าวได้สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนเชิงทุนนิยมขึ้น และได้เปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาจากการผลิตเพื่อการดำรงชีวิต กลายเป็นผลิตเพื่อเป็นเครื่องมือแสวงหารายได้และผลกำไร

3. ระบบทุนนิยมเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญในการผลักดันให้ชุมชนเลือกละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม เนื่องจากต้องการผลิตภัณท์ที่สร้างรายได้ และผลกำไรมากกว่า จนนำไปสู่ความสูญเสียต่อการล่มสลายทางศิลปวัฒนธรรมของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน

4. แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ Edward B. Barvier แนวคิดการเสริมคุณค่าให้กับบัณฑิตบุคคลของผู้วิจัย แนวคิดเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต จะช่วยขับเคลื่อนระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้

การศึกษานี้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบปรากฏการณ์ และแนวคิดมากมายจากปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยครั้งนี้จะเป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนผ่านเกวียน ทั้งกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญา กระบวนการดำรงอยู่ อิทธิพลและบทบาทต่อส่งผลต่อการขับเคลื่อนภูมิปัญญาของกลุ่มคนภายนอก กลุ่มคนเดือนตุลา และภาครัฐ ตลอดจนความรู้เรื่องและความล้มเหลวที่สูญเสียต่อการล่มสลายของศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน ถือเป็นกรณีศึกษาที่ดีสำหรับชุมชนเครื่องปั้นดินเผาอื่นๆ ในประเทศไทย ตลอดจนชุมชนที่มีศิลปวัฒนธรรมของตนในรูปแบบอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าความสำเร็จของเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนที่ดำรงอยู่จนกระทั่งดำเนินไปสู่ความล้มเหลว จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชนศิลปวัฒนธรรมพื้นที่อื่นๆ ได้นำไปปรับใช้ปรับตัว เพื่อเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นทั้ง สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม

การเมือง สิ่งแวดล้อม ที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนและแปรผันได้ตลอดเวลาท่ามกลางยุคโลกาภิวัตน์ ที่วิถีชีวิต และข่าวสารอย่างดำเนินไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยควรมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมไปพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด อ.โนนสูง เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุใกล้เคียงกับบ้านเชียงปรากฏอยู่ และชุมชนทางการค้าหินทรายและเครื่องปั้นดินเผา ต.หนองโสน อ.โชคชัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และประวัติศาสตร์ อันจะทำให้ผลงานวิจัยมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาเส้นทางทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เช่นร้านค้าที่รับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไปขายตามจังหวัดต่างๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแล้วมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับด่านเกวียน เพื่อให้เข้าใจเส้นทางการค้าและเข้าใจการแลกเปลี่ยนรูปแบบสินค้า อันจะทำให้ผลงานวิจัยมีความกว้างและลึกยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- เกลี้ยง สิงห์ทะเล. (2559, 14 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 204 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- กำชัย ลายสมิต. (2536). **เศรษฐกิจไทยในระบบทุนนิยมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2552). **คันทารัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร และจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการอำนวยการ หนังสือตำบล หนังสือผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ. (2545). **ภูมิปัญญาไทย 1 ใน ตำบล**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2548). **พลวัต ศิลปะหลังสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2546). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ม.ป.ป.). **แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม**. ม.ป.ท.
- เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. (2546). นครราชสีมา: ทัศนทองการพิมพ์.
- เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน OTOPTODAY. (2558). สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2558, จาก <http://www.otoptoday.com/wisdom/1508/ตุ๊กตาดินเผา>.
- จวง แดงกระโทก. (2559, 23 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 135 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.
- จินตนา จันเรือน. (2555). **แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา บ้านม่อนเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง**. ลำปาง: ศูนย์วิจัยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2547). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูโอ เซ็นโก ประเทศไทย. (2546). **การประเมินโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

ชูโอ เซ็นโก ประเทศไทย. (2546). การประเมินโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

ไชยพร เกิดมงคล. (2559, 8 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

จตุวัฒน์ ธีระออกณัฐ. (2559, 18 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ศูนย์การเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาตำบลด่านเกวียน เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

ณัฐจิณี ทองดี; และคนอื่นๆ. (2552). การพัฒนาและถ่ายทอดความสามารถทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น บนพื้นฐานของความพอเพียงของหมู่บ้านสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย. นครราชสีมา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). อัตลักษณ์ชุมชน : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน. กรุงเทพฯ: นาศิลป์โฆษณา จำกัด.

ณัฐพล มีแก้ว. (2555). ถนนสายโขงเมืองเชียงคาน : การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(สังคมวิทยาการพัฒน). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.

เดช นานกลาง. (2559, 15 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา.

เด่น รักซ้อน. (2553). การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเหน็ดดินและการเคลือบเครื่องปั้นดินเผาตำบลด่านเกวียน แก่ผู้ประกอบการอาชีพเครื่องปั้นดินเผาชุมชนตำบลด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.

----- (2559, 8 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา.

โทน ปรางกระโทก. (2559, 18 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

นิคม จิมนอก. (2559, 19 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 148 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2556, ตุลาคม-ธันวาคม). สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเป็นสถาบันและการกระทำภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม. วารสารสิทธิปริทัศน์. (ฉบับที่ 84): 83-85.

ทวี รัชนิกร. (2559, 9 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่ 203 ซอยเพชรมาตุคลา 4 หมู่ 10 ถนนราชสีมา-จักราช ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

บุญส่ง เป้ากระโทก. (2559, 7 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

บุญอนันต์ พิณภัทรชัย; และ พลาพรรณ คำพรรณ. (2549). **โครงการศึกษาชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการสร้างสรรค์ คีนพลังสู่ชุมชน : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์**. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. (2551). **องค์การวิวัฒน์ โลกาวิวัฒน์**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ตะวัน.

ประวัติความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. (2558). สืบค้นเมื่อ. 8 พฤษภาคม 2558, จาก <http://www.thaitambon.com/OTOP /Info/Info1A.htm>.

ประสงค์ ภูทอง. (2559, 11 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 159 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

ประสาธ ปีกะโทก. (2559, 11 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

ปรีชา คุณินทร์พันธ์. (2547). **พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาวิวัฒน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โปรง บุญเนตร. (2559, 19 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

แผนพัฒนาสามปี(พ.ศ.2557-2559) เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.

พนม บ่มกระโทก. (2559, 22 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

พระรัตน์ ปีกะโทก. (2559, 24 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 48/1 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

พั้ว เป้ากระโทก. (2559, 23 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 60/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

มนินทร ศรีสวาย. (2559, 14 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงงานไม้ระบุนเลขที่ หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน. (2558). สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/>.

มิตร สิงห์ทะเล. (2559, 18 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

- เมี้ยน สิงห์ทะเล. (2559, 14 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่. 104 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- ยง ป้อกระโทก. (2559, 12 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่. 94 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศพร บันเทิงสุข. (2556). การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2538). **สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550: ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: ไวลาย.
- (2539). ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม”. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไชยยัง ลิมทองกุล.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2551). **วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: คำสมัย.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). **ศิลปะหลังสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.
- (2557). **ใต้เงาศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- วิศาล บุญประกอบ. (2557). **พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านแก่งเปี้ยว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์**. รายงานการวิจัย. เพชรบูรณ์: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- วัฒนา ป้อมชัย. (2559, 9 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่. 269 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน. (2559, 23 พฤศจิกายน). สนทนากลุ่ม โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ศาลา SML บ้านด่านชัย หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา. (2530). **ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน ตำบลท่าอ่างอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา : สมบูรณ์ออฟเซ็ทการพิมพ์.
- สถาพร มุ่งวัฒนา. (2554). **การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนด่านเกวียนในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ ปรัช.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

- สนอง เบี้ยกระโทก. (2559, 18 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 237 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สมหมาย สิงห์ทะเล. (2559, 18 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 260 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สมาน แสงทอน. (2559, 12 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สิทธิเดช โรหิตะสุข. (2552). **กลุ่มศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สินวล บุญเนตร. (2559, 14 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สุชาดา น้ำใจดี. (2552). **กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. (พัฒนศาสตร์). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี; และคนอื่นๆ. (2554). **ทัศนศิลป์วิจารณ์ สันติภาพในงานศิลปะ**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- สุพรรณนา พัสกรภักดี. (2559, 28 กันยายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สุภาภรณ์ กาญจน์วีระโยธิน. (2553). **อภิทุนิยมสุดขั้ว**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2554). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล ปัญญาวัชร. (2559, 24 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2545). **การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวณีย์ เนตรวงษ์. (2559, 8 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2538). **โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: เซ็นเตอร์ คอมพิวเตอร์ จำกัด.
- หมี สิงห์ทะเล. (2559, 14 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- ไผ่ รอดกลาง. (2559, 17 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2534). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรอนงค์ สอนนอก. (2549). ความสามารถในการแข่งขันส่งออกของเครื่องปั้นดินเผาตำบล
เกวียน. วารสารวิจัย มข.(บศ.)6: ฉบับพิเศษ.

อยู่ เปลี่ยนกระโทก. (2559, 14 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 51/1
หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.

อิงอร เพ็ชรเขียว. (2543). ดินสร้างสรรค์จินตนาการและตำนานแห่งชีวิต “วัฒนา ป้อมชัย”
ต้อง ด่านเกวียน ประติมากรแห่งที่ราบสูง. ม.ป.ท.

Somekh, Bridget; & Lewin, Cathy. (2011). **Theory and Methods in Social Research**. 2nd
ed. India: Replika Press Pvt Ltd.

ภาคผนวก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มผู้รู้ 40 คน (ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการ, กลุ่มคนตุลาฯ ศิลปิน)

1. หมี่ สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2559
2. เกลี้ยง สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 204 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2559
3. จวง แดงกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 135 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2559
4. อยู่ เปลี่ยนกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 51/1 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2559
5. ไหม รอดกลาง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2559
6. เมี้ยน สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 104 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2559
7. สมหมาย สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 260 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559
8. พัว ปล้ากระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 60/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2559
9. บุญส่ง ปล้ากระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2559
10. มิตร สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
11. แมน สิงห์ทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
12. สม ปล้ากระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 ป่าบง ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2559
13. พระรัตน์ ปิปกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 48/1 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2559
14. โปร่ง บุญเนตร สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2559
15. สมอง เบี้ยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 237 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2559

16. ยง ป้อกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 94 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 12 กันยายน 2559
17. โทน ปรางกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 18 ตุลาคม 2559
18. ทัน ป่วนกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 17 ตุลาคม 2559
19. ประสาท ปีกะโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 11 พฤศจิกายน 2559
20. ประยงค์ ศรีกลาง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 82 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 15 พฤศจิกายน 2559
21. จารินทร์ ศรีมะเริง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128/1 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 21 พฤศจิกายน 2559
22. สมหมาย ยังทะเล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 21 พฤศจิกายน 2559
23. เป้า ครีบกะโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 22 พฤศจิกายน 2559
24. สมคิด สวัสดิ์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 51/1 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2559
25. พีรพล พัสกรภักดี สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2559
26. สุรศักดิ์ ป้อยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ 4 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 21 พฤศจิกายน 2559

กลุ่มคนเดือนตุลา

27. ทวี รัชนิกร สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่ 203 ซอยเพชรมาตุลา 4 หมู่ 10 ถนนราชสีมา-จักราช ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2559
28. สมาน แสงทอน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2559
29. วัฒนา ป้อมชัย สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 269 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2559
30. สุวณีย์ เนตรวงษ์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2559

31. ไชยพร เกิดมงคล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2559
32. นิคม ฉิมนอก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 148 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559
33. สุรพล ปัญญาวัชร สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559

นักวิชาการ

34. อาจารย์เด่น รักซ้อน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2559
35. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สนอง โกศัย สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559

โรงเรียนด่านเกวียนวิทยา (ภาครัฐ)

36. ครู เกษม ชันธุภูมิกุล สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงเรียนด่านเกวียนวิทยา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2559
37. ครู สุพงษ์ ธิชาชาติ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงเรียนด่านเกวียนวิทยา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2559

หน่วยงานเทศบาลด่านเกวียน (ภาครัฐ)

38. จูติวัฒน์ ธีระอกนิฐ์ (เจ้าหน้าที่เทศบาล) สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ศูนย์การเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
39. กุลธิดา ชูหมื่นไวย (เจ้าหน้าที่เทศบาล) สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ศูนย์การเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559

พัฒนาชุมชน อ.โชคชัย (ภาครัฐ)

40. ลัดดา มมตะขบ (พัฒนากร) สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559

ผู้ประกอบการ 10 ร้าน

1. สุพรรณนา พัสกรภักดี ผู้ประกอบการร้านมดแดงดินเผา สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2559
2. เดช นานกลาง ผู้ประกอบการร้านดินเผา สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559
3. ประสงค์ ภูทอง ผู้ประกอบการร้านโค้งพันล้าน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 159 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559
4. น้ำชา ดินสวຍ ผู้ประกอบการร้านน้ำชาดินสวຍ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านน้ำชาดินสวຍ หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2559
5. อัญชลี สิงห์ทะเล ผู้ประกอบการโรงงานครดิน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 128 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
6. นิคม ฉิมนอก ผู้ประกอบการร้านชาวดิน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 148 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559
7. สีนวล บุญเนตร ผู้ประกอบการร้านต๋านดินเผา สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559
8. สุวณีย์ เนตรวงษ์ ผู้ประกอบการร้านอำแดง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ 8 สิงหาคม 2559
9. ณครชัย ตั้งพรชูพงศ์ ผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผาและถ้วยเตี้ยวเป่าปากด่านเกวียน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล 144 ม.3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2559
10. ศุภชัย รอดกลาง ผู้ประกอบการร้าน ส.ดินแตง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2559

ชาวบ้านในตำบลด่านเกวียน (ช่าง, ลูกจ้าง, ประชาชนทั่วไป) 50 คน

1. ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม

1. เทพี หมอนพั้งเทียม สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านมารวยดินเผา หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2559

2. ปานวาด ผาสุข สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านปานเพ้นท์ตุ๊กตาดินเผา หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2559
3. วันเพ็ญ ชิตพวงเทียม สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านเช่าไม้ระบุง้อ หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2559
4. อมรรัตน์ กลิ่นจันทร์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 117/2 หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2559
5. สายสุนีย์ แถวทิม สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านตะวัน หมู่ 8 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2559

2. ชุมชนด้านซ้าย

กลุ่มผู้เปิดร้านเช่าบริเวณลานครุแก้วดินเผา หมู่ 7 บ้านด่านซ้าย ต.ด่านเกวียน

1. ไข่ จันเจริญ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านเช่าลานครุแก้วดินเผา ผู้ให้สัมภาษณ์อยู่บ้านเลขที่ 208 หมู่ 7 ตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2559
2. นฤมล เชิดสูงเนิน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านเช่าลานครุแก้วดินเผา ผู้ให้สัมภาษณ์อยู่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 7 ตำบลละลมใหม่พัฒนา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2559
3. นิพา บุญปลูก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านเช่าลานครุแก้วดินเผา ผู้ให้สัมภาษณ์อยู่บ้านเลขที่ 99/2 หมู่ 4 ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2559
4. อาริรัตน์ เปลื้องกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านเช่าลานครุแก้วดินเผา ผู้ให้สัมภาษณ์อยู่บ้านเลขที่ 45/2 หมู่ 4 ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559
5. วันเพ็ญ แก้ววิลัย สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 7 ผู้ให้สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 102 หมู่ 7 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2559

3. ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

1. ประนอม ปากกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านคำไม้ระบุง้อร้าน ที่เจ้าของร้านจงประเสริฐ ดิดถนน 224 (นครราชสีมา-โชคชัย) หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559
2. ผกามาศ ฉิมโพธิ์กลาง สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านคำไม้ระบุง้อร้าน ที่เจ้าของร้าน

จงประเสริฐ ดิตถนน 224 (นครราชสีมา-โชคชัย) หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559

3. พนา สุขสวัสดิ์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านค้าไม้ระบุงร้านที่เช่าของร้านจงประเสริฐ ดิตถนน 224 (นครราชสีมา-โชคชัย) หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559
4. สมลักษณ์ ถนัทรบ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านดินเผา เลขที่ 113 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559
5. วารินทร์ ปลิวกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ร้านวงศ์จำปา เลขที่ 150/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559
6. สายสุณี เสนิงษ์ ณ อรุณา สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่ลานด่านเกวียน เลขที่ 150/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2559

4. ชุมชนอัญมณี

1. สุวรรณ เปี้ยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559
2. ภูมิ ป้อกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 94 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559
3. วิไลวรรณ พรหมกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559
4. สุปราณี ตีบกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 45/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559
5. โสภี เปี้ยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 63/2 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559
6. เสนห์ เปี้ยมกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 94 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559

5. ชุมชนหนองสระธาร

1. มนินทร ศรีสวาย (ช่างศรีสะเกษ) สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงปั้นไม้ระบุง หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559
2. สมอน เบญมาศ (ช่างศรีสะเกษ) สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงปั้นไม้ระบุง หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559

3. สนั่น เบี้ยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 72 หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2559
4. ชม เบี้ยกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงงานร้านดินเผา หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2559
5. รุ่งรวี สวัสดิ์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่โรงงานร้านดินเผา หมู่ 10 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2559

6. ชุมชนด่านกลาง

1. พนม ปมกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2559
2. โสฬส ปรางกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559
3. โทน ปรางกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 18 ตุลาคม 2559
4. พาฝัน บวชกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 196 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559
5. บุญเริ่ม บวชกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 154/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559

7. ชุมชนหนองกระโดน

1. วิชาญ ประมูลศรี สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 251 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2559
2. ประมวล เทียงกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2559
3. แดง เปลียนกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 75 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2559
4. กัญญานี สร้อยบัวจันทร์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2559
5. สมพงษ์ สร้อยบัวจันทร์ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ 3 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2559

8. ชุมชนด้านเกวียน

1. สนั่น เปลียนกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559
2. ทองพูล ปิ่นกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559
3. สำราญ แปกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559
4. สมบูรณ์ นามหามาตร สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 89 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2559
5. สมใจ เปล้ากระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2559

9. ชุมชนริมมูล

1. สุกิจ บ้วนกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 112/2 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559
2. ปรีศา จิตรอรรณ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 222 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2559
3. สุปรานี อนันตรสุชาติ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 50/2 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2559
4. ธวัชชัย อนันตรสุชาติ สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 50/2 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2559
5. อนุสรณ์ ฐนัตตรน สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 290 หมู่ 1 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2559

10. ชุมชนโพธิ์ทอง

1. มาน้อม ปี่กระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2559
2. เสาวลักษณ์ ปี่กระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2559
3. สำลี ไปล่กระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559
4. ศุภวรรณ อยู่พะเนา สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 182 หมู่ 2 ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559

5. ขวัญใจ ป้องกระโทก สัมภาษณ์โดย สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล ที่บ้านเลขที่ 182/2 หมู่ 2 ตำบลด่าน
เกวียน อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559

ใบลงทะเบียนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ในหัวข้อการดำรงอยู่
ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ วันที่ 21-22 พ.ย. 2559

ชื่อ - นามสกุล	ที่อยู่ปัจจุบัน	เบอร์โทรศัพท์
นายอนุพงษ์ ทรัพย์สุคนธ์	49 หมู่ 10 ต.ดงใหญ่	089-9488160
นายประสิทธิ์ คุ้มระลอก	48/1 ม. 3 ต.บ้านเกวียน	085-1276472
นายสมหมาย จันทะ	153 ม. 7 ต.บ้านชัย	087-8746143
ร.ท. วิมลพร เกตุพิศ	102 ม. 5 ต.บ้านดง	089-0828965
นายประจักษ์ ศรีภักดิ์	77 ม. 7 ต.บ้านชัย	0904967339
นาย จารินทร์ ศรีมะณี	128/1 ต.บ้านชัย	082-1781354
นาย สุชาติ บ่วงกา	4 ม. 7 ต.บ้านชัย	085-139325
นาย เกกชัย สิงห์	204 ม. 5 ต.บ้านชัย	081-1111
นายสุวิทย์ งาม	ร.ท. ต.บ้านเกวียน	0891903232
นายวิชาญ คุ้มระลอก	" " "	081-7096121
นายสมหมาย คุ้มระลอก	" " "	089-2865676
นาย ประสงค์ คุ้มระลอก	159 ม. 3 ต.บ้านเกวียน	0818488004
นาย สมบัติ คุ้มระลอก	51/1 ม. 3 ต.บ้านเกวียน	081-7187057

ประวัตย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายสืบศักดิ์ สิริมงคลกาล
วันเดือนปีเกิด	1 มีนาคม พ.ศ.2527
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	234/444 ม.3 ต.ตลาด อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30310
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาศิลปศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548	ศป.บ. (ศิลปะจินตทัศน์) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2552	ศ.ม. (เครื่องเคลือบดินเผา) จาก มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2560	ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ